

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU VEREJNEJ SPRÁVY
V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**School of Economics and Management
in Public Administration
Scientific Journal**

**Číslo 1, jún 2021, ročník XVII.
No. 1, June 2021, Volume XVII.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

Hlavný redaktor (Editor-in-Chief)

Vojtech Kollár

Výkonný redaktor (Executive Editor)

Michal Fabuš

Redakčná rada (Editorial Board)

Viera Cibáková

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Zoran Čekerevac

Union University Belhrad, Serbia

Iveta Dudová

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vladimír Gozora

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Iryna V. Gontareva

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Sebastian Jabłoński

University of Economics, Tourism and Social Sciences in Kielce, Poland

Jozef Kuril

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vasyl Kyfiak

Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Ján Liďák

College of International and Public Relations Prague, Czech republic

Robert Magda

Szent István University Gödöllő, Hungary

Janus Paweska

International University of Logistics and Transport in Wroclaw, Poland

Thomas Prorok

Center for Public Administration Research, Wien, Austria

Agota Rasiene

Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania

Russell Gerrard

The Business School, City University of London, United Kingdom

Mykola Sidak

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Antonín Slaný

Masaryk university, Faculty of Economics and Administration, Brno, Czech republic

Renata Stasiak- Betlejewska

Czestochowa University of Technology, Czestochowa, Poland

Oleh Soskin

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Daniela Todorova

University of Transport Todor Kableshev, Sofia, Bulgaria

Jaroslav Vykľuk

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Harald Wilhelm

College of Public Administration in Bavaria, Hof, Germany

Lukáš Zagata

Czech University of Life Sciences Prague, Faculty of Economics and Management, Czech republic

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

**Číslo 1, jún 2021, ročník XVII.
No. 1, June 2021, Volume XVII.**

Contents

Vplyv štatistickej klasifikácie na výsledky merania ukazovateľov RCA vo vybraných výrobných sektoroch krajín V4 <i>Impact of the statistical classifications on measurement of RCA indicators in selected productive industries of V4 countries</i>	7
Ladislav KABÁT	
Spolupráca podnikateľských subjektov s orgánmi miestnych samospráv <i>Cooperation of enterprise bodies with local authorities</i>	17
Vladimír GOZORA	
Inovačné stratégie a konkurencieschopnosť automobilového priemyslu <i>Innovative strategies and competitiveness of the automotive industry</i>	22
Štefan SIEKEL – Vojtech KOLLÁR	
Globalizačný proces a životné prostredie <i>Process of globalization and the environment</i>	38
Eva ROMANČÍKOVÁ – Andrej RÁCIK	
Hodnotenie vývoja novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov na Slovensku v predpandemickom období <i>Evaluation of selected indicators of the business environment in Slovakia in the pre-pandemic period</i>	46
Milan FILA – Michal LEVICKÝ	
Vývoj trhu rádii v Slovenskej republike v rokoch 2011 až 2019 <i>Analysis of selected development tendencies of the radio market in the Slovak Republic</i>	54
Marcel LINCÉNYI – Michal FABUŠ	
Inovačné procesy v Európskej únii a na Slovensku <i>Innovation processes in the European Union and in Slovakia</i>	81
František VOJTECH – Milan FILA	
Verejná správa ako špecifická služba verejnosti <i>Public administration as a specific service to the public</i>	90
Jozef KURIL	
Formovanie Európskeho vzdelávacieho priestoru <i>Forming the European Educational Area</i>	97
Iveta DUDOVÁ	

Úlohy inštitúcií verejného sektora v podpore malých a stredných podnikov <i>The role of public sector institutions in the supporting of small and medium-sized enterprises</i>	106
<i>Pavol KRIŽO – Andrej RÁCIK</i>	
Etické problémy verejnej správy <i>Ethical issues of public administration</i>	114
<i>Silvia VADKERTIOVÁ</i>	
Komparácia prístupov k rodine a rodinnej politike v Ruskej federácii a na Slovensku <i>Comparison of approaches to family and family policy in the Russian Federation and Slovakia</i>	121
<i>Mariia GOLOVLEVA – Vojtech STANEK</i>	
Využívanie nerastných zdrojov v rámci podnikania na Slovensku <i>Use of mineral resources in business in Slovakia</i>	129
<i>Peter NOVÁČEK</i>	
Recenzia: Gozora, V.: Krízový manažment podniku	141
<i>Zuzana TEŠOVIČOVÁ</i>	
Autori príspevkov	146
Recenzenti	147

Vplyv štatistickej klasifikácie na výsledky merania ukazovateľov RCA vo vybraných výrobných sektoroch krajín V4

Ladislav KABÁT*

Impact of the statistical classifications on measurement of RCA indicators in selected productive industries of V4 countries

Abstract

Social processes and phenomena in life around us and clarification of causalities between their factors is the subject of extensive and long-term scientific research. In this paper, we focus on economic research and efforts to clarify the trade mechanism on the basis of comparative advantage in the context of the Heckscher-Ohlin concept. In literature, long-term attention is paid to this topic. However, a wide range of contributions only pursues formal aspects of the calculation of the competitive advantage indicators or the 'revealed comparative advantage' (RCA). These adjustments usually have a simple objective – to modify the calculation algorithm so that the RCA indicators obtained reflect as convincingly as possible the real position of the countries surveyed in the open market of products and services. However, relatively little attention is paid to the study of the applicability and acceptability of the H-O concept of trade in the context of the global economy and the widely developed market.

Empirical verification of H-O theory principles indicates that RCA indicators do not confirm its validity or are miscalculation, or that inappropriate statistical data are used in their calculation. The complexity of calculating RCA indicators has already been highlighted by Prof. Samuelson, Nobel Prize laureate in economics (1969). A critical evaluation of the practical applicability of the H-O concept was also proven by prof. Leontieff, also a Nobel Laureate (1973).

Mechanical applications for calculating RCA indicators appear to abstract from a number of factors and contexts that may influence their values and thus their interpretative and application validity. In our paper, we present previously unfollowed and disregarded factors related to the system of statistical classifications and the sources from which primary data for calculation of RCA values are drawn.

Keywords: statistical classification systems, comparative advantage

JEL Classification: F230, D220

Úvod

Hodnotenie procesov a javov v živote okolo nás je predmetom štúdia širokého spektra spoločensko-vedných disciplín. Hľadanie a objasňovanie kauzálnych súvislostí medzi faktormi týchto procesov si vyžaduje spoľahlivú údajovú základňu a overené nástroje ich analýzy. Pre tieto účely sa zbiera, spracováva a archivuje enormné množstvo rôznorodých informácií. Ich následné efektívne a racionálne využitie je podmienené možnosťou ich rýchlej dostupnosti, triedenia a vyhľadania konkrétne potrebných informácií. Osobitná pozornosť je týmto požiadavkám venovaná už dlhodobo v oblasti ekonomických vied a výskume, ako aj v hospodárskej praxi. Sú rozpracované mnohé modely pre riadenie a hodnotenie ekonomických systémov tak na makro, ako aj mikro úrovni. Pre efektívne aplikácie týchto modelov sa využívajú údaje, ktoré sú výsledkom

* prof. Ing. Ladislav Kabát, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemvs.sk

systematického a metodicky riadeného zberu údajov. Hlavnými aktérmi, v týchto procesoch sú tak národné, ako aj nadnárodné inštitúcie. V dôsledku ich vzájomnej komunikácie sa údaje z korporátnej úrovne prenášajú, prostredníctvom národných inštitúcií, do celosvetových databázových štruktúr.

Následne sa tieto informácie dostávajú tak akademickej komunite, ako aj širokej užívateľskej verejnosti a radiacim pracovníkom na úrovni výrobných podnikov, ako aj orgánov štátnej a verejnej správy. Formou matematicko-štatistických modelov sú využívané v rôznych variáciách, ako podporné nástroje riadenia. Predpokladá sa, že budú aplikované na báze spoľahlivých a štatisticky korektných údajov. K urýchleniu prístupu k relevantným dátovým zdrojom a k extrakcii potrebných podmnožín údajov prispievajú významnou mierou klasifikačné systémy, ktoré sú pilierom organizácie štatistických dát. Ich prostredníctvom je možné identifikovať a efektívne archivovať informácie o tovaroch a službách, ktoré sú predmetom trhových aktivít v domácom, ako aj medzinárodnom podnikateľskom priestore a sledovať aj rozsiahle podporné informácie. Vzhľadom na globálny charakter ekonomiky a rozvinuté medzinárodné obchodné vzťahy, všetky zainteresované strany – výrobcovia, vývozcovia, dovozcovia, ale aj zainteresované finančné, logistické a marketingové inštitúcie potrebujú nielen široké spektrum parciálnych informácií o obchodovaných tovaroch službách, ale aj metainformácie súvisiace s fungovaním trhu a pravidlami obchodnej a colnej politiky, v rámci ktorej sa takéto vzťahy realizujú (1999, 1).

Zosúladenie vyššie uvedených faktorov a vzťahov nie je jednoduché, nielen kvôli objemu uvažovaných informácií, ale aj v dôsledku toho, že účastníkmi trhu je enormný počet podnikateľských jednotiek, ktoré majú vo svojich ponukových programoch rovnako enormný počet druhov tovarov a výrobných činností a navyše môžu podliehať veľkému objemu legislatívnych a informačných obmedzení. Rovnako zložitá je aj informačné sledovanie štruktúry trhu tak na strane dopytu, ako aj ponuky. K tomu, aby sa v maximálne možnej miere stretávala ponuka s dopytom a aby bol tento proces informačne otvorený a plne prístupný pre všetkých oprávnených účastníkov trhu, bolo a je potrebné sledovať a prezentovať trhovú ponuku i dopyt v štruktúre, ktorá je definície formou. Tieto požiadavky sú v prípade niektorých tovarov pomerne jednoduché interpretovateľné a aplikovateľné. Ako príklad možno uviesť základné, alebo jednoduché komodity ako pšenica a káva. Stručná informácia o disponibilnom objeme týchto komodít poskytuje kupujúcemu často postačujúcu mieru informácie k realizácii rozhodnutia o ich kúpe, či predaji. Pre štatistické sledovanie takejto informácie postačuje jednoduché kódové označenie – pšenica – 1, káva – 2, a pod. V prípade potreby podrobnejšieho členenia je možné rozšíriť kódové označenie produktu nasledovne – pšenica tvrdá 1.1, káva arabica – 2.1., alebo – pšenica tvrdá pre pekárenské výrobky – 1.11, káva arabica jarná – 2.11. Analogicky je možné evidovať nielen výsledky výroby, teda produkty, ale aj charakter výrobných činností – poľnohospodárstvo, stavebná výroba strojárstvo a pod. Uvedené príklady naznačujú, že účastníkov trhu a ich výsledky je možné sledovať **podľa charakteru ich produkcie, alebo podľa charakteru ich činností**. Tieto dva prístupy k evidencii štatistických údajov, ako aj skôr uvedené možnosti rozširovanie kódového označenia, sú základom informačných a triediacich nástrojov, ktoré označujeme ako **štatistické klasifikácie**.

Vzhľadom na to, že trh a trhovú prostredie sa vyvíja už mnoho desiatok rokov, podobne sa vyvíjali aj nástroje jeho sledovania a usmerňovania. K nim patria aj viaceré, odlišné nástroje štatistickej klasifikácie. Pri ich členení možno z metodologického hľadiska identifikovať klasifikácie:

- podľa charakteru výsledného produktu, alebo
- podľa hlavnej činnosti.

Historicky sa štatistické klasifikácie vyvíjali v úzkej nadväznosti na potreby trhového prostredia, a to tak na úrovni krajín, ako aj na medzinárodnej úrovni. Vzhľadom k búrlivému rozvoju svetovej ekonomiky po 2. svetovej vojne a zvýšenej potrebe informácií o možnostiach medzinárodnej výmeny tovarov sa adekvátne vyvíjali aj štatistické a informačné nástroje, ktoré takúto výmenu umožňovali.

Reakciou na požiadavky trhu sú štatistické klasifikácie produktov a producentov tovarov a služieb na rôznych informačných úrovniach. Niektoré klasifikačné systémy pretrvávajú v pôvodných

verziách, niektoré sa prostredníctvom tzv. korešpondenčných tabuliek prepájajú na inovované verzie klasifikačných systémov. Efektívne postupy v tomto smere uvádza Nikam (2015, 2). K tomu, aby bolo možné takéto koordinované prepájanie dát archivovaných v rôznych klasifikačných systémoch, je potrebný nielen spoľahlivý technický systém, ale aj vhodná klasifikácia údajov na celej osi ich prenosu od zdroja vzniku, až k ich finálnej verzii. V literatúre sú prezentované viaceré overené metodologické prístupy k riešeniu týchto požiadaviek (Weihst a Ickstadt, 3).

Vzhľadom na zameranie príspevku uvádzame stručné informácie o vybraných klasifikačných systémoch, ktoré sa uplatňujú v prostredí Európskej únie, ako aj v širšom medzinárodnom prostredí zberu a spracovania štatistických údajov a poukážeme na niektoré problémové aspekty ich aplikácií v kontexte výpočtu ukazovateľov RCA.

Štatistické klasifikačné schémy a ich význam

Dlhodobo budované a medzinárodne akceptované klasifikačné systémy sú nevyhnutné pre sledovanie a hodnotenie výsledkov ekonomických aktivít, projektov, procesov a hlavne ako podpora pre realizáciu intenzívnej obchodnej výmeny tovarov a služieb v medzinárodnom prostredí. Klasifikačné triedenia sa však uplatňujú nielen na výsledky ekonomických činností, ale aj v mnohých ďalších oblastiach, ako uvádza Lin (2016, 4).

Dôležitou súčasťou klasifikačných systémov je tak ich relatívne homogénna údajová základňa, ako aj nástroje zberu a spracovania primárnych údajov. Explózia výkonnosti IT technológií rozšírila nielen objem a štruktúru spracovávaných informácií (2005, 5), ale aj možnosti ich zberu z rôznych primárnych zdrojov a v rôznych časových úsekoch. Takáto kombinácia informačných zdrojov však kladie zvýšené požiadavky na kontrolu ich kvality a súlad so štruktúrou príslušných databáz. Pre tvorbu takto fungujúcich klasifikačných štruktúr sa v súčasnosti popri klasických algoritmičných postupoch čoraz viac využívajú postupy umelej inteligencie. Zaujímavé výsledky k tejto problematike uvádzajú aj Korjus, Hebart a Vicente (2016, 6).

Štatistická klasifikácia alebo nomenklatúra je vyčerpávajúci štruktúrovaný súbor vzájomne sa vylučujúcich a jednoznačne vymedzených kategórií, často prezentovaných v hierarchickom usporiadaní. Prakticky je prezentovaná prostredníctvom číselných alebo abecedných kódov.

Niektoré klasifikácie sa používajú multidisciplinárne, t. j. v rôznych oblastiach vedy i praxe, kde sa zbierajú, spracovávajú a archivujú informácie, zatiaľ čo iné klasifikácie úzko súvisia so špecificky vymedzenou oblasťou. Klasifikácie, ktoré používa Eurostat sú špecifikované podľa vzájomných dohôd EÚ a členských krajín. Pre vnútroštátne potreby môžu členské krajiny používať aj upravené klasifikačné.

K frekventovane využívaným databázam, sa viažu nasledovné klasifikačné systémy:

ISIC – International Standard Industrial Classification je medzinárodným referenčným štandardom pre klasifikáciu údajov o **výrobných činnostiach** tak, aby bolo možné ich triedenie a zoskupovanie (**UN ISIC**). Systém ISIC a jeho priebežné aktualizácie sú v garancii Štatistickej divízie OSN. Bol prijatý v roku 1948 a slúžil ako báza pre budovanie národných štatistických systémov.

ISIC má hierarchicky usporiadanú štruktúru dát členených do štyroch úrovní a to sektorov, divízií, skupín a tried. Symbolicky je možné klasifikačnú štruktúru ISIC vyjadriť ako **SDGC**, pričom **S** je abecedný znak a označuje najvyššiu úroveň agregácie, ktorou je **sektor**. Symbol **D** vyjadruje nižší stupeň agregácie na úrovni **divízia**, číselný znak **G** označuje klasifikačnú úroveň **skupina** a symbol **C** reprezentuje najnižšiu úroveň agregácie, ktorou je **trieda**. Podľa revízie z roku 2006 je tento klasifikačný systém členený na 21 sektorov, 88 divízií, 238 skupín a 419 tried. Takto usporiadané a prezentované údaje obsahujú nielen potrebné informácie o výsledkoch výrobných činností pre konkrétnu spravodajskú jednotku, ale umožňujú aj porovnávanie tohto výsledku s výsledkami iných spravodajských jednotiek. Taktiež umožňujú následne hĺbkovú aj komparatívnu ekonomickú analýzu výsledkov sledovaných produkčných jednotiek v národnom, ako aj medzinárodnom prostredí.

CPC – The Central Product Classification (Klasifikácia podľa hlavného produktu) sleduje štatistické údaje reportujúcich jednotiek **podľa definične vymedzeného produktu**, a to tak v tovarovej výrobe, ako aj v službách (**UNSD — CPC**). Systém bol prezentovaný na pôde OSN v roku 1991 a jeho cieľom je poskytovať podrobnejšie údaje o výsledkoch tovarovej výroby, ako aj o objeme poskytovaných služieb. Jeho hierarchické členenie je decimálne, čo znamená, že sledovaná úroveň agregácie je vždy dezagregovaná na desať podskupín nižšej úrovne. Podľa ostatnej revízie systému má v súčasnosti 10 sektorov, 71 divízií, 324 skupín a 1267 tried a 2738 podtried, (2015, 7) . Systém CPC korešponduje s predchádzajúcim systémom ISIC iba nepriamo a tak, že niektoré aktivity môžu vo svojich výsledkoch viesť k rovnakým produktom.

CPA –Classification of Products by Activity (Klasifikácia produktov podľa činností)

Štatistická klasifikácia CPA je klasifikácia výrobkov (tovarov aj služieb) na úrovni Európskej únie podľa charakteru výrobných činností, Statistical Classification of Products by Activity (CPA). Klasifikácia je určená na podrobnejšie triedenie výrobkov, ktoré majú ďalšie spoločné vlastnosti. Týmto sa získavajú doplňujúce informácie pre štatistiky o výrobe, obchode, spotrebe, medzinárodnom obchode a preprave takýchto výrobkov.

Kategórie produktov v tejto klasifikácii súvisia s činnosťami definovanými v systéme NACE. Týmto prepojením má CPA paralelnú štruktúru s NACE na všetkých klasifikačných stupňoch. Klasifikácia výrobkov v súlade s príslušnou výrobnou činnosťou uľahčuje účelovo orientovanú identifikáciu výrobcov v sledovanom trhovom priestore.

Klasifikačný systém CPA má hierarchickú štruktúru so šiestimi úrovňami, z ktorých každá je identifikovaná špecifickým kódom nasledovne – prvá úroveň: 21 sekcií (abecedný kód), druhá úroveň: 88 divízií (dvojmiestny číselný kód), tretia úroveň: 261 skupín (trojmiestny číselný kód), štvrtá úroveň: 575 tried (štvormiestny číselný kód), piata úroveň: 1 342 kategórií (päťmiestny číselný kód) a šiesta úroveň: 3 142 podkategórií (šesťmiestny číselný kód).

Klasifikačná štruktúra CPA je vysoko flexibilná a umožňuje praxou očakávanú a využívanú štrukturalizáciu jednotlivých reportujúcich jednotiek tak, aby sa v maximálnej miere rešpektovali ich špecifiká podľa charakteru ich činností a produktov.

NACE – Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne Systém **EU NACE** je **integrováný systém klasifikácie ekonomických činností** a používa sa v EÚ od roku 1970. Vytvára metodologický rámec pre zber, spracovanie a prezentáciu širokej škály štatistických údajov reportujúcich jednotiek podľa charakteru ich hospodárskej činnosti. Štatistika spracovaná na báze systému NACE je porovnateľná na európskej a vo všeobecnosti aj na svetovej úrovni. Používanie klasifikačného systému NACE je v rámci Európskeho štatistického systému povinné. Systém NACE využíva hierarchickú štruktúru klasifikácie spravodajských jednotiek nasledovne. Najvyššia úroveň agregácie spravodajských jednotiek je na sektorovej úrovni, pre jej členenie sa využíva abecedné označenie od A po U. Počet sektorov je 21. Druhou úrovňou agregácie je divízia, v súčasnosti sa NACE člení na 88 divízií, sú identifikovateľné dvojmiestnymi číslami. Na tretej úrovni agregácie sa vytvárajú zoskupenia spravodajských jednotiek – skupín. Ich aktuálne sledovaný počet je 272 a taktiež sa označujú dvojmiestnymi číslami. Na najnižšej úrovni agregácie sa sledujú triedy spravodajských jednotiek. Ich aktuálny počet je 629 a pre identifikáciu sa označujú numericky v rade od 01.1 po 99.00. Uvedené štruktúrne členenie je pre krajiny EÚ povinné. Členské krajiny si však môžu klasifikačnú schému rozširovať pridávaním ďalších čísiel za posledné kódové označenie spravodajskej jednotky.

V súvislosti so sledovaním problematiky zahraničného obchodu je dôležité získavať a analyzovať štatistické údaje, ktoré sú dlhodobé, časovo aj obsahovo, spoľahlivé a reprezentatívne. Vzhľadom na to, že medzinárodné štatistické databázy absorbujú informácie z rôznych krajín a zdrojov je potrebné, aby bolo zabezpečené ich metodologické prepojenie a konzistentnosť. Aj v tomto prípade je systém klasifikácie štatistických dát v oblasti medzinárodného obchodu nenahraditeľný a plní celý rad úloh.

SITC – The Standard International Trade Classification bol prijatý na pôde OSN a používa sa od roku 2006 (UN-Trade Statistics). Klasifikácia SITC sa uplatňuje pri zbere a spracovaní údajov tak, aby zabezpečovala zosúladienie štatistiky medzinárodného obchodu z rôznych reportujúcich jednotiek do jednej databázovej štruktúry pre zabezpečenie konzistencie a vzájomnej porovnateľnosti údajov z medzinárodných zdrojov. Klasifikácia SITC sa používa pri zbere primárnych údajov vo väčšine krajín sveta. Jej významným prínosom je skutočnosť, že získané údaje prezentuje užívateľom aj vo forme časových radov, čím zvyšuje ich hodnotu pre následné analýzy.

Metodologické aspekty výpočtu ukazovateľov RCA

Vyššie uvedené klasifikačné štruktúry sme uviedli ako príklad situácií, ktoré je potrebné zvažovať v prípade využívania diverzifikovaných zdrojov informácií, osobitne vtedy, ak sú spájané do databáz pre potreby následného informačného, resp. štatistického využitia. V kontexte nami prezentovanej témy nás zaujíma možný vplyv takejto agregácie dát na hodnoty ukazovateľov odhalenej komparatívnej výhody (**RCA**).

V súvislosti so štúdiom merania komparatívnej výhody sa odborná i vedecká literatúra zväčša odvoláva na Hechcker-Ohlinovu koncepciu, podľa ktorej sa komparatívna výhoda produktu určuje, resp. „odhaľuje“ až pri porovnávaní jeho postavenia na domácom a otvorenom zahraničnom trhu. Podľa nej by sa krajiny, ktoré disponujú nadmernými zdrojmi pracovnej sily orientovať na export produktov, ktorých technológie vyžadujú vysoký podiel práce. Na opačnej strane, kapitálovo bohaté krajiny by mali exportovať predovšetkým produkty s kapitálovo náročnými technológiami. Zmena technológií v dôsledku investičných aktivít a štrukturálnych zmien v národnej ekonomike, ani kooperácia a špecializácia výroby sa nepredpokladajú, ktoré by mohli zmeniť uvádzané pomery sa nepredpokladajú. Pri hlbších úvahách o adaptabilite Hechcker-Ohlinovej teórie zahraničného obchodu sú však tieto bariéry problematické. Nedoriešeným problémom ostáva aj samotná kvantifikácia ukazovateľov komparatívnej výhody. Ako upozorňujú Deb a Hauk (2017, 8) nedostatočne zodpovedanou otázkou sa stáva aj numerický výpočet ukazovateľov RCA.

Napriek tomu, že jej interpretácia je jasná, odvodiť metodický postup, ktorý by viedol k objektívnej kvantifikácii „odhalenej“ komparatívnej výhody nie je jednoduché. Naznačil to už v minulosti nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu P. Samuelson (1969, 9). Hechcker-Ohlinova koncepcia zahraničného obchodu totiž nepreukázala dlhšiu praktickú životnosť, čo potvrdili aj opakované simulácie na báze jej teoretických modelov. Ich zlyhávanie potvrdil aj ďalší nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu W. Leontieff na empirickej analýze dlhodobého vývoja americkej ekonomiky (1953, 10).

Hlavné problémy výpočtu ukazovateľa komparatívnej výhody RCA_k^t pre krajinu k v čase t pre produkt i spočívajú v tom, že pri jeho výpočte podľa vzťahu:

$$RCA_k^t = (EXP X_{ik}^t / EXP X_k^t) / (EXP X_{iw}^t / EXP X_w^t) \quad (1)$$

všetky vstupné parametre, teda hodnoty a štruktúra realizovaného exportu (importu) pre konkrétnu krajinu a sledované ekonomické prostredie (k , w), a pod) sú výsledkom obchodných transakcií uskutočnených v predchádzajúcich obdobiach. Symbolicky možno uviesť, že

$$RCA_t = F(EXP_{t-1}, IMP_{t-1}, e) \quad (2)$$

Hodnoty RCA_t sú teda dôsledkom už realizovanej obchodnej výmeny v čase $(t-1)$. Ich hodnoty teda nemohli byť „vodidlom“ pri uplatňovaní tejto informácie v rozhodovaní o výhodách zahraničného obchodu (2011, 11) a tým aj o jeho smerovaní. Ukazovatele RCA_t možno preto považovať za reflexiu štruktúry zahraničného obchodu za obdobie $(t-1)$.

Ďalšia skutočnosť, ktorá oslabuje hodnotu ukazovateľov RCA je dôsledkom toho, že v klasických úvahách o komparatívnych výhodách sa porovnávala trhov^a **situácia dvoch produktov na dvoch plne izolovaných trhoch**, pri ktorých sa uplatňovala rovnako náročná technológia pri ich tvorbe (pestovaní, výrobe, konštrukcii, a pod.), ako aj bezproblémová obchodná výmena. V podmienkach súčasnej globalizovanej ekonomiky a široko rozvinutých kooperačných vzťahoch, pri dlhodobých marketingových a politicky podporovaných ekonomických stratégiách sú

predpoklady pre aktívnu manažérsku reakciu na novo „odhalené“ komparatívne výhody nereálne. To znamená, že hodnoty RCA sú pre usmerňovanie obchodnej politiky v podmienkach aktuálneho trhového priestoru prakticky nepoužiteľné.

Ukazovatele komparatívnej výhody, problémy ich výpočtu a úskalia interpretácie

Pre ilustráciu výpočtových a interpretačných problémov ukazovateľov komparatívnej výhody RCA využijeme štatistické dáta o objeme exportu krajín EU27 v rokoch 2014 a 2018. Údaje sú prebraté z databázy Eurostat podľa klasifikačného triedenia CPA (Database-Eurostat).

Pre ilustračné výpočty sledujeme celkový export pre sektory **NACE 10** Potravinové produkty, **NACE 26** Počítače, elektronické a optické výrobky, **NACE 27** Elektronické zariadenia a **NACE 30** Iné dopravné zariadenia. Kvôli ilustrácii vplyvu klasifikačného triedenia na hodnoty RCA uvádzame aj štatistické údaje za nižšie zoskupenia a to divízie a skupiny produktov nasledovne:

101 Konzervované mäso a mäsové výrobky, **1011** Spracované mäso a polovýrobky, **1012** Spracované mäso a hydínové polovýrobky, **1013** Hydínové mäsové výrobky, **261** Elektronické komponenty a klávesnice, **2611** Elektronické komponenty, **2212** Zabudované klávesnice, **271** Elektrické motory, **2711** Elektrické motory, generátory a transformátory, **2712** Elektrické distribučné a riadiace komponenty, **301** Lode a člny, **3011** Lode a samohybné konštrukcie a **3012** Rekreačné a športové člny.

Vzhľadom na rozsah sledovaného súboru uvádzame v Tabuľkách 1 a 2 iba prehľad podstatných ukazovateľov RCA pre vybrané **sektory**, vybrané **divízie** a vybrané **skupiny** v rokoch 2014 a 2018. Rakúsko uvádzame ako vhodný komparatívny subjekt pre krajiny V4.

V nasledovných tabuľkách 1-10 uvádzame výsledky výpočtu ukazovateľov RCA podľa vzťahu (1). Výsledky uvádzame pre jednotlivé krajiny a pre dve časové obdobia 2014 a 2018. Cieľom je umožniť porovnanie príslušných indikátorov komparatívnej výhody, hlavne však umožniť ich vzájomné porovnávanie. Výsledky prepočtu ukazovateľov RCA uvádzame pre štyri vybrané NACE sektory:

10-Výroba potravinových produktov, 26-Výroba počítačov, elektronika a optické výrobky, 27-Výroba elektrických zariadení, 30-Výroba iných dopravných prostriedkov.

Na úrovni **Divízia** sú to zoskupenia – 101, 261, 271 a 301 a na úrovni **Skupina** – 1011, 1012, 1013, 2611, 2612, 2711, 2712, 3011 a 3012.

Tab. 1 Hodnoty ukazovateľov RCA pre roky 2014 a 2018

Tab. 1 Hodnoty ukazovateľov RCA									
		2014				2018			
Úroveň		CZ	HU	POL	SK	CZ	HU	POL	SK
Sektor	10-Výroba potr	0,451	0,795	1,380	0,405	0,401	0,718	1,445	0,356
Division	101-Konzervovan	0,283	0,857	1,907	0,290	0,265	1,117	3,077	0,350
Skupina	1011-Spracovan	0,202	0,449	1,457	0,123	0,150	0,485	1,533	0,149
Skupina	1012-Hydnové	0,285	2,481	3,870	0,651	0,142	2,073	4,721	0,434
Skupina	1013-Výrobky	0,491	0,779	1,704	0,468	0,356	0,880	1,935	0,489
Sektor	26-Výroba počít	1,726	1,765	1,134	2,272	1,924	1,573	1,031	1,865
Divizia	261-Elektronika	1,013	1,242	0,504	0,671	0,608	0,681	0,284	0,518
Skupina	2611-Prvky	0,955	0,739	0,493	0,382	0,530	0,515	0,216	0,376
Skupina	2612-Komponent	1,432	4,891	0,587	2,772	1,341	2,245	0,923	1,850
Sektor	27-Výroba elektr	1,956	2,068	1,557	1,187	1,718	2,173	1,507	1,186
Divizia	271-Elektrické mo	1,995	2,449	0,995	1,167	1,682	2,953	1,068	0,993
Skupina	2711-Generator	1,806	1,721	0,943	1,341	1,420	2,114	1,071	1,245
Skupina	2712-Distribúcia	2,206	3,261	1,054	0,974	1,959	3,844	1,066	0,725
Sektor	30-Iné	0,336	0,319	0,635	0,205	0,366	0,327	0,666	0,259
Divizia	301-Lode	0,062	0,016	3,907	0,109	0,031	0,015	2,475	0,023
Skupina	3011-Plavidlá	0,052	0,000	5,185	0,126	0,016	0,000	2,630	0,015
Skupina	3012-Volný čas	0,078	0,044	1,770	0,080	0,072	0,058	2,038	0,045

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Všetky zoskupenia, počínajúc úrovňou sektor a končiac úrovňou Skupina predstavujú z hľadiska štatistickej klasifikácie proces informačnej dezagregácie údajov do presnejšie vymedzených zoskupení podnikateľských subjektov (účtovných a reportujúcich jednotiek).

Zo schémy je evidentné, že klasifikačná štruktúra a jej úroveň má vplyv na hodnotu ukazovateľov RCA, čo je potrebné zohľadňovať aj pri interpretácii týchto ukazovateľov. Výsledné ukazovatele RCA s ich rozkladom podľa jednotlivých hierarchických úrovní uvádzame v tabuľkách 2-9.

Tab. 2 – 3 Česko

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - ČR 2014									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,2017	0,2851	0,4908	0,9522	1,4322	1,8056	2,2065	0,0520	0,0779

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - CZ 2018									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,1501	0,1417	0,3558	0,5295	1,3414	1,4202	1,9590	0,0520	0,0779

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Tab. 4 – 5 Maďarsko

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - HU 2014									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
	0,7949			1,7652		2,0684		0,3187	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
	0,8571			1,2419		2,4491		0,0163	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,4493	2,4812	0,7791	0,7388	4,8913	1,7206	3,2608	0,0001	0,0436

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - HU 2018									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
	0,7181			1,5727		2,1729		0,3266	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
	1,1171			0,6812		2,9529		0,0153	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,4849	2,0734	0,8803	0,1143	2,2449	2,1143	3,8436	0,0001	0,0584

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Tab. 6 – 7 Poľsko

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - ČR 2014									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,2017	0,2851	0,4908	0,9522	1,4322	1,8056	2,2065	0,0520	0,0779

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - CZ 2018									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
Skupina	NACE1011	NACE 1011	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,1501	0,1417	0,3558	0,5295	1,3414	1,4202	1,9590	0,0520	0,0779

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Tab. 8 – 9 Slovensko

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - SK 2014									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
	0,4046			2,2725		1,1874		0,2053	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
	0,2899			0,6714		1,1670		0,1086	
Skupina	NACE1011	NACE 1012	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,1231	0,6507	0,4680	0,3819	2,7716	1,3406	0,9735	0,1259	0,0795

Hodnoty ukazovateľov RCA podľa vybraných NACE sektorov - SK 2018									
Sektor	NACE10			NACE26		NACE27		NACE30	
	0,3559			1,8648		1,1862		0,2594	
Divizia	NACE101			NACE261		NACE271		NACE301	
	0,3498			0,5181		0,9927		0,0225	
Skupina	NACE1011	NACE 1012	NACE1013	NACE2611	NACE2612	NACE2711	NACE 2712	NACE3011	NACE3012
	0,1486	0,4341	0,4890	0,3764	1,8503	1,2452	0,7246	0,0146	0,0450

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Prezentované výsledky umožňujú nielen vzájomnú komparáciu ukazovateľov RCA podľa klasifikačných úrovní, ale aj hodnotenie ich zmien v časovom intervale medzi rokmi 2014 a 2018, čím otvárajú možnosť hlbšej diskusie o vlastnostiach ukazovateľov RCA a o limitoch ich aplikačných možnostiach.

Okrem hodnotenia kvantitatívnych zmien, je potrebné zdôrazniť, že pri interpretácii ukazovateľov RCA je vždy potrebné uvádzať:

- Klasifikačný systém, v rámci ktorého sú tieto ukazovatele spracované a archivované;
- Hierarchickú úroveň, na ktorej sa ukazovatele RCA počítajú.

Na základe uvedených výsledkov možno konštatovať, že nami predložené empirické overovanie hodnôt RCA prináša do diskusie o Hecksher-Ohlinovom koncepte zahraničného obchodu viac otázok ako odpovedí, ktoré by potvrdzovali jej platnosť.

Záver

Snahy o objasnenie a interpretáciu ekonomických vzťahov a výsledkov podnecujú výskumných pracovníkov, ale aj prakticky orientovaných expertov k aplikáciám exaktných nástrojov. Pri pátraní po efektnom numerickom riešení problému sa však pomerne často zabúda na podstatu problému. Problém identifikácie a kvantifikácie fenoménu „komparatívna výhoda“ je názornou ukážkou a potvrdením tejto skutočnosti. Teoreticky postulované očakávanie podľa H-O o tom, ako je možné „odhaliť“ a „odmerať“ komparatívnu výhodu producenta/exportéra na otvorenom trhu, mobilizuje akademickú verejnosť k hľadaniu nových exaktných ukazovateľov, ktoré by takéto očakávanie podporili. V tejto tvorivej eufórii a snahe **zvýšiť** hodnotu ukazovateľov RCA sa upravujú postupy ich výpočtu a zabúda sa na dôslednejšie skúmanie iných, nesledovaných, alebo neuvažovaných faktorov, ktorých zohľadnenie môže **priniesť vyššiu váhu** ukazovateľom RCA, aj napriek tomu, žeby nepriniesli silnejší empirický dôkaz o platnosti H-O koncepcie obchodnej výmeny. Týmto konštatovaním sa pripájame k menšej skupine tých výskumníkov, ktorí podobné úvahy prezentovali už v minulosti.

Literatúra

- [1] Standard Statistical Classifications – Basic Principles, UN 1999.
- [2] NIKAM, S.: A Comparative Study of Classification Techniques in Data Mining Algorithms, *Oriental Journal of Computer Science Technology*, ISSN 0974-6471, 2015.
- [3] WEIHS, C., ICKSTAD, K.: Data Science: the impact of statistics, *International Journal of Data Science and Analytics* (2018) 6:189–194.
- [4] XIAO LIN: *Exploring Characteristics of Social Classification*, 17th Annual ASIS-T SIG/CR Classification, 2016.
- [5] WEINER, Ch.: The impact of industry classification schemes on financial research, *ECON-STOR*, ISSN 1860-5664.
- [6] KORJUS, K. – HEBART, M. – VICENTE, R.: *An Efficient Data Partitioning to Improve Classification Performance While Keeping Parametres Interpretable*, Plos One, 2016.
- [7] United Nations: Central Product Classification (CPC), Version 2.1, Statistical Papers, Series M No 77, 2015.
- [8] DEB, K. – HAUKE, W.: RCA indices, multinational production and the Ricardian trade model, *International Economics and Economic Policy* volume 14, pages1–25, 2017.
- [9] SAMUELSON, P.: 1/ P.A. Samuelson (1969), „Cesta ekonóma“, v P.A. Samuelson, ed., *Medzinárodné hospodárske vzťahy*: Konanie tretieho kongresu Medzinárodnej hospodárskej asociácie, Macmillan: Londýn.
- [10] LEONTIEF, W.: Domestic Production and Foreign Trade; The American Capital Position Re-Examined, *Proceedings of the American Philosophical Society*. 97 (4): 332–349. 1953, JSTOR 3149288.
- [11] DEB, K. – BASU, P.: Indices of revealed comparative advantage and their consistency with the H-O theory, *EconPapers, Foreign Trade Review*, vol 46, 2011.

Spolupráca podnikateľských subjektov s orgánmi miestnych samospráv

Vladimír GOZORA*

Cooperation of enterprise bodies with local authorities

Abstract

The paper analyses cooperation of enterprise bodies with local authorities to negotiate regional disparities. On a detail of chosen sample of municipalities it documents cause of their economic and social differentiation, sphere of their cooperation with enterprise bodies and use of potential sources to sustainable development of rural areas. In the final part, it brings ideas for the improvement of the economy and social environment to the municipalities, which for a long time lag behind the leading municipalities.

Keywords: Enterprise Bodies, Local Authorities, Regional Disparities, Economic and Social Differentiation

JEL Classification: M21, D22

Úvod

Rozvoj malého a stredného podnikania je úzko spojený s vidieckym priestorom, ktorý je vektorom regionálnej a miestnej ekonomiky. Veď vidiecky priestor zahŕňa takmer 80 % územia a vyše 50 % celkového počtu obyvateľstva Slovenskej republiky. Napriek tomu pretrvávajú výrazné rozdiely v ekonomickej výkonnosti na regionálnej i miestnej úrovni. Dokumentujú to nielen početné výsledky výskumov priestorovej ekonomiky, ale aj získané poznatky o tom, že s aktivovaním podnikateľskej činnosti vo vidieckom priestore, zvyšovaním účasti regionálnych a miestnych samospráv na rozvoji malého a stredného podnikania, ako aj kreovaním participačných štruktúr miestnych samospráv, výkonnosť priestorovej ekonomiky rastie a eliminujú sa ekonomické a sociálne rozdiely samosprávnych územných celkov.

Slovenská republika prešla počas svojho vývoja celým radom územno-správnych delení, viacnásobnými zmenami administratívnych centier a organizačnými zmenami v štruktúre verejnej správy. Sprievodnými aktivitami uvedených zmien sa stala organizačná výstavba orgánov miestnych samospráv. Delegovanie kompetencií na samosprávne územné celky si totiž vynútilo multifunkčné postavenie obecných a mestských úradov a zvýšenie počtov zamestnancov samosprávnych orgánov. Na základe toho sa rozšírili funkcie, úlohy, ale aj zodpovednosti za splnenie stanovených cieľov. Posilnili sa organizačné zložky obecných a mestských úradov /1, 2/.

Vzhľadom na delegované kompetencie a zákonné postavenie samosprávnych orgánov vzrástol počet úloh a starostí, ktoré možno rozdeliť do nasledovných skupín:

- a) Výkon samosprávy predstavujúcej širokú škálu aktivít a činností realizovaných samosprávou prioritne a zo zákona.
- b) Zabezpečovanie miestnych verejných služieb, založených na poskytovaní verejnoprospešných služieb občanom, turistom a návštevníkom obcí, čistých verejných statkov, zmiešaných verejných statkov, paternalistických, oblastných a miestnych verejných statkov.

* Dr. h. c. prof. mpx. h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

- c) Podnikateľská činnosť, ktorá má nezastupiteľné miesto pri dopĺňaní prípravnej časti municipálneho rozpočtu a dotváraní zdravého podnikateľského prostredia vo vzťahu k podnikateľským subjektom na území obce alebo územnosprávneho celku.

Systémovo cieleňá realizácia uvedených úloh podporuje hospodársku a sociálnu politiku územných celkov. Účinným motívom k obsahovému napĺňaniu úloh sú programy hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Preto cieľom nášho príspevku je zhodnotiť podnikanie na vidieku, spoluprácu podnikateľských subjektov s orgánmi miestnych samospráv a využitie potencionálnych zdrojov pri rozvoji ekonomickej spolupráce.

Udržateľný rozvoj podnikania na vidieku

Rozvoj vidieka je založený na transformácii zdrojov a na raste ekonomickej výkonnosti. Čím väčšia je vybavenosť samosprávneho celku prírodnými zdrojmi a ich efektívnou transformáciou na strane jednej, tým väčšia je príležitosť pre rozvoj podnikateľskej činnosti na strane druhej. Čím rozsiahlejšia je podnikateľská činnosť, tým výkonnejšia je priestorová ekonomika. S rozvojom podnikateľskej činnosti sa zvyšujú pracovné príležitosti, rastú osobné príjmy a zvyšuje sa kúpyschopnosť vidieckeho obyvateľstva (obrázok 1).

Základným predpokladom ekonomického a sociálneho rozvoja územného celku je rozsiahla a širokospektrálna podnikateľská štruktúra, účinné makroekonomické nástroje riadenia a fungujúce legislatívno-právne prostredie. Rozdielny vplyv uvedených determinantov sa prejavuje v hospodárskej diferenciacii podnikov a v regionálnych ekonomických disparitách. Na uvedené rozdiely poukazujú nielen výsledky prieskumu v prihraničných okresoch Prešovského kraja, ale aj viacerí autori na detaile rozvoja oravského regiónu pod vplyvom poľského turizmu /3/.

Aktivovanie podnikateľskej štruktúry teda znamená rozvíjať malé a stredné podnikanie, rozvíjať remeselné živnosti a kreovať funkčné manažmenty samosprávnych územných celkov.

Obrázok 1 Transformácia zdrojov a zvyšovanie priestorovej ekonomiky

VONKAJŠIE PROSTREDIE¹

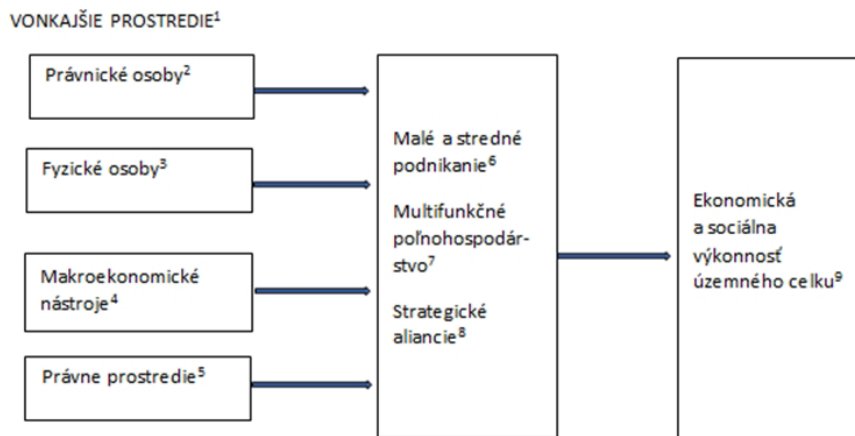

Zdroj: autor 2010

V neposlednom rade to znamená rozširovanie medzipodnikovej kooperácie a kreovanie strategických podnikateľských aliancií. Doterajšie zameranie poľnohospodárstva treba nahradiť multifunkčným zameraním poľnohospodárskych podnikov, predovšetkým v marginálnych produkčno-ekonomických podmienkach (obrázok 2).

Príkladnou spoluprácou je ochrana pred prírodnými katastrofami, proti vplyvu nepriaznivého počasia a integrovaný postup pri zabezpečovaní občianskych služieb, pri plnení úloh a civilnej ochrany majetku v špecifickom prostredí.

Obrázok 2 Transformácia zdrojov a zvyšovanie priestorovej ekonomiky

Zdroj: autor, 2010

Z prieskumov 144 podnikateľských subjektov a 62 orgánov miestnych samospráv vyplýva, že najbežnejšie uplatňovanou formou je recipročná spolupráca a spolupráca pri riešení obojstranných problémov. Naďalej zaostáva väčšia participácia podnikateľských subjektov v obecných radách a obecných zastupiteľstvách s cieľom dosiahnuť udržateľný rozvoj obcí /4/.

Pozitívne však hodnotíme skutočnosť, že s delegovaním právomocí sa personálne budujú manažmenty miestnych samospráv. V obecných samosprávach začali vznikať funkčné pozície projektových manažérov, špecialistov na marketing a verejné financie. Do popredia sa dostávajú právni poradcovia v oblasti občianskeho a správneho práva.

Participácia podnikateľských subjektov a samosprávnych územných celkov na civilnej ochrane a hospodárskej mobilizácii vedú obidve zúčastnené strany k zjednocovaniu informačných systémov a podporovaniu funkcií priestorového manažmentu. Ich spoločnou činnosťou sú nasledovné aktivity:

- priestorové plánovanie;
- tvorba a usporiadanie vidieckej krajiny;
- tvorba a efektívne využitie ľudských zdrojov;
- zvyšovanie účinnosti kontroly prostredníctvom integrovaného informačného systému.

Do popredia sa dostáva spoločná účasť podnikateľských subjektov a územných samospráv na komunálnej ekonomike. Osvedčenou formou uvedenej účasti sa stali utvorené strategické partnerstvá a klastrové organizácie /5/. Úspešná podnikateľská činnosť je determinovaná hospodárskym mechanizmom a účinnou verejnou správou. Preto čím väčšie príležitosti bude nadobúdať trhovú ekonomiku, tým účinnejšie sa bude prejavovať manažment samosprávnych orgánov na vidieku.

Využitie potencionálnych zdrojov pri rozvoji spolupráce

Aktivovaním cudzieho kapitálu, efektívnejším využívaním miestnych zdrojov a účelovou spoluprácou podnikateľských subjektov s územnými samosprávami možno dosiahnuť ekonomický rozvoj územných celkov. Špecifické postavenie v ekonomickom rozvoji vidieckeho priestoru zaujímajú priame zahraničné investície, ktoré sú pozitívne v rastúcom objeme na jedného obyvateľa.

Priame zahraničné investície sa pozitívne prejavili v podpore výroby a podnikateľských aktivít. Výsledkom aktivovania podnikovo-hospodárskej základne bol nárast hrubého domáceho produktu v regiónoch a jednotlivých samosprávnych krajoch /8/.

Diferencovaný príliv priamych zahraničných investícií do samosprávnych krajov sa prejavil v rozdielnej ekonomickej výkonnosti a efektívnosti ekonomickej činnosti. Podľa Vighovej, M. /9/ sa prehĺbili ekonomické rozdiely medzi Bratislavským a Trnavským krajom na jednej strane a medzi Košickým, Prešovským a Banskobystrickým krajom na strane druhej. Z ekonomického rozboru vyplynulo, že tam, kde sa priame investície zvyšovali, tam rástol aj hrubý domáci produkt a produktivita práce.

Základným predpokladom ekonomického a sociálneho rozvoja územných celkov je výkonná podnikateľská štruktúra založená na kreovaní malých a stredných podnikov a finančných manažmentov samosprávnych územných celkov. Participácia miestnych samospráv na rozvoji podnikovej základne predstavuje primárnu oblasť ekonomického a sociálneho rozvoja obcí. Ďalšou, nemenej dôležitou, je vlastná podnikateľská činnosť, ktorá vyplýva z úloh kompetenčného Zákona na podporu tvorby vlastných zdrojov financovania hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Podobného názoru je Hudáková, M. /6/ a Kučera, A. /7/. V tejto súvislosti sa miestnym samosprávam otvára možnosť kreovať obecné podniky alebo prevádzky miestneho hospodárenia. Prvé skúsenosti máme z vytvárania miestnych poľnohospodárskych podnikov, vodných elektrární, vodárenských spoločností, bytových spoločností a sociálnych zariadení. Ďalšie možnosti vidíme pri vstupe obcí do združených investícií na vybudovanie obecných bytových jednotiek pre mladých ľudí, sociálnych zariadení pre občanov odkázaných na pomoc druhých osôb, turistických ubytovní, detských dopravných ihrísk a ďalších investícií. Kreovanie občianskych združení odporúčame pri získavaní prostriedkov na rozvoj vidieckych sídiel, na budovanie spaľovní druhotného odpadu a verejného osvetlenia.

Väčší príliv finančných prostriedkov očakávame zo zahraničia na podporu fyzických a právnických osôb na vidieku. Po vzore Poľska sa žiada od štátu podpora živnostenskej a koncesnej činnosti ako hlavného zdroja príjmov vidieckeho obyvateľstva.

Zvýšenie ekonomickej výkonnosti vidíme v budovaní štátnych a obecných poľnohospodárskych a lesných podnikov, podnikov miestneho hospodárenia a vodárenských spoločností všade tam, kde súkromný sektor neprejavil záujem o podnikanie. Treba uprednostniť verejný záujem a spoločenskú rentabilitu vkladov do rozvoja územných celkov. Zvýšenie ekonomickej výkonnosti a zamestnanosti vidieckeho obyvateľstva vidíme tiež prostredníctvom reštrukturalizácie výrobných programov, budovania strojnotechnologických parkov a reštrukturalizácie starých úverov na progresívne zdroje financovania podnikateľskej činnosti na vidieku.

Značné rezervy sa ukazujú v lepšom využití ekonomických, trvalo obnoviteľných a druhotných zdrojov surovín, energií a tvorivého potenciálu. Konverzia zdrojov a rast ekonomickej výkonnosti však bude vyžadovať lepšiu spoluprácu samosprávnych orgánov obcí s podnikateľskými subjektami. Len od vzájomného porozumenia a podpory závisí udržateľný rozvoj obcí a zvyšovanie výkonnosti podnikov.

Zlepšenie ekonomiky a sociálnej úrovne obcí, ktoré dlhodobo zaostávajú za predstihovými obcami vidíme vo finančnej podpore a začlenení do vytvorených mikroregiónov. V tvorbe municipalít vidíme jednu z možností ako môžu ekonomicky silnejšie obce pomôcť ekonomicky slabším obciam. Popri uvedených opatreniach odporúčame:

- a) Zvyšovať ekonomické, právne a kultúrne vedomie vidieckeho obyvateľstva. V tejto súvislosti zainteresovať obyvateľov obcí na štúdiu právnych poriadkov, kvalitatívnych noriem a ekologických štandardov.
- b) Skvalitniť bezpečnostný manažment obcí. Venovať väčšiu pozornosť kreovaniu krízových, protipovodňových a protihavarijných komisií. Dosiahnuť vyšší stupeň občianskej bezpečnosti, civilnej ochrany a spolupráce medzi bezpečnostnými zložkami /4/.
- c) Zvýšiť úroveň občianskych služieb. Dosiahnuť stav, keď sa obyvateľ obce bude môcť uchádzať o komplexné služby pre občanov.

- d) Racionalizovať organizačné štruktúry obecných úradov. V tejto súvislosti uplatniť projektové líniovo-štabné formy organizácie obecných úradov s 2-3 manažérskymi stupňami. Počet zamestnancov obecných úradov odporúčame optimalizovať na základe jednotných výkonných noriem. V súlade s čerpaním podporných prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ a národných zdrojov SR treba posilniť obecné samosprávy funkčným miestom projektového manažéra.
- e) Tesnejšie spojiť funkcie miestnych (obecných) samospráv s funkciami mikro regiónov. V tvorbe mikro regiónov vidíme jednu z možností ako môžu ekonomicky silnejšie obce pomôcť ekonomicky slabším obciam. Ukazuje sa totiž, že početné obce dokážu prekonať ekonomickú a sociálnu stagnáciu len prostredníctvom cudzej pomoci a za podpory cudzích prostriedkov.

Záver

Z uvedeného rozboru vyplýva, že tam, kde už dlhodobo pretrváva ekonomická kooperácia, tam priestorová ekonomika rastie a sociálna úroveň sa zvyšuje. Efektívnejšie sa zhodnocujú ekonomické zdroje.

Naopak, tam, kde spolupráci medzi podnikmi a miestnymi samosprávami nevenujú potrebnú pozornosť, tam sa zvyšuje spoločenské napätie, viazne podnikateľská aktivita a dlhodobo stagnuje rozvoj vidieckych sídiel. Preto má kooperácia podnikov s miestnymi samosprávami nezaštupiteľné miesto medzi rozvojovými činiteľmi priestorovej ekonomiky a rozvoja vidieka. Z uvedeného dôvodu bude zohrávať významnú úlohu aj v nastávajúcej komunálnej prestavbe nášho vidieka.

Osvedčenými nositeľmi partnerských vzťahov sú kreované mikro regióny, strategické aliancie a klastrové organizácie. Výsledky výskumu Havierníkovej, K. /5/ to potvrdzujú na detaile utvorených podnikových sietí, technologických a turistických klastrov. To je cesta, prostredníctvom ktorej môžu podnikateľské subjekty a orgány miestnych samospráv dosiahnuť pevné kooperačné väzby a rozvinúť strategické partnerstvo.

Literatúra

- [1] FALŤAN, I. – PAŠIAK, J. (2004). *Regionálny rozvoj Slovenska, východiská a súčasný stav*. SAV: Bratislava. ISBN 80-855-44-35-0.
- [2] GOZORA, V. (2007). *Manažment udržateľného podnikania a činností územných samospráv na vidieku*. Bratislava. Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2007. VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [3] GOZORA, V. a kol. (2008). *Spolupráca poľnohospodárskych podnikov s orgánmi miestnych samospráv pri uplatňovaní komunálnej politiky*. Bratislava. Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2008, VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [4] GOZORA, V. (2010). Spolupráca podnikateľských samospráv pri prekonávaní regionálnych disparít. In: *Regionálne disparity v ekonomickom a sociálnom prostredí slovenského vidieka*, Zborník SAPV, č. 69, 2010, Bratislava, 90 s. ISBN 978-80-89162-46-8.
- [5] HAVIERNÍKOVÁ, K. (2021). *Manažment rizík malých a stredných podnikov a klastrová spolupráca*. 2020, TnUAD Trenčín, 169 s. ISBN 978-80-8075-939-1.
- [6] HUDÁKOVÁ, M. (2009). *Indikátory nerovnovážnych ekonomických stavov agropodnikateľských subjektov*. Bratislava, Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2009, VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [7] KUČERA, A. (2008). *Ekonomicko-organizačné efekty v českém poľnohospodárstve po vstupe ČR do EÚ*. Bratislava, Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2008, VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [8] TÁNCOŠOVÁ, J. (2009). Regionálne rozloženie priamych zahraničných investícií a odvetvový aspekt. Bratislava, Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2009, VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [9] VIGHOVÁ, M. (2008). *Disparita ekonomického prostredia regiónov na úrovni NUTS II. – jej príčiny a dôsledky*. Dizertačná práca, NHF EU, Bratislava, 2008, 160 s.

Inovačné stratégie a konkurencieschopnosť automobilového priemyslu

Štefan SIEKEL* – Vojtech KOLLÁR**

Innovative strategies and competitiveness of the automotive industry

Abstract

Change and innovation are an integral part of any development. Just as the agricultural and industrial revolution ushered in a new era of human civilization in the past, the topic of the digital revolution is increasingly being discussed today in conjunction with societal change affecting all sectors. With the advent of new technologies following new business models, the business environment is also changing very rapidly. The automotive industry is no exception and is undergoing major changes. It is constantly developing and innovating due to digitization, connectivity, the development of electromobility and autonomous management. To ensure competitiveness, there is a growing need to create innovations that are not caused by external circumstances but are created purposefully in order to satisfy the needs and wishes of customers. Therefore, the direction of innovation management is attracting the attention of experts in many areas, and this contribution forms the theoretical knowledge base of the innovation environment.

Keywords: *innovation, competitiveness, economic growth, development, automotive industry*

JEL Classification: O11, O31, O32

Úvod

Úspech každého podniku vychádza nepochybne zo znalosti jeho poslania, z jeho dlhodobej vízie, vhodne zvolenej stratégie a správne určených strategických cieľov. Len tak môže byť podnik schopný v dlhodobom horizonte čeliť obrovskému konkurenčnému tlaku, ktorý je na neho zo strany konkurenčných podnikov vyvíjaný, a len tak má predpoklady k svojmu rozvoju a posilneniu svojej pozície na trhu.

Téma príspevku bola zvolená z dôvodu aktuálnosti a rastúceho konkurenčného tlaku na úspech spoločností na trhu, hoci mnohé podniky si to ešte nezačali plne uvedomovať.

V dnešnom globalizovanom svete je konkurenčný tlak vyvíjaný nielen medzi domácimi, ale aj zahraničnými výrobcami. Tí sa snažia uspokojiť neustále sa meniace potreby zákazníkov, ktorí požadujú zvýšenie hodnoty výrobku či služby, zníženie ceny alebo väčšiu ohľaduplnosť voči životnému prostrediu. Saturácia klientov pomáha podnikom riadiť svoje inovačné aktivity a úspešne inovovať výrobky a služby, ktoré predstavujú jednu z najefektívnejších ciest ako si udržať alebo dokonca zlepšiť pozíciu na trhu a zabezpečiť lojalitu zákazníkov.

Metodológia a ciele príspevku

Príspevok je zameraný na analýzu inovačnej stratégie v automobilovom priemysle, ktorým manažment podnikov aktívne reaguje na očakávaný vývoj vo svojom okolí a vznikajúce udalosti. Cieľom príspevku je prezentovať prepojenosť inovácií s konkurencieschopnosťou. Analýzou vybraných stavových a tokových veličín inovácií sme získali potrebné informácie na posúdenie

* Mgr. Štefan Siekel, Mondi, Neusiedler Ulmerfeld, Rakúsko, e-mail: mondigsiekel@gmail.com

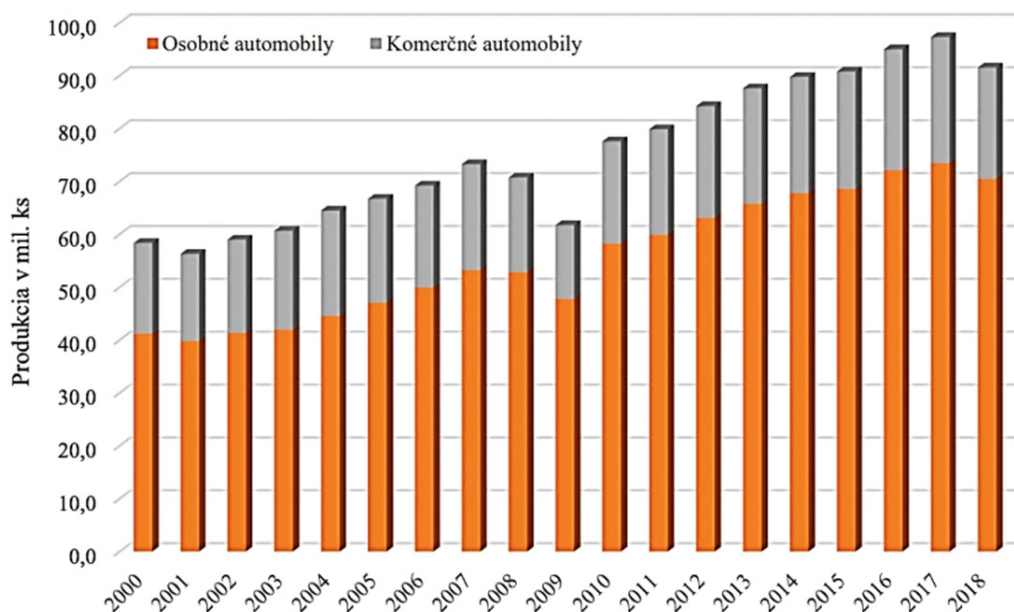
** prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

a hodnotenie súčasnej situácie v špecifických podmienkach automobilového priemyslu z hľadiska aktuálnej inovačnej stratégie na Slovensku.

1 Inovačné stratégie v automobilovom priemysle na Slovensku

Automobilový priemysel patrí do odvetvia spracovateľského priemyslu a jeho hlavnou činnosťou je vývoj, výroba a predaj motorových vozidiel. Do tohto odvetvia sú okrem výrobcov vozidiel zahrnuté aj všetky subdodávateľské podniky. Výroba automobilového priemyslu je úzko napojená na výrobu ďalších priemyselných odvetví, ako napr. na produkciu sklárskeho, textilného, hutníckeho alebo elektrotechnického priemyslu. Automobilový priemysel je jedným z najdôležitejších sektorov, ktorý silne ovplyvňuje slovenskú ekonomiku a zároveň vykazuje vysokú závislosť na ekonomickom stave krajiny.

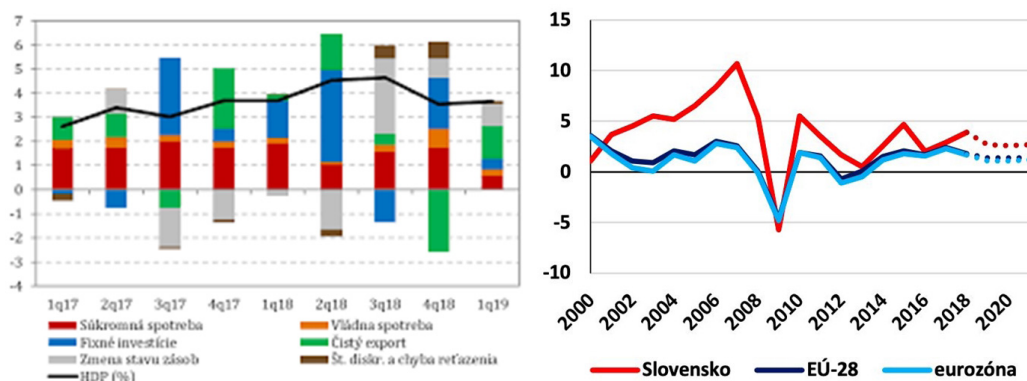
Obr. 1 Svetová produkcia motorových vozidiel v roku 2018

Zdroj: Spracované podľa ZAP SR (2020)

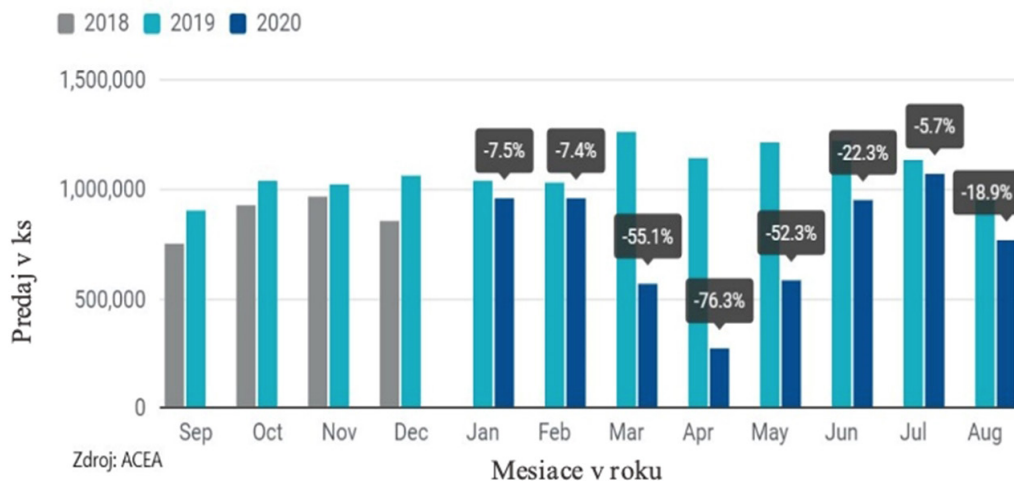
Odvetvie automobilového priemyslu má na Slovensku dlhoročnú tradíciu, patrí medzi kľúčové priemyselné odvetvia, prispieva k tvorbe HDP, zamestnanosti, spotrebe a podieľa sa na inovatívnom vývoji a výskume, čím napomáha k rozvoju celej spoločnosti.

Slovenská ekonomika podľa medziročného ukazovateľa rastu HDP patrila k najrýchlejšie rastúcim krajinám EÚ. Koncom roka 2019 vykazovala slovenská ekonomika medziročný rast HDP 4,4 %. Rozhodujúci podiel na tomto raste mal spracovateľský priemysel, predovšetkým odvetvie automobilového priemyslu.

Obr. 2 Rast reálneho HDP na obyvateľa, porovnanie s EÚ (v %)

Zdroj: https://ec.europa.eu/slovakia/sites/default/files/sprava_o_slovensku_2019

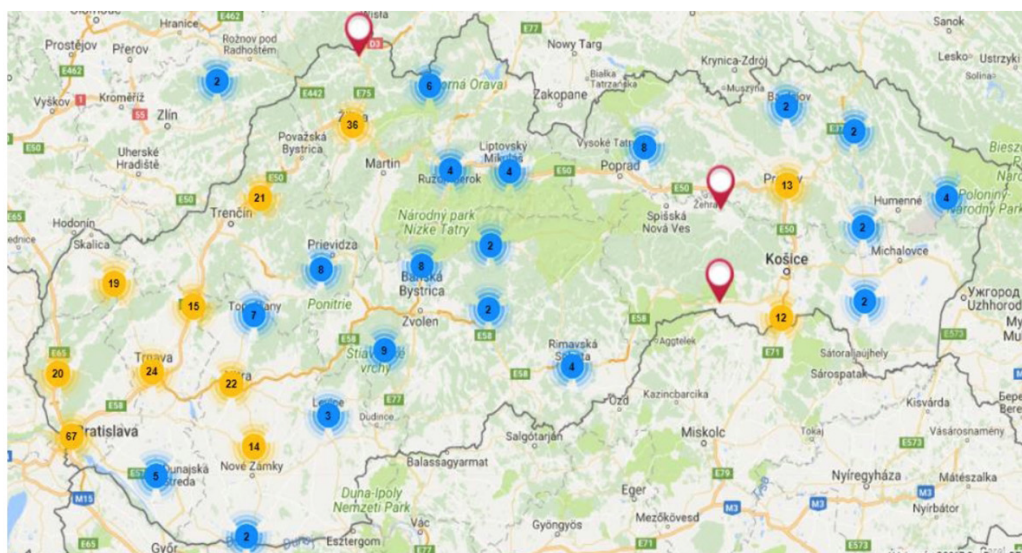
Predaj nových áut v EÚ sa však za osem mesiacov roka 2020 znížil o 32 %, v auguste klesol o 18,9 % a v júli o 5,7 %. Prepád trhu sa počas letných mesiacov spomalil, čo naznačuje, že odvetvie sa postupne zotavuje z koronakrízy.

Obr. 3 Koronakrízový prepád odbytu áut v EÚ sa v lete 2020 zmiernil

Zdroj: Spracované podľa ACEA (2020)

Aj napriek tomuto nepriaznivému vývoju pôsobí v súčasnosti na našom území veľká koncentrácia podnikov automobilovej výroby, dizajnu, výskumu a vývoja. Najdôležitejšie podniky automobilového priemyslu zobrazuje obrázok 4.

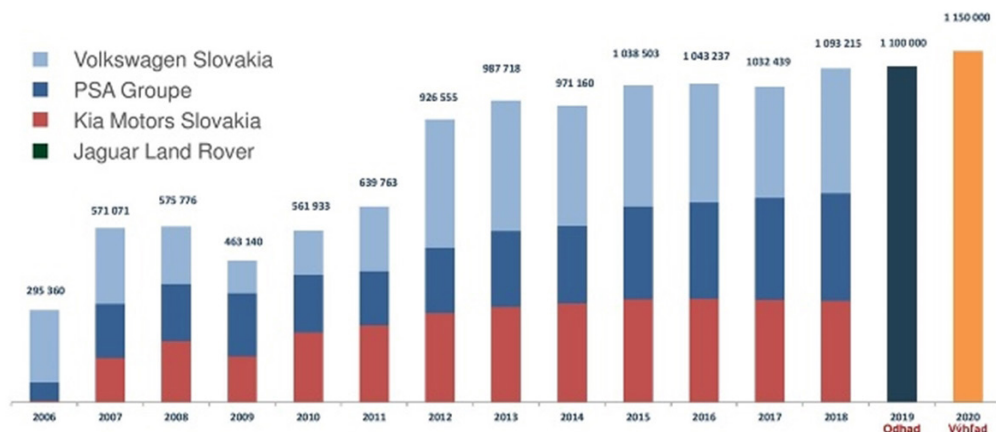
Obr. 4 Mapa koncentrácie dodávateľov automobilového priemyslu a troch sídlíacich najväčších automobiliek v SR

Zdroj: Spracované podľa OKBA.sk

Objem produkcie automobilového priemyslu vykazoval v poslednom období rastúci trend. Rok 2019 bol jedným z najúspešnejších rokov tohto priemyselného odvetvia. Podľa Združenia automobilového priemyslu (ZAP), ktoré mapuje situáciu slovenského automobilového priemyslu, bolo v roku 2019 vyrobených 1 421 324 kusov motorových vozidiel, čo znamenalo 3,3 % medziročný nárast produkcie. Posledné zverejnené údaje ohľadom roka 2020 ukazujú ďalší medziročný nárast produkcie o 1,7 %. Dosiahnutý objem produkcie zaraďuje SR na popredné miesta v skupine najväčších výrobcov motorových vozidiel v Európe a zároveň ju robí najväčším výrobcom osobných vozidiel v regióne strednej a východnej Európy. Vývoj produkcie motorových vozidiel je zobrazený na obr. 5.

Obr. 5 Výroba vozidiel za roky 2006 až 2019 s výhľadom na rok 2020

Zdroj: Spracované podľa ZAP SR (2020)

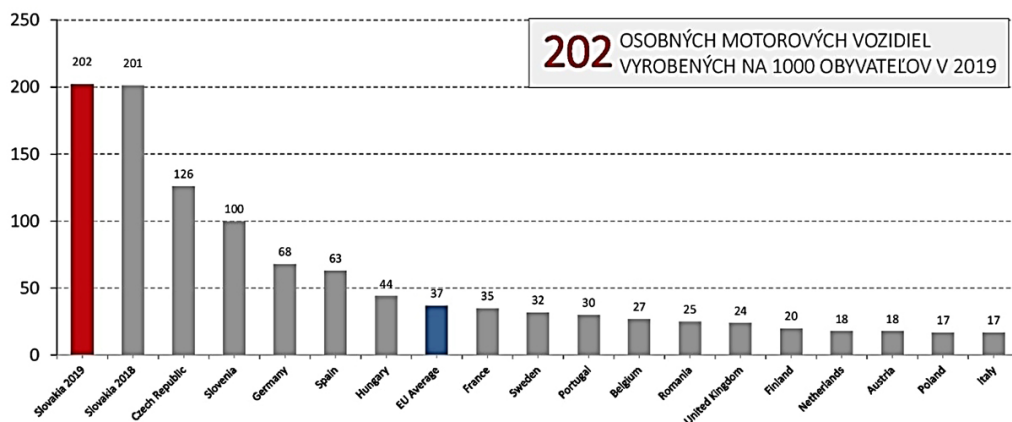
Tabuľka 1 Vývoj trhu pre všetky kategórie nových vozidiel k decembru 2019

Kategória / Rok	2018	2019	2019 vs. 2018	Odhad 2020
M1 - Osobné automobily	98 080	101 568	3.56%	102 000
N1 - Úžitkové automobily	9 126	8 508	-6.77%	8 500
N2 - nákladné automobily do 12 t	462	325	-29.65%	350
N3 - nákladné automobily nad 12 t	3 846	3 157	-17.91%	3 100
M2+M3 - autobusy	351	305	-13.11%	300
Spolu	111 865	113 863	1.79%	114 250

Zdroj: Spracované podľa ZAP SR (2020)

Ročná produkcia v posledných rokoch zaraďuje SR v počte vyrobených vozidiel na jedného obyvateľa medzi automobilové veľmoci.

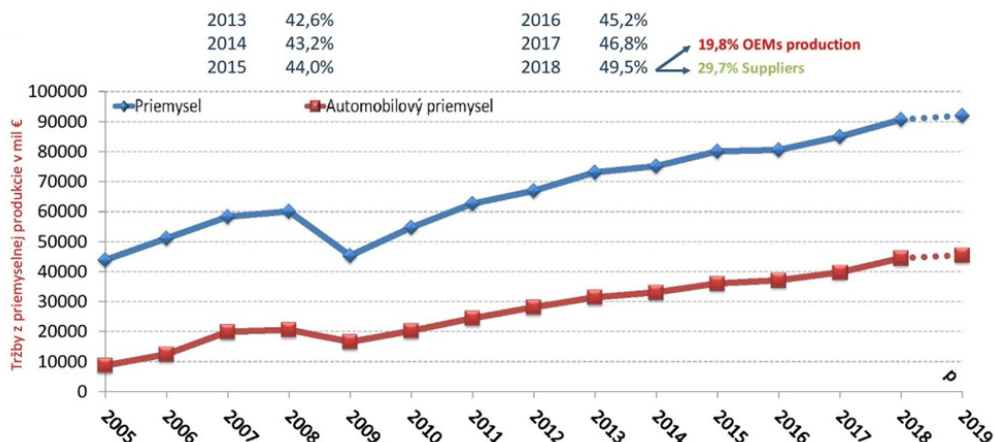
Obr. 6 Svetový líder vo výrobe automobilov per capita

Zdroj: Spracované podľa ACEA a ZAP SR (2020)

Podľa údajov za rok 2020 bolo na Slovensku vyrobených 202 vozidiel na 1000 obyvateľov (PWC, 2019). Slovenský automobilový priemysel má na slovenskú ekonomiku zásadný vplyv. Podiel automobilového priemyslu na výkonnosti ekonomiky možno demonštrovať (obr. 6 a 7) napr. na podiele výroby tohto odvetvia na celkovej domácej výrobe (SK-NACE 29).¹

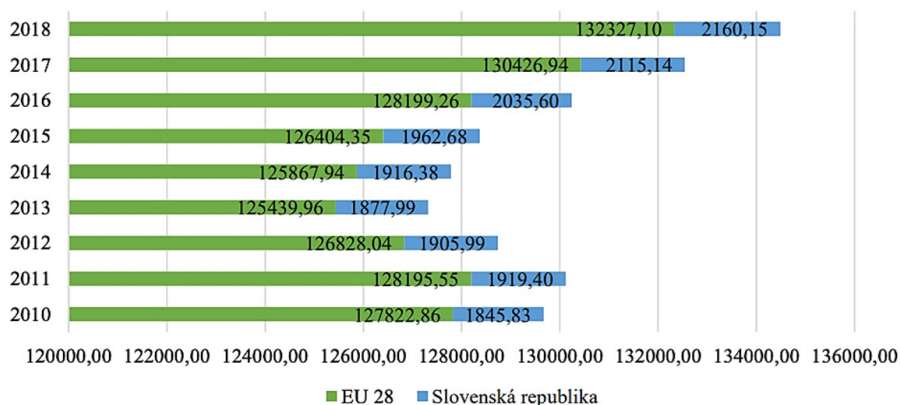
¹ Baláž a kol. (2019). Online. Dostupné na: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/L7RmyFHH.pdf>.

Obr. 7 Podiel automobilovej výroby na priemyselnej výrobe SR

Zdroj: Spracovanie podľa ZAP SR, ŠÚ SR (2019)

Zamestnanosť v automobilovom priemysle na Slovensku

Traja výrobcovia automobilov Volkswagen, Kia a PCA v súčasnosti zamestnávajú súhrnne približne 17 000 zamestnancov. Ďalších cca 82 000 ľudí zamestnáva sieť automobilových priamych dodávateľov a cca 15 500 ľudí zamestnávajú nepriami dodávatelia. Eurostat uvádza, že v roku 2018 bolo v SR v oblasti výroby 2 160,15 tis. zamestnancov. V celom výrobnom sektore bolo v roku 2018 v EÚ zamestnaných 132 327,10 tis. zamestnancov, pričom ich podiel vo výrobe SR na počte zamestnaných v EÚ vykazoval 1,63 % oproti roku 2017. Od roku 2013 evidujeme vo výrobnom sektore EÚ a SR zvýšenie počtu zamestnaných osôb (Obr. 8).

Obr. 8 Prehľad počtu zamestnancov vo výrobe v EÚ a SR (2010-2018, v tis. osôb)

Zdroj: Spracované podľa Eurostat (2019)

Miera zamestnanosti je jedným z faktorov ovplyvňujúcich životnú úroveň obyvateľstva, pričom však faktorom rastu životnej úrovne je úroveň miezd. V súčasnosti je zrejmé, že mzdy rastú rýchlejšie ako produktivita práce, a navyše na trhu práce sa podniky stále stretávajú s nedostatkom vhodných zamestnancov.

Obr. 9 Pozície odvetví s priemernou mesačnou hrubou mzdou

Zdroj: Spracované podľa Platy.sk (2019)

Obr. 9 uvádza pozíciu priemernej mesačnej hrubej mzdy v jednotlivých odvetviach a plat na jednotlivých pozíciách zamestnancov v automobilovom priemysle.²

Výkonnosť vývozu a konkurencieschopnosť

Hospodársky rast Slovenska zaznamenal v roku 2019 zrýchlenie, pravdepodobne v dôsledku zahraničného obchodu. Nové investície prispeli v roku 2018 k hospodárskemu rozmachu len mierne, ich pozitívny vplyv na vývoznú kapacitu a obchodnú výkonnosť Slovenska by sa podľa očakávaní mal v rokoch 2019 – 2020 stupňovať. To by malo viesť k výraznému nárastu podielu na vývoznom trhu. Očakáva sa, že dovoz bude zaostávať za vývozom, pretože má dôjsť k zníženiu miery investícií, ktoré do veľkej miery závisia od dovozu. Malo by to ďalej podporiť účinok čistého obchodu na hospodársky rast.

Ak koncept konkurencieschopnosti interpretujeme ako úspešnosť krajiny presadiť svoje tovary a služby na medzinárodnom trhu, výsledky Slovenska v zahraničnom obchode možno brať do určitej miery ako priamy odraz stavu našej konkurencieschopnosti. Slovenský vývoz v pomere k HDP dosahoval podľa Eurostatu v roku 2018 úroveň 96,1 %, čo je hodnota vysoko nad priemerom EÚ-28 (46,2%) a najvyššia z okolitých štátov.

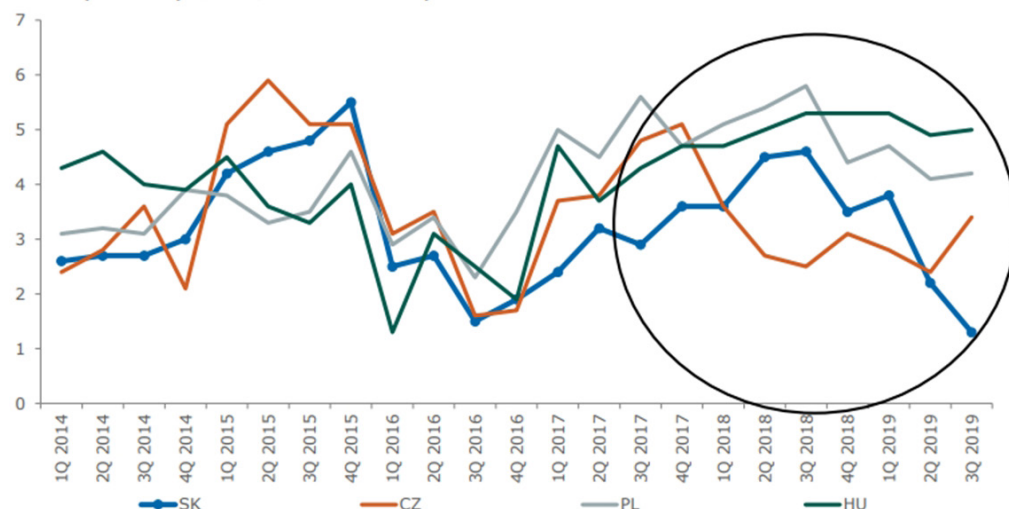
Podľa indexu ekonomickej komplexity (Economic Complexity Index) za rok 2017 od Observatory of Economic Complexity (OEC) je Slovensko 39. najvýznamnejšia exportná ekonomika na svete a 16. najkomplexnejšia. Problematická je však nízka pridaná hodnota vývozu v porovnaní s okolitými štátmi ako aj s EÚ-28 (Tabuľka 2).

Najväčšími vývoznými komoditami zo Slovenska sú podľa OEC autá, ktoré tvoria 20 % celkového vyvezeného tovaru, ďalej nasledujú automobilové súčiastky (7,1%) a videodispleje (6,4 %). Nízka domáca pridaná hodnota exportu naznačuje, že slovenská ekonomika je z globálneho hľadiska stále do značnej miery „montážnou dielňou“ medzinárodných spoločností. Pre udržanie a posilnenie pozície v globálnej konkurencii je nevyhnutné zvýšiť orientáciu na procesy s väčšou pridanou hodnotou.

Tabuľka 2 Pridaná hodnota hrubého vývozu (v %)

Roky	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2016
Pridaná hodnota hrubého vývozu	57,01	53,9	58,11	53,26	53,23	55,22	55,49

² Stacho, Z., Stachová, K. 2019. Potential of Human Resources as Key Factor of Success of Innovation in Organisations. In Smart Technology Trends in Industrial and Business Management (pp. 229-247). Springer, Cham.

Obr. 10 Rast HDP (Medziročný rast v %, sezónne neočistené)**Rast HDP (medziročný rast v %, sezónne neočistené)**

Zdroj: NBS

Rast HDP na Slovensku sa od roku 2016 spomalil, najmä v porovnaní s Maďarskom a Poľskom. Česká republika nás v raste HDP predbehla až v roku 2019. Národná banka Slovenska deklaruje nevýhody Slovenska najmä v slabšom domácom dopyte, najmä v oblasti spotreby domácností a investícií. Poukazuje aj na pomalší rast miezd a maloobchodu. V roku 2019 pomalší rast HDP Slovenska oproti ostatným trom krajinám Vyšehradskej štvorky spôsobil hlavne nižší export do zahraničia a s tým súvisiacu priemyselnú produkciu.

V uplynulých dvoch desaťročiach bolo Slovensko jedným z najúspešnejších členských štátov Európskej únie pri dosahovaní hospodárskej konvergenzie, keď sa reálny HDP na obyvateľa (ako štandard kúpnej sily) z 50 % priemeru EÚ v roku 2004 zvýšil na 77 % v roku 2014. Ďalší pokrok sa však odvtedy nedosiahol. Úspech modelu rastu, ktorý podporoval hospodársky rozvoj Slovenska, sa opieral o priemyselnú špecializáciu, financovanú sčasti cez priame zahraničné investície a uľahčenú nízkymi nákladmi na pracovnú silu a blízkosť k hlavným partnerom v dodávateľskom reťazci.³ Vzhľadom na zvyšujúci sa nedostatok pracovnej sily, tlak na jednotkové náklady práce smerom nahor a potenciálne utlmenejšie vyhliadky rastu v prípade tradičnej (automobilovej) výroby bude obnovenie konvergenzie predovšetkým závisieť od toho, či krajina dosiahne úspech pri zvyšovaní konkurencieschopnosti a produktivity. Základom úspešnej konvergenzie Slovenska je zvyšovanie produktivity. Obr. 10 uvádza zdvojnásobenie úrovne produktivity práce v rokoch 2000 až 2017. Stáli za tým najmä prehlbovanie kapitálu a technologické dobiehanie, čo výrazne pomohlo zmenšiť medzeru medzi Slovenskom a EÚ. Prerozdelenie pracovnej sily medzi odvetvami pri ročnej miere rastu 1,95 % v rokoch 1995 – 2015 významne napomohlo rastu produktivity.⁴

Zvyšovanie celkovej produktivity dosiahnuté efektívnejším pridelením výrobných zdrojov vo všetkých hospodárskych činnostiach bolo na Slovensku najsilnejšie v rámci eurozóny v rokoch 2000 – 2014, pričom zodpovedajúce úrovne boli nad priemerom eurozóny.⁵ Slovensko má

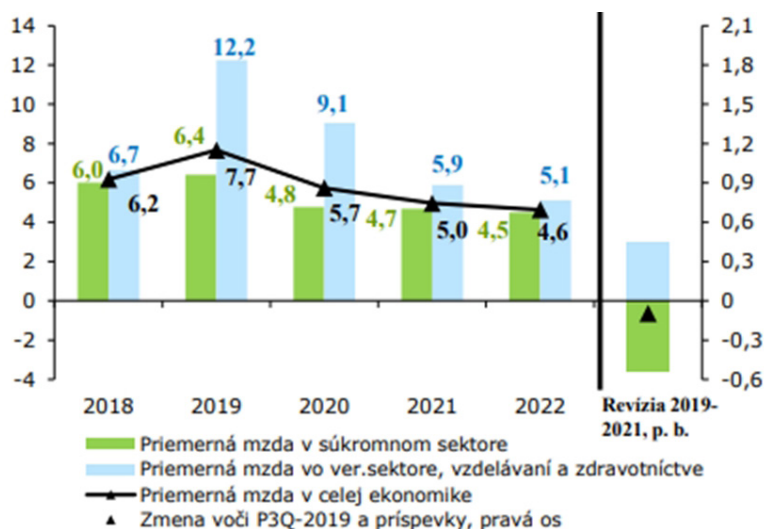
³ Haylat a i. 2018. Online. Dostupné z: <https://find-and-update.company-information.service.gov.uk/company/06222482/filing-history>.

⁴ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018c): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.

⁵ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018b): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.

jednu z najvyšších mier rozptylu produktivity podnikov, z čoho vyplýva potreba zlepšiť integráciu trhov. Hoci sa v rokoch 2009 až 2015 tento rozptyl znížil, jeho vysoká miera môže naznačovať nedostatočné rozšírenie technologického pokroku. Pozorovaný rozptyl môžu vysvetľovať veľké rozdiely medzi (vývozne orientovanými) firmami v zahraničnom vlastníctve a domácimi firmami. V pomere k HDP na obyvateľa bola prémia produktivity vývozcov zďaleka najväčšia v priemere za roky 2007 – 2014 spomedzi všetkých členských štátov EÚ.⁶ Veľký rozdiel v produktivite takisto existuje medzi malými a strednými podnikmi (MSP) a veľkými firmami, pričom MSP sú oveľa menej produktívne v hodnotovom vyjadrení na zamestnanca. V záujme zvýšenia produktivity a zachovania procesu konvergencie na Slovensku sú potrebné trvalé investície do výskumu a vývoja, digitálnej a dopravnej infraštruktúry a energetickej efektívnosti. Verejné investície podporované z fondov EÚ boli stabilné a od prístupu k EÚ a predstavujú významný zdroj prostriedkov na riešenie investičných potrieb. Presne zameranými verejnými investíciami by sa mali riešiť najrôznejšie investičné potreby, vrátane potreby zvýšiť výdavky na výskum a vývoj, čo môže napomôcť k transformácii hospodárstva prevažne založeného na výrobe na hospodárstvo opierajúce sa o domáce inovácie a technológie. Modernizáciou digitálnej infraštruktúry možno občanov a podniky pripraviť na nové komunikačné, pracovné a výrobné postupy. Investície do energetickej efektívnosti a environmentálnych technológií môžu byť zdrojom ekologického rastu a pomôžu zachovať vzácne environmentálne zdroje.

Obr. 11 Rast miezd vo verejnom a súkromnom sektore a kumulatívna revízia prognózy

Zdroj <https://www.finreport.sk/ekonomika/slovenska-ekonomika-v-roku-2019/>

2 Inovačné trendy SR v rokoch 2014 – 2020

Slovenská republika ako členský štát EÚ sa zaviazala vypracovať jednotnú stratégiu inteligentnej špecializácie pre viacročný finančný rámec 2014 – 2020. Táto stratégia v podmienkach SR mala spĺňať priority Stratégie EUROPA 2020, vrátane jej kľúčových iniciatív, pričom mala definovať opatrenia na splnenie cieľov Národného programu reforiem a určitých odporúčaní Rady EÚ pre Slovenskú republiku.

Ministerstvo hospodárstva SR v spolupráci s Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR vypracovalo Stratégiu výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu SR (RIS3), ktorá bola

⁶ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018a): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.

vládou schválená 13. 11. 2013. Na tvorbe stratégie sa podieľal Úrad vlády SR, zástupcovia výskumného, podnikateľského a akademického sektora.

Porovnanie inovačnej aktivity SR s ekonomikami iných európskych štátov potvrdzuje, že je nižšia, pričom inovácie neprinášajú očakávaný pozitívny výsledok vo forme zvýšenej konkurencieschopnosti slovenských podnikov.

Súčasný inovačný systém zlyháva v kľúčovej úlohe, ktorou je proces transformácie novozískaných poznatkov do praxe. Oblasť výskumu a inovácií sa teda považuje za slabý článok slovenského hospodárskeho systému. Dôvodov je niekoľko. Počet zamestnancov pracujúcich v tejto oblasti v období 1989 – 2011 poklesol, a tým aj výdavky na výskum a inovácie. Ďalší negatívny vplyv má zvyšovanie podielu verejného financovania výskumu a inovácií. Medzi rokmi 1994 – 2011 vzrástol podiel základného výskumu na úkor aplikovaného výskumu ešte raz toľko. Táto situácia si vyžiadala prijať na obdobie 2014 – 2020 jasne formulované, kvantifikovateľné a objektívne opatrenia. Strategickým cieľom bolo zlepšiť schopnosť vytvárať inovácie a technológie, ktoré by boli obchodne zaujímavé a zaradili Slovensko medzi prosperujúce priemyselné oblasti 21. storočia. Slovensko chce zdvojnásobiť podiel výdavkov podnikov na inovácie, ktoré sú realizované z výsledkov výskumno-vývojovej činnosti. Touto stratégiou si chce zlepšiť pozíciu v ukazovateli inovačnej výkonnosti. Malé a stredné podniky na slovenskom trhu tvoria až 72,23 % zamestnanosti a v každej rozvinutej ekonomike práve táto časť podnikateľov vytvára najväčší podiel HDP. Podpora a rozvoj v tejto oblasti zabezpečí zdravú a prosperujúcu ekonomiku a zamestnanosť.⁷

Výskum, vývoj a inovácie na Slovensku

Hospodársky rozvoj a úspech Slovenska vo vysokej miere závisí v oblasti výskumu a vývoja od financovania z EÚ, keďže investície súkromného sektora sú nedostatočné. Až 39 % vnútroštátnych investícií do výskumu a vývoja sa opiera o zahraničné zdroje financovania, najmä o fondy EÚ, ktoré tvoria 89 % všetkých finančných prostriedkov v tejto oblasti (v obidvoch prípadoch je to jeden z najvyšších podielov v EÚ). Hoci sa celkové investície do výskumu a vývoja od roku 2007 zvýšili z 0,45 % HDP a dosiahli vrchol v roku 2015 na úrovni 1,2 %, v roku 2017 opäť poklesli na úroveň 0,88 %.

Zatiaľ čo verejné investície do výskumu a vývoja od roku 2007 vzrástli z úrovne 0,27 % na 0,4 % v roku 2017, intenzita investícií podnikov do výskumu a vývoja je jednou z najnižších v EÚ na úrovni 0,48 % HDP.

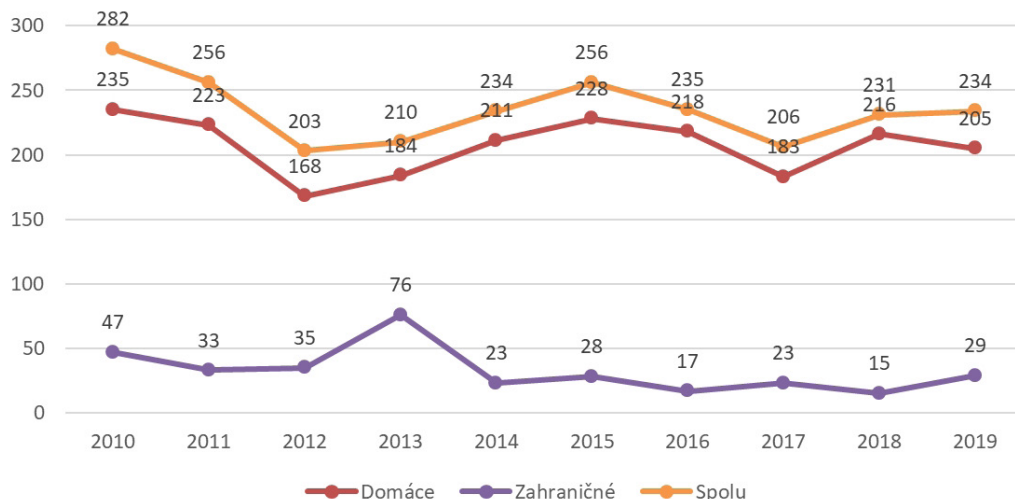
Prudký pokles finančného krytia výskumu a vývoja z verejných zdrojov v roku 2016 v dôsledku prechodu medzi obdobiami financovania EÚ poukazuje na nadmerné spoliehanie slovenského systému výskumu na európske štrukturálne a investičné fondy a vyvoláva otázky týkajúce sa udržateľnosti a primeranosti vnútroštátneho financovania výskumu a vývoja.

Výdavky podnikov na výskum a vývoj sa zdajú prinízke na to, aby výrazne zvýšili výkonnosť v oblasti inovácií. Celkovo je výskum a vývoj podnikov jeden z najmenších v EÚ a sústreďuje sa na výrobu so strednou až s vysokou technologickou náročnosťou v oblastiach, kde prevládajú nadnárodné firmy. K nízkym výdavkom súkromného sektora na výskum a vývoj prispieva chýbajúca stratégia v oblasti výskumu a vývoja a chýbajúce ciele opatrenia, obmedzené zapojenie výskumných inštitúcií a obmedzené výskumné kapacity. Podnikové výdavky na výskum a vývoj zo strany malých a stredných podnikov, ktoré boli v roku 2016 na úrovni 0,14 %, sa naďalej nachádzajú výrazne pod priemerom EÚ. V dôsledku toho sa dosahuje veľmi malý pokrok v inováciách a podľa európskeho prehľadu výsledkov inovácií zostáva Slovensko jedným z nevýrazných inovátorov. V záujme zlepšenia ekosystému malých a stredných podnikov sa uskutočňujú rôzne opatrenia, ktoré sú však zväčša financované z európskych štrukturálnych a investičných fondov. Roztrieštený systém výskumu znižuje účinnosť verejných investícií do výskumu a vývoja

⁷ KLEMENT, L., LESÁKOVÁ, L., KLEMENTOVÁ, V., ELEXA, L. (2016). Innovation performance of the Slovak Republic. In *Forum Scientiae Oeconomia* (Vol. 4, No. 3, pp. 115-126).

a kvalitu vedeckého výskumu. Podiel vysokokvalitných vedeckých publikácií v rámci všetkých slovenských vedeckých publikácií je naďalej nízky a od roku 2007 získal podporu Európskej rady pre výskum iba jediný ocenený príjemca zo Slovenska. Výskum, vývoj a inovácie trpia v dôsledku neúčinnnej koordinácie medzi ministerstvami a výkonnými agentúrami, pričom hlavné reformy sa pravidelne odsúvajú.

Obr. 12 Počty patentových prihlášok od roku 2010 po rok 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Výročná technická správa Úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky patenty a úžitkové vzory 2010 až 2019

Domáci technologický vývoj je nevýrazný, na čo poukazuje malý počet patentov. Hoci počet verejno-súkromných spoločných vedeckých publikácií prináša určité povzbudivé výsledky, prepojenia medzi vedou a podnikateľskou sférou sú zanedbateľné, čo bráni šíreniu poznatkov vo väčšom rozsahu.

Rozhodujúce finančné prostriedky EÚ na výskum a inovácie sa aj naďalej využívajú neefektívne. Podpora z finančných prostriedkov EÚ na výskum a vývoj viedla k dokončeniu fyzickej infraštruktúry, chýbajú však dostatočné súvisiace finančné prostriedky na údržbu a personál. Zrušenie viacerých výziev na predkladanie projektov a nedostatky v efektívnosti administratívnych postupov opakovane viedli k zrušeniu viazania výdavkov vo výške 81 miliónov EUR z operačného programu Výskum a inovácie. Došlo k tomu aj napriek zvýšeniu transparentnosti procesu hodnotenia projektov zapojením zahraničných odborníkov, zlepšením výberových kritérií a zvýšením súladu so stratégiou pre inteligentnú špecializáciu. Až koncom roka 2018 sa pristúpilo k postupnej realizácii rôznych základných projektov týkajúcich sa oblasti výskumu a inovácií, ktorých cieľom bolo zväčšiť kapacity v tejto oblasti, podporiť prenos poznatkov a technológií, posilniť spoluprácu vedeckých inštitúcií a podnikov, mobilizovať investície súkromného sektora a podporiť dlhodobý strategický výskum.

Patenty a úžitkové vzory v SR

V tabuľke 3 o počte patentových prihlášok od roku 2010 do roku 2019 môžeme vidieť, že počet podaných patentových prihlášok je kolísavý. Najviac patentových prihlášok (282) bolo zaregistrovaných v roku 2010, najmenej (203) v roku 2012. V roku 2010 patenty registrovalo najviac domácich prihlasovateľov (235). Počty zahraničných prihlasovateľov klesali, pričom najmenší počet registrácií patentových prihlášok (15) bol v roku 2018.

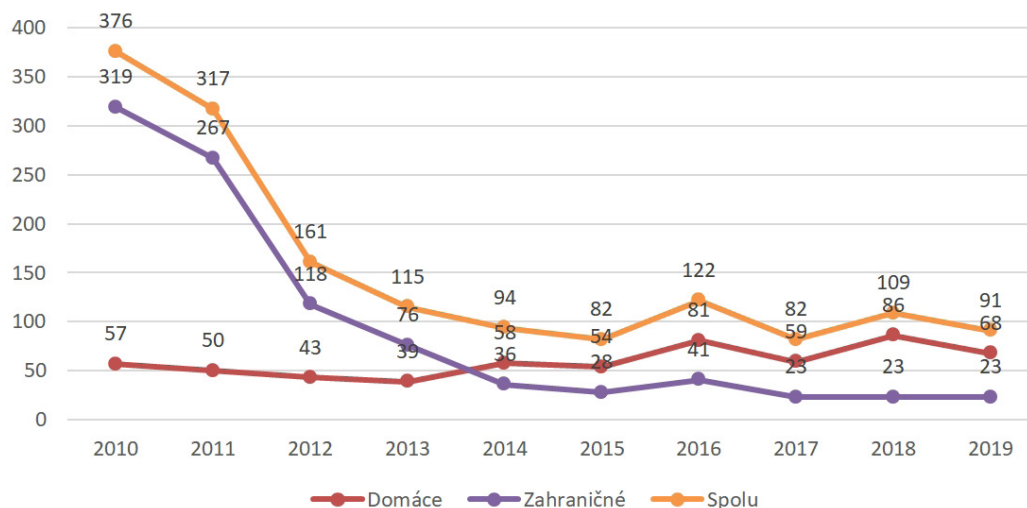
Tabuľka 3 Prehľad podaných prihlášok v rokoch 2010 až 2019

Patentové prihlášky	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Domáce	235	223	168	184	211	228	218	183	216	205
Zahraničné	47	33	35	76	23	28	17	23	15	29
Spolu	282	256	203	210	234	256	235	206	231	234

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Výročná technická správa Úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky patenty a úžitkové vzory 2010 až 2019

Obrázok 12 znázorňuje počty patentov, ktoré boli udelené v rokoch 2010 až 2019. Na rozdiel od kolísavého počtu podaných patentových prihlášok, majú počty udelených patentov rapídne klesajúci charakter. Najviac udelených patentov bolo v roku 2010, a to najmä u zahraničných prihlasovateľov (319), ale aj u domácich prihlasovateľov (57). Najmenej patentov udelil Úrad priemyselného vlastníctva rovnako (82) v roku 2015 a 2017. Najnižší počet udelených patentov zahraničným prihlasovateľom (23) bol v rokoch 2017, 2018, 2019 a domácim prihlasovateľom (39) v roku 2013. Nesúlad v počte schválených patentov a počtom podaných žiadostí za rok 2010 a 2011 súvisí s časovo náročným procesom schvaľovania podaných žiadostí.

Obr. 13 Počty udelených patentov od roku 2010 po rok 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Výročná technická správa úradu priemyselného vlastníctva slovenskej republiky patenty a úžitkové vzory 2010 až 2019

Tabuľka 4 Prehľad udelených patentov v rokoch 2010 až 2019

Udelené patenty	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Domáce	57	50	43	39	58	54	81	59	86	68
Zahraničné	319	267	118	76	36	28	41	23	23	23
Spolu	376	317	161	115	94	82	122	82	109	91

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Výročná technická správa úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky patenty a úžitkové vzory 2010 až 2019

V roku 2020 prešiel celý svet jednou z najväčších kríz za posledné storočie. Dôvodom celosvetového hospodárskeho poklesu sa stala pandémia Covid-19. Začiatkom roka 2021 bola preto namiesto otázka, ako sa prepád ekonomiky prejavil na duševnom vlastníctve a jeho ochrane.

Úrad priemyselného vlastníctva SR konštatoval, že duševné vlastníctvo patrí medzi odvetvia, ktorých sa kríza dotkla len minimálne.⁸ Počet patentových prihlášok sa síce medziročne znížil o 3,8 %, ale výrazne, až o 20 % stúpol počet prihlášok úžitkových vzorov, ktoré sú považované za „malé“ patenty a je nimi možné chrániť technické riešenie pri nižších nákladoch a kratšej dobe zápisu. Mnohé z vynálezov reagovali aj na vylepšenia v boji proti aktuálnej pandémie. Na porovnanie, medzi rokmi 2008 až 2009, počas poslednej veľkej ekonomickej krízy, úrad zaznamenal enormný prepád prihlášok až o - 30 % pri patentoch.⁹

Tabuľka 5 Prehľad podaných prihlášok v rokoch 2019 a 2020

	2019	2020	%
Patentové prihlášky	234	225	-3,80%
Prihlášky úžitkových vzorov	325	390	20,00%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa: Úrad priemyselného vlastníctva SR. 2021

Pandémia nového koronavírusu Covid-19 napriek svojej negatívnej podstate vytvorila množstvo obchodných a podnikateľských príležitostí, v ktorých podnikatelia využili nové diery na trhu. Od výroby a distribúcie ochranných materiálov, po nové formy doručovania jedál či technologické, ktoré zmierňovali dopady na osoby pracujúce z domu. Namiesto je otázka, čo je dôvodom toho, že kríza sa neprejavila na nižšom počte prihlášok? Pandémia urýchlila predovšetkým vývoj nových technológií a zrýchlila digitalizáciu každodenného života. Duševné vlastníctvo je úzko späté s novými technológiami, inováciami a digitalizáciou, preto jeho význam ešte viac porastie v dobe po prekonaní Covid-19.

Pri tvorbe inovácií sú dôležité inovačné vstupy, ako je vysoko kvalifikovaná pracovná sila, vzdelávacie a výskumné pracoviská, služby pre podnikateľov, dostatočný počet dodávateľov, sofistikovaný trh, infraštruktúra a prístup ku kapitálu.

3 Prípadová štúdia nových zdrojov inovácií v automobilovom priemysle

Automobilky vedia, že užívatelia chcú kupovať bezpečné, spoľahlivé, nízkonákladové, užívateľsky komfortné autá na mieru, ktoré zároveň budú šetrné k životnému prostrediu. V súčasnosti sa síce do vývoja a výroby investuje, ale stále ešte existujú rezervy.

⁸ ÚRAD PRIEMYSELNÉHO VLASTNÍCTVA SR. 2021

⁹ ÚRAD PRIEMYSELNÉHO VLASTNÍCTVA SR. 2021

Výrobný program každej automobilky pôsobiacej v oblasti vývoja a výroby osobných áut pozostáva z modelových radov. Úplný modelový rad začína jednoduchým lacným autom pre nenáročného používateľa (napr. študenta), ktorý preferuje nízke prevádzkové náklady pred pohodlím. Vyššie sa v modelovej rade nachádzajú modely pre mladé bezdetné páry s vyššími nárokmi, napr. na športové trávenie víkendov a dovolenky. Potom nasledujú mladé rodiny s požiadavkami na prepravu detských kočíkov alebo bicyklov. S vekom užívateľa sa menia aj jeho majetkové pomery, spoločenské postavenie a požiadavky na veľkosť auta, jeho vybavenie a pohodlie. Dospelý úspešný muž si kupuje drahé auto, ktoré na jednej strane splní jeho náročné požiadavky a na strane druhej reprezentuje jeho postavenie a vyjadruje jeho osobnosť (Masoomzadeh a kol., 2020).

Výrobcovia áut bežne počítajú s priemerne vysokým a vážiacim zákazníkom, čo vyplýva z výsledkov prieskumov a predstavuje ergonomický štandard. Samozrejme, interiér vozidla je možné v určitom rozsahu upraviť. Ak však vodič meria viac ako 2 metre alebo je extrémne malého vzrastu, prípadne trpí nadváhou, máloktoré auto bude vyhovovať jeho telesným proporciám. V budúcnosti sa plánuje využiť špeciálna metodológia, ktorá umožní zadať konkrétne telesné parametre užívateľa do softvérovej aplikácie pri vývoji auta, ktorá umožní vyrobiť požadované časti vnútorného vybavenia presne na mieru.

Vývoj auta sa realizuje prostredníctvom vývojových partnerov, ktoré vyvíjajú jednotlivé systémy, tie však nie sú navzájom integrované a spravidla každý z nich má samostatné riadenie, teda mikroprocesor, riadiaci softvér, snímače a ďalšie logické komponenty.

Tým sa však zvyšujú náklady na vývoj a výrobu systémov, pretože niektoré časti sa opakujú a nevyužívajú naplno. Predovšetkým sa však znižuje spoľahlivosť auta, pretože zvýšením počtu elektronických súčiastok sa zvyšuje pravdepodobnosť výskytu poruchy (Brandtner – Freudenthaler-Mayrhofer, 2020).

Trendy do budúcnosti z praxe

V budúcnosti by sa do popredia mala dostať predovšetkým komunikácia a automatizácia. Zoberme si príklad autá vchádzajúce do tunela. Na základe informácie GPS predvída palubný počítač vjazd do tunela. Túto situáciu vyhodnotí tak, že ak ešte nesvietia svetlá, automaticky ich zapne a zároveň prepne ventiláciu vzduchu na vnútorný okruh.

Ďalšie trendy do budúcnosti uvažujú o tom, že kompletný modelový rad bude mať jeden podvozok, na ktorý bude možné osadiť všetky systémy modulárne tak, aby bolo možné zohľadniť ergonomické parametre vodiča a spolucestujúcich a splniť predstavy zákazníka o využití a konfigurácii auta s možnosťou úpravy počas životného cyklu automobilu. Predpokladom je parametricky riadený návrh, modulárne navrhnuté systémy, ich integrácia a jednoduchá montáž. Existoval by len jeden typ podvozku a podľa krajiny určenia by jedno z prvých rozhodnutí bolo, na ktorej strane bude osadený volant a samotné riadenie.

Modulárne riešenie osadzovania systémov a ich integrovaný vývoj a výroba bude vyžadovať oveľa nižší počet systémových komponentov, čo v konečnom dôsledku znamená ich zjednodušenie a zabezpečenie vyššej spoľahlivosti. Pri vývoji automobilu sa čoraz väčšími venuje pozornosť softvéru. Do popredia sa dostáva softvérové riadenie a komunikácia.

Pokiaľ v minulosti sa kritické situácie pri vývoji riešili úpravou mechanickej časti príslušného systému, dnes je potrebné zohľadniť dve zložky – mechanicú časť a jej softvérové riadenie (elektrické časti). Príkladom je napr. ovládanie okna osobného auta. V minulosti sa okno ovládalo mechanicky. Dnes je otváranie okien riadené elektronicky. Vodič sa môže rozhodnúť, či umožní ostatným pasažierom ovládať otváranie okien, alebo tento proces bude ovládať sám. Systém ovládania sa aktivuje stlačením tlačidla a okno sa dá do pohybu. Podľa signálu zo snímača polohy softvér vyhodnotí, či je okno otvorené alebo zatvorené, a podľa toho spustí pohon správnym smerom. Z bezpečnostných dôvodov je zabezpečené, aby sila motora bola dostatočná nielen na zatvorenie okna, ale aby prekonala aj tlak vetra pôsobiaceho pri veľkej rýchlosti na hornú a prednú hranu okna a motor nebol zbytočne predimenzovaný. Súčasne je na spodnej časti skla okna zabudovaný ďalší snímač, ktorý sníma odpor zavieraného okna. Ak sa pri jeho zatváraní vyskytne odpor, ktorý je vyšší ako predpokladaná sila vetra, pohyb okna sa zastaví. Takto sa

zabráni tomu, aby okno privrelo nejaký predmet alebo časť tela. Takto vyvinutý systém na otváranie a zatváranie okna obsahuje mechanickú a elektronickú zložku. Elektronické ovládanie s riadiacim softvérom sú podstatnou súčasťou inovácie vo vývoji nových modelov automobilov.

Vývoj nového modelu

Ako vlastne prebieha vývoj nového modelu? Renomovaný dizajnér najprv navrhne trojrozmernú skicu, čo je hlinený model v mierke 1:1, ktorý určí hlavné parametre vzhľadu nového auta. Takto navrhnutý model sa neskladá zo stanovených geometrických plôch, ani nie je symetrický, ale zhmotňuje reálnu predstavu o parametroch a veľkosti. V počítačovom štúdiu naskenujú hlinený model a vytvoria jeho digitálne prvky. Počas neustálych konzultácií s hlavným dizajnérom sa model postupne upravuje do geometricky prijateľných tvarov, teda nepravidelné plochy sú čo najviac nahradzované geometrickými. Na základe tohto návrhu sa vytvorí koncept nového modelu.

Po preskúmaní niekoľkých alternatív sa vyberie tá najvhodnejšia, a tým sa spustí proces technického vývoja. Automobil sa rozdelí na systémy, ako sú karosérie, podvozok, motor a palivový a brzdny systém, osvetlenie, atď. Tieto systémy sa vyvíjajú paralelne a samostatne u vývojových dodávateľov. Prvoradým záujmom automobilky je, aby bol tento vývoj koordinovaný, termín vývoja dodržaný a aby všetky systémy zapadli do pôvodného konceptu. Preto úzko spolupracuje s dodávateľmi a riadi samotný proces vývoja. Takýto spôsob vývoja by nebol možný bez nasadenia špeciálnych softvérových riešení, ktoré v prvom rade zabezpečujú geometrický návrh, jeho technickú analýzu a simuláciu.

Veľmi dôležitým prvkom pri navrhovaní je výmena dát, ku ktorej dochádza medzi automobilkou a vývojovými dodávateľmi. Automobilka v záujme dodržania časového harmonogramu a kvality vývoja musí mať vždy k dispozícii všetky informácie na to, aby bola schopná včas odhaliť nezrovnalosti vzniknuté počas vývoja a následne ich odstrániť bez časového sklzu. Chyby pri vývoji a nedostatok informácií spomaľujú proces vývoja. To stojí čas a peniaze. Ak sa na chyby nepríde dostatočne včas, následky môžu byť katastrofálne.

Neoddeliteľnou súčasťou vývoja nového modelu osobného automobilu je simulácia. Cieľom je zabezpečiť, aby pri vývoji nedochádzalo k odchýlkam od konceptu, a v prípade výskytu chyby je potrebné, aby sa na ňu prišlo čo najskôr a jej odstránenie bolo čo najlacnejšie. Nasadenie simulácie do metodológie vývoja umožní v ranom štádiu vývoja realizovať paralelný vývoj niekoľkých variantov a ich porovnaním vybrať najvhodnejší variant pre ďalší vývoj. Vývoj najlepšieho variantu predstavuje výrazne výhodnejšie a podstatne lacnejšie riešenie ako sa zaoberať optimalizáciou menej vydareného variantu. Využitím poznatkov o vzťahu medzi vyvíjaným modelom a simuláciou sa znižuje riziko neúspešnosti projektu a ľudské zdroje viazané na riešenie kritických situácií môžu byť uvoľnené na iné časti projektu. Pri opakovaných simuláciách sa znovu môžu použiť výpočtové dáta, ktoré sa nemenili v procese návrhu, čím sa šetrí čas aj náklady. Všetky uvedené argumenty sa podieľajú na návratnosti investícií vložených do využitia simulácií pri vývoji nových modelov.

Automobilový priemysel prechádza radom veľkých zmien, ktoré majú ambíciu výrazne premeniť celý sektor. A to nielen v podobe technologických noviniek na samotných automobiloch, ale aj v procese výroby a v doterajšom obchodnom modeli.

Stručne ich zhrnieme:

- Alternatívne pohony: Elektrina, plyn aj vodík.
- Elektromobilita.
- Priemysel 4.0: Digitalizácia výroby.
- Sprísňovanie ekologických a bezpečnostných štandardov.
- Pokračujúce znižovanie nákladov.
- Carsharing.

Vývoj nových výrobkov v akomkoľvek priemyselnom odvetví nie je možné realizovať bez kvalitnej technickej podpory. V špičkových vývojových odvetviach, kde sú vysoké nároky na kvalitu a termín dodávky, pričom na vývoji sa podieľa veľký počet vývojových dodávateľov a vytvára sa obrovské množstvo dát, sa vyžaduje technická podpora na najvyššej úrovni.

Záver

Zmena sa stala súčasťou podnikateľského prostredia. Automobilový priemysel nie je výnimkou. Vplyvom digitalizácie a konektivity sa neustále rozvíja a inovuje vývoj elektromobility a autonómneho riadenia. Rastie tlak na vznik inovácií, ktoré sú vytvorené za účelom uspokojiť potreby koncových užívateľov a na udržanie konkurenčnej výhody. Pozornosť odborníkov sa preto ubera smerom k riadeniu inovácií. Cieľom príspevku bola analýza stratégie pre riadenie inovácií v špecifických podmienkach automobilového priemyslu. Príspevok prezentoval teoretickú základňu inovačného prostredia, riadenia inovácií a zmeny i prístupov a metód pre tvorbu inovácií, ktoré prepojí s prostredím slovenského automobilového priemyslu.

Literatúra

- [1] BALÁŽ, V. a kol. (2015). *Automobilový priemysel na Slovensku a globálne hodnotové reťazce*. Online. Dostupné z: <https://www.siea.sk/wp>.
- [2] BRANDTNER, P. – FREUDENTHALER-MAYRHOFER, D. (2020). Business Model Innovation in the Automotive Industry-Socio-cultural Trends in Generation Y & Z. In: *ISPIM Conference Proceedings* (pp. 1-17). The International Society for Professional Innovation Management (ISPIM).
- [3] Edotace. (2020). *Automobilový průmysl: Trendy budoucnosti*. Online. Dostupné z: <http://www.edotace.cz/clanky/automobilovy-prumysl-trendy-budoucnosti>.
- [4] European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018a): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.
- [5] European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018b): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.
- [6] European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (GRECFIN) (2018c): European Economic Forecast Spring 2019, Institutional Paper 102, May 2018, Brussels.
- [7] HAYLAT a i. 2018. Online. Dostupné z: <https://find-and-update.company-information.service.gov.uk/company/06222482/filing-history>.
- [8] KLEMENT, L. – LESÁKOVÁ, Ľ. – KLEMENTOVÁ, V. – ELEXA, Ľ. (2016). Innovation performance of the Slovak Republic. In *Forum Scientiae Oeconomia* (Vol. 4, No. 3, pp. 115-126).
- [9] Masoomzadeh, A., Zakaria, W. N. W., Masrom, M., & Khademi, T. (2020). Intellectual Capital as Key Asset in Iranian Automotive Industry. *Journal of Environmental Treatment Techniques*, 8(1), 429-439.
- [10] PREPIAK, P. (2018). *Automobilový priemysel Slovenskej republiky a pohľad na čistú mobilitu* Online. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/cista_mobilita_seminar/\\$FILE/OPZPUR-Prepiak-201812112.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/cista_mobilita_seminar/$FILE/OPZPUR-Prepiak-201812112.pdf)
- [11] PWC. 2019. *Prieskum dodávateľov automobilového priemyslu*. Online. Dostupné z: <https://www.pwc.com/sk/sk/odvetvia/automobilovy-priemysel/assets/Prieskum%20dod%C3%A1vate%C4%BEov%20automobilov%C3%A9ho%20priemyslu%202019.pdf>.
- [12] Slovenská štatistická a demografická spoločnosť. 2019. *Pohľady na ekonomiku Slovenska*. Zborník príspevkov. I. vydanie. 44 strán. Bratislava : Štatistický úrad SR. I. vydanie. 44 strán. Online. Dostupné z: http://www.ssd.sk/casopis/konferencie/ZBORNÍK_PES_2019.pdf.
- [13] ŠVECOVÁ, A. – RAJČÁKOVÁ, E. (2012). Podpora výskumu a vývoja na Slovensku z finančných zdrojov EÚ. *Geografické informácie*, roč. 16, 167-178.
- [14] Úrad vlády SR (2019). *Správa o produktivite a konkurencieschopnosti Slovenska 2019*. Bratislava: Úrad vlády SR, Inštitút pre stratégie a analýzy.
- [15] Združenie automobilového priemyslu SR. (2020). *Naša doprava*. Online. Dostupné z: <https://www.webnoviny.sk/nasadoprava/na-slovensku-padol-rekord-v-predaji-novych-aut-alej-registrovaných-vrakov-ze-zahranicia/>.

Globalizačný proces a životné prostredie¹

Eva ROMANČÍKOVÁ – Andrej RÁCIK***

Process of globalization and the environment

Abstract

Usually we understand globalization impact on qualitative higher level of economic cooperation as seen through key macroeconomic indicators like economic growth and employment. But less are considered the environmental impacts of globalization on the environment – both positive and negative. Negative impact resulting from high economy growth, transportation of large quantity of goods between continents, positive impact can be identified in leveraging the level of environmental standards and policy tools in more countries. This paper is aimed to explain effects of globalization on the environment, and also tools to compensate its negative impact on focusing on use of economic tools and environmental taxation, also in relation to international competitiveness.

Keywords: *globalization, environmental economy, international trade, externalities, environmental Kuznets curve, environmental taxes, welfare inequality, social cost of climate changes*

JEL Classification: Q54

Úvod

Globalizačný proces je procesom kvalitatívne vyššieho stupňa internacionalizácie hospodárskeho života, ktorý má pre krajinu mimo pozitívnych efektov aj diferencovaný dopad na kvalitu životného prostredia.

Ekonomickú dimenziu globalizačného procesu vníma spoločnosť predovšetkým vo väzbe k vrcholovým makroekonomickým ukazovateľom akými sú hospodársky rast a zamestnanosť. Menej sa však hovorí o ekologickej dimenzii pričom práve ekonomickú integráciu realizovanú cez medzinárodný obchod, prílev priamych zahraničných investícií možno považovať za významný faktor, ktorý ovplyvňuje kvalitu životného prostredia a trvalo-udržateľný rozvoj, a to ako aj v pozitívnom, ako aj v negatívnom smere.

1 Environmentálna politika a globalizačný proces

Ekologické dopady globalizačného procesu majú časovú a priestorovú dimenziu. Časovú dimenziu ekologických dopadov charakterizuje ich dlhodobosť, dynamickosť, kumulatívnosť a neistota. Ich javovou formou je vznik negatívnych externalít, ktoré nie vždy možno identifikovať, kvantifikovať ich rozsah a odhadnúť časový horizont, do kedy budú pôsobiť.

¹ Projekt IGP 4/2020 – Aktuálne otázky ekonomiky podnikov v dôsledku prebiehajúcich zmien svetového hospodárstva

* doc. Ing. Eva Romančíková, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: eva.romancikova@vsemvs.sk

** Mgr. Andrej Ráčík, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: andrej.racik@vsemvs.sk

Priestorovú dimenziu ekologických dopadov významne ovplyvňuje medzinárodný obchod, pohyb kapitálu a investícií, a to cez životný cyklus dovezenej produkcie, materiálovej a energetickej náročnosti vyrábanej produkcie, ale aj cez fázu likvidácie odpadu z dovezenej a v krajine vyrobenej produkcie.

Snaha krajín maximalizovať potenciálne efekty plynúce z globalizačného procesu predpokladá, aby krajina venovala zvýšenú pozornosť oceňovaniu využívaných prírodných zdrojov a uplatňovaniu nástrojov ochrany životného prostredia, ktoré umožňujú internalizovať negatívne externality, ktoré v spojitosti s danou produkciou v krajine vzniknú. Ak krajina riešeniu tejto problematiky nevenuje dostatočnú pozornosť, potom môže mať globalizačný proces pre krajinu okrem pozitívnych efektov (hospodársky rast, zamestnanosť) aj negatívne, ktoré nadobúdajú formu škôd na životnom prostredí.

Absencia riešenia problematiky ocenenia prírodných zdrojov a internalizácie negatívnych externalít do nákladov tých, ktorí spôsobili poškodenie životného prostredia, môže napomôcť vzniku situácie, keď globalizačný proces sa môže stať nástrojom transferu znečistenia z jednej krajiny do druhej, pričom efekty plynúce z globalizačného procesu môžu byť nižšie ako výška škôd v dôsledku poškodenia životného prostredia. Environmentálna politika štátu a jej nástrojové inštrumentárium má preto v procese globalizácie významné postavenie.

Koncipovanie environmentálnej politiky predpokladá poznať pozitívne a negatívne efekty, ktoré vznikajú medzi ekonomickým systémom a systémom životného prostredia. Až následne na základe konsenzu je možné formulovať princípy environmentálnej politiky, dosiahnuteľné ciele a priority riešenia environmentálnych problémov v krátkodobom, strednodobom a dlhodobom časovom horizonte, ako aj formy ich financovania. K takýmto efektom možno zaradiť hospodársky rast, štrukturálne zmeny a materiálovú a energetickú náročnosť.

1.1 Hospodársky rast a jeho efekty

Názory ekonómov na vzťah medzi hospodárskym rastom a kvalitou životného prostredia sa rôznia. Na jednej strane stoja autori, ktorí vyslovujú pochybnosti o možnosti dlhodobého hospodárskeho rastu (Meadows – Randers – Meadows, 2004/6). Na druhej strane sú autori, ktorí sú zástancami názoru, že hospodársky rast je nástrojom na zníženie zaťaženia životného prostredia. Panayotou (Panayotou 1993/7) v tejto spojitosti upozorňuje, že vzťah medzi hospodárskym rastom a kvalitou životného prostredia nemusí byť stabilný. Hospodársky rast však považuje za základný predpoklad riešenia environmentálnych problémov a to nielen z dôvodu, že generuje zvýšený objem finančných zdrojov, ale aj z dôvodu, že technický pokrok umožňuje nahrádzať environmentálne nevhodné technológie technológiami čistejšími. Tento proces následne vyúsťuje do štrukturálnych zmien a k zníženiu materiálovej a energetickej náročnosti vyrábanej produkcie. Medzi zástancami tohto názoru má významné postavenie S. Kuznets.

Kuznets skonštruoval krivku, ktorá je v odbornej literatúre známa ako tzv. „environmentálna Kuznetsova krivka“. Krivka ukazuje závislosť medzi stupňom znečistenia životného prostredia a výškou príjmov na obyvateľa. Tvar krivky je obrátené U. Z priebehu krivky vyplýva, že pri nižšom stupni hospodárskeho rastu dochádza k výraznému zhoršeniu kvality životného prostredia, čo je podľa neho dôsledok uplatňovania zastaralých technológií, nadmerného čerpania prírodných zdrojov, neefektívneho riadenia vybraných ekonomických aktivít, ku ktorým zaraďuje poľnohospodárstvo a lesníctvo. Na vyššom stupni hospodárskeho rastu dochádza v ekonomike ku štrukturálnym zmenám, vznikajú odvetvia založené na informáciách a službách, uplatňujú sa environmentálne vhodné technológie (Grossmann – Krueger, 1991/2).

Bolo by nesprávne pasívne očakávať v Kuznetsovej krivke dosiahnutie bodu zlomu a dotedy neprijímať žiadne opatrenia na zníženie zaťaženia životného prostredia. Absencia v priebežnom prijímaní opatrení na zníženie zaťaženia životného prostredia mohla by vyústiť do stavu, keď poškodenie životného prostredia prevýši súčasnú hodnotu budúceho hospodárskeho rastu krajiny. Prevencia v ochrane životného prostredia je preto určite lacnejšou alternatívou ako následné odstraňovanie škôd.

Stern v spojitosti s platnosťou Kuznetsovej krivky upozorňuje na skutočnosť, že Kuznets nezvažoval s medzinárodným pohybom kapitálu a investícií a ich dopadom na znečistenie životného prostredia (Stern, 2003/13). Je názoru, že priame zahraničné investície prispievajú k hospodárskemu rastu, zvýšeniu zamestnanosti, rastu príjmov obyvateľstva, generujú pozitívne externality, zvyšujú konkurenciu, otvárajú prístup k environmentálne vhodným technológiám a trhom, na ktorých sú preferované environmentálne vhodné výrobky. Upozornil však, že prijímanie prísnej legislatívy môže vyústiť do situácie, keď bude dochádzať k presunu znečisťujúcich odvetví z ekonomicky vyspelých krajín do rozvojových krajín, ktoré v snahe prilákať investorov nebudú trvať na dodržaní prísnych environmentálnych noriem.

Pozitívny vplyv priamych zahraničných investícií na hospodársky rast a zamestnanosť je pre hostiteľskú krajinu vždy vítaný. Dopad na životné prostredie si však krajina musí starostlivo vyhodnotiť. Nemožno dopustiť situáciu, keď v snahe získať investorov sa „zjemňuje“ environmentálna legislatíva. Za predpokladu, že nástroje environmentálnej politiky sú dodržané a neuplatňujú sa výnimky z ich dodržiavania, potom prílev priamych zahraničných investícií je pre krajinu pozitívny, a to osobitne vtedy ak ide o investície, ktoré sú nositeľom transferu špičkových technológií, ktoré umožnia v krajine vykonať štrukturálne zmeny. Podmienkou však je, ako už bolo spomenuté, že využívané prírodné zdroje má krajina správne ocenené a premietnuté do nákladov výroby, cez uplatňované finančno-ekonomické nástroje (environmentálne dane, poplatky.) Len vtedy, ak sú tieto predpoklady splnené, možno hovoriť o pozitívnom vplyve priamych zahraničných investícií k maximalizácii spoločenského blahobytu v krajine. Ak tomu tak nie je, potom proces globalizácie realizovaný cez priame zahraničné investície otvára priestor pre transfer znečistenia z jednej krajiny do druhej.

Levinson pri skúmaní vzťahu medzi znečistením a výškou príjmu na obyvateľa v dlhodobom časovom horizonte, rozšíril pôvodný tvar Kuznetsovej krivky z tvaru obráteného U na tvar N (Levinson, 2000/5). Tvar krivky N reflektuje stav, keď v krajine sa stupeň znečistenia po dosiahnutí prahovej hodnoty príjmov najskôr zníži, avšak neskôr s ďalším zvyšovaním príjmov obyvateľstva sa znečistenie opätovne zvyšuje. Takýto priebeh krivky v dlhšom časovom horizonte bol potvrdený ekonomickým vývojom vo vyspelých krajinách.

Populácia je prirodzeným užívateľom systému životného prostredia, ktorá v rozhodujúcej miere ovplyvňuje v nadväznosti na to v akom štádiu sa ekonomika nachádza. Pri nižšom príjme na obyvateľa a pri vysokej koncentrácii obyvateľa na danom území sa stupeň zaťaženia životného prostredia spravidla zvyšuje. Pri vyšších príjmoch a vysokej koncentrácii obyvateľstva dochádza k zníženiu zaťaženia životného prostredia, z dôvodu tlaku obyvateľstva s rastúcim príjmom na zníženie zaťaženia životného prostredia.

V snahe eliminovať negatívne dopady na životné prostredie považuje Levinson za správne efekty plynúce z globalizačného procesu výraznejšie distribuovať v prospech nízko príjmového obyvateľstva.

1.2 Štrukturálne zmeny v ekonomike, materiállová a energetická náročnosť

Globalizačný proces môže generovať v ekonomike štátu pozitívne, ale aj negatívne štrukturálne zmeny. Zámerom každého štátu by mala byť snaha podporiť prechod od výroby, ktoré nadmerne zaťažujú životné prostredie k výrobám menej zaťažujúcim a službám. Ak sa v krajine znižuje podiel environmentálne náročných odvetví, alebo ak tieto odvetvia rastú nižším tempom ako jej HDP, možno hovoriť o získaní tzv. grátis ekologických efektov.

Medzi hlavné oblasti, v ktorých štrukturálne a technologické zmeny môžu znížiť zaťaženie životného prostredia, možno zaradiť:

- *inováciu produkcie* – ide o zníženie zaťaženia životného prostredia spôsobeného samotným výrobkom. Zmena produkcie by mala vyústiť k výrobe environmentálne vhodných výrobkov.
- *zmena technologického postupu* – počas ktorého sa emituje menej znečisťujúcich látok, alebo sa zníži v spojitosti s ich výrobou materiállová spotreba a ich energetická náročnosť.

- *substitúcia výrobných vstupov* – environmentálne nevhodné výrobné vstupy sú nahrádzané environmentálne vhodnejšími vstupmi.
- *implementácia environmentálnych manažérskych systémov* – EMS, EMAS a pod.

Liberalizácia obchodu umožňuje krajinám v ekonomike vykonať štrukturálne zmeny, tak napríklad môže ísť o nákup environmentálne vhodných technológií, ale aj o obchodovanie s krajinami, ktorých spotrebitelia preferujú tzv. „zelené produkty“. Širšie uplatňovanie environmentálnych technológií predpokladá, že podnikateľská sféra, ktorá takéto technológie uplatní bude určitou mierou participovať na efektoch, ktoré plynú zo zníženia zaťaženia životného prostredia. V tejto spojitosti je dôležité, aby environmentálna politika mala v svojom portfóliu aj také nástrojové inštrumentárium, ktoré by kompenzovalo zvýšenú nákladovosť podnikateľskej sféry (daňové úľavy, odpisy, alebo dotácie pri nákupe environmentálne vhodných technológií).

Zvýšenie pozitívnych efektov globalizačného procesu v smere zvýšenej ochrany životného prostredia predpokladá:

- zabezpečiť užšiu previazanosť hospodárskej, finančnej a environmentálnej politiky v tom smere, aby sa cielene prechádzalo vplyvom, ktoré majú negatívne environmentálne dopady,
- uplatniť účinnejší stimulačný systém nástrojov environmentálnej politiky, prostredníctvom ktorého by bolo možné dôslednejšie pristupovať k internalizácii negatívnych externalít,
- účinnosť environmentálnej politiky prehľbovať uplatňovaním širokého spektra dobrovoľných nástrojov,
- premietnuť spomenuté opatrenia do environmentálnej politiky v snahe tlmiť dopady globalizačného procesu na životné prostredie predpokladá vykonať dôkladnú analýzu doposiaľ uplatňovaných nástrojov environmentálnej politiky a inovovať ich v smere zvýšenia environmentálnej účinnosti.

1 Environmentálna politika a globalizačný proces

Dôvodom k rozšíreniu nástrojového inštrumentária ochrany životného prostredia o environmentálne dane boli poznatky teórie ekonómie blahobytu v zmysle ktorej práca, pôda a kapitál sú efektívne alokované vtedy, keď ceny komodít sú rovné ich hraničným spoločenským nákladom. V zmysle tejto teórie sú to ceny, ktoré riadia alokáciu zdrojov v smere ich najefektívnejšieho využitia. Jedna z podmienok pre efektívnosť alokácie zdrojov je existencia rovnosti medzi súkromnými a spoločenskými nákladmi.

Anglický ekonóm A. C. Pigou rozvinul teóriu ekonómie blahobytu. Tvrdil, že neefektívnosť v alokácii zdrojov má svoj pôvod v existencii negatívnych externalít, ktorých vznik sa odvíja od skutočností, že životné prostredie je verejným statkom, ktorý ekonomické subjekty využívajú bez ohľadu na dopad svojich rozhodnutí na ďalšie subjekty, vrátane dopadov na budúce generácie (Pigou, 1929).

Negatívne externality vnímal ako náklad, ktorý uvaľuje jeden ekonomický subjekt na iný ekonomický subjekt. Pokiaľ náklady, ktoré vznikajú v dôsledku znečisťovania životného prostredia nie sú premietnuté v cenách, trhovú neefektívnosť sa prejaví v ich nadmernej produkcii alebo spotrebe produktov, ale aj vo vzniku „sociálnych nákladov“. Odstránenie neefektívnosti videl v internalizácii negatívnych externalít formou emisnej dane. A. C. Pigou vychádzal z predpokladu, že ak by emisná daň bola rovná externým nákladom došlo by k zvýšeniu súkromných nákladov výrobcov na úroveň spoločenských nákladov. Ceny vyrobenej produkcie by takto vyjadrovali spoločenské náklady výroby a stali sa nástrojom efektívnej alokácie zdrojov.

Je však nutné poznamenať, že A. C. Pigou vo svojich úvahách o emisnej dani nezvažoval so všetkými deformáciami v ekonomike, ktoré spôsobujú, že súkromné náklady sa odlišujú od spoločenských nákladov. Takéto deformácie sú vyvolané napríklad úsporami z rozsahu, monopolistickou silou trhu, ale aj uplatňovaním v daňových sústavách klasických daní.

Ekonomická veda považuje dane za nástroj, ktorý spôsobuje straty na blahobyte a vo finančnej vede sú tieto straty nazývané ako „nadmerné finančné bremeno“. V svojej ekonomickej podstate dane ako také narušujú podmienky efektívnosti a preto nie je možné očakávať, ako to predpokladal Pigou, že v dôsledku uplatnenia emisnej dane dôjde k efektívnej alokácii zdrojov. V zmysle teórie ekonomie blahobytu je však možné ich využitím generovať určitý prírastok blahobytu a to z dôvodu, že deformačné efekty environmentálnych daní sú menšie ako deformačné efekty bežne uplatňovaných daní. Zavedenie environmentálnych daní by takto viedlo k uplatneniu menej distorčného daňového systému.

Podporne v smere širšieho uplatnenia environmentálnych daní vystupuje Komisia ES. Proces implementácie environmentálnych daní je podporovaný Európskou úniou, ktorá už v piatom environmentálnom akčnom pláne z r. 1992 odporučila členským štátom širšie uplatňovanie ekonomických nástrojov, ku ktorým zaradila aj environmentálne dane. V tejto spojitosti EÚ od roku 2021 rozširuje spektrum platieb, ktoré budú príjmom rozpočtu EÚ o poplatok za plasty, ktorého výška bude závisieť od množstva nerecyklovaného plastového odpadu (Široký – Haluš, 2020/14). Ďalším príkladom je poplatok založený na systéme EÚ obchodovania s emisiami, ktorý tvorí súčasť spoločenských nákladov klimatickej zmeny (Ráčík, 2020/10). Ich implementácia do daňových sústav v jednotlivých štátoch Európskej únie však naráža na odpor z dôvodu obavy zo zníženia konkurencie schopnosti.

Inštitúcie EÚ si však uvedomujú, že proces ich uplatňovania môže v určitých prípadoch spôsobiť komplikácie na vnútornom trhu. Európska únia dáva členským štátom pri uplatňovaní ekonomických nástrojov ochrany životného prostredia značnú voľnosť (až na daň z energií), s tým že v dôsledku ich uplatnenia nesmie dôjsť k narušeniu konkurencie v rámci jednotného trhu. Súčasnosť charakterizuje stav, keď uplatňované nástroje ochrany životného prostredia sú v jednotlivých krajinách odlišné, a to ako v konštrukcii sadzby – jej výšky (dane, poplatky), rozsahu spoplatnenia emisií, počtu a druhu zaťaženia environmentálne škodlivých výrobkov.

1.1 Environmentálne platby a ich vplyv na konkurencieschopnosť

Jednou z prekážok implementácie environmentálnych daní do daňových sústav je obava zo straty konkurencieschopnosti, keďže environmentálne dane sú pre podniky dodatočnými daňovými platbami, ktoré generujú náklady. Ak sa ich uplatnenie premietne do výrobných nákladov firiem s následným zvýšením cien vyrobenej produkcie možno predpokladať, že dôjde k zníženiu spotreby vyrobenej produkcie, zníženiu objemu jej výroby a rastu nezamestnanosti. Sú obavy aj z možného vzniku situácie, keď implementácia by bola dôvodom k presunu výroby do iných štátov, v ktorých sa takáto daň neuplatňuje, alebo k presunom v spotrebe výrobkov dovezených z krajín, v ktorých výrobky nie sú zaťažené environmentálnou daňou.

Pri analyzovaní dopadov environmentálnej dane na konkurencieschopnosť je nutné zväziť skutočnosť, že environmentálna daň je len jeden z množstva faktorov, ktoré ovplyvňujú konkurencieschopnosť podnikateľského subjektu.

Základný predpoklad toho, aby podnikateľský subjekt bol konkurencieschopný je, že dokáže vyrábať svoju produkciu v porovnaní s inými subjektmi buď *lacnejšie* alebo *kvalitnejšie*. Existencia odlišností v nákladovosti a v kvalite medzi podnikateľskými subjektmi znamená, že dopad uplatnenia environmentálnej dane bude medzi podnikmi odlišný, keďže konkurencieschopnosť podnikov ovplyvňuje viacero faktorov (Romančíková, 2011/11).

Po prvé. Možnosť preniesť zvýšené náklady na spotrebiteľov, zamestnancov alebo dodávateľov výrobných vstupov. Táto možnosť závisí od cenovej *elasticity dopytu*. Čím je dopyt po produkcii zaťaženej emisnou daňou *menej elastický*, tým má podnikateľský subjekt *väčší priestor* premietnuť časť alebo celú environmentálnu daň do cien svojej produkcie, to znamená na spotrebiteľov. V prípade ak sa časť alebo celá environmentálna daň premietne do *ceny produkcie*, dopad na konkrétneho *spotrebiteľa* bude ovplyvnený tým, koľko danej produkcie spotrebuje. Možno očakávať, že spotrebiteľia zareagujú na zvýšenie ceny v dôsledku výberu environmentálnej dane zmenou správania, to znamená znížia spotrebu a to či už v krátkom alebo dlhom časovom

horizonte. Napríklad v prípade uplatnenia dane z energií spotrebiteľa v krátkom období znížia spotrebu a v dlhom období, môžu zmeniť aj druh použitej energie (solárna).

Premietnutie environmentálnej dane do zvýšenia cien bude pôsobiť sa často považuje za regresívne, pretože pri akomkoľvek výrobku zvýšenie jeho ceny ovplyvní viac spotrebiteľov s nižším príjmom ako s vyšším príjmom. Pri zvýšení cien výrobkov, ktoré v rozhodujúcej miere spotrebávajú solventnejšie vrstvy budú to oni, ktorí budú zaťažení rozhodujúcou časťou nákladov plynúcej z uplatnenia environmentálnej dane.

Prenesenie environmentálnej dane na *dodávateľov* výrobných vstupov predpokladá zníženie nákupných cien, čo obdobne ovplyvňuje elasticita dopytu a ponuky. Prenesenie environmentálnej dane na *zamestnancov* môže nadobudnúť formy zníženia nominálnej ale aj reálnej mzdy. V horšom prípade môže vyústiť aj do znížovania stavu *zamestnancov*. V prípade ak výrobcovia nemajú možnosť preniesť environmentálnu daň do zvýšenia cien, to znamená na spotrebiteľov, dodávateľov výrobných vstupov a na *zamestnancov* vznikne pre nich situácia, že minimálne v krátkom období budú oni samotní zaťažení vyššími nákladmi, čo znamená, že dôjde k zníženiu ich konkurencieschopnosti.

Po druhé. Trhová štruktúra, počet účastníkov na trhu, miera regulácie v ekonomike – štátom regulované ceny. Ak predpokladáme, že environmentálna daň je uplatňovaná v odvetví, kde je dokonalá konkurencia je nutné mať na pamäti skutočnosť, že cena produkcie týchto firiem je tvorená trhom. Firmy rozhodujúce sa vyrábať určujú objem svojej produkcie zaťažené environmentálnymi daňami vo vzťahu k cene, ktorá je generovaná trhom. Avšak ak ide o odvetvie nedokonalkej konkurencie, kde na trhu pôsobí malý počet firiem ktoré určujú objemy svojej produkcie na úroveň maximálnych ziskov, potom sa environmentálna daň premietne do zvýšenia cien ich produkcie, čo následne vyústi do zníženia objemu produkcie a následného zníženia zaťaženia životného prostredia.

Znamená to, že firmy pracujúce v takomto prostredí budú vyrábať menší objem produkcie za vyššiu cenu. Takýto vývoj možno očakávať, ak je domáci trh chránený pred konkurenciou zo zahraničia, alebo ak sú domáce firmy cenovým vodcom na medzinárodných trhoch. V takýchto prípadoch environmentálna daň vplyva na zníženie spotreby produkcie zaťaženej environmentálnou daňou a následne na zníženie zaťaženia životného prostredia. V tejto spojitosti je nutné si uvedomiť, že v krátkom období čím je väčšie zníženie produkcie, tým je vyšší dopyt po dovoze s následným znížením zaťaženia životného prostredia. V dlhom období sa zaťaženie podnikov environmentálnou daňou premietne do snahy substituovať výrobné vstupy zaťažené environmentálnou daňou, ale aj aplikovať technický pokrok.

Po tretie. Vplyv medzinárodnej konkurencie. Čím je ekonomika menšia a otvorenejšia, tým sú obmedzenejšie možnosti premietnuť zvýšené náklady v dôsledku uplatnenia environmentálnej dane do cien, to znamená na spotrebiteľov a dodávateľov výrobných vstupov obmedzenejšie.

Ďalšie faktory. Iné faktory, ktoré tiež ovplyvňujú dopad environmentálnych daní na konkurencieschopnosť sú: *geografické rozloženie trhu, homogenita či nehomogenita produktu, existencia, či neexistencia environmentálne vhodných technológií.*

1.2 Mechanizmy eliminácie negatívnych dopadov environmentálnej dane – platby vo vnútri ekonomiky

Na minimalizáciu resp. kompenzáciu negatívnych dopadov uplatnenia environmentálnych daní na konkurencieschopnosť možno uplatniť minimálne dva typy korekčných mechanizmov, ktoré využívajú rôzne nástroje.

2.2.1 Zmierňujúce mechanizmy

Prvý typ korekčných mechanizmov je možné uplatniť so zámerom zmierniť negatívny dopad uplatnenia environmentálnej dane. Zmiernenie negatívnych dopadov environmentálnych daní je nástrojom *ex-ante*. Zmierňujúce opatrenia môžu nadobudnúť rôzne formy. Podľa Kubicovej

(Kubicová, 2007) existujú rôzne typy daní a sociálnych transferov, ktoré možno v trhovej ekonomike uplatňovať na korekciu zlyhaní trhu v sociálnej oblasti. Ako uvádza (Kubicová, 2004b) v Slovenskej republike došlo k významným reformným zmenám v oblasti uvedených nástrojov po roku 1998.

Znížená alebo nulová sadzba environmentálnej dane. Na zmiernenie dopadov možno uplatniť zníženú daňovú sadzbu na environmentálnu daň, ktorá je v porovnaní so základnou daňovou sadzbou nižšia a tak spravidla neodráža všetky negatívne externality, ktoré v spojitosti s danou produkciou a jej spotrebou vznikajú. Inou formou zmiernenia môže byť uplatnenie *nulovej daňovej sadzby* pre vybraný okruh domácností s nízkym príjmom (daň z energií).

Spotrebné dno. Zmierňujúce opatrenia môžu mať tiež formu spotrebného dna pod úroveň ktorého nie je uložená žiadna daň. V spojitosti s uplatnením zmierňujúcich opatrení sa možno inšpirovať príkladom Holandska, ktoré pri uzákonení daní z energie zvyšovalo sadzby dane postupne, pričom súbežne boli znižované dane z príjmov fyzických osôb. Podobný prístup uplatnili v Dánsku, keď v spojitosti so zavedením dane z energií uplatnili znížené daňové sadzby pre nízkopríjmové skupiny obyvateľstva.

Oslobodenie od platenia dane z príjmov. K zmierňujúcim opatreniam zaraďujeme aj oslobodenie od platenia dane z príjmov a uplatnenie odpočítateľných položiek. Odpočítateľné položky možno považovať v porovnaní s oslobodením od platenia dane za vhodnejší nástroj z dôvodu, že pri ich uplatnení nedochádza k interakcii so štruktúrou daňových sadzieb. Ich negatívom však je, že odpočítateľné položky umožnia vždy platcovi dane uplatniť si celú výšku odpočítateľnej položky. Je nutné si uvedomiť, že poskytovanie daňových úľav paušálne vo fixnej výške zvyšuje regresivitu v daňovom systéme. Negatívom uplatňovania zmierňujúcich opatrení je, že znižujú environmentálnu účinnosť environmentálnej dane, keďže nepôsobia stimulatívne v smere zníženia spotreby environmentálnej náročnej produkcie (napríklad energia), alebo k prijímaniu investičných rozhodnutí umožňujúce riešiť environmentálny problém.

2.2.2 Kompenzačné mechanizmy

Druhý typ korekčných mechanizmov na elimináciu negatívnych dopadov uplatnenia environmentálnej dane sú kompenzačné mechanizmy. Tieto nástroje sú nástrojmi *ex-post* a uplatňujú sa mimo daňový systém. Znamená to, že nezasahujú do štruktúry dane. *Vrátenie dane* možno považovať za typický príklad kompenzácie. Napríklad vo Švajčiarsku bola daň na VOC a vykurovacie oleje obsahujúce síru vrátená späť domácnostiam na báze per capita. V niektorých krajinách sú dane z energie čiastočne kompenzované domácnostiam, ale aj podnikateľskej sfére s vysokou energetickou náročnosťou. Uplatnenie tohto kompenzačného mechanizmu nenarušuje cenový mechanizmus, pretože cena sa ponecháva jej signálna funkcia, to znamená, že cena má vplyv na znižovanie spotreby environmentálnou daňou zaťažených výrobkov. Fyzickým osobám sa kompenzácie poskytujú s cieľom eliminovať dopad uplatnenia environmentálnej dane. Cieľom by malo byť vytvorenie takého kompenzačného mechanizmu pre fyzické osoby, ktorý by reflektoval väzbu medzi zvýšenou cenou v dôsledku uplatnenia environmentálnej dane a celkovým príjmom. Výška kompenzácie by mala byť stanovená tak, aby rešpektovala princíp spravodlivosti.

Efekty z uplatnenia korekčných mechanizmov sa rôznia. Ich významovosť je ovplyvnená nielen samotným korekčným mechanizmom, ale aj alternatívnosťou foriem využitia výnosov, ktoré majú spravidla odlišný dopad na ekonomiku, na jej vrcholové ukazovatele ako napríklad HDP, zamestnanosť, infláciu. Pri komplexnom hodnotení distribučných efektov plynúcich z uplatnenia environmentálnych platieb na dôchodok – príjem je nutné zvažovať nielen distribučné efekty plynúce zo zvýšenia cien zdaňovaných produktov, ale aj efekty plynúce z uplatňovaných environmentálnych platieb. Environmentálne efekty v tejto spojitosti nutné do prepočtov taktiež premietnuť, aj keď ich monetizácia je často problematická z dôvodu, že sa prejavujú v znížení zaťaženia životného prostredia, zlepšení zdravotného stavu obyvateľstva, zlepšení flóry a fauny.

Záver

Globalizačný proces má viaceré dimenzie a to ekonomickú, sociálnu, politickú, informačnú, ale aj kultúrnu. Ekonomická dimenzia sa spája s liberalizáciou ekonomických vzťahov spätých so zvyšovaním významovosti medzinárodného obchodu, prílevom priamych zahraničných investícií, integráciou finančných trhov a podobne.

Integračný proces umožňuje ekonomikám vykonať štrukturálne zmeny, ale i ovplyvniť stupeň využívania zdrojov životného prostredia a jeho znečisťovania. V príspevku je poukázané na efekty, ktoré z globalizačného procesu plynú medzi ktoré patrí hospodársky rast a štrukturálne zmeny orientované na zníženie materiállovej a energetickej náročnosti.

Vybrané nástrojové inštrumentárium je analyzované v nadväznosti na jeho dopad na konkurencieschopnosť. Vyhodnotenie účinnosti uplatňovaného nástrojového inštrumentária je dôležitým predpokladom znižovania zaťaženia životného prostredia.

Literatúra

- [1] EURÓPSKA KOMISIA: Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/904 o znižovaní vplyvu určitých plastových výrobkov na životné prostredie.
- [2] GROSSMAN, G. M. – KRUEGER, A. B.: *Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement*. National Bureau of Economic Research, USA 1991, 57 s.
- [3] KOTÍKOVÁ, E.: Ochrana životného prostredia v ekonomickej teórii. In: *Politická ekonomie*, č. 2/2006, s.262-265. ISSN 0032-3233.
- [4] KUBICOVÁ, J.: Testing greenhouse gasses in Slovakia for environmental Kuznets curve and pollution haven hypothesis. In *Journal of international studies – Ternopil, Ukraine: Centre of sociological research*, 2014, vol. 7, no.2, pp. 161-177. ISSN 2071-8330.
- [5] LEVINSON, A.: *The Ups and Downs of the Environmental Kuznets Curve*. UCF/CentER conference on Environment, USA 2000. 32 s.
- [6] MEADOWS, D. L. – RANDERS, J. – MEADOWS, D. H.: *Limits to Growth: The 30-Year Update*. Chelsea Green Publishing, USA 2004, 338 s. ISBN 978-1931498586.
- [7] PANAYOTOU, T.: Green Markets: *The Economics of Sustainable Development*, Ics Pr; 3rd Printing edition USA 1993. 169 s. ISBN 978-1558152229.
- [8] PANAYOTOU, T.: *Economic Growth and The Environment. Economic Survey of Europe*, No. 2. UN 2003 ISSN: 0070-8712.
- [9] PIGOU, A.C.: *The Economics of Welfare* (third edition). Macmillan & Co., London, 1929, ISBN 978-0230249318.
- [10] RÁCIK, A.: On the Cost of Climate Change. In: MAGDA, R. Ed. *Economics and Management in times of change*. Proceedings of the 1st Online International Scientific Conference, Maďarsko: Szent Istvan University, 2020, s. 115-122. ISBN 978-80-89654-75-8.
- [11] ROMANČÍKOVÁ, E.: *Ekonomía a životné prostredie*. Iura Edition, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8078-436-3.
- [12] STANĚK, .P.: *Globalizácia svetovej ekonomiky*. EPOS 2001, ISBN 8080571-0-9-0.
- [13] STERN, D. I.: *The Environmental Kuznets Curve*, International Society for Ecological Economics, Rensselaer Polytechnic Institute, June 2003, 19 s.
- [14] ŠIROKÝ, P. – HALUŠ, M. et. Al.: *Zelenšie Slovensko – Stratégia environmentálnej politiky Slovenskej republiky do roku 2030*. MŽP SR, Bratislava, 2020. ISBN 978-8088-833703.

Hodnotenie vývoja novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov na Slovensku v predpandemickom období¹

Milan FILA* – Michal LEVICKÝ**

Evaluation of selected indicators of the business environment in Slovakia in the pre-pandemic period

Abstract

A favourable business environment is a key to the development and long-term sustainability of business and the country's entire market economy. Although Slovakia belongs to the rich OECD countries and is a member of the European Union, we lag far behind the leaders in this area in the quality of the business environment. The paper evaluates the development of selected indicators of the development of newly established and defunct business entities in Slovakia in the pre-pandemic period, including the degree of their survival and activity as a group of indicators that indicate the development and current state of business or the favourable business environment in our country compared to neighbouring EU countries.

Keywords: SMEs, business environment, entrepreneurship

JEL Classification: P48

Úvod

Základom úspešného rozvoja podnikania v každej krajine je tvorba priaznivého podnikateľského prostredia. Kvalitné podnikateľské prostredie okrem iného neodmysliteľne vyžaduje tiež vytvorenie priaznivých podmienok pre vznik nových podnikateľských subjektov a elimináciu, resp. minimalizáciu bankrotov, resp. ukončovaniu podnikateľskej činnosti. Vznik nových subjektov totiž so sebou často prináša podnikateľský pokrok, a to z dôvodu, že práve noví podnikatelia sú často tvorcom a nositeľom inovácií, a to či už prevádzkových, technologických alebo marketingových. Zároveň je viac ako dôležité, aby sa tieto subjekty etablovali na trhu a dokázali prežiť v konkurenčnom boji a tvoriť dlhodobé hodnoty a zamestnanosť. Jednou zo skupín indikátorov, ktoré tak vypovedajú o vývoji a aktuálnom stave podnikania či miere priaznivého podnikateľského prostredia v krajine sú aj ukazovatele novovzniknutých a zaniknutých podnikov, resp. ukazovatele miery ich prežiteľnosti a aktivity v krajine. Cieľom vedeckého článku je zhodnotiť stav a vývoj novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov vrátane miery ich prežitia a aktivity ako vybraných ukazovateľov kvality podnikateľského prostredia na Slovensku v predpandemickom období vrátane predikcie ďalšieho vývoja a následné porovnanie so susednými krajinami EÚ v strednej Európe.

¹ Príspevok bol vytvorený v rámci riešenia výskumného projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a SAV č. 1/0466/21 Hodnotenie kvality podnikateľského prostredia na Slovensku s akcentom na vstup do podnikania v pred a po-pandemickom období

* doc. Ing. Milan Fila, PhD., Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mfila@ukf.sk

** Ing. Michal Levický, PhD., Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

1 Podnikateľské subjekty, podnikateľské prostredie a jeho hodnotenie

Nositeľom, subjektom podnikateľských aktivít je podnikateľ, tvrdí Majtán, Š. et al. (2014). Ako uvádza Papula, J. et al (2017), v konkrétnej ekonomike a spoločnosti je za podnikateľa považovaný iba ten, ktorý dodržiava a rešpektuje stanovené pravidlá a platnú legislatívu.

Koncept podnikania sa vzťahuje prednostne na štáty, keďže všetky vlastnícke vzťahy podnikov sa riadia právom štátu, v ktorom sa podnik nachádza. Podnikanie spočíva vo vykonávaní bežných aktivít podniku bez ohľadu na to, či je to korporácia, partnerstvo alebo samostatné vlastníctvo, uvádza Murray, J. (2017). Dôležitý je teda aspekt právneho hľadiska v mieste, kde sa podnik nachádza, resp. kde pôsobí.

Podnikanie je produktom prostredia alebo faktorov, ako sú technologické, politické, právne, hospodárske, sociálne, kultúrne, globálne a prírodné faktory, v rámci ktorých fungujú, uvádza Sindhuja, S. (2017).

Juričková, V. (2006) nazýva podnikateľským prostredím všetko, čo obklopuje podnik. Podnikateľské prostredie zahŕňa hospodárske, politické, právne, inštitucionálne, technologické, etické a kultúrne podmienky, v ktorých sa uskutočňuje podnikateľský proces.

Autori Barry M. Richman a Melvyn Copen in Pal Karam Business Environment (2018) tvrdia, že „Podnikateľské prostredie pozostáva z faktorov, ktoré sú z veľkej časti, ak nie úplne, externe a mimo kontroly jednotlivých podnikov a ich manažmentu. Ide v podstate o „dary“, v rámci ktorých musia firmy a ich manažment pôsobiť v konkrétnej krajine, a ktoré sa v jednotlivých krajinách často veľmi líšia.“

Červená, K. (2010) poukazuje na to, že podnikateľské prostredie (jeho kvalita) je základným predpokladom dlhodobej konkurencieschopnosti a rastu každej trhovej ekonomiky.

Hodnotením podnikateľského prostredia sa zaoberá viacero svetových inštitúcií, ktoré zostavujú rôzne správy a rebríčky krajín podľa priaznivosti podnikateľského prostredia. Významným problémom v tejto oblasti je však komplexnosť podnikateľského prostredia, čím sú obmedzené možnosti merania a porovnávania podnikateľského prostredia rôznych krajín (Demjanová, L., 2010). Hodnotenie sa zameriava na aspekty, ktoré majú priamy dosah na produktivitu a prosperitu jednotlivých ekonomík. (Vargová, A. – Krajčík, D., 2015)

Ako uvádzajú Mura, L. – Rózsa, Z. (2013), podnikateľské prostredie sa vyznačuje konkurenčným bojom. Dobré, resp. priaznivé podnikateľské prostredie môžeme definovať ako prostredie, ktoré vytvára rovnako priaznivé podmienky pre všetkých, bez ohľadu na to odkiaľ pochádzajú, akú majú právnu formu, veľkosť, atď. Aby sme však tento cieľ dosiahli, je potrebné zmeniť súčasný pohľad na dobré podnikateľské prostredie, ktoré je dobré pre mňa a moju firmu na globálny pohľad, čiže na niečo, čo je dobré pre všetkých zúčastnených, tvrdí Klamová, S. (2018). Qunlian, L. (2011) tvrdí, že dobré podnikateľské prostredie je základom úspechu v podnikaní a nevhodné podnikateľské prostredie a neexistencia politických podporných systémov je prekážkou pre zakladanie nových podnikov. Ďalšie inštitucionálne bariéry, ako napríklad nedostatok vládnej pomoci, infraštruktúrne otázky, nedostatočné zákony sa rôznym spôsobom spomínajú tiež už autorského kolektívu Sandhu, M.S. et al. (2011)

Je tiež dôležité udržiavať právne dlhodobo stabilné a predvídateľné podnikateľské prostredie pre udržanie podnikateľov, najmä tých, ktorí majú zahraničný kapitál. Ako tvrdia Rybanský, L. – Lančarič, D. – Maroš, M. (2014), plánovacie horizonty podnikov s vysokým podielom zahraničného kapitálu v ich vlastníckej štruktúre (viac ako 81%) sú orientované dlhodobo. Vytvorenie vhodného podnikateľského prostredia je dôležitým faktorom rozvoja podnikania vrátane vzniku a prežitia nových podnikateľských subjektov (Fiľa, M. – Urbaníková, M., 2020).

Vláda naďalej podporuje nové formy podnikania, napríklad start-upy (Hudáková, J., 2018). Ako tvrdí Korenková, M. (2016), podpora podnikania na Slovensku je nevyhnutná. Okrem legislatívnych faktorov je to možné dosiahnuť lepšou informovanosťou o právach a povinnostiach podnikateľských subjektov.

2 Metodológia realizovaného výskumu

Pri spracovávaní vedeckého článku boli použité dostupné poznatky a informácie získané primárne zo sekundárnych ale aj z primárnych zdrojov. Sekundárnymi zdrojmi informácií boli predovšetkým dáta získané z dostupných štatistických databáz Eurostatu, Štatistického úradu SR ako aj poznatkov získaných štúdiom, spracovaním a analýzou vedeckých a odborných publikácií. Primárnym zdrojom informácií sú závery a zistenia nami realizovaného výskumu za použitia štruktúrovaného dotazníka ako aj štruktúrovaných rozhovorov a výskumov realizovaných v rámci pôsobenia a spolupráce so Slovak Business Agency, agentúry na podporu malého a stredného podnikania v Slovenskej republike.

Na základe definovaného cieľa nášho výskumu sme pri spracovaní vedeckého článku stanovili / položili nasledujúce výskumné otázky:

- Predpokladáme, že miera aktivity podnikov na Slovensku preukázateľne rastie, t.j. vykazuje zjavný pozitívny trend.
- Predpokladáme, že miera prežiteľnosti podnikov na Slovensku preukázateľne rastie, t. j. vykazuje zjavný pozitívny trend.

Výskumným súborom sú pritom tradičné podnikateľské subjekty, t.j. FO a PO vytvorené za účelom podnikania registrované v Slovenskej republike. Zahrnuté boli všetky veľkostné kategórie podnikov, čiže MSP aj veľké podniky. Súčasťou výskumného súboru nie sú alternatívne formy PO, ktoré môžu vykonávať aj podnikateľskú činnosť, ktorá však nie je ich hlavnou činnosťou (neziskové organizácie, nadácie, združenia, klastre a pod.). Zároveň sme vytvorili potrebný metodický postup pre je dosiahnutie, pričom využívame vybrané indikátory hodnotenia.

Prvým indikátorom je *Miera aktivity podnikov*, pričom ten výpočtovo udáva pomer aktívnych podnikov na celkovom počte podnikov evidovaných v príslušných registroch SR:

$$\text{Miera aktivity podnikov} = \frac{\text{počet aktívnych podnikov}}{\text{počet všetkých podnikov}}$$

Ďalším indikátorom je *Miera prežitia novovzniknutých podnikov*, ktoré sú stále v činnosti aj po 2 rokoch od ich založenia. Výsledný pomer je teda podiel počtu preživších podnikateľských subjektov (PS) po 2 rokoch od ich založenia a počtu všetkých podnikateľských subjektov založených pred 2 rokmi:

$$\text{Miera prežitia PS} = \frac{\text{počet preživších PS po 2 rokoch od ich založenia}}{\text{počet všetkých PS vytvorených pred 2 rokmi}}$$

Pre vytvorenie prognózy boli použité algoritmy exponenciálneho vyhladzovania vychádzajúc z historických dát. Tento prístup patrí medzi tzv. adaptívne modely prístupom k časovému radom a vyznačuje sa tým, že zohľadňuje najnovšie pozorovania ako najdôležitejšie pre vytvorenie prognózy.

Základy tohto prístupu definovali Holt a Brown – Meyer [1961/1]. Oproti metóde kĺzavých priemerov, ktorá vyrovnáva v časovom rade polynomickými funkciami krátke úseky, ktorých dĺžka je vopred stanovená, exponenciálne vyrovnanie tento problém odstraňuje, pretože výpočet každej vyrovnanej hodnoty je založený na všetkých dostupných minulých pozorovaniach časového radu.

Základná metóda najmenších štvorcov sa pritom modifikuje tak, že váhy jednotlivých štvorcov v minimalizovanom súčte sa smerom do minulosti exponenciálne znižujú (odtiaľ názov metódy). Pre vyrovnané hodnoty časového radu musí byť minimalizovaný výraz tvaru:

$$(y_t - Y_t)^2 + (y_{t-1} - Y_{t-1})^2 \alpha + (y_{t-2} - Y_{t-2})^2 \alpha^2 + \dots$$

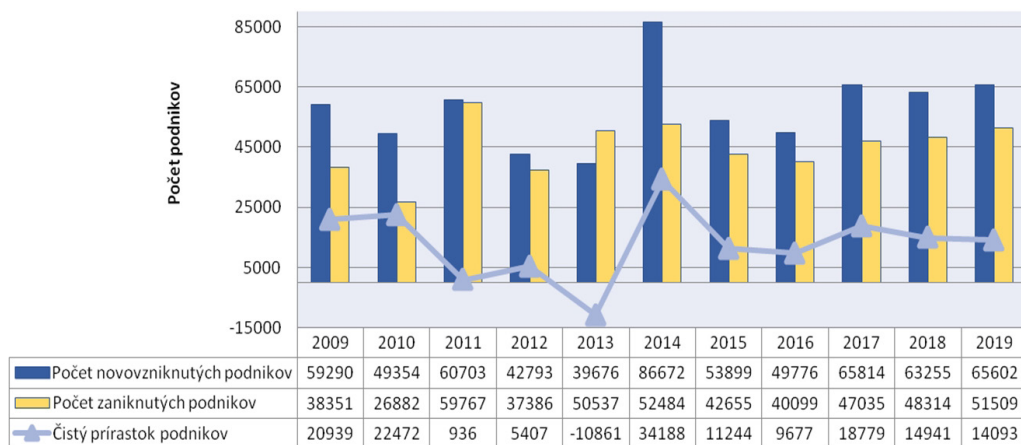
Kde α je tzv. vyrovnávajúca konštanta spĺňajúca podmienku $0 < \alpha < 1$. Prakticky priradujeme starším pozorovaniam stále nižšie váhy.

Výpočet sme realizovali prostredníctvom nástroja Prognózy v programe Microsoft Excel 2019, pričom výsledky následne interpretujeme v grafickej i textovej podobe a vyvodzujeme závery v kontexte stavu a kvality podnikateľského prostredia na Slovensku v porovnaní s okolitými krajinami.

3 Stav a vývoj novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov na Slovensku

Vývoj počtu novovzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov, resp. následný čistý prírastok počtu podnikateľských subjektov je jedným z dôležitých indikátorov vypovedajúcich o aktuálnom stave no najmä z dlhodobého hľadiska o vývoji podmienok pre podnikanie, a teda aj kvalite podnikateľského prostredia v sledovanej krajine vrátane Slovenska.

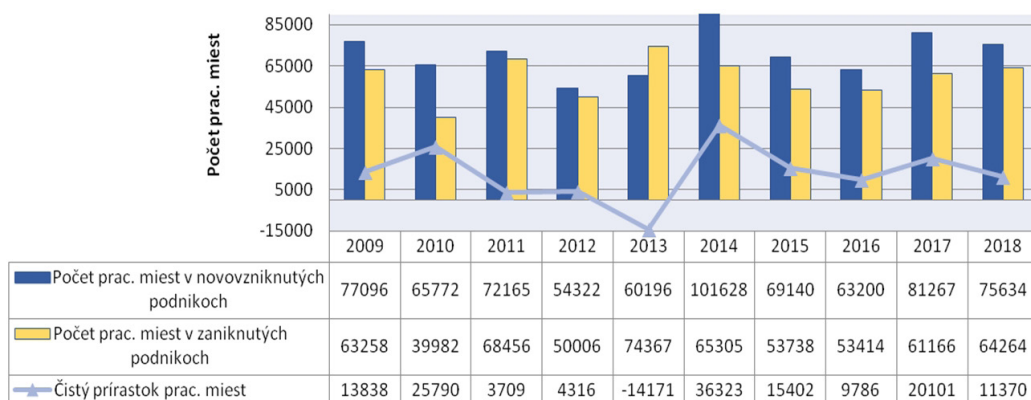
Graf 1 Vývoj počtu novovzniknutých a zaniknutých podnikov na Slovensku (2009 – 2019)

Zdroj: ŠÚ SR a Eurostat, vlastné spracovanie

Z dostupných dát zverejnených Štatistickým úradom SR a Eurostatom je zrejmé, že v období rokov 2009 – 2019 novovznikajúcich a zanikajúcich podnikov kolísala a nevykazoval žiadny zjavný trend, čo prezentuje aj nasledujúci Graf 1. Zaujímavým zistením je, že napriek dopadom svetovej hospodárskej krízy v rokoch 2009 – 2010, čistý prírastok podnikov na Slovensku rástol. Pokles prišiel až následne v rokoch 2011 – 2013, kedy sme mali túto hodnotu blízko nuly a v roku 2013 dokonca zápornú, a teda viac podnikov zaniklo než vzniklo. Historicky najvýznamnejším rokom z hľadiska počtu vzniku nových podnikov ako aj čistého medziročného prírastku bol v sledovanom období rok 2014. Roky 2015 – 2019 priniesli následnú stabilizáciu pozitívneho čistého prírastku podnikov na Slovensku.

Z hľadiska počtu pracovných miest bola situácia na Slovensku v rokoch 2009 – 2018 veľmi obdobná. Kým v rokoch 2009 – 2010 počet čistých nových vytvorených pracovných miest v podnikoch stúpala, tak v rokoch 2011 – 2012 bol prakticky nulový a v roku 2013 dokonca záporný. Následne rok 2014 bol rekordný z hľadiska čistého prírastku pracovných miest. Následne v rokoch 2015 – 2018 už pracovné miesta nerástli tak rekordným tempom, ale udržali si pomerne stabilný a strednodobý kladný prírastok v rozmedzí cca. 10 – 20 tisíc pracovných miest ročne (viď Graf 2). To vypovedá o skutočnosti, že medzi čistým prírastkom počtu podnikov a čistým prírastkom pracovných miest existuje priama korelácia.

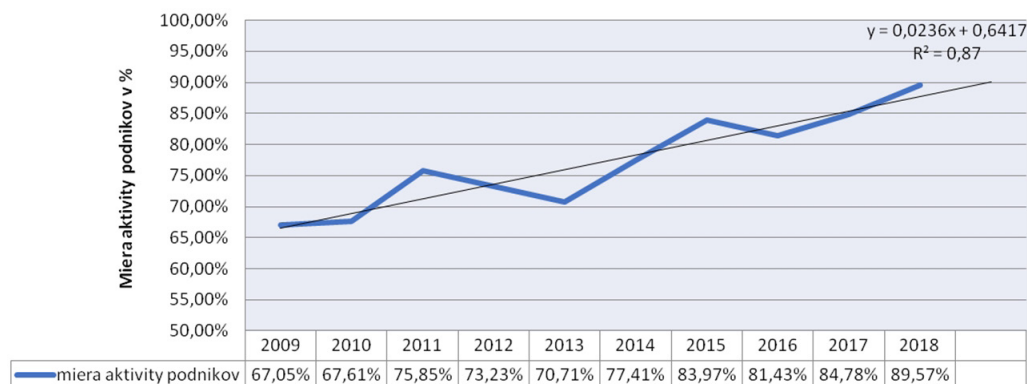
Graf 2 Vývoj počtu pracovných miest v novovzniknutých a zaniknutých podnikoch na Slovensku (2009 – 2018)

Zdroj: ŠÚ SR a Eurostat, vlastné spracovanie

Dôvody vyššie popísaného stavu je možné hľadať v rôznych príčinách. Dopady hospodárskej krízy sa dotkli predovšetkým živnostníkov, no zároveň naštartovali v našich podmienkach vznik nových podnikateľov z kategórie právnických osôb vzhľadom na veľmi priaznivé a zjednodušené podmienky vzniku týchto subjektov, a teda prebiehala tak aj štrukturálna transformácia niektorých podnikateľských subjektov. To potvrdzuje aj tvrdenie autorov Papcunová, V. – Gecíková, I. [2011/13], že hospodárska kríza sa prejavuje vo všetkých sektoroch národného hospodárstva a ovplyvňuje štát a jeho obyvateľov. Naopak rok 2014 priniesol na Slovensko povinnosť platiť tzv. daňovú licenciu, čoby minimálnu výšku dane. To prinieslo počas roka 2013 zánik mnohých menších, či tzv. spiacich firiem, ktoré sa rozhodli ich majitelia radšej zrušiť, aby sa tejto povinnosti vyhli. Takéto riešenie sa odzrkadilo aj na celkovom poklese počtu podnikateľských subjektov. Objektívne však zanikli aj pracovné miesta, a teda aj podnikateľské subjekty, ktoré aktívne podnikali, no nedokázali prežiť. Následne oživenie a rekordné nárasty môžeme hľadať napr. v skutočnosti, že v rokoch 2014 – 2015 dochádzalo k maximalizácii čerpania prostriedkov zo Štrukturálnych fondov EÚ a významným investíciám do technickej a inováčnej infraštruktúry na Slovensku (diaľnice, vedecko-výskumné parky, rekonštrukcie ciest a budovanie kanalizácií), čo viedlo k vzniku a pôsobeniu mnohých podnikateľských subjektov a tvorbe nových pracovných miest. Následne došlo síce k výraznému poklesu tempa rastu, no to ostalo v kladných číslach aj v rokoch 2015 – 2018, a teda vytvorené miesta, resp. podniky ostali v mnohých prípadoch zachované a našli ďalšie uplatnenie na trhu. Rovnaký výsledok zrejme prinesú aj štatistiky za rok 2019, ktoré ešte stále nie sú známe z hľadiska čistého prírastku pracovných miest v podnikateľskom sektore. Je otázne, ako zareaguje podnikateľské prostredie u nás na aktuálnu koronakrízu, resp. čo prinesie obdobie po jej skončení a skončení dotačných podporných schém najmä na udržanie pracovných miest. Je však možné očakávať pokles podnikateľských subjektov, no najmä pokles počtu pracovných miest, čo sa deje už aj v súčasnosti.

4 Miera aktivity a prežiteľnosti podnikateľských subjektov na Slovensku

Vplyv poslednej hospodárskej krízy z rokov 2007 – 2009 a následného pokrízového obdobia ako aj zavedenie už vyššie spomínaných daňových licencií od roku 2014 malo pozitívny dopad na zvýšenie aktivity podnikateľských subjektov u nás. Kým v čase krízy v roku 2009 bola cca. 1/3 všetkých podnikov neaktívna, t.j. šlo o tzv. spiace firmy, tak v období po kríze stúpala a prekonalala 70 %, pričom po zavedení daňovej licencie táto aktivita dosiahla v roku 2014 77,41 % a v roku 2015 dokonca až 83,97 % všetkých podnikov. Aktivita podnikov pritom u nás aj naďalej rastie a postupne neaktívne podniky (spiace firmy) zanikajú. V roku 2018 dosiahol podiel aktívnych podnikov hodnotu až 89,57 %, čo je historicky najviac v sledovanom období.

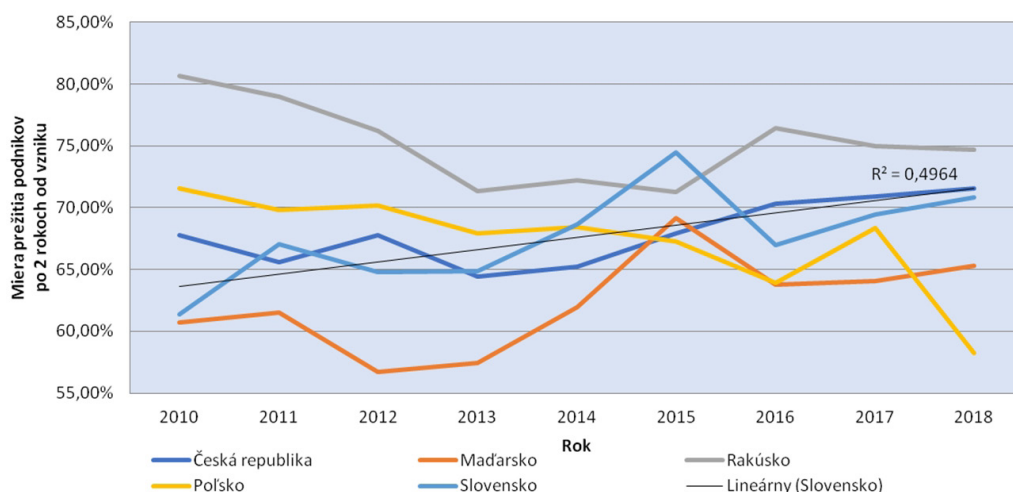
Graf 3 Vývoj podielu aktívnych podnikateľských subjektov na Slovensku – miera aktivity podnikov (2009 – 2018)

Zdroj: ŠÚ SR a Eurostat, vlastné spracovanie

Ako vyplýva z vypočítanej trendová funkcie, v ďalšom období je očakávaný ďalší pozitívny trend rastu miery aktivity podnikov. Vypovedacia schopnosť spomínanej funkcie je pritom vzhľadom na úroveň $R^2 = 0,87$ vysoko významná. Tento trend nepribrzdilo ani zrušenie daňových licencií platné od 1.1.2018, čoho sa mnohí obávali. Otázkou ostáva vplyv súčasnej koronakrízy, ktorá môže aktivitu podnikov výrazne oslabiť najmä v vo vybraných odvetviach ako zábavný a kreatívnych priemysel, či cestovný ruch a teda miera aktivity slovenských podnikov sa môže v budúcom období opäť znížiť, alebo aj naopak očistiť úplne od neaktívnych podnikov, čo bude zaujímavé sledovať v najbližšom období.

Ďalším významným ukazovateľom v súvislosti s kvalitou podnikateľského prostredia v oblasti vstupu do podnikania a následným podnikaním je miera prežitia novovzniknutých podnikov. Prvé roky podnikania sú totiž pre väčšinu podnikateľských subjektov obdobím najväčšej zraniteľnosti, nakoľko podnik v tejto etape svojho životného cyklu zvyčajne nie je dostatočne etablovaný na trhu, vytvára si svoju pozíciu, zápasí o svojho zákazníka a nemá dostatočnú dôveru ani u tradičných finančných inštitúcií (napr. banky, lízingové spoločnosti a poisťovne) ani u orgánov štátnej správy (napr. Finančná správa SR). To vytvára tlak na podnik a limituje jeho rozvoj ako aj výšku jeho príjmov. K tomu je potrebné zohľadniť tiež faktory určitej neskúsenosti začínajúcich podnikateľov, tzv. začiatocných omylov. Za najkritickejšie sa považujú prvé 2-3 roky podnikania, preto aj v rámci dostupných štatistických údajov sledujeme mieru prežitia konkrétne u podnikov založených v čase t-2, a teda po dvoch rokoch od ich založenia.

Ako môžeme vidieť na Grafe 4, miera prežitia podnikov sa na Slovensku za sledované obdobie z dlhodobého pohľadu zvýšila, pričom najvýraznejší bol tento rast v rokoch 2013 – 2015. Kým v roku 2012 dosahovala úroveň prežitia len niečo tesne nad 60 %, v roku 2015 to bolo až 74,46 %, čo predstavuje výrazné zlepšenie o cca. 14 %. Rok 2016 však znamenal pre Slovensko výrazný prepád prežiteľnosti nových podnikateľských subjektov, a to zrejme už aj z dôvodu spomínaného ukončenia čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ vtedy končiacieho programovacieho obdobia.

Graf 4 Vývoj miery prežitia podnikateľských subjektov na Slovensku a v susedných krajinách EÚ (2010 – 2018)

Zdroj: ŠÚ SR a Eurostat, vlastné spracovanie

V ďalších rokoch nastalo opätovné zlepšenie, pričom na konci sledovaného obdobia prekročila miera prežiteľnosti podnikov hranicu 70 %. Slovensko zároveň dosahuje spolu s Českou republikou (71,54 %) výrazne lepšie hodnoty ako zvyšné krajiny V4, t.j. Poľsko, ktorá vykazuje trend dlhodobého poklesu prežiteľnosti firiem a Maďarsko, ktoré kopíruje trend ako na Slovensku, no aktuálne dosahuje len cca. 65 %. Najvyššiu mieru prežitia nových podnikov si dlhodobo v stredoeurópskom regióne udržiava Rakúsko, i keď s mierne klesajúcim trendom, a to na úrovni 74,69 %.

Záver

Slovensko výrazne zlepšilo za sledované obdobie svoje postavenie v sledovanej oblasti vybraných indikátorov podnikateľského prostredia v regióne strednej Európy. S pozitívnym trendom v oblasti prežiteľnosti i aktivity sa na Slovenku počítalo najmä politicky aj v ďalšom období. Napriek pozitívnemu trendu v rámci aktivity podnikov, ktorý je štatisticky preukazný a potvrdil náš predpoklad, tak vypočítaný trend prežiteľnosti nie je jednoznačný a predpoklad sa tak nepotvrdil. Aktuálna krízová situácia v súvislosti s tzv. korona krízou rozhodne nepraje len pozitívnym tvrdeniam a s prežiteľnosťou podnikov tak môže byť problém. Udržateľnosť množstva podnikov i pracovných miest stojí aktuálne na pomocných schémach kompenzujúcich mzdové náklady pri zotvorených prevádzkach či kompenzácie v súvislosti s poklesom tržieb. Dôležité však budú ďalšie vybrané opatrenia zo strany vlády pre ďalšiu stabilizáciu a zlepšenie podnikateľského prostredia a predvídateľnosť proti pandemickým opatreniam. Aktuálne totiž podnikatelia poukazujú na komplikované a pomalé schémy pomoci, zvyšujúce sa personálne náklady vrátane odvodov z titulu výrazného rastu minimálnej mzdy, či nepriame zvyšovanie daňového zaťaženia. To potvrdzujú aj autorky Urbaníková, M. – Štubňová, M. [2020/17], ktoré uvádzajú, že globalizácia svetovej ekonomiky, jej rast a tiež nástup recesie v dôsledku korona krízy majú výrazný vplyv na mzdové trendy. Na Slovensku sa však napriek nárastu nezamestnanosti počíta s ďalším zvyšovaním minimálnej mzdy, ako aj so zvýšením minimálnych odvodov. Z nášho pohľadu tak to všetko môže výrazne ohroziť konkurencieschopnosť nových i existujúcich podnikov v najbližšom období.

Literatúra

- [1] BROWN, R.G. – MEYER, R.F. 1961. The Fundamental Theorem of Exponential Smoothing. In: *Operation Research*. Vol. 9, No. 5. s. 603-767. DOI: doi.org/10.1287/opre.9.5.673.
- [2] ČERVENÁ, K. 2010. Makroekonomické prostredie v SR a jeho vplyv na podnikateľskú sféru. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*. 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010. s. 289 – 307. ISBN 978-80-210-5305-2.

- [3] DEMJANOVÁ, L. 2010. Konkurencieschopnosť SR v rámci krajín V4 vzhľadom na vývoj podnikateľského prostredia a inovačnej aktivity podnikov. In: *NÁRODNÁ A REGIONÁLNA EKONOMIKA VIII Herľany*, 13 – 15. Október 2010. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. s. 193-203. ISBN 978-80-553-0517-2.
- [4] FIĽA, M. – URBANÍKOVÁ, M. 2020. *Hodnotenie podnikateľského prostredia s akcentom na začínajúcich podnikateľov v Slovenskej republike* – 1. vyd. – Nitra: UKF, 2020. 143 s. ISBN 978-80-558-1649-4.
- [5] HUDÁKOVÁ, J. 2018. Startups support in Slovak Republic. In: *XXI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Book of Scientific papers*. Brno, Czech republic: Masaryk University, 2018 p. 149-154.
- [6] JURÍČKOVÁ, V. a kol. 2006. *Podnikateľské prostredie a firemné stratégie*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 80-7144-154-6.
- [7] KLAMOVIČ, S. 2018. *Podnikateľské prostredie v EÚ*. Ekonomický ústav SAV. [online]
- [8] KORENKOVÁ, M. 2016. Business in Slovakia. In: *International Scientific Conference on Region in the Development of the Society*. Brno, Czech Republic Date: OCT 20, 2016, pp. 459-469
- [9] MAJTÁN, Š. et. al. 2014. *Podnikové hospodárstvo*. Bratislava : Sprint dva, 2014, 323 s. ISBN 978-80-89710-05-8.
- [10] MURA, L. – RÓZSA, Z. 2013. The Impact of Networking on the Innovation Performance of SMEs. In: *7th International Days of Statistics and Economics, Prague*, s.1036-1042.
- [11] MURRAY, J. 2017. *What Does „Doing Business“ Mean? The Concept of „Doing Business“*. [online]
- [12] PAL, K. 2018. *Business Environment*. [online]
- [13] PAPCUNOVÁ, V. – GECÍKOVÁ, I. 2011. Economic crisis from the perspective of local self – government. = Hospodárska kríza z pohľadu miestnej samosprávy. In: *Sborník příspěvku z XIV. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách : Bořetice, 22. – 24. června 2011 = 14th international colloquium regional sciences. Conference proceedings Bořetice, June 22 – 24, 2011*. – Brno: Masarykova univerzita, 2011. – ISBN 978-80-210-5513-1, S. 175-180.
- [14] PAPULA, J. et. al. 2017. *Podnikanie a manažment*. Praha : Wolters Kluwer, 2017. 320 s. ISBN 978-80-7552-579-6.
- [15] QUNLIAN, L. 2011. The major difficulties and countermeasures of current university graduates' entrepreneurship in China. In: *Journal of Chinese Entrepreneurship*, Vol. 3 (2011), No. 3. s. 228-239. ISSN 1756-1396.
- [16] RYBANSKY, L. – LANCARIČ, D. – MAROŠ, M. 2014. SELECTED FACTORS INFLUENCING ENTERPRISE PLANNING HORIZONTS: EVIDENCE FROM SLOVAKIA. In: *Conference: 9th International Conference on Applied Business Research (ICABR)* Location: Talca, CHILE Date: OCT 06-10, 2014, PROCEEDINGS FROM IX. INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED BUSINESS RESEARCH (ICABR 2014) pp. 928-936. ISBN 978-80-7509-223-6.
- [17] SANDHU, M. S. – SIDIQUE, S. F., & RIAZ, S. 2011. Entrepreneurship barriers and entrepreneurial inclination among Malaysian postgraduate students. In: *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 17, no. 4. s. 428-449. ISSN 1355-2554.
- [18] SINDHUJA, S. 2017. *Business Firm and Its Environment*. [online]
- [19] URBANÍKOVÁ, M. – ŠTUBŇOVÁ, M. 2020. Analysis of Wage Inequalities in the Slovak Republic at the Regional Level. In: *XXIII. International Colloquium on Regional Sciences. Proceedings of scientific papers*. Brno, Masaryk University, 2020. ISBN 978-80-210-9610-3.
- [20] VARGOVÁ, A. – KRAJČÍK, D. 2015. Porovnanie vybraných indikátorov podnikateľského prostredia v rámci krajín V4 so zameraním na trh práce, vzdelávanie a inovácie. In: *Studia commercialia Bratislavensia*. Vol. 8. č. 29 (1/2015). p. 112 – 122. ISSN: 1337-7493.

Databázy:

- [21] DataCube – Databázy ŠÚ SR. 2021. [online]
- [22] Eurostat Data Browser – databáza ekonomickej štatistiky. 2021. [online]

Vývoj trhu rádii v Slovenskej republike v rokoch 2011 až 2019¹

Marcel LINCÉNYI – Michal FABUŠ***

Analysis of selected development tendencies of the radio market in the Slovak Republic

Abstract

After the change in 1989, the radio market in the Slovak Republic is characterized by the introduction of a dual system that brings a market environment of supply and demand. As the main source of financing for commercial radio stations and partly also public radio stations are revenues from the sale of advertising space, their main goal is to attract the largest possible share based on their results (number of listeners and total market share) to ensure financial existence. From advertising investments within advertising. The main goal of the presented research study is to analyse the development trends of the market of selected all-Slovak radios in the Slovak Republic for the period from 2011 to 2019.

Keywords: *radio stations, broadcasting, market development, radio station market, analysis, amount of advertising*

JEL Classifications: M21, Y80

Úvod

Veľkosť trhu rádii je možné analyzovať na základe skúmania dvoch základných aspektov: počúvanosť rádii a objemu reklamy umiestnenej vo vysielaní.

Pre televízne a rozhlasové médiá sa využíva ukazovateľ „miera sledovanosti“, ktorý vyjadruje podiel divákov, respektíve poslucháčov sledujúcich jednotlivé programy v časovom intervale 15 minút. (Kita, 2010, str. 351) „Inzerenta spravidla zaujíma ten údaj o sledovanosti, ktorý hovorí, koľko ľudí sleduje príslušnú stanicu vo chvíli, keď sa vysiela jeho reklama.“ (Burton, Jiráček, 2001, str. 322) Výsledky počúvanosti môžu slúžiť ako varovné signály, ktorým sa má rozhlasová stanica vyhnúť, ak nechce stratiť svojich poslucháčov, alebo naopak, ako sa má zachovať, aby svoju počúvanosť zdvihla. Pri analýze počúvanosti sa odporúča vývoj každého z vybraných rádii samostatne, nájsť najdôležitejšie udalosti, ktoré ovplyvnili vývoj daného rádia a až potom sa na trh rádii pozeráť komplexne.

Sledovanie objemu reklamy zase môže byť dôležité pre poslucháčov v podobe fyzických i právnických osôb, ktorí sú potenciálnymi vlastníkami reklamy v danom rádiu. „Advertisements are scheduled adhering to complex criteria from the advertisers with the objective of maximizing the revenue for the company.“

¹ Projekt IGP 2/2020: Inovácia a modernizácia učebníc na Vysokej škole ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave vo vednej disciplíne marketing.

* doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemvs.sk

** Ing. Michal Fabuš, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemvs.sk

Trh rádií v Slovenskej republike počas finančnej a hospodárskej krízy (Toth, Mura, 2014) znamenal ekonomickú recesiú a pokles marketingových investícií. Ako uvádza Patrik Groma (2016, str. 55), investície do reklamného trhu na Slovensku sa v roku 2010 (v čase krízy) prepadli až o polovicu oproti roku 2008, kedy boli najväčšie. Aj z vyššie uvedeného nás zaujímalo, aký bol vývoj trhu rádií v SR v posledných rokoch.

Metodológia

Model výskumu sme rozdelili na predempirickú fázu (oblasť výskumu, téma, ciele šetrenia, výskumné otázky) a empirickú fázu (zber dát, analýza dát, odpoveď na otázky). Konštrukcie výskumnej oblasti a výskumnej témy možno vymedziť nasledovne:

Výskumná oblasť: Trh vybraných celoslovenských rádií v Slovenskej republike;

Výskumná téma: determinanty trhového podielu vybraných celoslovenských rádií v Slovenskej republike;

Hlavným cieľom predkladanej výskumnej štúdie bola analýza vývojových tendencií trhu vybraných celoslovenských rádií v Slovenskej republike za sledované obdobie v rokoch 2011 až 2019.

Sekundárnym výskumným cieľom empirickej časti bola analýza počúvanosti a objemu vynaložených finančných zdrojov na reklamu pre vybrané celoslovenské rádiá v Slovenskej republike. Podiel rozhlasovej stanice na trhu a počet poslucháčov spolu s pokrytím rádia je najdôležitejším parametrom pre zadávateľa reklamy. Na základe týchto údajov sa rozhoduje, či objem investícií do rozhlasovej reklamy práve formou rozhlasových spotov je správna voľba, teda môže mu priniesť očakávaný efekt. Zameriava sa pri nasadzovaní reklamy do vysielania aj na pokrytie oblasti, v ktorej potrebuje zasiahnuť potenciálnych zákazníkov aj na počúvanosť rádia, potom je schopný vybrať pre seba tú najistejšiu variantu, zvolí či už jednu rozhlasovú stanicu, nasadenie reklamy do viacerých rozhlasových staníc, zameria sa na celoplošné pokrytie alebo iba regionálne. Reklamný priestor rádiá vedú vyselektovať a majú k dispozícii cenníky, kde si klient môže vybrať to, čo potrebuje.

V prípade ďalšieho plánovania a návrhu výskumu sme podľa odporúčania Keith F. Punch (2008, str. 29) uprednostnili koncept výskumných otázok pred stanovením výskumných problémov. Identifikovali sme jednu hlavnú výskumnú otázku (VO), ktorú sme rozpracovali na ďalšie tri špecifické výskumné otázky:

Hlavná výskumná otázka: Aké boli vývojové tendencie trhu vybraných celoslovenských rádií v Slovenskej republike za sledované obdobie v rokoch 2011 až 2019?

Špecifická prieskumná otázka: Aký je vývoj počúvanosti vybraných celoslovenských rádií v Slovenskej republike v sledovanom období 2011 až 2019?

Špecifická prieskumná otázka: Aký bol vývoj objemu reklamy vo vybraných celoslovenských rádiách v rokoch 2011 až 2019?

Výskumný súbor: Na Slovensku je v súčasnosti 41 rozhlasových staníc a rádií, ktoré majú pridelené frekvencie na vysielanie prostredníctvom pozemných vysielateľov a internetu, vrátane celoplošných, multiregionálnych, regionálnych a lokálnych rozhlasových staníc. Vzhľadom na rozsiahly výskumný súbor sme sa na základe prieskumu Median SK², ktorý sa konal v roku 2016, rozhodli zamerať na najpočúvanejších 5 celoslovenských rádií: rádio Expres, rádio Slovensko, Fun rádio, rádio Europa 2 a rádio Jemné.

Pri skúmaní problému sme použili viaceré výskumné metódy. Zber dát o nákladoch sme získali prostredníctvom analýzy sledovanosti. Údaje sú spracované na základe dostupných prieskumov, či už agentúry TNS Slovakia, s.r.o, ktorá v rámci svojej činnosti Ad Intelligence realizuje

² TASR. 2016. PRIESKUM: Ktoré rádiá sú na Slovensku najpočúvanejšie?. <http://www.teraz.sk/kultura/prieskum-ktore-radio-su-na-slovensku/213954-clanok.html>

monitoring reklamných výdavkov v rozhlasových staniciach alebo národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK, ktorá vo viacerých ročných vlnách monitoruje počúvanosť rozhlasových staníc na základe prieskumov realizovaných na vzorke respondentov vo veku 14-79 rokov. Táto výskumná vzorka je vždy v inom počte, v analyzovaných rokoch sa pohybovala v rozmedzí 4076 až 4385 respondentov.

Dáta sme ďalej analyzovali prostredníctvom štatistických metód (štatistický priemer, analýza časových radov) a komparatívnej metódy.

Pri analýze časových radov je najčastejšie používaná grafická metóda. Táto grafická analýza je dôležitá napríklad pri predbežnej analýze dát. Ľahko z nej môžeme vyčítať základné informácie o vývoji a od týchto údajov sa odraziť. Najčastejšie používaný graf pri takejto analýze je spojnicový graf. Je zložený z dvoch osí – vodorovnej, na ktorej leží časová premenná a zvislej, na ktorej sa nachádzajú hodnoty časového radu. Okrem tohto grafu sa dá použiť aj napríklad stĺpcový graf. (Rublíková, Prihodová, 2008).

Základné charakteristiky časových radov sa delia na dve veľké skupiny. Prvou sú popisné charakteristiky (priemery) a druhou sú miery dynamiky. Určovanie priemernej hodnoty časového radu môže byť pri niektorých analýzach dôležité. Miera dynamiky zase zohráva veľkú úlohu pri charakterizovaní základných znakov vývoja daného časového radu. Pri analýze použijeme jednoduchý chronologický priemer.

Výskumná časť

Analýza trhu rádii v roku 2011

Počúvanosť Rádia Slovensko sa vo vlne 1+2/2011 pohybovala na úrovni 738 578 poslucháčov, 3+4/2011 počet poslucháčov predstavoval 754 569. Priemer poslucháčov počas roka 2011 bol teda 746 573 a jeho podiel na trhu v tomto roku predstavuje 16,6 %.

Vo vlne 1+2/2011 bola počúvanosť Rádia Expres na úrovni 867 900 poslucháčov a v sledovanom období 3+4/2011 to bolo v počte 871 292. Ročný priemer počúvanosti tohto rádia predstavoval 869 596 poslucháčov, čo mu zabezpečilo 19,3%-ný podiel na trhu.

Fun rádiu bolo vo vlne 1+2/2011 verných 601 874 poslucháčov a v období 3+4/2011 ich bolo 589 997. Ročný priemer v počte poslucháčov predstavuje počet 595 934 a tým si zabezpečilo podiel na trhu v objeme 13,3%.

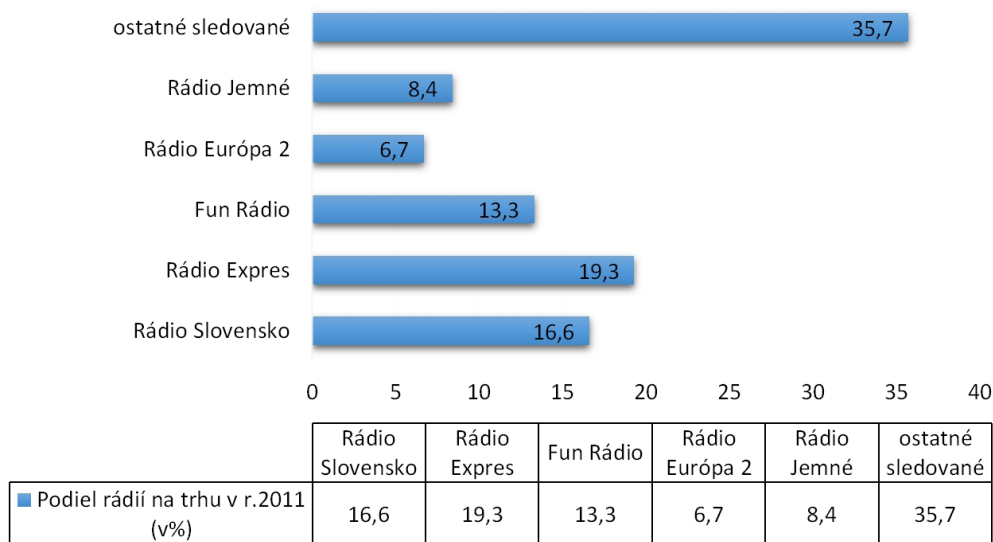
Vlna 1+2/2011 rádiu Európa 2 priniesla poslucháčov v počte 296 288 a v období 3+4/2011 ich bolo 305 263. Aj tento mierny nárast ovplyvnil ich ročný priemer vo výške 300 766 poslucháčov a jeho podiel na trhu v tomto roku predstavoval 6,7 %.

V prvej časti polroku vo vlne 1+2/2011 počet poslucháčov Rádia Jemné predstavoval číslo 378 501 a v druhej vlne 3+4/2011 to bolo 376 721. Priemer za rok 2011 bol 377 611 poslucháčov, čo predstavovalo podiel na trhu v objeme 8,4%.³⁴ Viac graf 1.

³ MEDIAN SK, MML-TGI. 2011. 1. + 2. vlna 2011 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2011-2>

⁴ MEDIAN SK, MML-TGI. 2011. 3. + 4. vlna 2011 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2011-4>

Graf 1 Podiel rádií na trhu v roku 2011

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

V roku 2011 predstavoval celkový objem výdavkov do reklamy vo všetkých mediatypoch skoro 880 miliónov Eur, z ktorých bolo preinvestovaných výhradne v rádiách 76 837 913 €.

Rádio Slovensko vysielalo reklamu vo výške 7 376 284 €, ktorú tvorilo 17 768 spotov v celkovej dĺžke 139,3 hodín.

Rádio Expres predalo reklamný priestor v hodnote 23 608 695 €, odvysielalo 39 726 spotov v trvaní 307,9 hodín.

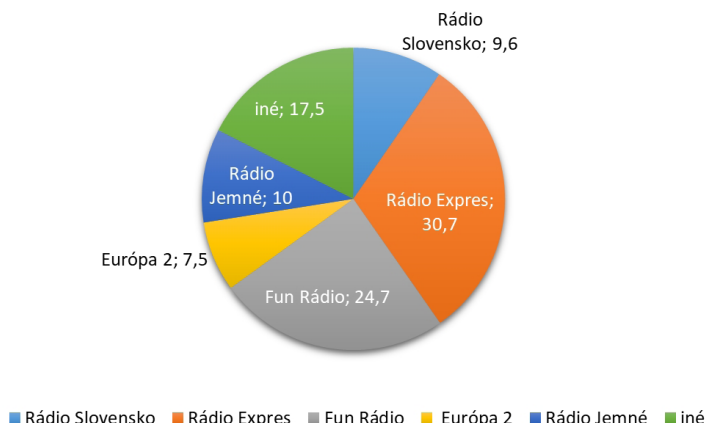
Fun Rádio svoj reklamný priestor zhodnotilo vo výške 18 947 996 € a tvorilo ho 55 242 spotov v celkovom čase 400 hodín.

Rádio Európa 2 predalo reklamu v celkovej hodnote 5 782 824 €, čo zodpovedá 39 119 odvysielaných spotov v trvaní 277,2 hodín.

Rádio Jemné vysielalo reklamu v hodnote 7 679 319 € prostredníctvom 40 157 spotov, ktoré dokopy predstavujú časovo 280,7 hodín.⁵ Viac graf 2.

⁵ TNS SLOVAKIA. 2011. Výdavky na reklamu na Slovensku vzrástli v roku 2011 o 7 percent, rástli televízie a klesali noviny. [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://tlacovespravy.wordpress.com/2012/05/10/tns-slovakia-vy-davky-na-reklamu-na-slovensku-vzrastli-v-roku-2011-o-7-percent-rastli-televizie-a-klesali-noviny/>

Graf 2 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2011

Zdroj: Spracované z výsledkov agentúry TNS Slovakia, s. r. o.

Zo znázornenia je zrejmé, že najväčší podiel objemu reklamy bol odvysielaný v Rádiu Expres 30,7%, za ním je Fun Rádio s objemom 24,7%, nasledujú Rádio Jemné s 10%, Rádio Slovensko s 9,6% a Európa 2 so 7,5%. Ostatné monitorované rádiá tvorili zvyšných 17,5%.

Medzi TOP 10 zadávateľov reklamy prostredníctvom rozhlasových staníc patrili Spoločnosť 7Plus, Škoda Auto Slovensko, Orange, TV Joj, Star Production, Kika, Interfarma, Hornbach, Coop Jednota a Ringier Axel Springer.⁶

Analýza trhu rádií v roku 2012

V sledovanom monitorovanom období 1+2/2012 malo Rádio Slovensko počúvanosť v počte 768 432 poslucháčov, vo vlne 3+4/2012 to bolo 752 710. Priemerná ročná počúvanosť bola 760 571 a podiel rádia na trhu predstavuje v tomto roku 16,9% .

Vo vlne 1+2/2012 bola počúvanosť Rádía Expres na úrovni 875 481 poslucháčov a v sledovanom období 3+4/2011 to bolo v počte 886 611. Ročný priemer počúvanosti tohto rádia predstavoval 881 046 poslucháčov, čo mu zabezpečilo 19,5%-ný podiel na trhu.

Fun rádio zaznamenalo pokles poslucháčov. Vo vlne 1+2/2012 ich bolo 566 565 a 561 120 v ďalšej sledovanej vlne 3+4/2012. Ročný priemer v počte poslucháčov predstavuje počet 563 843 a jeho podiel na trhu predstavoval objem 12,5%.

Vlna 1+2/2012 sa u rádia Európa 2 výrazne líši oproti roku 2011, rádio stúplo v počte poslucháčov na 345 183, vo vlne 3+4/2012 ich bolo 344 855, ročný priemer bol 345 019 poslucháčov a týmto číslom jeho podiel na trhu bol 7,6%.

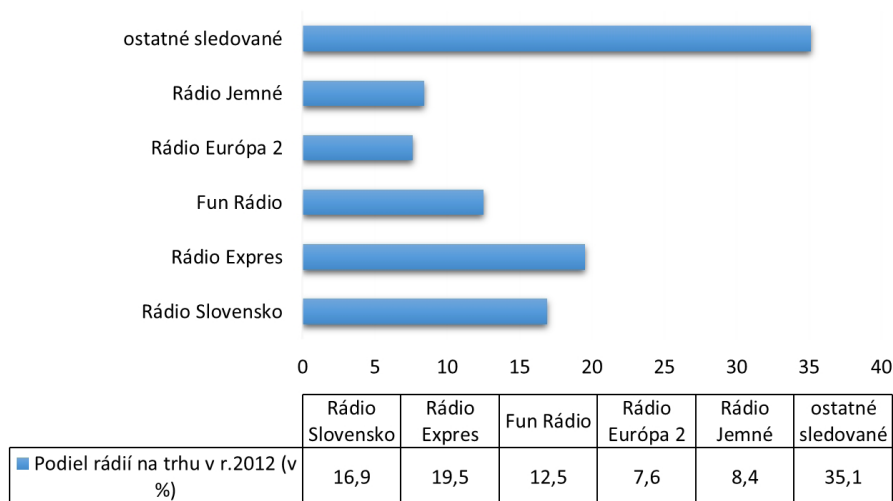
V prvej časti polroku, teda v monitorovanom období vlny 1+2/2012, bol počet poslucháčov Rádía Jemné 383 177 a v druhej vlne 3+4/2012 to bolo o niečo menej 373 699. Priemer za rok 2011 bol 378 438 poslucháčov, čo predstavovalo podiel na trhu v objeme 8,4%.^{7 8} Viac graf 3.

⁶ V analytickej časti sme presne zadefinovali objem investícií, je však nutné upozornenie, že hodnoty, ktoré sme čerpali z jediných dostupných zdrojov, vychádzali z oficiálnych cenníkových cien a nezohľadňovali prípadné zľavy, obchody formou bartrovej spolupráce alebo agentúrne provízie.

⁷ MEDIAN SK, MML-TGI. 2012. 1. + 2. vlna 2012 (kľzavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2012-2>

⁸ MEDIAN SK, MML-TGI. 2012. 3. + 4. vlna 2012 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2012-4>

Graf 3 Podiel rádií na trhu v roku 2012

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

V roku 2012 sme zaznamenali nárast celkového objemu výdavkov do reklamy v médiách. Celkovo bolo na tomto trhu preinvestovaných 961 645 663 € a v rádiách 81 165 407 €.

Rádio Slovensko odvysielalo 128 hodín reklamy v 17 778 spotoch, v celkovej hodnote 7 460 510 € a oproti minulému roku to predstavovalo nárast +1,4%.

Rádio Expres zaznamenalo v tomto roku nárast objemu reklamy vo vysielaní a to + 12,4%, odznelo celkovo 322 hodín reklamy formou 45 579 odvysielaných spotov v hodnote 26 537 679 €.

Fun rádio svoj reklamný priestor zhodnotilo vo výške 19 742 209 € a tvorilo ho 54 292 spotov v celkovom rozsahu 322 hodín. Teda rovnaký počet ako Rádio Expres, ale v oveľa menšom objeme, na čo má vplyv cenník týchto médií. Napriek tomu Fun rádio zaznamenalo nárast +5% oproti roku 2011.

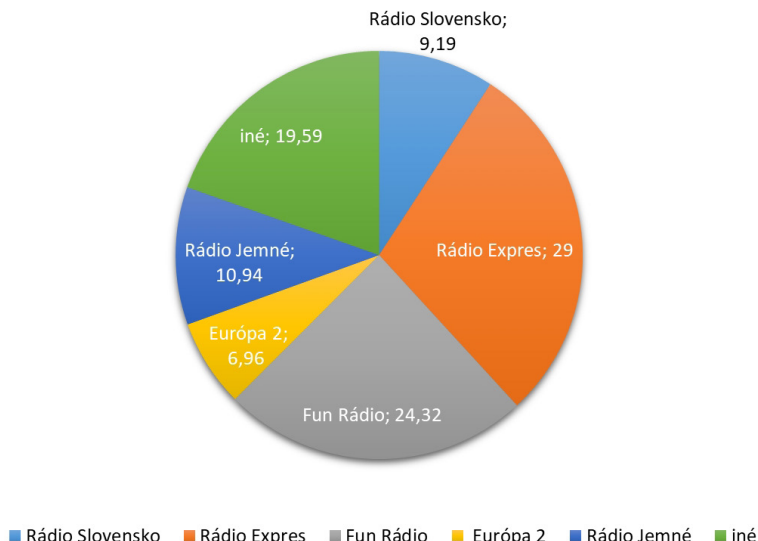
Rádio Európa 2 odvysielalo 336 hodín reklamy, 37 122 spotov v celkovej hodnote 5 648 753 € a v porovnaní s minulým rokom ako jediné rádio zaznamenalo pokles, aj keď nepatrný – 2,3%.

Rádio Jemné vysielalo reklamu v hodnote 8 879 764 € a prekvapivo objem reklamy stúpol oproti roku 2011 o + 15,3%. Tvorilo ho 48 370 spotov v dĺžke 326 hodín.

Po vyčíslení výdavkov investovaných do reklamy v konkrétnych rádiách môžeme špecifikovať ich presný podiel na trhu.

Rádio Slovensko v roku 2012 z pohľadu objemu reklamy tvorí podiel na trhu vo výške 9,19%, Rádio Expres 29%, Fun rádio 24,32%, Rádio Európa 2 6,96%, Rádio Jemné tvorí 10,94% z celkového objemu výdavkov do reklamy v rozhlasových staniciach. Viac graf 4.

Graf 4 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2012

Zdroj: Spracované z výsledkov agentúry TNS Slovakia, s. r. o.

Najviac finančných prostriedkov do rozhlasovej reklamy zainvestovali spoločnosti Škoda Auto Slovensko, Spoločnosť 7 Plus, Billa, Citroen Slovakia, Interpharm, TV Joj, Orange Slovensko, Coop Jednota Slovensko a Ringier Axel Springer a Hornbach. Toto bolo v roku 2012 TOP 10 zadávateľov do rozhlasovej reklamy.

Analýza trhu rádii v roku 2013

Rok 2013 bol pre Rádio Slovensko z hľadiska počúvanosti poklesový, kedy sa vo vlne 1+2/2013 počet jeho poslucháčov znížil na číslo 736 275, v sledovanom období 3+4/2013 ich bolo 730 689. Spriemerovaním týchto hodnôt bol počet poslucháčov rádia v tomto roku 733 482 a podiel rádia na trhu predstavoval 16,4 %.

Vo vlne 1+2/2013 počúvalo Rádio Expres na 880 949 poslucháčov a v sledovanom období 3+4/2013 ich počet poklesol na 851 993. Priemernú ročnú počúvanosť Rádía Expres tvorilo 866 471 poslucháčov a jeho podiel na trhu v tomto roku predstavoval 19,4%.

Mierny nárast v porovnaní s minulým rokom vo vlne 1+2/2013 zaznamenalo Fun rádio zvýšením poslucháčov v počte 580 971 a naopak v období 3+4/2013 ich bolo menej a to 546 120. Ročný priemer poslucháčov je 563 843, čo predstavuje 12,5 %-ný podiel na trhu.

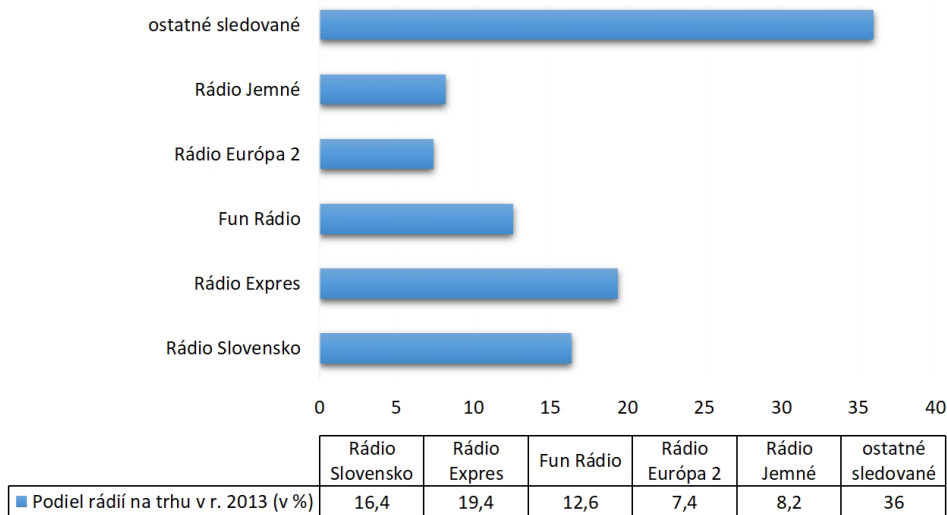
Rádio Európa 2 vo vlne 1+2/2013 zaznamenalo počet poslucháčov 335 315 a v období 3+4/2013 ich bolo o niečo menej ako v predchádzajúcom polroku, a to 324 624. Ročný priemer počúvanosti predstavoval 329 970 poslucháčov a tvorili 7,4 %-ný podiel na trhu Rádio Jemné vo vlne 1+2/2013, v druhom polroku sa ich počet zvýšil na 364 900. Priemerne počúvalo Rádio Jemné v roku 2013 362 886 poslucháčov a jeho podiel na trhu predstavoval 8,2%.

V roku 2013 z hľadiska počúvanosti a podielov analyzovaných rádii sa neudiali na trhu žiadne výrazné zmeny oproti predchádzajúcim dvom rokom a rádiá môžeme považovať za vyvážených konkurentov.^{9 10} Viac graf 5.

⁹ MEDIAN SK, MML-TGI. 2013. 1. + 2. vlna 2013 (kľzavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2013-2>

¹⁰ MEDIAN SK, MML-TGI. 2013. 3. + 4. vlna 2013 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2013-4>

Graf 5 Podiel rádií na trhu v roku 2013

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Celkový objem investícií do reklamy vo všetkých typoch médií predstavoval sumu viac ako miliardu Eur, konkrétne 1 038 554 161 €. Z tohto čísla do reklamy v rádiách smerovalo 77 562 567 € a oproti roku 2012 rádiá zaznamenali pokles – 4,4 %.

Rádio Slovensko predalo svoj reklamný vysielací priestor v hodnote 7 746 042 €, celkovo ho tvorilo 127 hodín a 18 306 spotov. V porovnaní s rokom 2012 si polepšilo o 3,8%.

Rádio Expres odvysielalo 320 hodín reklamy tvorených 46 021 spotmi a výdavky do reklamy prostredníctvom tohto rádia predstavovali sumu 26 749 733 €. Oproti predchádzajúcemu roku je to iba mierny nárast + 0,8%.

Fun Rádio v tomto roku zaznamenalo pokles príjmov z odvysielaných reklám. Ich hodnota bola 18 797 892 €, tvorilo ich 346 hodín formou spotov v počte 50 009. Oproti roku 2012 je to pokles – 4,8%.

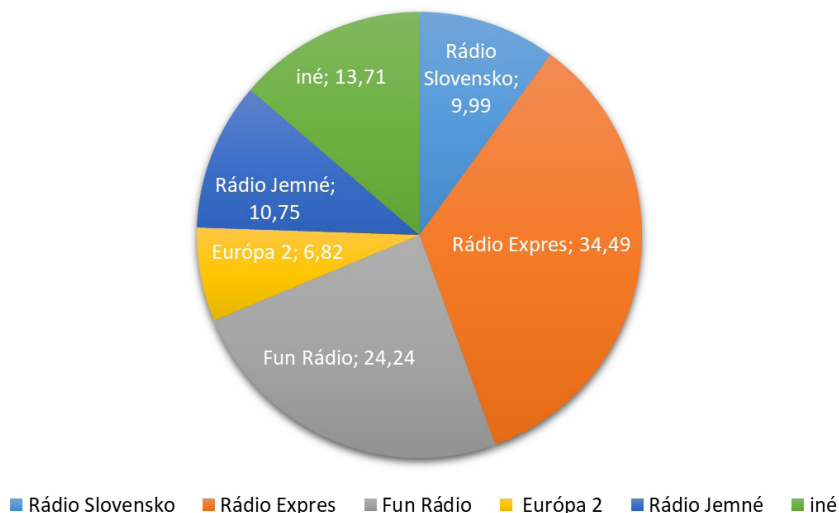
Rádio Európa 2 získalo z predaja svojho reklamného priestoru 5 292 696 €. Aj napriek odvysielaniu 38 321 spotov v 340-tich hodinách to znamenalo pokles – 6,3% oproti roku 2012.

Rádio Jemné odvysielalo najväčší počet hodín reklamy, a to 444 a 42 231 spotov. Hodnota tohto reklamného priestoru v Rádiu Jemné bola stanovená na 8 339 204 € a rovnako, ako väčšina rádií, aj ono oproti roku 2012 zaznamenalo pokles výdavkov do reklamy prostredníctvom jeho vysielania o – 6,1%.

Na základe stanovených výšok výdavkov do reklamy prostredníctvom týchto rádií sú ich podiely na reklamnom trhu nasledovné. Rádio Slovensko 9,99 %, Rádio Expres 34,49 %, Fun rádio si udržalo svoj priemer na úrovni 24,24 % rovnako ako Rádio Európa 2 so 6,82 %-ami a Rádio Jemné s 10,75 % podielu na trhu.¹¹ Viac graf 6.

¹¹ TNS SLOVAKIA. 2013. Reklamný trh 2013. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-v-roku-2013>

Graf 6 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2013

Zdroj: Spracované z výsledkov agentúry TNS Slovakia, s. r. o.

Medzi TOP 10 spoločností a teda zadávateľov reklamy do rádii na slovenskom trhu patrili v roku 2013 Spoločnosť 7 Plus, Citroen Slovakia, Ringier Axel Springer, Slovak Telekom, Škoda Auto Slovensko, Interfarma, Coop Jednota Slovensko, Prvá stavebná sporiteľňa a rebríček uzatvára Porsche Slovakia.

Analýza trhu rádii v roku 2014

V prvom ročnom sledovaní vo vlne 1+2/2014 Rádio Slovensko počúvalo 789 293 poslucháčov, v druhom polroku roku 2014 až 806 408. V ročnom priemere počet poslucháčov predstavuje číslo 797 851 a podiel na trhu predstavoval 17,8 %, zatiaľ najviac v nami analyzovanom období.

Polepšilo si aj Rádio Expres, kedy vo vlne 1+2/2014 počúvalo rádio 864 677 poslucháčov a v období 3+4/2014 ich počet výrazne stúpol na 904 070. Rádio v tomto roku počúvalo priemerne 884 373 poslucháčov a jeho podiel na trhu predstavoval 19,8 %.

Fun Rádio zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom pokles, kedy ho vo vlne 1+2/2014 počúvalo 533 203 poslucháčov a v období 3+4/2014 ešte menej, a to 519 125. Ročný priemer poslucháčov bol 526 164 a celkový podiel rádia na trhu bol 11,8 %.

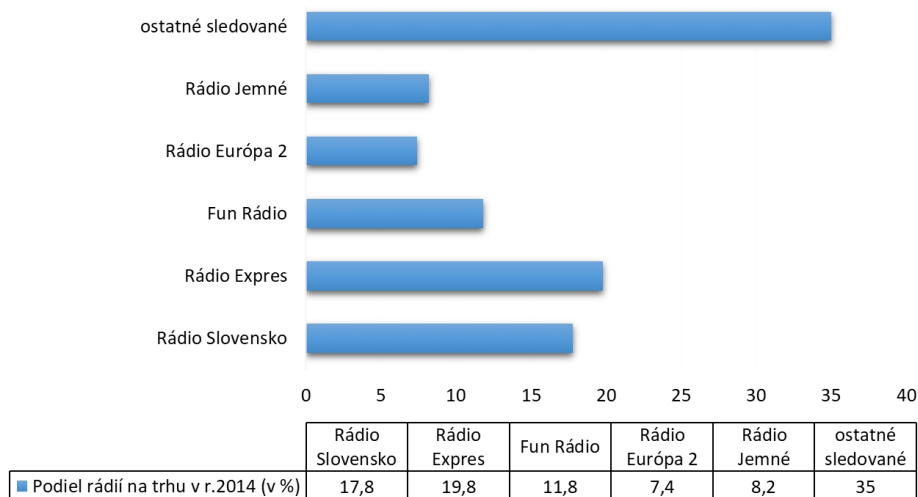
Postavenie na trhu si udržalo Rádio Európa 2 počtom poslucháčov v prvom polroku v počte 320 278, vo vlne 3+4/2014 ich bolo 333 690. Po spriemerovaní rádio v roku 2014 počúvalo 326 984 poslucháčov a jeho podiel na trhu ostal rovnaký ako vlani, a to 7,4 %.

Rovnaký podiel na trhu v porovnaní s minulým rokom dosiaholo Rádio Jemné počtom poslucháčov a ich spriemerovaním z hodnôt za vlnu 1+2/2014 čo bolo 360 222 a vo vlne 3+4/2014 ich bolo 370 533. Keďže rádio v priemere počúvalo 365 378 poslucháčov, jeho podiel na trhu rádii bol 8,2 %.

Objem počúvanosti ostatných rádii, ktoré vysielali v monitorovanom roku, bol spolu 35%.^{12 13} Viac graf 7.

¹² MEDIAN SK, MML-TGI. 2014. 1. + 2. vlna 2014 (kľúčové dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2014-2>

¹³ MEDIAN SK, MML-TGI. 2014. 3. + 4. vlna 2014 (kľúčové dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2014-4>

Graf 7 Podiel rádií na trhu v roku 2014

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Trh reklamy v médiách vzrástol v roku 2014 o 4,7 %, kedy celkové výdavky do reklamy na Slovensku dosiahli sumu 1 076 446 075 €. Prostredníctvom rádií na Slovensku bolo do reklamného priestoru investovaných 70 765 641 €, v celkovom súčte bolo odvysielaných 1 361 hodín reklamy.

Rádio Slovensko odvysielalo 133 hodín reklamy, 18 604 spotov a hodnota tohto priestoru vo vysielaní predstavovala čiastku 7 328 421 €. Pre porovnanie, oproti minulému roku to bol pokles – 5,39 %.

Rádio Expres si rovnako o niečo pohoršilo, odvysielalo 305 hodín reklamy tvorených 45 836 spotmi. Výdavky do reklamy v Rádiu Expres boli vyčíslené sumou 25 583 242 €, čím si v porovnaní s rokom 2013 pohoršilo o – 4,36 %

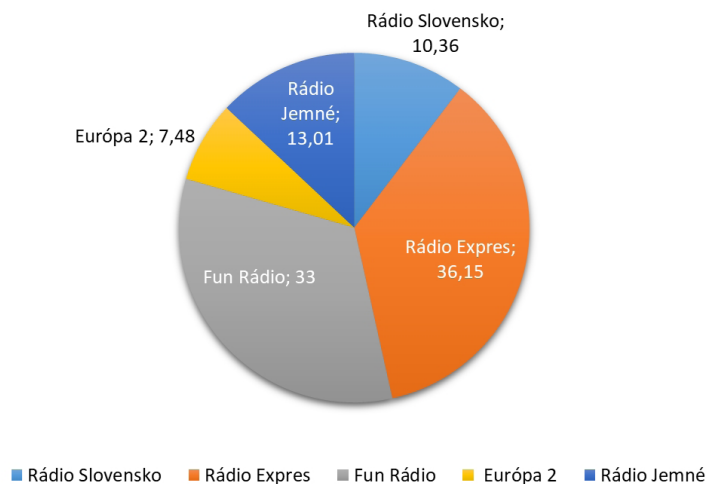
Fun rádio naopak zaznamenalo najvyšší nárast investovania do reklamy prostredníctvom jeho vysielania. Za predaj svojho reklamného priestoru zinkasovalo 23 353 310 €, odvysielalo až 59 609 spotov v trvaní 400 hodín, čo je najviac zo všetkých konkurenčných rádií a svedčí o tom aj nárast oproti roku 2013 vo vyjadrení + 24,23 %.

Rádio Európa 2 vysielalo reklamu celkovo 198 hodín prostredníctvom 27 779 spotov a jeho reklamný priestor v tomto roku bol ohodnotený na sumu 5 291 780 €. Jeho pokles oproti minulému roku bol skoro zanedbateľný, iba – 0,02 %.

Rádio Jemné mohlo byť spokojnejšie ako v predchádzajúcom roku, keďže odvysielaním 324 hodín reklamy a 47 467 spotov získalo za predaj svojho reklamného času vo vysielaní 9 208 888 Eur a nárast oproti roku 2013 bol + 10,42 %.¹⁴ Viac graf 8.

¹⁴ TNS SLOVAKIA. 2014. Reklamný trh 2014. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-2014-0>

Graf 8 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2014

Zdroj: Spracované z výsledkov agentúry TNS Slovakia, s. r. o.

Z vyššie spracovaného grafu vyplýva, že Rádio Slovensko v roku 2014 obsiahlo podiel z celkových výdavkov do rozhlasovej reklamy na Slovensku v objeme 10,36 %, najväčší podiel prislúcha Rádio Expres, a to 36,15 % a Fun rádio ho skoro dobehlo podielom 33 %. Rádio Európa 2 sa o miesto na trhu delí so 7,48 %-ami ešte s Rádiom Jemné, ktoré dosiahlo 13,01 %-ný podiel.

Medzi TOP 10 zadávateľmi rozhlasovej reklamy sa v roku 2014 udiali výraznejšie zmeny, do rebríčka sa dostali až štyri nové spoločnosti. Spoločnosť Azet ho ukončuje na 10. mieste, pred ním sú Spoločnosť 7 Plus, Ringier Axel Springer, Škoda Auto Slovensko, Slovak Telekom, Citroen Slovakia, Coop Jednota Slovensko a nováčikovia Lidl, Tesco a Billa.

Analýza trhu rádii v roku 2015

Podľa prieskumu počúvanosti malo Rádio Slovensko vo vlne 1+2/2015 799 407 poslucháčov, v druhej sledovanej vlne 3+4/2015 ich počet predstavovalo číslo 778 076. Priemerne v roku 2015 počúvalo Rádio Slovensko 788 742 poslucháčov. Tento počet mu zabezpečil podiel na trhu v objeme 17,7 %.

Rádio Expres v prvom polroku počúvalo 893 906 poslucháčov, v druhom vo vlne 3+4/2015 ich počet klesol na 870 195. Ročný priemer rádia bol 882 051 poslucháčov a z hľadiska podielu na trhu v parametroch počúvanosti bol jeho podiel 19,7 %.

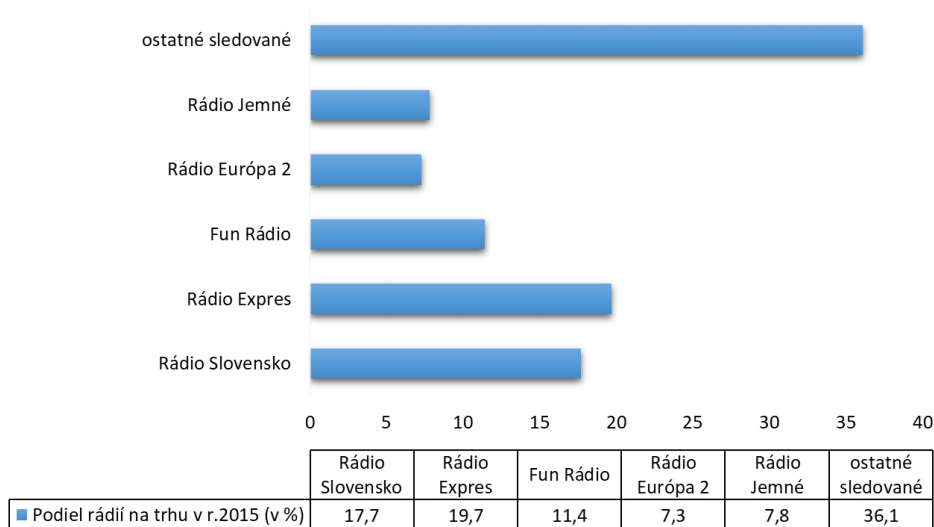
Trhový podiel Fun rádia poznačil pokles poslucháčov oproti ostatným obdobiam, vo vlne 1+2/2015 ho počúvalo 504 008 poslucháčov a v období 3+4/2015 trochu viac, a to v počte 512 214 poslucháčov, ale ani to neovplyvnilo zatiaľ jeho najnižší podiel na trhu, ktorý v roku 2015 predstavoval 11,4 % a priemerne ho v tomto roku počúvalo 508 111 poslucháčov.

Mierny pokles, skôr zanedbateľný, zaznamenalo Rádio Európa 2 v tomto roku s počtom poslucháčov v prvom polroku 328 470, počas vlny 3+4/2015 malo 326 971 poslucháčov. Priemerovaním rádio Európa 2 počúvalo denne 327 721 poslucháčov a jeho podiel na trhu bol v objeme 7,3 %.

Rádio Jemné vo vlne 1+2/2015 počúvalo 353 722 poslucháčov, v druhom polroku ich mierne ubudlo na 340 575. Priemerne denne počúvalo toto rádio 347 149 poslucháčov a dosiahlo podiel na trhu v objeme 7,8 %, najmenší počas nami sledovaných rokov.

Týmto rádiám na trhu konkurovalo v roku 2015 veľa rádii, ako multi regionálnych, tak aj regionálnych a ich celkový podiel na trhu bol 36,1 %.¹⁵¹⁶ Viac graf 9.

Graf 9 Podiel rádii na trhu v roku 2015

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Suma, ktorá bola v roku 2015 investovaná do reklamy na Slovensku predstavovala za posledných päť rokov najväčší objem. Bolo to 1 273 469 504 €, navýšenie oproti roku 2014 až + 18,3 %. Prostredníctvom rádii bolo odvysielaných 1797 hodín reklamy v celkovej hodnote 82 588 112 €, čo predstavuje opäť nárast mediatypu rádio o 16,7 %.

Rádio Slovensko zaznamenalo nárast v príjmoch za predaj reklamného priestoru + 22,47 % oproti minulému roku, tá suma predstavovala 8 947 803 €, odvysielalo 148 hodín a 21 531 spotov.

Rádio Expres odvysielalo 51 463 spotov v 340-tich hodinách, za ktoré si na účet pripísalo sumu 29 207 129 €, čo je hodnota jeho reklamného priestoru vo vysielaní v danom roku s nárastom o + 14,17%.

Fun Rádio odvysielalo úctyhodný počet reklamných spotov, konkrétne 60 837 a celková ich dĺžka bola 402 hodín. Hodnota jeho reklamného vysielania bola v roku 2015 24 412 216 €. Výdavky do tohto rádia boli vyššie o 4,53% ako v predošlom roku.

Rádio Európa 2 vysielalo reklamu celkovo 209 hodín a tvorilo ich 28 121 reklamných spotov a jeho reklamný priestor v tomto roku bol ohodnotený na sumu 5 632 641 €. Rádio zaznamenalo v tomto smere nárast + 6,44 %.

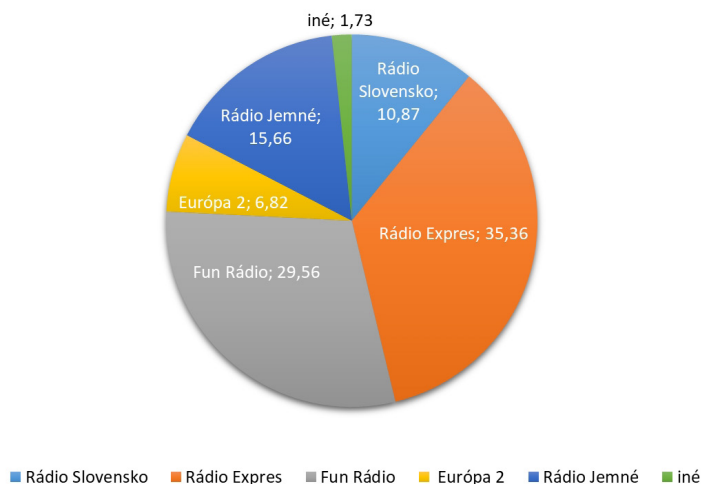
Rádio Jemné dosiahlo zo všetkých rádii najväčšie navýšenie oproti roku 2014, a to až neuveriteľných + 40,44 %. Výška prostriedkov investovaných do reklamných blokov Rádía Jemné bola vyčíslená na 12 932 525 €. Rovnako sme zaznamenali aj obrovský nárast v počte odvysielaných spotov a ich trvania. Bolo to 66 541 spotov, najviac zo všetkých rádii a rovnako najviac hodín a to 444. Tu rádio zaznamenalo nárast rovnako o viac ako 40 %.

¹⁵ MEDIAN SK, MML-TGI. 2015. 1. + 2. vlna 2015 (kľúčové dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2015-2>

¹⁶ MEDIAN SK, MML-TGI. 2015. 3. + 4. vlna 2015 (kľúčové dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2015-4>

Všetky tieto výpočty a údaje sú ukazovateľmi, pomocou ktorých vieme určiť konkrétny objem finančných prostriedkov umiestnených do konkrétneho rádia, a tým získavame prehľad aj o ich podieloch na trhu z hľadiska objemu v nich umiestnenej reklamy.¹⁷ Viac graf 10.

Graf 10 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2015

Zdroj: Spracované z výsledkov agentúry TNS Slovakia, s. r. o.

Najväčší podiel patrilo Rádiu Expres a jeho 35,36 %. Za ním Fun rádio s podielom 29,56 %. Nárast sa odzrkadlil aj na podiele Rádía Jemné, ktorý bol 16,66 %. Rádio Slovensko si mierne polepšilo a patrilo mu 10,87 %. Posledným rádiom je rádio Európa 2, ktorej patrilo necelých 7 %.

Najväčším prekvapením roka 2015 medzi TOP 10 zadávateľmi do rozhlasovej reklamy bolo poradie spoločností a veľa nových spoločností v horných priečkach. Prvým bola Spoločnosť News and Media Holding, za ňou Ringier Axel Springer, MAC TV, Bauhaus, Citroen Slovakia, Prima banka, Škoda Auto Slovensko, AAA Auto, Coop Jednota Slovensko a OTP banka.

Analýza trhu rádii v roku 2016

V prvom ročnom sledovaní vo vlne 1+2/2016 Rádio Slovensko počúvalo 794 983 poslucháčov, v druhom polroku roku 2016 poklesla počúvanosť na 777 112 poslucháčov. V ročnom priemere počet poslucháčov predstavuje číslo 786 048 a podiel na trhu predstavoval 21,65 %, zatiaľ najviac v nami analyzovanom období.

Pohoršilo si aj Rádio Expres, kedy vo vlne 1+2/2016 počúvalo rádio 869 370 poslucháčov a v období 3+4/2016 ich počet klesol na 865 969. Rádio v tomto roku počúvalo priemerne 867 669 poslucháčov a jeho podiel na trhu predstavoval 22,76 %.

Aj Fun Rádio zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom pokles, kedy ho vo vlne 1+2/2016 počúvalo 497 008 poslucháčov a v období 3+4/2016 ešte menej, a to 491 738. Ročný priemer poslucháčov bol 494 373 a celkový podiel rádia na trhu bol 12,45 %.

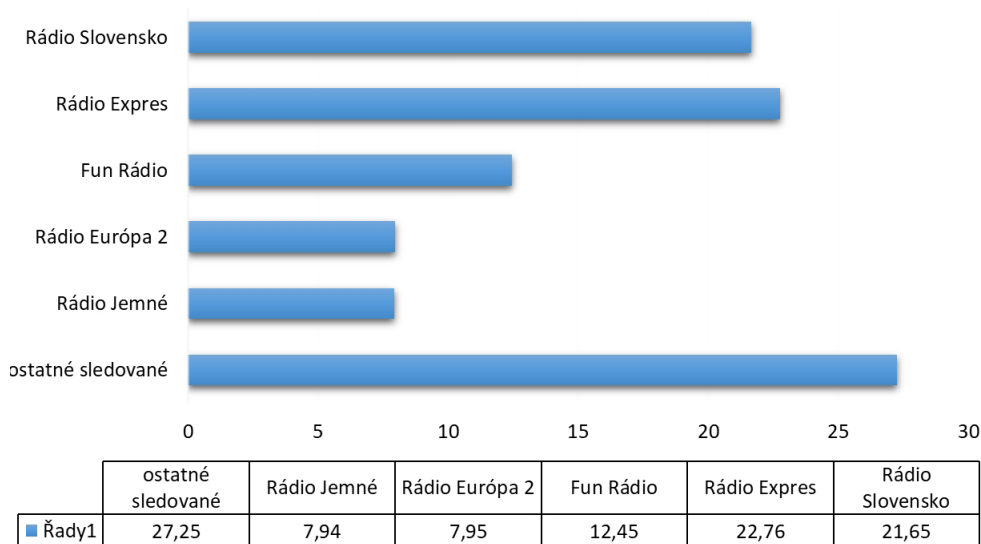
Postavenie na trhu si udržalo Rádio Európa 2 počtom poslucháčov v prvom polroku v počte 326 657, vo vlne 3+4/2016 ich bolo menej 320 170. Po spriemerovaní rádio v roku 2014 počúvalo 323 413 poslucháčov a jeho podiel na trhu ostal rovnaký ako vlani, a to 7,95 %.

¹⁷ TNS SLOVAKIA. 2015. Reklamný trh 2015. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-2015>

O niečo nižší podiel na trhu v porovnaní s minulým rokom dosiahlo Rádio Jemné s počtom 343 136 poslucháčov za vlnu 1+2/2016 a vo vlne 3+4/2016 počúvanosť klesla na 328 431 poslucháčov. Keďže rádio v priemere počúvalo 335,783 poslucháčov, jeho podiel na trhu rádii bol 7,94 %.

Objem počúvanosti ostatných rádii, ktoré vysielali v monitorovanom roku bol spolu 27,25%.^{18 19} Viac graf 11.

Graf 11 Podiel rádii na trhu v roku 2016

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Trh reklamy v médiách rástol aj v roku 2016, keď celkové výdavky do reklamy na Slovensku podľa údajov spoločnosti Kantar dosiahli sumu 1,358,970,300 €, čo je nárast o 6,02% oproti predošlému roku (1,277,139,448 €). Prostredníctvom rádii na Slovensku bolo do reklamného priestoru investovaných 83,908,907 € a v celkovom súčte bolo odvysielaných 1 910 hodín reklamy.²⁰

Rádio Slovensko zaznamenalo nárast počtu spotov (27 751) a celkového počtu hodín (200), ale naopak pokles hodnoty reklamného vysielania (7 912 742), čo je pokles na úrovni 11,57 % oproti predošlému roku.

Rádio Expres v roku 2016 odvysielalo viac spotov ako v predošlom roku (53,210) v menšom počte hodín (328), za ktoré si na účet pripísalo sumu 28,745,377 €, čo je pokles o 1,58 % oproti minulému roku.

Fun Rádio odvysielalo menej reklamných spotov (57,013), s menším počtom hodín (370), pričom hodnota jeho reklamného vysielania v roku 2016 bola 21,943,687 €, čo je menej ako v predošlom roku.

¹⁸ MEDIAN SK, MML-TGI. 2016. 1. + 2. vlna 2016 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2016-2>

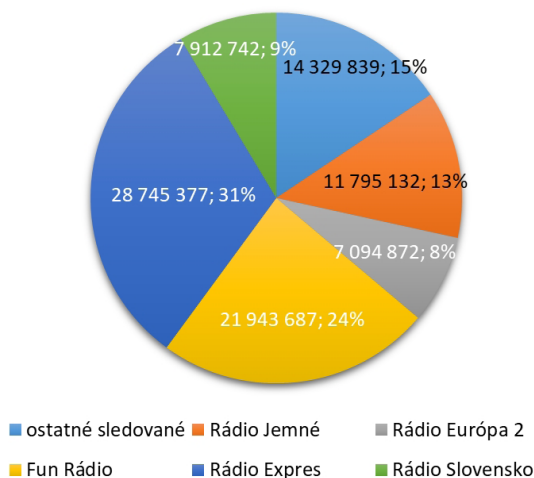
¹⁹ MEDIAN SK, MML-TGI. 2016. 3. + 4. vlna 2016 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2016-4>

²⁰ Kantar Slovakia s. r. o. 2020. Interné materiály spoločnosti Kantar (počet spotov, počet hodín a objem reklamného priestoru v rádiách v rokoch 2015-2019).

Rádio Európa 2 odvysielalo viac reklamných spotov (36,078) s väčším počtom hodín (246) a jeho reklamný priestor bol v tomto roku ohodnotený na sumu 7,094,872 €, čo je rekordný nárast o 20,6% za posledné roky pre toto rádio a zároveň aj najvyšší nárast za všetky rádiá v danom roku.

Rádio Jemné po dramatickom náraste v minulom roku zaznamenalo v roku 2016 prepád na 54 124 odvysielaných spotov s celkovým počtom 367 hodín reklamy a hodnotou reklamného vysielania 11,795,132 €, čo je pokles na úrovni 8,79%. Viac graf 12.

Graf 12 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2016

Zdroj: Spracované z výsledkov spoločnosti Kantar Slovakia s. r. o.

Analýza trhu rádií v roku 2017

V prvom ročnom sledovaní vo vlně 1+2/2017 Rádio Slovensko klesla na 757 498 poslucháčov, v druhom polroku roku 2017 vzrástla počúvanosť na 768 012 poslucháčov. V ročnom priemere počet poslucháčov predstavuje číslo 762 755 a podiel na trhu predstavoval 21,375%.

Pohoršilo si aj Rádio Expres, kedy vo vlně 1+2/2017 počúvalo rádio 858 144 poslucháčov a v období 3+4/2016 ich počet ešte mierne klesol na 857 321. Rádio v tomto roku počúvalo priemerne 857 732 poslucháčov a jeho podiel na trhu predstavoval 22,615%.

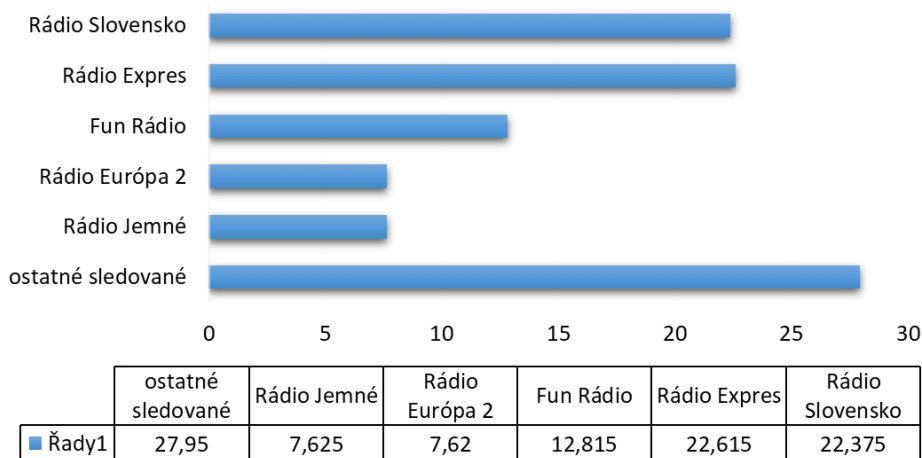
Aj Fun Rádio zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom pokles, kedy ho vo vlně 1+2/2017 počúvalo 496 081 poslucháčov a v období 3+4/2017 ešte menej, a to 489 935. Ročný priemer poslucháčov bol 493 008 a celkový podiel rádia na trhu bol 12,815%.

Pokles počúvanosti zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom aj Rádio Európa 2 s počtom poslucháčov v prvom polroku v počte 311 044, vo vlně 3+4/2017 ich bolo o niečo viac – 312 159. Po spriemerovaní rádio v roku 2017 počúvalo 311 601 poslucháčov a jeho podiel na trhu klesol oproti minulému roku na 7,62%.

O niečo nižší podiel na trhu v porovnaní s minulým rokom dosiahlo Rádio Jemné s počtom 325 609 poslucháčov za vlnu 1+2/2017 a vo vlně 3+4/2016 počúvanosť klesla na 324 210 poslucháčov. Keďže rádio v priemere počúvalo 324 909 poslucháčov, jeho podiel na trhu rádií bol 7,625%.

Objem počúvanosti ostatných rádií, ktoré vysielali v monitorovanom roku, bol spolu 27,95%.^{21 22} Viac graf 13.

Graf 13 Podiel rádií na trhu v roku 2017

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Trh reklamy v médiách rástol aj v roku 2017, keď celkové výdavky do reklamy na Slovensku podľa údajov spoločnosti Kantar dosiahli sumu 1,609,201,169 €, čo je nárast o 15,55 % oproti predošlému roku (1,358,970,300 €). Prostredníctvom rádií na Slovensku bolo do reklamného priestoru investovaných 88,445,044 € a v celkovom súčte bolo odvysielaných 1 912 hodín reklamy.²³

Rádio Slovensko zaznamenalo pokles počtu spotov (26 800) a celkového počtu hodín (187), ale naopak pokles hodnoty reklamného vysielania (7 601 193), čo je pokles na úrovni 3,94 % oproti predošlému roku.

Rádio Expres v roku 2017 odvysielalo viac spotov (56,456) vo väčšom počte hodín (355), za ktoré si na účet pripísalo sumu 31,152,265 €, čo je nárast o 7,72 % oproti minulému roku.

Fun Rádio odvysielalo o niečo viac reklamných spotov (57,750), s menším počtom hodín (344), pričom hodnota jeho reklamného vysielania v roku 2017 bola 22,189,335 €, čo je viac ako v predošlom roku.

Rádio Európa 2 odvysielalo výrazne viac reklamných spotov (46,203) s väčším počtom hodín (304) a jeho reklamný priestor bol v tomto roku ohodnotený na sumu 9,278,743 €, čo je ďalší rekordný nárast o 23,54 % za posledné roky pre toto rádio a zároveň aj najvyšší nárast za všetky rádiá v danom roku.

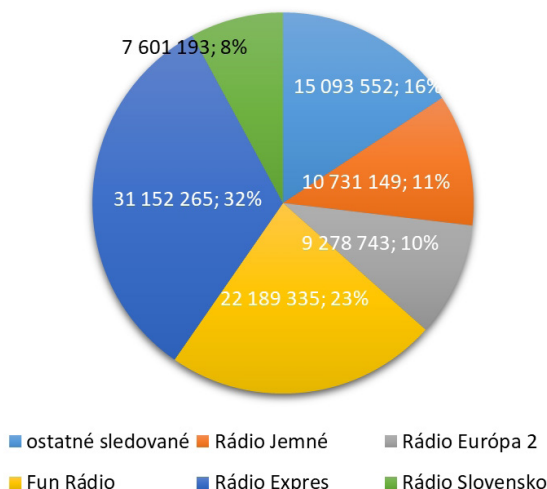
Rádio Jemné pokračovalo v poklese odvysielaných spotov (50,167) s celkovým počtom 339 hodín reklamy a hodnotou reklamného vysielania 10,731,149 €, čo je pokles na úrovni 9,02 %. Viac graf 14.

²¹ MEDIAN SK, MML-TGI. 2017. 1. + 2. vlna 2017 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2017-2>

²² MEDIAN SK, MML-TGI. 2017. 3. + 4. vlna 2017 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2017-4>

²³ Kantar Slovakia s. r. o. 2020. Interné materiály spoločnosti Kantar (počet spotov, počet hodín a objem reklamného priestoru v rádiách v rokoch 2015-2019).

Graf 14 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2017

Zdroj: Spracované z výsledkov spoločnosti Kantar Slovakia s. r. o.

Analýza trhu rádii v roku 2018

V prvom ročnom sledovaní vo vlne 1+2/2018 Rádio Slovensko mierne klesla na 756 145 poslucháčov, v druhom polroku roku 2018 klesla počúvanosť na 737 642 poslucháčov (priemerne 746,893 poslucháčov). V roku 2018 nie sú k dispozícii údaje o podiele rádii na trhu za vlnu 1+2/2018, preto u všetkých rádii uvádzame len údaje za vlnu 3+4/2018. Rádio Slovensko dosiahlo podiel na trhu 22,08 %.

Pohoršilo si aj Rádio Expres, kedy vo vlne 1+2/2018 počúvalo rádio 838 761 poslucháčov a v období 3+4/2018 ich počet ešte mierne klesol na 828 576 (priemerne 833 668 poslucháčov). Rádio Expres v tomto roku dosiahlo podiel na trhu 22,44%.

Aj Fun Rádio zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom pokles, kedy ho vo vlne 1+2/2018 počúvalo 488 467 poslucháčov a v období 3+4/2018 ešte menej a to 473 611 (priemerne 481 039 poslucháčov). Fun Rádio v roku 2018 dosiahlo ročný podiel na trhu vo výške 12,82%.

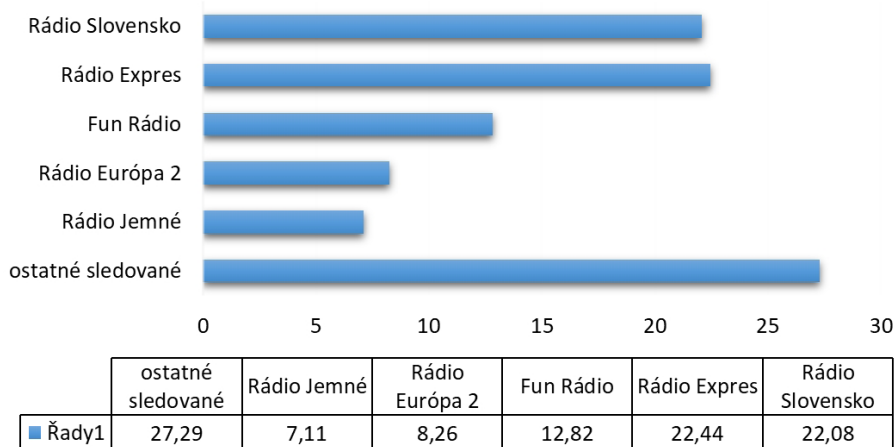
Nárast počúvanosti zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom Rádio Európa 2 s počtom poslucháčov v prvom polroku v počte 329 017, vo vlne 3+4/2017 ich bolo o niečo viac – 326 332 (priemerne 327 674 poslucháčov). Rádio Európa 2 v roku 2018 dosiahlo podiel vo výške 8,26 %.

O niečo nižší podiel na trhu v porovnaní s minulým rokom dosiahlo Rádio Jemné s počtom 323 482 poslucháčov za vlnu 1+2/2018 a vo vlne 3+4/2018 počúvanosť klesla na 315 792 poslucháčov (priemerne 319 637 poslucháčov). Rádio Jemné v tomto roku dosiahlo podiel vo výške 7,11 %.

Objem počúvanosti ostatných rádii, ktoré vysielali v monitorovanom roku bol spolu 27,29%.^{24 25} Viac graf 15.

²⁴ MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 1. + 2. vlna 2018 (kľúčové dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2018-2>

²⁵ MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 3. + 4. vlna 2018 (kľúčové dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2018-4>

Graf 15 Podiel rádií na trhu v roku 2018

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Trh reklamy v médiách rekordne narástol v roku 2018, keď celkové výdavky do reklamy na Slovensku podľa údajov spoločnosti Kantar dosiahli sumu 2,261,565,020 €, čo je nárast o 39,910 % oproti predošlému roku (1,358,970,300 €). Prostredníctvom rádií na Slovensku bolo do reklamného priestoru investovaných 91,855,095 € a v celkovom súčte bolo odvysielaných **2002** hodín reklamy.²⁶

Rádio Slovensko zaznamenalo pokles počtu spotov (25,503) a pokles celkového počtu hodín (169), ale naopak nárast hodnoty reklamného vysielania (7,755,034), čo je nárast na úrovni 1,98 % oproti predošlému roku.

Rádio Expres v roku 2018 odvysielalo menej spotov (54 410) v menšom počte hodín (343), za ktoré si na účet pripísalo sumu 30,179,111 €, čo je pokles o 3,22 % oproti minulému roku.

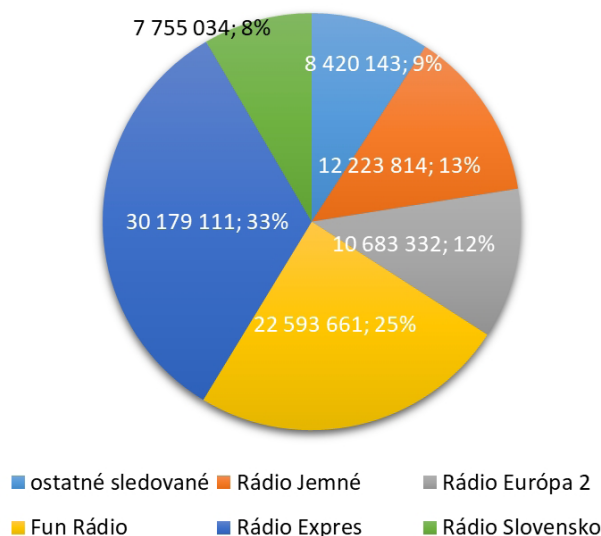
Aj Fun rádio odvysielalo menej reklamných spotov (56,720), s menším počtom hodín (320), pričom hodnota jeho reklamného vysielania v roku 2018 bola 22,593,661€, čo je viac ako v predošlom roku.

Rádio Európa 2 odvysielalo výrazne viac reklamných spotov (52,541) s väčším počtom hodín (354) a jeho reklamný priestor bol v tomto roku ohodnotený na sumu 10,683,332€, čo je nárast oproti minulému roku.

Rádio Jemné odvysielalo viac spotov (55,490) s celkovým počtom 385 hodín reklamy a hodnotou reklamného vysielania 12,223,814 €, čo je nárast na úrovni 12,21 %. Viac graf 16.

²⁶ Kantar Slovakia s. r. o. 2020. Interné materiály spoločnosti Kantar (počet spotov, počet hodín a objem reklamného priestoru v rádiách v rokoch 2015-2019).

Graf 16 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2018

Zdroj: Spracované z výsledkov spoločnosti Kantar Slovakia s. r. o.

Analýza trhu rádii v roku 2019

V prvom ročnom sledovaní vo vlne 1+2/2019 Rádio Slovensko kleslo na 729 165 poslucháčov, v druhom polroku roku 2019 klesla počúvanosť na 704 174 poslucháčov. V ročnom priemere počet poslucháčov predstavuje číslo 716,669a podiel na trhu predstavoval 20,685 %.

Pohoršilo si aj Rádio Expres, kedy vo vlne 1+2/2019 počúvalo rádio 810 081 poslucháčov a v období 3+4/2019 ich počet ešte mierne klesol na 800 263. Rádio v tomto roku počúvalo priemerne 805,172 poslucháčov a jeho podiel na trhu predstavoval 22,02 %.

Fun Rádio zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom mierny nárast, kedy ho vo vlne 1+2/2019 počúvalo 448 745 poslucháčov a v období 3+4/2019 o niečo menej a to 441 705. Ročný priemer poslucháčov bol 445,225 a celkový podiel rádia na trhu bol 12,22%.

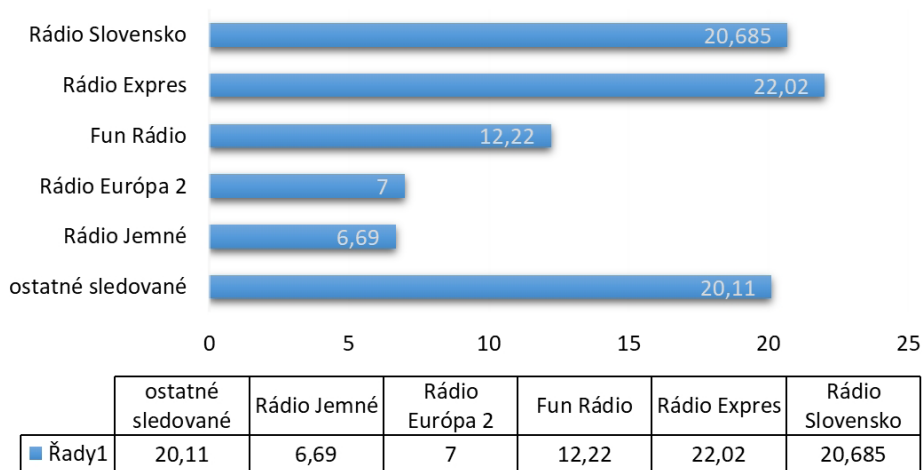
Pokles počúvanosti zaznamenalo v porovnaní s minulým rokom rádio Európa 2 s počtom poslucháčov v prvom polroku v počte 318 810, vo vlne 3+4/2019 ich bolo o niečo viac – 322 535. Pri spriemerovaní rádio v roku 2019 počúvalo 320,672 poslucháčov a jeho podiel na trhu klesol oproti minulému roku na 7,005 %.

Nižší podiel na trhu v porovnaní s minulým rokom dosiahlo Rádio Jemné s počtom 302 008 poslucháčov za vlnu 1+2/2019 a vo vlne 3+4/2019 počúvanosť klesla na 293 271 poslucháčov. Keďže rádio v priemere počúvalo 297,639 poslucháčov, jeho podiel na trhu rádii bol 6,69 %.

Objem počúvanosti ostatných rádii, ktoré vysielali v monitorovanom roku bol spolu 20,11%.²⁷
²⁸ Viac graf 17.

²⁷ MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 1. + 2. vlna 2019 (kľúčové dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2019-2>

²⁸ MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 3. + 4. vlna 2019 (kľúčové dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2019-4>

Graf 17 Podiel rádií na trhu v roku 2019

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Nárast trhu reklamy v médiách pokračoval aj v roku 2019, keď celkové výdavky do reklamy na Slovensku podľa údajov spoločnosti Kantar dosiahli sumu 2,522,637,958 €, čo je nárast o 10,35% oproti predošlému roku (2,261,565,020 €). Prostredníctvom rádií na Slovensku bolo do reklamného priestoru investovaných **104,326,654 €** a v celkovom súčte bolo odvysielaných **2016** hodín reklamy.²⁹

Rádio Slovensko v roku 2019 zaznamenalo nárast počtu spotov (34,176), nárast celkového počtu hodín (212), ako aj nárast hodnoty reklamného vysielania (12,357,990), čo je rekordný nárast na úrovni 62,75% oproti predošlým rokom, ako aj ostatným rádiám.

Rádio Expres v roku 2019 odvysielalo menej spotov (52,853) v menšom počte hodín (318), za ktoré si na účet pripísalo sumu 29,752,591 €, čo je pokles o 1,41% oproti minulému roku.

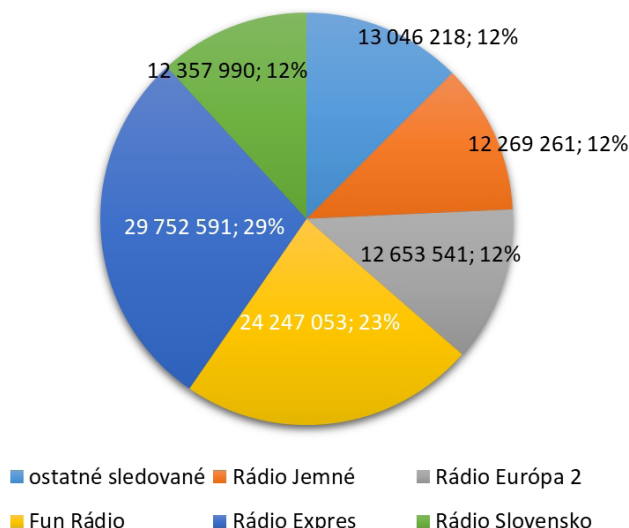
Fun rádio odvysielalo viac reklamných spotov (59,706), s väčším počtom hodín (359), pričom hodnota jeho reklamného vysielania v roku 2019 bola 24,247,053 €, čo je viac ako v predošlom roku.

Rádio Európa 2 odvysielalo viac reklamných spotov (55,767) s väčším počtom hodín (364) a jeho reklamný priestor bol v tomto roku ohodnotený na sumu 12,653,541 €, čo je nárast oproti minulému roku.

Rádio Jemné odvysielalo menej spotov (54,996) a menej 367 hodín reklamy a hodnotou reklamného vysielania 12,269,261 €, čo je mierny nárast oproti minulému roku. Viac graf 18.

²⁹ Kantar Slovakia s. r. o. 2020. Interné materiály spoločnosti Kantar (počet spotov, počet hodín a objem reklamného priestoru v rádiách v rokoch 2015-2019).

Graf 18 Podiel objemu reklamy v rádiách v roku 2019

Zdroj: Spracované z výsledkov spoločnosti Kantar Slovakia s. r. o.

Diskusia

Na základe analýzy počúvanosti vybraných piatich celoslovenských rádii v Slovenskej republike v sledovanom období 2011 až 2019 možno konštatovať v rámci jednotlivých rokov nasledujúce závery:

Rádio Expres v roku 2011 dosiahlo najvyššiu priemernú dennú počúvanosť, kedy počet jeho poslucháčov bol necelých 870 tisíc, Rádio Slovensko bolo k nemu najbližšie s počtom poslucháčov 746 573. O cca 150 tisíc menej poslucháčov malo Fun Rádio a to pod hranicou 600 tisíc. S približne rovnakým odstupom nasledovalo Rádio Jemné, ktoré v tomto roku dosiahlo úroveň tesne nad 377 tisíc poslucháčmi a najmladšie rádio zo sledovaných – Európu 2 počúvalo priemerne niečo cez 300 tisíc poslucháčov.

Rok 2012 bol pre niektoré rádiá v smere vývoja úspešný a medzi ne patrilo prvé Rádio Expres, kedy sa jeho počet poslucháčov „prešvihol“ cez úroveň 881 tisíc a rovnako Rádio Slovensko mohlo byť spokojné s nárastom o 14 tisíc poslucháčov. Pokles Fun rádia na rozhlasovom trhu, ktorý sme zaznamenali v roku 2012 súvisel s výrazným úbytkom poslucháčov, ktorých bolo viac ako 30 tisíc. Presným opakom sa prezentovalo rádio Európa 2, ktoré počas roku dokázalo presvedčiť o svojich kvalitách až 345 019 poslucháčov, čo bol neuveriteľný skok spomedzi všetkých rádii v tomto roku, pretože ten nárast bol až o 45 tisíc nových poslucháčov oproti roku predošlému. Rádio Jemné v počte poslucháčov nezaznamenalo skoro žiadne zmeny, aj keď minimálny nárast o necelých tisíc poslucháčov mu nemožno uprieť.

Rok 2013 mal skôr poklesový charakter, pretože každé zo skúmaných rádii zaznamenalo úbytok poslucháčov, ani jedno si v tomto smere nedokázalo zastabilizovať svoje postavenie. Rádio Slovensko prišlo o necelých 30 tisíc, Rádio Expres o cca 15 tisíc, Fun rádio najmenej iba o 300 poslucháčov a Európa 2 a Jemné približne o 15 tisíc poslucháčov. Avšak ani tento úbytok nespôsobil to, že by túto päťicu rádii ohrozilo iné rádio alebo by niektoré z nich odsunulo na nižšie priečky.

Už podstatne lepšie medziročné výsledky sme mohli sledovať v roku 2014, kedy prvý okruh verejnoprávneho rozhlasu, teda Rádio Slovensko zaznamenalo rekordný medziročný nárast svojej poslucháčskej základne, a to až o necelých 65 tisíc poslucháčov a za sledované obdobie to bol jeho najvyšší počet od roku 2011. Samozrejme, že v minulosti dosahoval väčšie čísla

a možnosť vysielania prostredníctvom komerčných staníc jeho pozíciu na trhu výrazne oslabilo, vnímame tento pozitívny posun za prelomový. Rádio Expres si polepšilo o necelých 20 tisíc poslucháčov, ale Fun rádio opäť prepadlo až o skoro 40 tisíc poslucháčov a mohli sme sledovať jeho výrazné oslabenie aj v percentuálnom vyhodnotení. Rádio Európa 2 a Jemné svoje čísla obhájili a výrazné rozdiely sme nezaznamenali oproti predošlému roku.

Najpočúvanejším rádiom na Slovensku v roku 2015 bolo Rádio Expres s priemerným počtom 882 051 poslucháčov. Nasledovali rádiá v poradí: Rádio Slovensko, Fun rádio, Rádio Jemné, Európa 2.

Najpočúvanejším rádiom na Slovensku v roku 2016 zostáva Rádio Expres s priemerným počtom 867 669 poslucháčov, pričom nasleduje Rádio Slovensko, Fun rádio, Rádio Jemné a Európa 2.

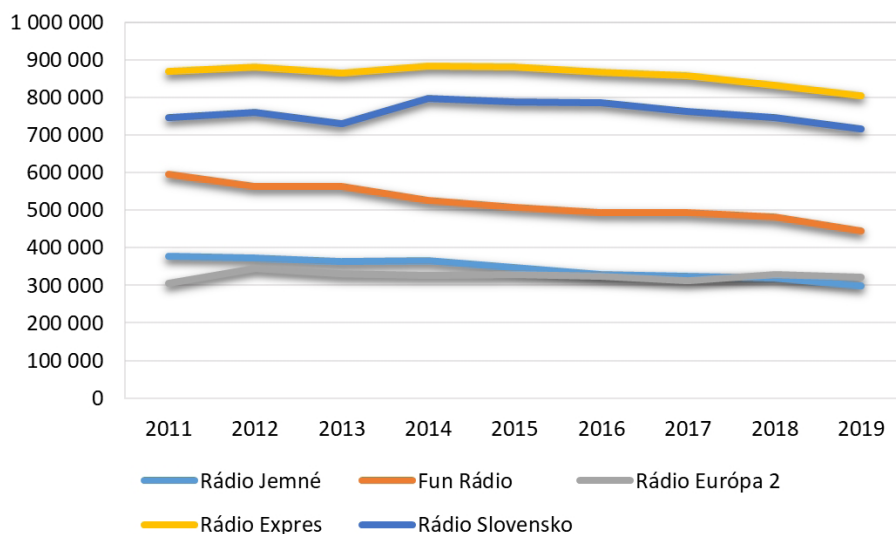
Aj v roku 2017 zostáva najpočúvanejším rádiom na Slovensku Rádio Expres s priemerným počtom 857 732 poslucháčov, pričom v poradí nasleduje Rádio Slovensko, Fun rádio, Rádio Jemné a Európa 2.

V roku 2018 zostáva opäť najpočúvanejšou rozhlasovou stanicou Rádio Expres s priemerným počtom 833 668 poslucháčov, pričom nasleduje Rádio Slovensko, Fun rádio, a štvrté a piate miesto si vymenilo rádio Európa 2 a Rádio Jemné.

V roku 2019 z hľadiska počúvanosti kopíruje rebríček z roku 2018: Rádio Expres, Rádio Slovensko, Fun rádio, Európa 2 a Rádio Jemné.

Súhrnný prehľad počúvanosti za sledované obdobie 2011 až 2019 je znázornený pomocou grafu 19 a obsahuje presné číselné údaje o počte poslucháčov v každom roku.

Graf 19 Prehľad počúvanosti rádii na trhu v rokoch 2011 – 2019

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Na základe analýzy podielu na trhu vybraných piatich celoslovenských rádii v Slovenskej republike v sledovanom období 2011 až 2019 možno konštatovať v rámci jednotlivých rokov nasledujúce závery:

Najpočúvanejším rádiom zo všetkých nami monitorovaných sledovaných rozhlasových staníc v roku 2011 bolo Rádio Expres. Je zaujímavé, že Rádio Expres si toto prvenstvo obhájilo v celom sledovanom období od roku 2011 do roku 2019.

Rok 2012 priniesol trom rádiám (Rádio Expres, Fun Rádio, Rádio Slovensko) zvýšenie svojho podielu oproti predchádzajúcemu roku, Rádiu Jemné stagnáciu a rádiu Európa 2 pokles.

V roku 2013 došlo k poklesu priemerného podielu poslucháčov u takmer všetkých rádii (Rádio Jemné, Fun Rádio, Rádio Expres a Rádio Slovensko), s výnimkou rádia Európa 2, kde došlo k miernemu nárastu.

Rok 2014 priniesol dvom rádiám (Rádio Expres, Rádio Slovensko) zvýšenie priemerného podielu poslucháčov, dvom rádiám stagnáciu (Rádio Jemné, Fun rádio), a zvyšným 2 rádiám pokles.

V roku 2015 zaznamenali sledované rádiá opäť pokles, aj keď iba o 0,1 až 0,4%. Možno tiež konštatovať, že žiadne iné rádio to na svojej pozícii neohrozilo až na skutočnosť, že tento pokles tesne k sebe posunul rádiá Európa 2 a Jemné a ostal medzi nimi minimálny rozdiel a preto bude ich ďalší vývoj určite zaujímavé sledovať.

V roku 2016 zaznamenali všetky sledované rádiá pokles v priemernom počte poslucháčov, avšak na druhej strane všetky sledované rádiá dosiahli vyšší priemerný ročný podiel na trhu.

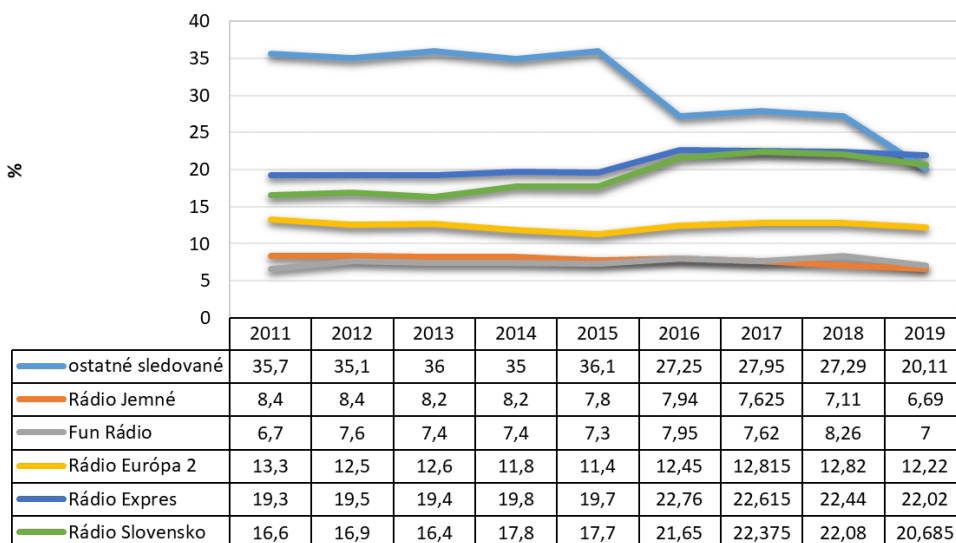
Aj v roku 2017 dosiahli všetky sledované rádiá mierny pokles v priemernom počte poslucháčov a s výnimkou Fun rádia všetky rádiá dosiahli aj mierny pokles v podiele na trhu. Fun rádio si polepšilo z priemerného podielu na trhu vo výške 12,45 v roku 2016 na 12,815 % v roku 2017.

Aj v roku 2018 sme zaregistrovali u väčšiny sledovaných rádii mierny pokles v priemernom počte poslucháčov s výnimkou Fun Rádia, ktoré ako jediné rádio dosiahlo vyšší priemerný počet poslucháčov ako za predošlý rok. V prípade priemernom podielu na trhu si polepšilo Rádio Slovensko a Rádio Európa 2, u ostatných rádii došlo k poklesu.

Aj v roku 2019 sme zaznamenali u všetkých sledovaných rádii mierny pokles v priemernom počte poslucháčov.

Súhrnný prehľad vývoja trhového podielu jednotlivých rádii za sledované obdobie 2011 až 2019 je znázornený pomocou grafu 20.

Graf 20 Prehľad podielu rádii na trhu v rokoch 2011 – 2019 (%)

Zdroj: Spracované z výsledkov národného prieskumu MML-TGI spoločnosti MEDIAN SK

Na základe analýzy vývoja objemu reklamy vo vybraných celoslovenských rádiách v roku 2011 až 2019 možno konštatovať nasledovné závery:

V roku 2011 bolo prostredníctvom rádii v rozhlase preinvestovaných necelých 77 miliónov €. Nebolo prekvapením, že najviac z tohto objemu sa ušlo Rádiu Expres, ktoré v tom roku malo aj najvyšší podiel na trhu. Za predaj svojho reklamného priestoru zinkasoval viac ako 23,5 milióna Eur. Druhú najväčšiu čiastku si pripísalo Fun rádio, a to necelých 19 miliónov Eur. Zaujímavým faktom v porovnaní týchto dvoch rádii je, že aj keď Fun rádio odvysielalo až 400 hodín reklamy a Rádio Expres iba okolo 300, aký je markantný rozdiel v zisku týchto rádii. Rádio Expres dosiahlo tak 30,7 %-ný podiel objemu reklamy a Fun rádio o niečo menej, a to 24,7 %. V menších číslach sa pohybovali ostatné 3 sledované rádiá. Prostredníctvom nich bolo investovaných oveľa menej financií. Tretie na rebríčku bolo Rádio Jemné, ktoré predalo reklamný priestor za viac ako 7,5 milióna Eur, Verejnoprávne Rádio Slovensko za skoro 7,4 milióna Eur a najmenej dostalo rádio Európa 2, a to necelých 5,8 milióna Eur. Tieto investície nám určili aj podiel objemu reklamy v rádiách s výsledkom: Rádio Jemné 10%, Rádio Slovensko 9,6% a posledným bolo rádio Európa 2 so 7,5 %.

Nárast príjmov z reklamy zaznamenali celkovo rozhlasové stanice v roku 2012 o 4,3 milióna Eur oproti minulému roku. Pri porovnaní sledovaných rádii s predchádzajúcim obdobím môžeme vidieť aj to, ako sa v tomto smere vyvíjali rádiá. Najväčší nárast investícií zaznamenalo prekvapivo Rádio Jemné, a to o 15,3 %, Rádio Expres o viac ako 12 %, Fun rádio muselo byť spokojné s 5 %-ným nárastom. Rádio Slovensko taktiež predalo reklamný priestor o viac ako 1,4 %, u neho sa nejaký nárast bez zmeny cenníkových cien ani nedá očakávať, nakoľko má legislatívne vymedzený reklamný priestor, ktorý môže predávať, a to v dosť veľkom nepomere oproti komerčným rádiám. V tomto roku ako jediné rádio zaznamenalo pokles v objeme reklamy rádio Európa 2, a to o -2,3 %.

Poklesový trend v objeme investícií do rozhlasovej reklamy sme zaznamenali v nasledujúcom roku 2013. Medziročný pokles predstavoval – 4,4 %, po vyčíslení to bol pokles o 3,6 milióna Eur. Prekvapivo v zisku z predaja svojho reklamného priestoru najlepšie v medziročnom porovnaní dopadlo Rádio Slovensko s nárastom o 3,8 %, za ním rádio Expres +0,8 %, ostatné rádiá sa dostali medziročne do mínusových čísiel. Rádio Európa 2 v tomto smere poklesla o -6,6 %, Rádio Jemné o -6,1 %, Fun rádio o -4,8 %. Aj po týchto medziročných zmenách však nenastala zmena v percentuálnom vyjadrení podielu objemu reklamy v rádiách. Už tretí rok zaznamenalo najväčší objem rádio Expres 34,49 % a zároveň najvyšší v doterajšom sledovanom období. Fun rádio dosiahlo 24,24 %, rádio Jemné necelých 11 %, Rádio Slovensko si držalo svoju priemernú úroveň na hodnote 9,9 % a Európa 2 opäť najmenší podiel 6,82 %.

Rok 2014 už naznačoval stúpajúci trend a pozitívny vývoj pre niektoré rádiá. Celkové výdavky do médií presiahli konečne 1 miliardu a odzrkadlilo sa to aj na rozhlasovej reklame, avšak najmä na prerozdelení do jednotlivých rádii. Fun rádio predalo svoj reklamný priestor s historicky najvyšším nárastom + 24,23 %, relatívne ešte stále nováčik Rádio Jemné +10,42 %. Krivka ostatných rádii mala klesajúcu tendenciu. Rádio Slovensko pokleslo o –5,39% a oproti roku 2013 o cca 400 tisíc Eur. Rádio Expres si pohoršilo o 1,2 milióna, čo je pokles – 4,36 %, stabilné ostalo iba rádio Európa 2. V podielových hodnotách najvýraznejšie posilnilo Fun rádio, dosiahlo 33 %-ný podiel na trhu, ale ešte stále ostalo 2. najlepšie, nepreskočilo Rádio Expres s jeho 36,15 %-ami. Celkovo aj ostatné rádiá mali v tomto roku vyšší podiel. Rádio Slovensko sa dostalo cez 10,3 %, Rádio Jemné nad 13 % a Európa 2 skoro na 7,5%.

V sledovanom období bol investične najsilnejším rokom rok 2015. Celkovo bolo preinvestovaných do reklamy skoro 1,3 miliardy € a potešili sa aj rozhlasové stanice. Medziročný nárast investícií od zadávateľov presiahol plusové hodnoty +16,7 %, a to čisto iba z predaja rozhlasovej reklamy. Opäť najväčší podiel objemu reklamy prislúcha v roku 2015 Rádiu Expres, a to viac ako 35 %, Fun rádio predalo svoj priestor medziročne o viac ako 4,5 %, Rádio Slovensko až o + 22,47 %. Možno práve spojenie predaja rozhlasovej reklamy prostredníctvom spoločnosti Radio Services spôsobilo enormný nárast zisku z predaj reklamy prostredníctvom Rádia Jemné – medziročne až o + 40,44 %, rovnako bolo na tom aj rádio Európa 2 s nárastom +6,44 % .

Rok 2015 priniesol všetkým rádiám s výnimkou rádia Slovensko pokles objemu reklamy za predošlý rok.

Pokles objemu reklamy možno pozorovať vo väčšine rádii aj v roku 2016. Jediné rádio Európa 2 v roku 2016 zaznamenalo vyšší prísun do reklamy ako za predošlý rok.

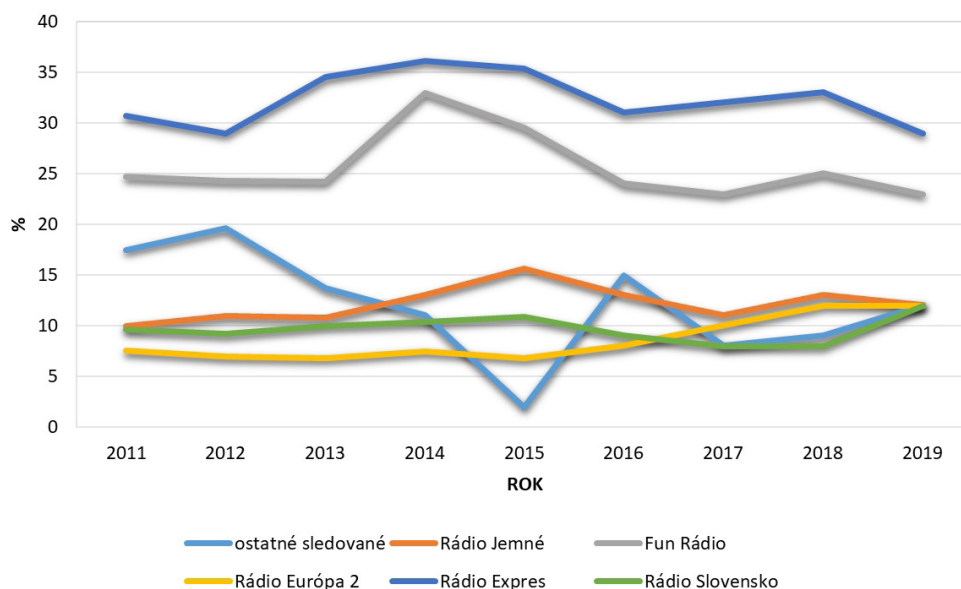
O niečo lepší v prípade investícií do rozhlasovej reklamy bol rok 2017, keď 2 rádia (Rádio Expres, rádio Európa 2) z 5-tich monitorovaných zaznamenali vyšší objem reklamy ako za predošlý rok.

Ekonomicky úspešný bol pre väčšinu rádii rok 2018, keď mali vyšší objem reklamy ako za predošlý rok. Rádio Slovensko v roku 2018 získalo rovnakú sumu za reklamu ako za predošlý rok.

Rok 2019 pre zmenu znamenal pokles príjmov z reklamy pre väčšinu rádii (Rádio Jemné, Fun rádio, Rádio Expres), pričom rádio Európa 2 získalo rovnako sumu za reklamu ako za predošlý rok. Rádio Slovensko bolo v roku jediné rádio, ktoré získalo viac príjmov za reklamu ako za rok 2018.

Súhrnný prehľad vývoja objemu reklamy jednotlivých rádii za sledované obdobie 2011 až 2019 je znázornený pomocou grafu 21.

Graf 21 Prehľad objemu reklamy v rádiách v rokoch 2011 – 2019 (%)

Zdroj: Spracované z výsledkov spoločnosti Kantar Slovakia s. r. o.

Záver

Na základe analýzy vývojových tendencií trhu vybraných piatich celoslovenských rádii v Slovenskej republike za sledované obdobie v rokoch 2011 až 2019 možno pozorovať viaceré vývojové tendencie:

V sledovanom období pokračuje pokles počúvanosti väčšiny monitorovaných rádii. S výnimkou rádia Európa 2, u zvyšných sledovaných rádii (Rádio Jemné, Fun rádio, Rádio Expres, Rádio Slovensko), bola počúvanosť na konci analyzovaného obdobia v roku 2019 nižšia, ako na začiatku v roku 2011. Rozhlasový trh bol, čo sa týka poradia rádii, stabilný v rokoch 2011-2017 (Rádio Expres, Rádio Slovensko, Fun Rádio, Rádio Jemné, rádio Európa 2), pričom v roku 2018 si posledné 2 rádiá vymenili svoje poradie.

O niečo iná je situácia v prípade podielu rádii na trhu, kde možno pozorovať posilňovanie trhových podielov jednotlivých monitorovaných rádii na úkor ostatných sledovaných rádii. V prípade troch monitorovaných rádii (Rádio Expres, Rádio Slovensko, Fun rádio) bol trhový podiel vyšší na konci analyzovaného obdobia v roku 2019, ako na začiatku v roku 2011. Opačná situácia nastala v prípade rádia Európa 2 a Rádía Jemné.

V prípade analýzy objemu investícií do rozhlasovej reklamy nemožno pozorovať jasný vývojový trend. U troch monitorovaných rádii (Rádio Slovensko, Európa 2, Rádio Jemné) bol objem získanej reklamy na konci sledovaného obdobia v roku 2019 vyšší, ako v roku 2011, pričom u zvyšných 2 rádii objem bol nižší, respektíve stagnoval. Treba však uviesť, že rast a pokles objemu reklamy bol u jednotlivých rádii v iných obdobiach. Na začiatku sledovaného obdobia je možné po ekonomickej recesii a poklese marketingových investícií po finančnej a hospodárskej kríze pozorovať nárast vývoja investícií do rozhlasovej reklamy. Je potrebné uviesť, že vývoj investícií do rozhlasovej reklamy ovplyvňuje množstvo faktorov, pričom prioritne sa nejedná len o ekonomickú a trhovú situáciu investorov, vývoj ekonomiky, ale aj o rastúci počet zástupcov rozhlasového vysielania a o situáciu na mediálnom trhu.

Mediálny trh je jednou z najdynamickejších častí ekonomiky, nakoľko sa neustále menia podmienky trhu, charakter médií a preferencie publika. Aj z tohto dôvodu je potrebné, aby rozhlasové stanice neustále pracovali na svojom vývoji, na štruktúre vysielania a prispôbili sa dobe, ktorá ovplyvňuje poslucháčov. Naplnením týchto cieľov majú predpoklad nielen udržať si svoju poslucháčsku základňu, ale prioritne sa ju snažiť aj zvýšiť.

Začiatok 21. storočia je charakteristický mohutným nárastom informačných a komunikačných technológií, ktorý má za následok rozvoj sieťových médií. Aj napriek tomu je však potrebné povedať, že rozhlas má významné miesto v systéme médií v Slovenskej republike a bude významnou časťou mediálneho trhu v najbližších rokoch. V prípade rozhlasu našťastie situácia nie je taká dramatická ako v prípade poklesu predajnosti a čítanosti dennej tlače, čo potvrdzujú viaceré výskumy doma a v zahraničí. (Lincényi, Fabuš, 2017)

Literatúra

- [1] BURTON, G. – JIRÁK, J. 2001. *Úvod do studia médií*. Praha : Barrister & Principal, ISBN 978-80-85947-67-6.
- [2] GROMA, P. 2016. Výdavky na reklamu a reklamného priestoru v masmédiách v analyzovaných 55 krajinách Európskej únie a SR, pozorovanie ich dôsledkov. In: *Zborník abstraktov článkov v slovenskom jazyku Medzinárodné vedecké dni 2016*, Nitra, ISBN 978-80-552-1502-0.
- [3] KITA, J. et. al. 2010. *Marketing*. Bratislava : EKONÓMIA, ISBN 978-80-8078-327-3.
- [4] LINCÉNYI, M. – FABUŠ, M. 2017. Economic trends of business actors on daily newspaper market: case of the slovak republic. *Entrepreneurship and sustainability issues*, Volume 5, Issue 1, Pages 91 – 104, DOI: 10.9770/jesi.2017.5.1(7).
- [5] MEDIAN SK, MML-TGI. 2011. 1. + 2. vlna 2011 (kľavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2011-2>.
- [6] MEDIAN SK, MML-TGI. 2011. 3. + 4. vlna 2011 (kľavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2011-4>.
- [7] MEDIAN SK, MML-TGI. 2012. 1. + 2. vlna 2012 (kľavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2012-2>.
- [8] MEDIAN SK, MML-TGI. 2012. 3. + 4. vlna 2012 (kľavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2012-4>.
- [9] MEDIAN SK, MML-TGI. 2013. 1. + 2. vlna 2013 (kľavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2013-2>.
- [10] MEDIAN SK, MML-TGI. 2013. 3. + 4. vlna 2013 (kľavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2013-4>.
- [11] MEDIAN SK, MML-TGI. 2014. 1. + 2. vlna 2014 (kľavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2014-2>.

- [12] MEDIAN SK, MML-TGI. 2014. 3. + 4. vlna 2014 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2014-4>.
- [13] MEDIAN SK, MML-TGI. 2015. 1. + 2. vlna 2015 (kľzavé dáta). [online]. 2016 [30.12.2017]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2015-2>.
- [14] MEDIAN SK, MML-TGI. 2015. 3. + 4. vlna 2015 (kľzavé dáta) [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2015-4>.
- [15] MEDIAN SK, MML-TGI. 2016. 1. + 2. vlna 2016 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2016-2>.
- [16] MEDIAN SK, MML-TGI. 2016. 3. + 4. vlna 2016 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2016-4>.
- [17] MEDIAN SK, MML-TGI. 2017. 1. + 2. vlna 2017 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2017-2>.
- [18] MEDIAN SK, MML-TGI. 2017. 3. + 4. vlna 2017 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2017-4>.
- [19] MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 1. + 2. vlna 2018 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2018-2>.
- [20] MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 3. + 4. vlna 2018 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2018-4>.
- [21] MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 1. + 2. vlna 2019 (kľzavé dáta). [online]. 2020 [19.03.2020]. Dostupné na internete: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2019-2>.
- [22] MEDIAN SK, MML-TGI. 2018. 3. + 4. vlna 2019 (kľzavé dáta) [online]. 2020 [19.03.2020]. <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2019-4>.
- [23] PUNCH, K, F. (a) 2008. Úspěšný návrh výzkumu. Praha : Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-468-7.
- [24] RUBLÍKOVÁ, E. – PRÍHODOVÁ, I.: *Analýza vybraných časových radov – ARIMA modely*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2008. 214 s. ISBN 978-80-225-2540-4.
- [25] TASR. 2016. PRIESKUM: Ktoré rádiá sú na Slovensku najpočítanejšie? [online]. 2016 [20.12.2017]. Dostupné na internete <http://www.teraz.sk/kultura/prieskum-ktore-radia-su-na-slovensku/213954-clanok.html>.
- [26] TOTH, Z. – MURA, L. (2014). Support for small and medium enterprises in the economic crisis in selected eu countries. In: Conference: 12th International Conference on Hradec Economic Days (HED 2014): Economic Development and Management of Regions Location: Univ Hradec Kralove Dept Econ, Hradec Kralove, Czech republic Date: FEB 04-05, 2014. Sponsor(s): Univ Hradec Kralove, Fac Informat & Management, Hradec economic days 2014: Economic development and management of regions, pt v pages: 424-429, 2014.
- [27] TNS SLOVAKIA. 2015. Reklamný trh 2015. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-2015>.
- [28] TNS SLOVAKIA. 2014. Reklamný trh 2014. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-2014-0>.
- [29] TNS SLOVAKIA. 2013. Reklamný trh 2013. [online]. 2016 [30.12.2017]. <http://www.tns-global.sk/informacie-pre-vas/tlacove-spravy/reklamny-trh-v-roku-2013>.
- [30] TNS SLOVAKIA. 2011. Výdavky na reklamu na Slovensku vzrástli v roku 2011 o 7 percent, rástli televízie a klesali noviny. [online]. 2016 [30.12.2017]. <https://tlacovespravy.wordpress.com/2012/05/10/tns-slovakia-vydavky-na-reklamu-na-slovensku-vzrastli-v-roku-2011-o-7-percent-rastli-televizie-a-klesali-noviny/>.
- [31] VENKATACHALAM, S., WONG, F., UYAR, E., WARD, S., AGGARWAL, A., 2015. Media Company Uses Analytics to Schedule Radio Advertisement Spots. INTERFACES, Volume 45, Issue 6, Pages 485-500, DOI: 10.1287/inte.2015.0825.

Inovačné procesy v Európskej únii a na Slovensku¹

František VOJTECH* – Milan FIĽA**

Innovation processes in the European Union and in Slovakia

Abstract

The main goal of the paper is to diagnose the current state of innovation performance in Slovakia and the EU and draw attention to the importance of innovation, which can be characterized as the introduction of new or significantly improved elements into the existing form, function of things, production or organizational processes. Technological innovations improve the production process, whether in terms of work, materials or technology. The importance of innovation lies in the fact that it directly affects the growth of labor productivity. In this paper we deal with the importance of innovation from a microeconomic and macroeconomic point of view. From a microeconomic point of view, growing labor productivity is an essential factor in business success and maintaining the competitiveness of the company. From a macroeconomic point of view, innovations are important in the form of their impact on the country's potential product and are therefore a major factor in long-term economic growth. Intensive technological innovation is therefore an important source of increasing labor productivity and economic growth. We also deal with the evaluation of the innovation performance of the European Union at the global level and the evaluation of the innovation performance of Slovakia within the EU. In compiling the scientific contribution, we used mainly general theoretical scientific methods and we used secondary data sources related to the issue of innovation policy.

Keywords: innovation, labor productivity, dynamic growth, technologies, research, development

JEL Classification: O30

Úvod

V období rastúcej globalizácie a digitalizácie sú inovácie významným faktorom určujúcim úspešnosť podnikateľskej činnosti. Inovácie zabezpečujú podnikom vyššiu rast, zvyšujú efektívnosť, konkurencieschopnosť a umožňujú podnikom vytvárať nové trhy (Edler – Fagerberg, 2017). Inovácie znamenajú novú hodnotu pre zákazníkov prostredníctvom riešení, ktoré uspokojujú nové potreby, nejasne definované potreby alebo staršie potreby zákazníkov uspokojované novými spôsobmi. Vo všeobecnosti sa rozlišuje viacero typov inovácií v závislosti od klasifikačných kritérií. Napríklad podľa oblasti, na ktorú sú zamerané sa rozoznávajú produktové, procesné, marketingové či organizačné inovácie. Podľa miery intenzity zmien, ktoré prinášajú, sa inovácie členia na radikálne alebo čiastkové. Základným prameňom inovácií v ekonomike sú zdroje a znalosti prítomné v danom systéme. Tieto zdroje môžu mať podobu materiálnu, ekonomickú,

¹ Príspevok výskumného projektu Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR a SAV č. 1/0466/21 Hodnotenie kvality podnikateľského prostredia na Slovensku s akcentom na vstup do podnikania v pred a po-pandemickom období

* doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemvs.sk

** doc. Ing. Milan Fiľa, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Ústav ekonomiky a manažmentu, Tr. Andreja Hlinku 1, 949 01 Nitra, e-mail: mfiľa@ukf.sk

intelektuálnu alebo sociálnu (Schot – Steinmueller, 2018). Inovatívnosť vzniká kombináciou týchto zdrojov a schopnosťou využiť ich a aplikovať. Dôležitým prvkom inovačného procesu je sociálny kapitál (t. j. sociálne vzťahy, ktoré prinášajú produktívne efekty, ktorý umožňuje aktérom, klastrom alebo sieťam aktérov uplatniť nielen vlastné zdroje, ale aj zdroje z vonkajšieho prostredia. Avšak úloha sociálneho kapitálu nie je pre inovačné zmeny vždy zásadná. Skutočnosť, kde sa firma či krajina nachádza v dôsledku uplatňovania jej inovačných prístupov, môže byť daná náhodou alebo je výsledkom jej stratégií (Balog, 2013).

1 Definovanie a vývoj inovačnej politiky

S rastúcou otvorenosťou a integráciou sa zvyšuje význam vzájomného porovnávania jednotlivcov, organizácií, krajín a regiónov (Levický – Gajdová, 2018). Najmä v súvislosti so zabezpečením dlhodobého napredovania je dôležité objektívne zhodnotenie aktuálnej situácie, možností a schopností v porovnaní s konkurentmi. Organizácie, ktoré sú schopné pružne a adekvátne reagovať na zmeny v konkurenčnom prostredí sa stávajú úspešnými (Pawera, 2016).

Z mikroekonomického pohľadu je podniková sféra hlavným zdrojom konkurencieschopnosti krajiny. Existencia, napredovanie a rast konkurencieschopnosti podniku sú vo veľkej miere predurčené odborom podnikania a charakterom produkcie podniku. Ďalšími najvýznamnejšími vnútropodnikovými faktormi sú miera vzdelávania zamestnancov, zdroj konkurenčnej výhody, ochota delegovať právomoci a inovačná kapacita podniku. V najvyššom štádiu vývoja založenom na inováciách a službách sa do popredia dostáva orientácia na zákazníka a využívanie marketingu (Schot – Steinmueller, 2018).

Dôležitým faktorom rastu konkurencieschopnosti podniku je zabezpečenie zdokonaľovania súčasnej produkcie, zvyšovania užitočnej hodnoty, funkčnosti a zjednodušovania ovládateľnosti pri súčasnom znižovaní výrobných nákladov. Preto pri prechode na produkciu s vyššou pridanou hodnotou a vyšším podielom sofistikovanej práce vzrastá váha investícií do výskumu a vývoja ako ďalšieho z hlavných činiteľov (Edler – Fagerberg, 2017).

Konkurencieschopnosť podnikov je závislá od kvality ich manažmentu. Kvalita manažmentu podnikov hovorí o tom, či top manažment je schopný tvoriť účinné stratégie rozvoja a zabezpečovať dlhodobú prosperitu podniku. Jeho úlohou je tiež dokázať efektívne využívať rozhodujúce faktory rozvoja podniku (Vincúr, 2005).

Počiatky inovačnej politiky EÚ sú už v Zmluve o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva z roku 1957. V Hlave IV, Európska investičná banka, v článku 130 sa spomína financovanie projektov určených na modernizáciu. 25. júla 1983 Rada EÚ prijala uznesenie o rámcových programoch pre výskum, vývoj a demonštračné činnosti Spoločenstva a prvý rámcový program na obdobie rokov 1984 – 1987. Následne 28. februára 1984 Rada EÚ prijíma rozhodnutie o Európskom strategickom programe pre výskum a vývoj informačných technológií (Esprit I). O tento program sa mohli uchádzať všetky členské krajiny (Vojtech – Levický, 2019).

Na zasadnutí Európskej rady v Bruseli vo februári 1988 sa rozhodlo o zásadnej zmene vo fungovaní fondov solidarity, dnes nazývaných *štrukturálne fondy* (Tiganasu et al., 2018). Tie boli dané každej členskej krajine na realizáciu. V každom z programových období, ktoré začalo prvým programovým obdobím na roky 1989 -1993 boli realizované projekty výskumu a vývoja. To platilo aj o druhom 1994 -1999, treťom 2000 -2006, štvrtom 2007 – 2013 a piatom programovom období 2014 – 2020. Základom tejto Stratégie Európa 2020, ktoré bolo typické pre posledné uvedené programové obdobie, sú tri priority. Prvá je inteligentný rast, kde cieľom je vytvoriť také hospodárstvo, ktoré sú založené na znalostiach a inováciách (Vojtech – Levický, 2019). Druhá priorita je udržateľný rast, ktorého cieľom je budovanie udržateľného a konkurencieschopného hospodárstva, ktoré efektívne využíva zdroja. Tretia priorita Inkluzívny rast je založený na podpore hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť.

Európska únia od roku 1984 realizovala viacročné rámcové programy, na základe ktorých financovala oblasť výskumu a inovácií. Rámcové programy pre výskum a vývoj reprezentujú nadstavbovú vedecko-technickú politiku EÚ vo vzťahu k čiastkovým programom jednotlivých

členských krajín. Vychádzajú z podrobných analýz stavu ekonomiky, spoločenských, ekologických podmienok a potrieb v EÚ s cieľom stanoviť také priority vo výskume a technologickom rozvoji, ktoré zabezpečia EÚ potrebnú konkurenčnú schopnosť v porovnaní s najvyspelejšími krajinami sveta.

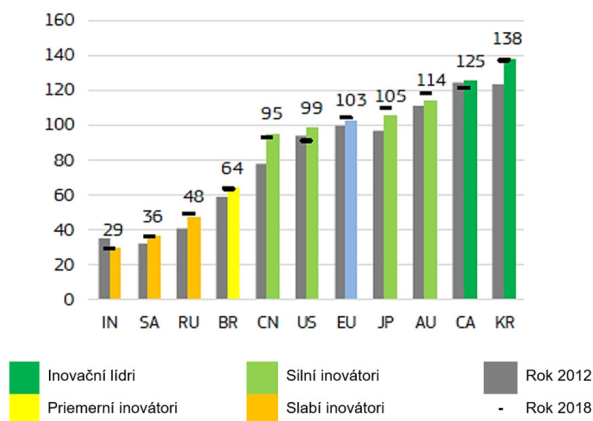
Pripomeňme si aspoň čiastočne obdobia jednotlivých rámcových programov. Druhý rámcový program 1987 – 1990 bol schválený ako Esprit II. Siedmy rámcový program na obdobie 2017 – 2013 mal päť špecifických programov: spolupráca, myšlienky, ľudia, kapacity, jadrový výskum. V súčasnosti prebieha 8. rámcový program na obdobie 2014 – 2020. Cieľom je podstatné zvýšenie prínosu výskumu a inovácií v EÚ k udržateľnému rastu, tvorbe pracovných príležitostí, ako aj na riešenie naliehavých výziev, ktorým Európa v súčasnosti čelí. Európa, tak ako aj celý svet, čelí novým veľkým spoločenským výzvam a megatrendom, ktoré budú ovplyvňovať našu budúcnosť. Nasledovný rámcový program by mal reflektovať tieto megatrendy, veľké spoločenské výzvy a technológie budúcnosti (Kalaitzi, 2020). Medzi hlavné megatrendy, ktoré budú v najbližších desaťročiach ovplyvňovať vývoj v Európe a vo svete, môžeme zaradiť:

- a) zdravie a blahobyť
- b) prírodné zdroje a energetiku
- c) klimatické zmeny a životné prostredie
- d) demografiu
- e) vývoj spoločnosti
- f) globalizáciu
- g) ekonomiku, zamestnanosť a produktivitu.

2 Výkonnosť inovačného systému EÚ

Európa sa radí medzi jedno z najvýkonnejších globálnych inovačných centier. Pôsobí v nej veľké množstvo inovatívnych spoločností, startupov a podnikateľských komunít zameraných na podporu a implementáciu inovácií. V poslednom období venuje značnú časť zdrojov a energie na získanie komparatívnej výhody v oblasti umelej inteligencie zameranej na etiku a priemyselné využitie. V dôsledku veľkých štrukturálnych rozdielov medzi jednotlivými regiónmi Európy môže doháňanie technologických lídrov a odstraňovanie rozdielov v produktivite ešte nejaký čas trvať (Levický et al., 2019; SBA, 2020). Na základe hodnotenia výkonnosti v EÚ, ktoré vypracováva Európska komisia, možno konštatovať, že inovačná výkonnosť EÚ stále rastie stabilným tempom (Obrázok 1). EÚ má pred USA mierny výkonnostný náskok, ale stráca pozíciu vo vzťahu k Austrálii, Japonsku, Kanade a Južnej Kórei. Medzi rokmi 2012 a 2019 sa výkonnostný náskok EÚ pred USA, Čínou, Brazíliou, Ruskom a Juhoafrická republika zmenšil. V rokoch 2012 až 2019 Čína dosiahla rast inovačnej výkonnosti päťkrát tak veľký, ako je tempo rastu inovačnej výkonnosti EÚ. Predpovede ukazujú, že Čína svoj náskok ešte viac zväčší a pravdepodobne tiež predbehne USA, ak budú súčasné trendy pokračovať. Medzi rokmi 2018 a 2019 poklesol výkon Austrálie a Japonska a zvýšil sa v Kanade a v USA (European Innovation Scoreboard 2020).

Obrázok 1 Globálny rebríček inovačnej výkonnosti za rok 2019

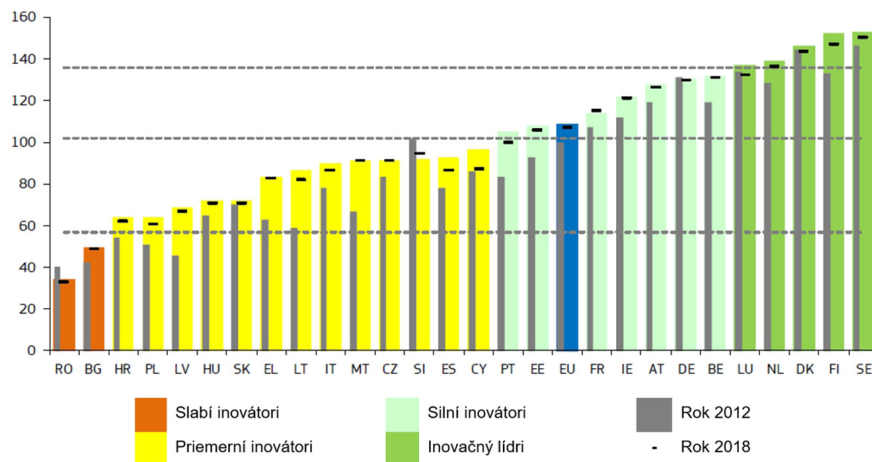

Zdroj: spracované na základe European innovation scoreboard (2020)

Ako sú na tom v inováciách jednotlivé krajiny a aký je súčasný stav v inováciách? Európska komisia každoročne zverejňuje *Európsky prehľad výsledkov inovácie*. Zo správy z roku 2020, ktorá hodnotí obdobie roku 2019 vyplýva, že inovačná výkonnosť v EÚ sa zvyšuje, ale na zabezpečenie globálnej konkurencieschopnosti Európy treba vyvinúť ďalšie úsilie. Správa poukazuje na pozitívny trend vo väčšine krajín EÚ – najmä na Malte, v Holandsku a Španielsku, pričom lídrom v oblasti inovácie EÚ je naďalej Švédsko. EÚ dobieha kľúčových konkurentov, ako je Kanada, Japonsko a Spojené štáty. Preklenutie tohto rozdielu v oblasti inovácie a udržanie náskoku pred Čínou si však bude vyžadovať zosúladené úsilie s cieľom prehĺbiť európsky inovačný potenciál.

Členské krajiny EÚ sú rozdelené do 4 skupín (Obrázok 2) podľa toho, aké výsledky v oblasti inovácií dosiahli:

- **Inovační lídri** – do tejto skupiny patria krajiny s najvyššou hodnotou inovačného indexu. Inovačná výkonnosť týchto krajín dosahuje aspoň 120 % európskeho priemeru. Medzi inovačných lídrov EÚ možno na základe výsledkov roka 2019 zaradiť Dánsko, Fínsko, Holandsko, Luxembursko a Švédsko.
- **Silní inovátori** – do tejto skupiny patria krajiny s inovačnou výkonnosťou v rozpätí od 90 % do 120 % európskeho priemeru. Na základe výsledkov z roku 2019 sem možno zaradiť Portugalsko, Estónsko, Francúzsko, Írsko, Rakúsko, Nemecko a Belgicko
- **Priemerní inovátori** – sú najpočetnejšou skupinou európskych krajín, ktorých inovačná výkonnosť sa pohybuje v intervale od 50 % do 90 % z európskeho priemeru. Medzi priemerných inovátorov možno zaradiť Chorvátsko, Poľsko, Litvu, Maďarsko, Slovensko, Lotyšsko, Grécko, Taliansko, Malta, Česko, Slovinsko, Španielsko, a Cyprus.
- **Mierni (alebo slabí) inovátori** – sú štvrtou najmenej inovatívnou skupinou krajín EÚ, ktorých inovačná výkonnosť je nižšia ako 50 % z európskeho priemeru. V tejto skupine sa na základe výsledkov roka 2019 ocitli dve krajiny EÚ – Bulharsko a Rumunsko.

Obrázok 2 Inovačná výkonnosť krajín EÚ za rok 2019

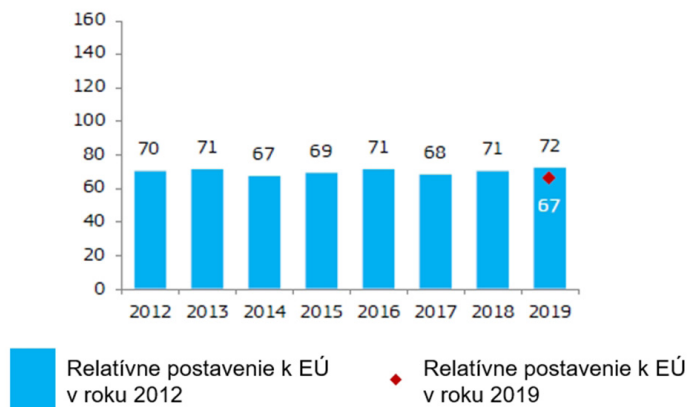
Zdroj: spracované na základe European innovation scoreboard (2020)

3 Inovačné aktivity v Slovenskej republike

Slovenská republika ako členský štát Európskej únie je zaviazaná vypracovať jednotnú Stratégiu inteligentnej špecializácie, ako východiskový dokument z ex-ante kondicionalít pre Viacročný finančný rámec. Táto stratégia v podmienkach SR musí nielen spĺňať priority *Stratégie Európa 2020*, vrátane jej kľúčových iniciatív, ale aj definovať opatrenia pre splnenie cieľov Národného programu reforiem a špecifických odporúčaní Rady EÚ pre Slovenskú republiku. Jej vypracovanie a akceptácia Európskou komisiou je podmienkou k uzavretiu Partnerskej dohody medzi SR a Európskou komisiou

Ak sa prenesieme cez Partnerskú dohodu k občanovi, hmatateľným výsledkom pre neho je kvalita. Tú zase dosiahneme cez stratégiu. Na Slovensku je to „Národný program kvality SR 2017 – 2021. Materiál bol v decembri 2016 predložený na rokovanie vlády SR, ktorá ho uznesením vlády SR č. 594 z 14. decembra 2016 schválila. Do platnosti tak vstúpila stratégia, ku ktorej sa môžu pridať organizácie vo verejnom a súkromnom sektore a jeho hlavnou úlohou je napomôcť organizáciám zamerať úsilie pri neustálom zlepšovaní kvality s cieľom poskytovať kvalitnejšie produkty a služby (Vojtech – Levický, 2019).

S prihliadnutím na možné smery vývoja problematiky zlepšovania kvality sú strategické ciele tohto programu široko koncipované tak, aby umožnili usmerňovanie a hodnotenie úsilia vynaloženého na zlepšovanie kvality produktov a služieb zlepšovaním organizácií, na zavádzanie komplexného manažérstva kvality a zvyšovanie kultúry kvality, na podporu a skvalitňovanie aplikácie modelov komplexného manažérstva kvality EFQM (European Foundation for Quality Management) vo verejnom a súkromnom sektore a na oceňovanie najlepších podnikov a organizácií na ich ceste k výnimočnosti udeľovaním národnej ceny kvality a iných ocenení. Vytýčené prioritné oblasti, na ktoré sa stratégia zameriava, podporujú dosiahnutie strategických cieľov. Vo vzťahu k strategickým cieľom a prioritným oblastiam sú zadefinované podporné nástroje-princípy, ich základné funkcie a možnosti ich využitia.

Obrázok 3 Inovačná výkonnosť Slovenska v porovnaní s EÚ

Zdroj: spracované na základe European innovation scoreboard (2020)

Vzhľadom na vyššie uvedené je ale nutné konštatovať, že inovačná aktivita Slovenska v porovnaní s inovačnými lídrami v EÚ, ale i vo svete, výrazne zaostáva v takmer všetkých hodnotených parametroch. V hodnotení inovačnej výkonnosti sa Slovensko podľa hodnotenia Európskej komisie umiestnilo ďaleko pod priemerom EÚ (Obrázok 3). Napriek medziročnému zlepšeniu pozície SR v poslednom hodnotenom období, sa hodnota inovačného skóre SR znížila, čo znamená, že sa inovačná aktivita Slovenska sa nezlepšuje. Inovácie sú pre Slovensko veľkou výzvou. Podľa hodnotenia Európskej komisie Slovensko v zavádzaní inovácií výrazne zaostáva za inými členskými krajinami EÚ. Napriek miernemu zlepšeniu v strednodobom horizonte sa však nedá konštatovať, že by sa SR dobiehala inovačne výkonnejšie krajiny. Naopak, inovační lídri napredujú rýchlejším tempom v dôsledku čoho sa rozdiel medzi výkonnosťou najlepších krajín EÚ a Slovenska ešte viac zvyšuje. Miera inovácií slovenských MSP je taktiež veľmi nízka – podniky trpia nedostatkom kvalifikovaných odborníkov, financií či podpory vzdelávania v oblasti IT. Napriek tomu, že vláda prijala na podporu inovácií v podnikoch niekoľko opatrení, ich účinnosť sa javí ako nedostatočná (SBA, 2020).

Ak by sme sa bližšie pozreli na parametre vstupujúce do stanovenia indexu inovácií, zistili by sme, v ktorých parametroch Slovensko zaostáva a naopak, ktoré parametre sú hodnotené pozitívne. V oblasti vzdelávania je Slovensko pozitívne hodnotené v oblasti terciárneho vzdelávania a vzdelávania nových výskumných pracovníkov. V oboch oblastiach dosahuje hodnoty nad priemerom EÚ. Naopak, hlboko pod priemerom je v oblasti celoživotného vzdelávania. V oblasti atraktívnosti výskumného systému badať zlepšenie, avšak hodnotenie je stále pod priemerom EÚ. Celkovo najhoršie výsledky Slovensko dosahuje v podpore a vo financovaní výskumu a inovácií. V období rokov 2012 až 2019 možno v tejto oblasti sledovať pokles a súčasná kumulovaná hodnota tohto parametru v indexe inovácií je na úrovni len 28,3% z priemeru EÚ. Vysoko podpriemerné výsledky Slovensko dosahuje aj v oblasti inovácií malých a stredných podnikov a v oblasti intelektuálneho kapitálu. Naopak, veľmi dobré výsledky, ktoré sú nad priemerom EÚ Slovensko dosahuje v oblasti zamestnanosti v rýchlo rastúcich podnikoch a v oblasti exportu high-tech produktov. Sumarizovanie hlavných negatívne a pozitívne hodnotených parametrov v rámci indexu inovácií je uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Zhodnotenie pozitívnych a negatívnych parametrov SR v indexe inovácií

Pozitívne hodnotené parametre	Negatívne hodnotené parametre
• Terciárne vzdelávanie • Noví výskumní pracovníci • Zamestnanie v rýchlo rastúcich podnikoch • Export high-tech produktov	• Celoživotné vzdelávanie • Necitované výstupy výskumu • Financovania a podpora inovácií • Málo inovujúce MSP • Nízka spolupráca verejného a súkromného sektoru • Intelektuálny kapitál

Zdroj: *vlastné spravovanie na základe spracované na základe European innovation scoreboard (2020)*

Z odporúčania Rady EÚ v oblasti riadenia inovačnej výkonnosti Slovenska vyplýva, že roztrieštený systém výskumu oslabuje účinnosť verejných investícií do výskumu a vývoja pri zvyšovaní kvality vedeckého výskumu, následkom čoho je ťažké prilákať súkromné financovanie. Politika v oblasti výskumu a inovácií dopláca na neúčinnú koordináciu medzi ministerstvami a inými aktérmi, čo vedie k oneskoreniam a zlyhávaniu významných reforiem. K nízkym výdavkom súkromného sektora na výskum a vývoj prispieva nedostatok alebo zlyhanie cielených opatrení spojené s obmedzeným zapojením výskumných inštitúcií a obmedzenými výskumnými kapacitami. Celkovo zostáva podnikový výskum a vývoj jedným z najmenších v EÚ a sústreďuje sa na výrobu so strednou až s vysokou technologickou náročnosťou – oblasti, v ktorých dominujú nadnárodné firmy. Opatrenia na podporu prenosu poznatkov, posilnenie inovačných kapacít v priemysle a zlepšenie spolupráce medzi podnikmi a akademickým svetom napredujú len pomaly (Odporúčanie Rady EÚ).

4 Postavenie inovačnej politiky v Pláne obnovy SR

Na Slovensku sa v roku 2019 investovalo do výskumu a vývoja 0,83% HDP, pričom tento podiel už niekoľko rokov stagnuje, s výnimkou roka 2015 kedy sa investície navýšili najmä vďaka zdrojom EŠIF a je ďaleko od priemeru EÚ (2,2% HDP), ale aj od susedných krajín vo V4. Nenaplnili sa ambície strategických materiálov o zvyšovaní výdavkov aspoň na 1,2% HDP ako zadefinovala napr. Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu (RIS3 2014-2020). Ďalšou príležitosťou pre Slovensko je Plán obnovy, ktorý je spoločnou reakciou krajín EÚ na silný pokles ekonomiky v dôsledku pandémie. Okrem iných oblastí je Plán obnovy zameraný aj na problematiku inovácií a inovačnej politiky, a to v rámci komponentu 9. Cieľom komponentu je prostredníctvom zásadných reforiem a posilnenia financovania zlepšiť úroveň výskumu a vývoja a inovačný potenciál Slovenskej republiky a tak zlepšiť jej konkurencieschopnosť. Prioritou je posilnenie a profesionalizácia koordinácie politiky výskumu a inovácií a vyriešiť súčasnú roztrieštenosť a nekonceptnosť jej riadenia s nedostatočnými väzbami na ekonomickú a spoločenskú prax. Tým sa môže zvýšiť účinok a efektívnosť všetkých investícií do výskumu a inovácií, či už zo zdrojov národného rozpočtu, európskych štrukturálnych a investičných fondov. Dlhodobým cieľom je vybudovanie modernej a konkurencieschopnej ekonomiky, ktorá zabezpečí dlhodobú ekonomickú a sociálnu udržateľnosť SR. Ukazovateľom úspešnosti tohto posunu je zvýšenie miery investícií na výskum a vývoj a posun v rebríčku Európskeho porovnávacieho prehľadu inovácií (European Innovation Scoreboard) na úroveň priemeru Európskej únie (EÚ) do roku 2030, a to aj s výrazným zapojením súkromného sektora (Plán obnovy, komponent 9).

Odhadované náklady na investície v tomto komponente vychádzajú z kalkulácie po jednotlivých schémach. Ide však iba o predbežný a súčasne najlepší možný odhad alokácií, berúc do úvahy, že finálne rozhodnutia o alokácii budú závisieť od pripravenosti jednotlivých schém, ich súladu s princípmi dobrého riadenia.

- Investícia 1: Podpora medzinárodnej spolupráce a zapájania sa do projektov Horizont Európa a EIT (46,5 mil. eur)
- Investícia 2: Podpora spolupráce firiem, akademického sektoru a organizácií výskumu a vývoja (178,6 mil. eur)

- Investícia 3: Excelentná veda (143,3 mil eur)
- Investícia 4: Výskum a inovácie pre dekarbonizáciu ekonomiky (78,7 mil. eur)
- Investícia 5: Výskum a inovácie pre digitalizáciu ekonomiky (134 mil. eur)
- Investícia 6: Finančné nástroje na podporu inovácií (42,5 mil. eur)
- Investícia 7: IT podpora jednotného grantového systému výskumu a vývoja (6,6 mil. eur)

Záver

Priemyselné odvetvia a pracovné miesta na Slovensku sú v strednodobom horizonte ohrozené kvôli zásadným technologickým zmenám. Konkurencieschopnosť tohto storočia je založená na vysokokvalifikovaných ľuďoch a inovačnej schopnosti. Slovensko môže dosiahnuť svoje ciele v oblasti transformácie, vysokej životnej úrovne a sociálnej kohézie len ak dôrazne zlepší kvalitu a rozvoj svojich ľudských zdrojov, výskumný a vývojový výkon a zvýši svoj inovačný potenciál. Kvalita výskumu významnou mierou prispieva k odolnosti spoločnosti a je aj kľúčovým predpokladom rozvoja konkurencieschopnosti krajiny. Z informácií o stave inovačných procesoch v Európskej únii a na Slovensku sme zistili, že súčasná legislatíva vytvára priestor pre naplnenie inovačných stratégií. V príspevku sme sa zaoberali aj výsledkami inovačného barometra za rok 2019, ktorý vydáva Európska komisia. Na základe počtu bodov sa krajiny EÚ delia na štyri výkonnostné skupiny: inovační lídri, silní inovátori, mierni novátori a skromní inovátori. Lídrom v oblasti inovácií v EÚ na rok 2019 je opäť Švédsko, za ktorým nasleduje Fínsko, Dánsko a Holandsko. Slovensko sa radí medzi priemerných inovátorov v EÚ, avšak z pohľadu merateľného ukazovateľa je podpierané. V priemere sa inovačná výkonnosť EÚ od roku 2011 zvýšila o 8,8 %. Inovačná výkonnosť sa od roku 2011 zvýšila v 25 členských krajinách EÚ. Výkonnosť sa najviac zvýšila v Litve, Grécku, Lotyšsku, na Malte, v Spojenom kráľovstve, Estónsku a Holandsku, najviac sa znížila v Rumunsku a Slovinsku. Na globálnej úrovni EÚ predstihla Spojené štáty. EÚ má vo výkonnosti aj naďalej výrazný náskok pred Brazíliou, Indiou, Ruskom a Južnou Afrikou. Dobieha nás však Čína, ktorej inovačná výkonnosť rastie trikrát rýchlejšie než výkonnosť EÚ. V porovnaní s Japonskom a Južnou Kóreou EÚ zaostáva. Slovensko vo svojej histórii nedostatočne využilo svoje príležitosti na rozvoj inovačnej politiky, čo dokazujú vyššie uvedené výsledky. V blízkom období ho čaká výzva v podobe Plánu obnovy, ktorý má minimálne z hľadiska množstva poskytnutej podpory potenciál pomôcť Slovensku v indexe inovácií posunúť sa vpred.

Literatúra

- [1] BALOG, M. et al. *Inovatívne Slovensko – východiská a výzvy*. Slovenská inovačná a energetická agentúra Bratislava : 2013, s. 12. SBN 978-80-88823-55-1.
- [2] BOČÁKOVÁ, O. Štát ako aktér sociálnej politiky. In *Slovenská republika ako predsedajúca krajina Európskej únie*, Bočáková.O.: – Habánik. T.: editor, Tribún EÚ 2016, , str. 7, ISBN 978-80-263-1065-5.
- [3] EDLER, J. – FAGERBERG, J. Innovation policy: what, why, and how. In *Oxford Review of Economic Policy*, 2017, 33.1. s. 2-23.
- [4] EURÓPSKA KOMISIA. 2014 Horizont 2020 Stručný opis programu. Rámcový program EÚ pre výskum a inovácie. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014. ISBN 978-92-79-38930-6.
- [5] EURÓPSKA KOMISIA. 2014. Výskum a inovácie. Luxemburg. Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014. ISBN 978-92-79-42400-7.
- [6] Európsky prehľad výsledkov inovácie za rok 2019 (European Innovation Scoreboard 2020)
- [7] EUROSTAT – OECD. Eurostat-OECD manual on business demography statistics. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2007. ISBN 978-92-79-04726-8.
- [8] KALAITZI, D. et al. Megatrends and trends shaping supply chain innovation. In: *Next Generation Supply Chains*. Springer, Cham, 2020. s. 3-34.

- [9] KOLLÁR, V. – MATÚŠOVÁ, S. *Manažment inovácií*. Bratislava: VŠEMVS v Bratislave, 2019. ISBN 978-80-8078-668-7.
- [10] LEVICKÝ, M. – GAJDOVÁ, D. Podnikanie klastrov a kooperácia MSP v rámci regiónov. In: *Effects of small and medium-sized enterprises in rural areas : proceedings of scientific papers*. Białystok : Białostockie Wydawnictwo Naukowe, 2018. s. 26-32. ISBN 978-83-950152-8-1.
- [11] LEVICKÝ, M. et al. Convergence tendencies in the conditions of regions of the Slovak Republic. In: *22nd International Colloquium on Regional Sciences : Conference Proceedings, Velké Bílovice, June 12-14, 2019*; elektronický zdroj. Brno : Masarykova univerzita, 2019. s. 20-27. ISBN 978-80-210-9268-6, CD-ROM.
- [12] MFSR 2021. Plán obnovy. Komponent 9 – Efektívnejšie riadenie a posilnenie financovania výskumu, vývoja a inovácií. Dostupné online: https://www.planobnovy.sk/files/dokumenty/veda-vyskum-inovacie/komponent_09_veda_vyskum_inovacie_24042021.pdf.
- [13] Národná agentúra pre podporu malých a stredných podnikov. Inovačná kapacita malých a stredných podnikov, Bratislava, NARMSP 2005.
- [14] PAWERA, R. Firmy a manažment rozmanitosti. In *Slovenská republika ako predsedajúca krajina Európskej únie*, Bočáková, O.: – Habánik, T.: editor, Tribún EÚ 2016, , str. 96, ISBN 978-80-263-1065-5.
- [15] RADA EÚ. Odporúčanie Rady EÚ pre Slovensko v oblasti inovačnej politiky. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0525&from=EN>.
- [16] SCHOT, J. – STEINMUELLER, W. Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change. In *Research Policy*, 2018, 47.9: s.1554-1567.
- [17] SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. Inovačný potenciál MSP na Slovensku. Dostupné online: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/08/Inova%C4%8Dn%C3%BD-potenci%C3%A1l-MSP-na-Slovensku-1.pdf>.
- [18] TIGANASU, R. et al. Administrative capacity, structural funds absorption and development. In *Evidence from central and eastern European Countries*. Romanian J. Eur. Aff., 2018, 18: 39.
- [19] Úrad pre normalizáciu, meteorológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky,: Národný program kvality SR – Stratégia zlepšovania kvality produktov a služieb zlepšovaním organizácií 2017 – 2021.
- [20] VINCÚR, P. et al. *Teória prax hospodárskej politiky*, Sprint, 2005., ISBN 80-89085-34-2.
- [21] VOJTECH, F. – LEVICKÝ, M. Stratégia – inovácie – kvalita, vyspelá spoločnosť. In *Verejná správa a regionálny rozvoj*, roč. 15, č. 2 (2019), s. 179-185. ISSN 1337-2955.
- [22] Zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov.

Verejná správa ako špecifická služba verejnosti

Jozef KURIL*

Public administration as a specific service to the public

Abstract

In the following article, the author deals with the relationship between public administration and public service as terms closely related. Authortakes the view, that the basic characteristic of the concept of public service is based on its formal criterion, from work to the benefit of a legal person governed by public law (state, municipality, public corporation). He submits that a civil servant may be considered to be any employee employed by a legal person governed by public law as a civil servant only as an employee employed by the State. The concept of public service has the character of a complex legal institution intervening in several sectors of our rule of law (constitutional law, administrative law, labor law).

Keywords: *public administration, state administration, public service, state service, public affairs, executive and administrative activity of the state, public budget, public law, public servant, civil servant, complex legal institute*

JEL Classification: K31

Úvod

V predmetnom príspevku sa zaoberáme vzájomným vzťahom verejnej správy a verejnej služby ako pojmov, ktorých spojitosť sa nespochybňuje a aj vo všeobecnosti je akceptovaná. Z vykonanej analýzy pojmu verejná správa, predovšetkým z jej funkčného vymedzenia vyplýva, že realizácia verejnej správy predstavuje, ako keby (často) osobitnú, jedinečnú verejnú službu – službu verejnosti. Zastávame stanovisko, že základná charakteristika pojmu verejná služba vychádza z jeho formálneho kritéria, t. j. z výkonu práce v prospech právnickej osoby verejného práva (štát, obec verejnoprávna korporácia). Je nepochybné a potvrdzuje to aj obsah tohto príspevku, že s používaním pojmu verejná správa úzko súvisí pojem verejná služba. Sme toho názoru, že za verejného zamestnanca možno považovať každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva, za štátneho zamestnanca považujeme len toho zamestnanca, ktorého zamestnáva štát.

Verejná správa a jej činnosť nevyhnutne predpokladá personálny prvok, t. j. aktívnu účasť človeka-zamestnanca. V súvislosti s činnosťou zamestnancov vo verejnej správe sa používa pojem verejná služba. V ďalšej časti nášho príspevku sa budeme podrobnejšie zaoberať vzájomným vzťahom verejnej správy a verejnej služby.

Pojem správa vo všeobecnosti predstavuje odborné označenie, ktoré má široký obsah, s viacerými možnosťami jeho chápania. V univerzálnom chápaní môžeme správu charakterizovať ako vopred určený postup činnosti so zreteľom na vytýčený cieľ, prípadne ako činnosť, ktorá trvale riadi určené záležitosti. Pod pojmom správa môžeme rozumieť aj činnosť, ktorá je zameraná na zachovanie, rozvíjanie a starostlivosť, o určité veci, záležitosti, hodnoty, stavy a pod. Správa

* prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Katedra práva, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

ako svoju podstatnú, základnú súčasť predpokladá ľudský prvok, to znamená, že predpokladá existenciu ľudí, ktorí sa zaoberajú týmto osobitným druhom činnosti.

V kontexte s vyššie uvedeným, pojem verejná správa predstavuje funkčný a organizačný rozmer pojmu správa. V materiálnom (funkčnom) poňatí pod označením verejná správa rozumieme určitý druh činnosti (faktický výkon správy). V tomto poňatí ide o výkonnú činnosť štátu ako základného verejnoprávneho subjektu, ktorá je uskutočňovaná prostredníctvom jeho orgánov, ako aj výkonnú činnosť tzv. ďalších verejnoprávnych subjektov, resp. ich orgánov, ktorá má základ v správe verejných záležitostí a je realizovaná ako prejav výkonnej moci v štáte. Svojím obsahom sa orientuje na zabezpečenie verejných záležitostí, resp. verejných služieb a na mocenskú ochranu verejných záujmov. Vo formálnom (inštitucionálnom) poňatí chápeme verejnú správu ako sústavu orgánov verejnej správy, v tomto poňatí sa kladie dôraz na inštitúcie, ktoré majú pôsobnosť a právomoc riešiť verejné úlohy, pokiaľ tieto nie sú prikázané na riešenie parlamentu alebo súdom alebo inak povedané, ide o činnosť orgánov označovaných ako správne orgány. (Škultéty, 2014/1)

Verejná správa vykonáva zákony pomocou tzv. výkonných orgánov, na rozdiel od zákonodarstva, kde zákonodarné orgány zákony tvoria a prijímajú. Zákonodarstvom sa teda zákony tvoria, verejnou správou sa vykonávajú. Od súdnictva sa verejná správa odlišuje jednak funkčne, jednak organizačne. Z funkčného hľadiska súdnictvo predstavuje „nálezy práva“, zatiaľ čo verejná správa realizáciu verejných záujmov v medziach práva. Organizačne je súdnictvo uskutočňované vzájomne si rovnými orgánmi, naopak, sústava orgánov verejnej správy je prísne ovládaná vzťahmi podriadenosti a nadriadenosti. Sústava súdov je charakterizovaná koordináciou, sústava štátnych orgánov verejnej správy subordináciou.

Verejná správa ako správa verejných záležitostí je správou vo verejnom záujme a subjekty, ktoré ju vykonávajú, ju realizujú ako právom uloženú povinnosť, a to z titulu svojho postavenia ako verejnoprávnych subjektov.

Na výkone verejnej správy sa za určitých okolností môžu zúčastňovať aj súkromnoprávne subjekty, je to predovšetkým vtedy, keď si subjekty verejnej správy objednavajú výkon verejných služieb, ktoré by inak mali realizovať samy, u súkromnoprávneho subjektu. Činnosť týchto subjektov v tomto prípade prestáva byť súkromnoprávnou vo svojej podstate a stáva sa činnosťou vykonávanou vo verejnom záujme. Takýto výkon verejnej správy je však možný len vtedy, keď je postavenie verejnoprávneho subjektu zastupiteľné a keď to nevylučuje povaha veci.

Z pohľadu štátnej činnosti možno verejnú správu vymedziť negatívne, ako štátnu činnosť, ktorú štát vykonáva okrem zákonodarnej a súdnej činnosti.

Z pohľadu činnosti tzv. ďalších verejnoprávnych subjektov, odlišných od štátu, je potom verejná správa neštátna činnosť výkonného charakteru, ktorej poslaním je spolu zabezpečovať výkon správy štátu. Tieto ďalšie verejnoprávne subjekty predstavujú samosprávne verejnoprávne korporácie, ktoré svoju subjektivitu v určitom zmysle slova odvodzujú od štátu a súčasne sú ním aprobované. Tieto korporácie vykonávajú verejnú správu vo svojom mene a vo svojej pôsobnosti a správa, ktorú vykonávajú, je vo svojej podstate samosprávou.

Činnosť štátu je v oblasti správy zameraná tak na priamu správu štátnych záležitostí, ktoré si štát vyčlenil svojou mocenskou autoritou v dôsledku spoločenskej účelnosti a v súlade so záujmami všetkých článkov správneho komplexu ako sféru svojho výhradného záujmu, ako aj na tvorbu predpisov, ktoré limitujú činnosť celého správneho komplexu. Správny komplex je členený vertikálne a horizontálne. Jeho horizontálna členitosť bazíruje na kategórii právnickej osoby s verejnoprávnym statusom, v dôsledku aplikácie ktorej sa vytvárajú dva základné správne pod-systémy. Sú nimi štátna správa a neštátna správa.

Fungovanie verejnej správy ako správy verejných záležitostí sa realizuje ako prejav výkonnej a nariadenovej činnosti (moci) v štáte. Spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú a realizujú sa v súvislosti s výkonom verejnej správy, sú determinované administratívno-právnou metódou právnej regulácie. Vyplyva to z podstaty práva, ktoré upravuje správno-právne vzťahy a ktoré sa vo svojej

podstate zaraďuje do verejného práva. Verejné právo upravuje vzťahy medzi subjektmi, ktoré si nie sú rovné (vzťah nadriadenosti a podriadenosti) a súčasne zabezpečuje ochranu verejných záujmov. (Hendrych, 1991/2)

S používaním pojmu verejná správa úzko súvisí pojem verejná (štátna) služba. (Kuril, 2018/3) Z analýzy pojmu verejná správa a predovšetkým z jeho funkčného vymedzenia vyplýva, že realizácia verejnej správy predstavuje akúsi špecifickú verejnú službu, a teda termíny „verejná správa“ a „verejná služba“ predstavujú v tomto kontexte pojmy k sebe veľmi blízke, do istej miery takmer identické.

Viac dimenzií pojmového vymedzenia „verejná služba“ vytvára jej spojenie s osobným prvkom, t. j. verejným zamestnancom. Organizačné a funkčné vymedzenie verejnej správy (verejnej služby) nám umožňuje, v spojení s osobným prvkom, zaregistrovať niekoľko obmenených podôb ich vzájomného prepojenia:

1. verejná správa – verejná služba – verejný zamestnanec (najširšie vyjadrenie);
2. štátna správa– štátna služba – štátny zamestnanec (štátny úradník);
3. verejná správa (bez štátnej správy) – verejná služba (bez štátnej služby) – verejný zamestnanec (bez štátneho zamestnanca), t. j. užšie vyjadrenie.

Uvedené väzby vyvolávajú viacero otáznikov, ku ktorým je potrebné zaujať kvalifikované stanovisko. Ide predovšetkým o hľadanie odpovede na otázku vymedzenia:

- pojmu verejná služba a štátna služba vo väzbe na ich osobný prvok;
- osobného substrátu pôsobiaceho vo verejnej, resp. štátnej službe a jeho právneho postavenia.

Poznatky z našej a cudzej odbornej literatúry naznačujú zložitosť jednoznačného vymedzenia týchto pojmov, resp. naznačených väzieb. Tento stav len potvrdzuje tú skutočnosť, že určenie subjektov verejnej, resp. štátnej služby (osobný rozsah) a činností, ktoré tieto subjekty v rámci tejto služby vykonávajú (vecný rozsah), je tradičnou doménou národných právnych úprav vychádzajúc z ich tradícií, organizácie verejnej správy a v neposlednom rade i z finančných možností zabezpečenia výkonu verejnej správy subjektmi, ktoré ju zabezpečujú, t. j. verejnými zamestnancami.

Verejná služba je veľmi úzko spätá so spoločnosťou, ktorá ju zriaďuje a potrebuje na to „aby bola schopná fungovať“. To platí pre štáty a i ch súčasti rovnako ako pre spojenia štátov v medzinárodných organizáciách. Existenčný význam a funkcia verejnej služby pre spoločnosť umožňuje túto službu posudzovať ako znak kvality určitej spoločnosti – v pozitívnom aj negatívnom zmysle.

Pojem „verejná služba“ možno charakterizovať materiálnymi a formálnymi znakmi. V legislatíve krajín aplikujúcich inštitúty verejnej služby prevažuje však formálne kritérium. Pri pojme verejná služba nejde ani tak o druh činnosti, ktorá sa bude vykonávať, teda nie o to, o akú činnosť ide, či je vo verejnom záujme, alebo nie (materiálna teória), ale skôr o to, či činnosť osôb, ktoré ju vykonávajú, predstavuje službu (výkon práce) v prospech právnickej osoby verejného práva (formálna teória)

Vymedzenie verejnej služby v jej materiálnom a formálnom vyjadrení, v podstate kopíruje vymedzenie verejnej správy v jej organizačnom a funkčnom vyjadrení v našej teórii verejnej správy.

V tomto kontexte predstavuje verejná služba:

1. činnosti súvisiace s výkonom verejnej správy, resp.
2. označenie okruhu osôb, ktoré sú vo vzťahoch k právnickej osobe verejného práva.

Tento rozmer verejnej služby vyžaduje objasnenie (analýzu) načrtnutých väzieb.

Najširšie vyjadrenie (obsah a rozsah) predstavuje prvá rovina vzťahu verejná správa (verejná služba) a personálny prvok, ktorý ju realizuje. Ak vychádzame z materiálnej a formálnej teórie verejnej služby, tak za verejnú službu považujeme činnosť vykonávanú vo verejnej správe, v celom jej kontexte chápania, t. j. v štátnej správe, samospráve a vo verejnoprávných korporáciách,

resp. tiež okruh osôb, ktoré vykonávajú službu (výkon práce) v prospech právnickej osoby verejného práva.

Druhá rovina prepojenia predstavuje väzbu štátna správa – štátna služba a osobný prvok, ktorý ju realizuje.

Štátna správa a štátna služba predstavujú užší pojem, než sú pojmy verejná správa a verejná služba. Štátna správa predstavuje správu štátnych záležitostí na rozdiel od neštátnej (samospráva, verejnoprávne korporácie). Obyčajne je spojená s realizáciou vrchnostenských oprávnení (činností) štátu. Podobne ako pri vymedzení verejnej správy (verejnej služby) v najširšom zmysle slova aj tu platí, že za štátnu službu považujeme činnosť vykonávanú v štátnej správe, resp. tiež okruh osôb, ktoré vykonávajú službu (výkon práce) v prospech nie akejkolvek právnickej osoby verejného práva, ale len v prospech štátu a vo vzťahu k štátu.

Tretia rovina vzťahu predpokladá realizáciu verejnej správy a verejnej služby v spojení s osobným prvkom, abstrahujúc štátnu správu a tiež štátnu službu. Táto verejná služba v užšom zmysle slova sa vzťahuje na činnosti vykonávané vo verejnej správe s vylúčením štátnej správy, pôjde predovšetkým o zabezpečovanie tých vecí, ktoré predstavujú verejný záujem, vrátane územnej samosprávy.

Plnovýznamové vyjadrenie personálneho prvku znamená v prvom prípade verejného zamestnanca v najširšom zmysle slova, v druhom prípade štátneho zamestnanca a v treťom prípade verejného zamestnanca v užšom zmysle slova

Uvedené varianty a pojmové vymedzenia predstavujú len základné modifikácie, ktoré môžu nastať vo verejnej (štátnej) službe. Ako sme už naznačili, rôznym prelínaním funkčného (materiálneho) a organizačného (formálneho) kritéria môžu nastať rôzne modifikácie v pojme verejná (štátna) služba a v jej osobnom a vecnom vymedzení

K uvedenej charakteristike verejnej služby pristupujú ďalšie. Tak napr. J. Prusák konštatuje, že „verejná služba vyjadruje právny status, to znamená právne pomery pracovníkov verejnej (štátnej) správy, prípadne aj iných orgánov (sudcov)“. Inštitúcia verejnej služby je metódou profesionalizácie verejnej a najmä štátnej správy, ktorá sa odlišuje od politizácie štátnej správy. (Prusák, 1997/4)

Differentia specifica verejnej služby, je treba viazať v zásade na príslušnosť k inštitúciám alebo na výkon pracovných funkcií, spojených s plnením verejných úloh (verejných záujmov). „Zvláštna povaha zamestnávateľa ako primárneho nositeľa verejnej správy, predmet služieb, spolupôsobenie pri výkone verejnej správy, potreba úzkeho organického včlenenia zamestnanca do organizmu zamestnávateľa“ boli znaky, ktoré podľa Najvyššieho správneho súdu vyvolali nutnosť regulácie odlišnej od „predpisov všeobecného občianskeho zákonníka o zmluve služobnej“ a dali vznik samostatnému inštitútu verejného práva“. (NS 1920/5)

Miera autonómie ďalších zamestnávateľských subjektov, predovšetkým územných verejnoprávných korporácií, ktoré spolu s časťou štátnej moci preberajú i niektoré jeho ďalšie rysy, určuje, či postavenie zamestnancov územnej správy je – aspoň rámcovo – upravené spolu s pomermi zamestnancov štátu alebo zvláštnymi zákonmi.

Také kritériá ako podiel na zabezpečovaní verejných úloh, verejných služieb, verejných záujmov a pod. sa postupom času stále vo väčšom počte krajín začali javiť ako príliš široké a neposkytujúce dostatočné zdôvodnenie pre špecifické právne postavenie rozsiahlej sociálnej vrstvy verejných zamestnancov (vrátane zamestnancov verejných služieb, príp. i verejných podnikov). Výkon verejných úloh je dnes mnohokrát delegovaný na subjekty verejného alebo súkromného sektoru (prípadne zmiešanej povahy) s určitou mierou autonómie, voči ktorým si štát (verejnoprávna korporácia) zachováva niektoré kontrolné a finančné väzby. Tiež v rámci správnych úradov sa skutočná potreba špecifického právneho režimu spája s výkonom štátnej správy vo vlastnom zmysle („public administration propre“), nevzťahuje sa teda na pomocné, obslužné, technické práce.

Často používaným, praktickým východiskom pre vymedzenie verejnej služby je odmeňovanie ich zamestnancov z verejného rozpočtu. Takto k danému problému pristupuje aj Odporúčanie Rady Európy. V rámci tohto vymedzenia sa potom definujú skupiny zamestnancov, ktorých pomery sa vo väčšej či menšej miere odchyľujú od obecnej regulácie zamestnaneckých (pracovnoprávných) vzťahov.

Je pravdou, že v niektorých štátoch zmluvní zamestnanci podliehajú súkromnému právu, na rozdiel od menovaných zamestnancov, na ktorých sa vzťahuje verejné právo. Súd viac menej konštatuje, že v súčasnej praxi zmluvných štátov menovaní zamestnanci a zmluvní zamestnanci často vykonávajú rovnocenné alebo podobné funkcie. Skutočnosť, či aplikované zákonné ustanovenia sú vo vnútroštátnom práve súčasťou verejného alebo súkromného práva, nemôže, podľa pevne zakotvenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, byť sama osebe rozhodujúcou a v každom prípade by to viedlo k nerovnému zaobchádzaniu medzi osobami v štátnych službách, vykonávajúcimi rovnocenné funkcie". A ďalej: „Súd vyslovil názor, že je vhodné prijať materiálne (funkčné) kritérium, založené na povahe funkcií a zodpovednosti, aké zamestnanec vykonáva Na úradoch štátnej správy niektoré pracovné miesta zahŕňajú poslanie všeobecného záujmu alebo účasť na výkone verejnej moci a ich držiteľia teda majú v rukách časť suverenity štátu, ktorý má preto legitímny záujem vyžadovať od týchto zamestnancov zvláštne puto dôvery a lojality. (Kuril – Minčíč, 2015/6)

Z uvedeného vyplýva pre vymedzenie verejnej služby niekoľko záverov:

- určujúcimi hľadiskami pre zvláštnu, spravidla verejnoprávnu reglementáciu verejnej služby sú participácia na výkone štátnej moci a poverenie presadzovať verejný záujem;
- na bližšie rozlíšenie sa uplatňuje funkčné kritérium, vyjadrujúce povahu pracovnej funkcie a povahu a stupeň zodpovednosti;
- uvedené kritériá majú relatívnu platnosť a preto ich nemožno považovať za absolútne meradlo, prikazujúce zvoliť ten či onen systém. Dokonca v rámci jednotlivých štátov dochádza k situácii, že rovnocenné alebo podobné funkcie sú vykonávané tak zmluvnými, ako aj vymenovanými zamestnancami do štátnej služby.

Vzhľadom na súčasnú právnu úpravu právneho režimu výkonu práce zamestnancami orgánov verejnej správy u nás sa však problematika verejnej služby dostala do pozornosti vedy pracovného práva. V tejto súvislosti považujeme za aktuálne konštatovať, že aj veda pracovného práva uvádza v zásade podobnú charakteristiku verejnej služby ako veda správneho práva.

Zastávame stanovisko, že základná charakteristika pojmu verejná služba vychádza z jeho formálneho (inštitucionálneho) kritéria, t. j. výkon práce (služby) pre štát, obec či inú verejnoprávnu korporáciu, to znamená výkon verejnej správy v prospech právnickej osoby verejného práva. V tejto súvislosti nie je dôležité, či zamestnanci vykonávajúci verejnú službu vo verejnoprávnom alebo súkromnoprávnom zamestnaneckom pomere.

Charakteristiku verejnej služby však dotvára aj jej materiálne (funkčné) kritérium, t. j. charakter činnosti vo verejnej službe. Toto kritérium je však, podľa nášho názoru, len sekundárne a používa sa len vtedy, ak ide o vnútornú diferenciáciu činností realizovaných vo verejnej správe. Na základe tohto kritéria rozlišujeme pojmy štátna služba, verejná služba v užšom zmysle slova, obecná služba atď.

Pojmy verejná (štátna) služba a právne pomery verejných (štátnych) zamestnancov sú si síce veľmi blízke, avšak nie identické. V tejto súvislosti zastávame názor, že názvy (označenie) právnych predpisov upravujúcich právne pomery verejných zamestnancov by nemali zníť „zákon o verejnej službe, zákon o štátnej službe“, ale skôr zákon o právnom postavení štátnych úradníkov, zákon o právnom postavení verejných zamestnancov alebo zamestnancov verejných (štátnych) služieb, resp. zákon o štátnej službe a právnom postavení (pomeroch) štátnych úradníkov (úradníkov) a pod.

Pojem verejná služba ako právny inštitút má charakter:

- komplexného právneho inštitútu subsumujúceho inštitúty ústavného, správneho a pracovného práva a prípadne iných odvetví práva, ktoré sa vzťahujú na verejnú (štátnu) službu

v rozsahu pôsobnosti svojich ustanovení; ide predovšetkým o ústavné základy prístupu k verejným funkciám, resp. k úradom, o administratívnoprávne aspekty, obsah činností realizovaných verejnou (štátnou) správou a pracovnoprávne aspekty dotýkajúce sa právneho režimu výkonu činností tvoriacich obsah verejnej (štátnej) služby;

- inštitútu správneho práva (môže byť záležitosťou zvažovania, či všeobecnej, alebo osobitnej časti), ktorý vymedzuje tak vecný rozsah činnosti, ako aj okruh osôb a úradov, ktoré túto činnosť (verejnú, resp. štátnu službu) zabezpečujú vrátane ich personálneho statusu;
- inštitútu pracovného práva, ktorý určuje právny režim (právne pomery) zamestnancov plniacich úlohy, ktoré sú obsahom pojmu verejná (štátna) služba komplexne alebo čiastočne (t. j. v kombinácii s iným odvetvím práva – predovšetkým správnym právom). (Kuril, 2018/7)

Koncepcia štátnej resp. verejnej služby je v jednotlivých krajinách rôzna. Odlišuje sa predovšetkým konkrétnym zamestnávajúcim subjektom, ďalej službami, ktoré sú do nej zahrnuté, a po tretie osobným rozsahom zamestnancov, ktorí sú považovaní za štátnych alebo verejných zamestnancov. Tieto rôznorodé koncepcie vychádzajú z rozmanitých definícií štátnej (verejnej) služby v ústavách, v politických a sociálnych systémoch či v organizačných normách štátu. V odbornej literatúre sa najčastejšie definujú štátni zamestnanci (ale aj verejní) definíciou zamestnávajúceho subjektu. Pojem „Publicemployers“ zahŕňa tak štátnych, ako aj verejných zamestnancov na úrovni centrálnej vlády a miestnych vlád bez ohľadu na to, či sú zahrnutí v jednom alebo viacerých právnych režimoch, či pracujú v obecnej správe alebo zvláštnych agentúrach, ako sú zdravotníctvo, pošty, vzdelávanie, niekedy doprava alebo aspoň železnice, v niektorých prípadoch i polícia a bezpečnostné agentúry.

Takúto charakteristiku pojmu „verejný zamestnanec“ naznačuje aj dohovor Medzinárodnej organizácie práce č. 151 z roku 1978 „O pracovných vzťahoch vo verejnej službe“. Z článku 1 a 2 cit. dohovoru vyplýva, že za „verejného zamestnanca“ sa považuje každá osoba, ktorú zamestnáva verejný orgán, resp. právnická osoba verejného práva.

Takéto vymedzenie pojmu verejný zamestnanec zodpovedá formálno-teoretickému vymedzeniu pojmu verejná služba. V tomto kontexte je možné za verejného zamestnanca považovať každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva bez ohľadu na to, aký je režim právnej regulácie pracovných vzťahov (verejnoprávny alebo súkromnoprávny).

Akceptáciou materiálneho kritéria (t. j. charakterom činnosti) sme už naznačili rozlišovanie verejnej služby, okrem najširšieho vymedzenia tohto pojmu, na pojem štátna služba a verejná služba v užšom zmysle slova. Štátnu službu realizuje štátny zamestnanec, verejnú službu (v užšom zmysle slova) verejný zamestnanec.

Okruh činností a tým aj okruh osôb (vecná pôsobnosť a osobná pôsobnosť), ktoré sa realizujú, resp. tvoria obsah štátnej služby a tým aj verejnej služby, je v jednotlivých krajinách rôzny. Výkon štátnej služby v prevažnom rozsahu realizujú štátni zamestnanci (úradníci), základom ich právneho vzťahu k zamestnávateľovi (štátu) býva verejnoprávny štátnozamestnanecký (úradnícky, služobný) pomer (niekedy založený aj verejnoprávnou zmluvou).

Je výsostnou záležitosťou každého štátu, čo považuje za výkon štátnej, príp. verejnej služby, ktorí zamestnanci budú štátnymi zamestnancami, ktorí ostatnými verejnými zamestnancami. Zatiaľ čo v jednej krajine budú napr. učitelia štátnych škôl štátnymi úradníkmi, tak v inej budú síce verejnými zamestnancami, ale nie úradníkmi.

Záver

V materiálnom (funkčnom) poňatí pod označením verejná správa rozumieme určitý druh činnosti (faktický výkon správy). V tomto poňatí ide o výkonnú činnosť štátu ako základného verejnoprávneho subjektu, ale aj o činnosť tzv. ďalších verejnoprávných subjektov, ktorá má základ v správe verejných záležitostí a je realizovaná ako prejav výkonnej moci v štáte. Vo formálnom (inštitucionálnom) poňatí chápeme verejnú správu ako sústavu orgánov verejnej správy, ide o činnosť orgánov označovaných ako správne orgány.

Verejná správa ako správa štátu nie je však výlučnou činnosťou štátnej správy, ale je súčasne dopĺňaná aj činnosťou neštátnej povahy výkonného charakteru. Verejnú správu tvoria tri zložky, a to: štátna správa, samospráva a verejnoprávne korporácie. Z uvedeného je zrejmé, že pojem verejná správa je širší ako pojem štátna správa.

Pojem verejná služba možno charakterizovať materiálnymi a formálnymi znakmi (ide o vymedzenie pojmu verejná služba v jej funkčnom a inštitucionálnom vyjadrení). Z tohto pohľadu verejná služba predstavuje jednak činnosť súvisiacu s výkonom verejnej správy, jednak označenie okruhu osôb, ktoré sú vo vzťahoch k právnickej osobe verejného práva. Zastávame stanovisko, že základná charakteristika pojmu verejná služba vychádza z jeho formálneho kritéria, t. j. z výkonu práce (služby) v prospech právnickej osoby verejného práva (štát, obec, verejnoprávna korporácia).

Pojem verejná služba je širší ako pojem štátna služba, keďže za verejnú službu považujeme činnosť vykonávanú vo verejnej správe v plnej šírke jej chápania, t. j. v štátnej správe, samospráve a vo verejnoprávných korporáciách, ako aj okruh osôb vykonávajúcich službu v prospech právnickej osoby verejného práva. Zatiaľ čo za štátnu službu považujeme činnosť vykonávanú „len“ v štátnej správe, ako aj okruh osôb vykonávajúcich službu „len“ v prospech štátu a vo vzťahu k štátu.

Za verejného zamestnanca možno považovať každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva, bez ohľadu na to, aký režim právnej regulácie sa uplatňuje. Za štátneho zamestnanca považujeme len toho zamestnanca, ktorého zamestnáva štát, spravidla vo verejnoprávnom štátnozamestnaneckom pomere (v služobnom pomere), ktorý môže byť založený aj verejnoprávnou zmluvou.

Vychádzajúc z analýzy pojmu verejná správa, predovšetkým z jej funkčného vymedzenia, zastávame stanovisko, že pojmy verejná správa a verejná služba sú si navzájom veľmi blízke, prelínajú sa, existujú v úzkej kontinuite. Som tej mienky, na základe vyššie prezentovaných úvah, že verejná správa predstavuje špecifickú službu verejnosti.

Literatúra

- [1] HENDRYCH, D.: *Správní právo II*, Praha: Aleko 1991, s. 81, ISBN 978-80-7179-254-3.
- [2] KURIL, J.: *Verejná a štátna služba*, Bratislava: Wolters Kluwer 2018, s. 45 a nasl. ISBN 978-80-8168-822-5.
- [3] KURIL, J.: *Štátna služba*, Bratislava : Akadémia PZ 2006, s. 47 a nasl., ISBN 80-8054-374-7.
- [4] KURIL, J. – MINČIČ, V.: *Verejná služba v SR*, Bratislava: VŠEMvs 2015, s. 10 a nasl., ISBN 978-80-89654-14-7.
- [5] PRUSÁK, J.: *Teória práva*, Bratislava: VO PFUK 1997, s. 75 a nasl., ISBN 80-7160-094-6.
- [6] ŠKULTÉTY, P.: *Verejná správa a správne právo*, Bratislava: Veda, 2014, s. 67 a nasl. ISBN 978-80- 224-1023.
- [7] Z rozsudku Najvyššieho správneho súdu č. 25, Boh. 1920, dodatok II, s. 783.

Formovanie Európskeho vzdelávacieho priestoru¹

Iveta DUDOVÁ*

Forming the European Educational Area

Abstract

Inclusive, equitable and well-funded quality education is seen as a key driver of ecological and digital transformation in European education policy approaches to support the development of education systems. Education is an investment in the future that contributes to social cohesion, sustainable economic growth, job creation and employment, and thus to a just society. Education is a key tool for individual development and self-realization and increases participation in democratic life. The article focuses on the basic aspects of the completion of the European Education Area in the next five-year time horizon. The aim of the article to characterize the trends in the development of European education policy and analyze the relations between the education policy and social cohesion.

Keywords: European Education Area, education and training, adult education, European education policy, European Commission

JEL Classification: I20, I28

Úvod

Vízia Európy ako spoločného kultúrneho a vzdelávacieho priestoru je neoddeliteľnou dlhodobou súčasťou histórie európskeho integračného procesu, ktorá siaha ďaleko pred dvadsiate storočie. Početní politici a odborníci z praxe, myslitelia a vizionári z najrôznejších prostredí a s veľmi rozdielnymi svetovými názormi a zámermi, ovplyvňovali ciele aj spôsob formovania spoločnej Európy. Výrazný odpor voči úzkej európskej spolupráci v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy (vrátane oblasti vysokoškolského vzdelávania), a najmä voči akejkoľvek spoločnej európskej (vysokoškolskej) politike v európskych štátoch, možno vysvetliť skutočnosťou, že vzdelávanie je bytostne spojené s otázkou národnej identity. Cesta, akou je možné zladovať národné aspekty a princíp subsidiarity v národnej vzdelávacej politike, umožnilo uplatňovanie otvorenej metódy koordinácie (od r. 2002) v oblasti vzdelávacích politík, ktorá umožnila vytvorenie strategického rámca pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave (ET 2010 a ET 2020), ktorý vo svojej podstate predstavuje fórum umožňujúce členským štátom vymieňať si najlepšie postupy a navzájom sa učiť. Rôzne doteraz zrealizované politické opatrenia a iniciatívy už poskytli osnovu pre Európsky vzdelávací priestor (EEA). Jeden z významných krokov na ceste formovania jeho vízie môžeme nájsť napríklad v roku 2002, keď Európska komisia predstavila svoj pohľad na budúcnosť Európskej únie ako Spoločného priestoru znalostí, ktorý tvoria jeho dve základné súčasti – Európsky výskumný priestor (ERA) a Európsky priestor vzdelávania a odbornej prípravy s jeho dvomi oblasťami, ktorými sú Európsky vysokoškolský priestor a Európsky priestor celoživotného vzdelávania. Počas celého predchádzajúceho obdobia boli tieto oblasti podporované a rozvíjané cez európsku vzdelávaciu politiku a jej nástroje. Koncom roku 2020 bola predstavená záverečná etapa dobudovania celého priestoru vzdelávania v EÚ, pričom aj ERA, ktorá bola budovaná

¹ IG č. 1/2019 Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe

* doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

od r. 2000, bola oživená viacerými aktivitami od roku 2018. K výslovnému spusteniu EEA však malo dôjsť až v roku na samite v Göteborgu (sociálny samit o spravodlivých pracovných miestach a raste) v novembri 2017.

Metodológia a ciele príspevku

Európsky vzdelávací priestor má podporovať spoluprácu medzi členskými štátmi Európskej únie s cieľom ďalej obohatiť kvalitu a inkluzívnosť vnútroštátnych systémov vzdelávania a odbornej prípravy. Svoju víziu európskeho vzdelávacieho priestoru do roku 2025 predstavila Európska komisia na sociálnom samite v Göteborgu v roku 2017, a v septembri 2020 bolo predložené jej oznámenie o vytvorení európskeho vzdelávacieho priestoru do roku 2025. Pri stanovení vízie Európskeho vzdelávacieho priestoru, ktorá sa má dosiahnuť do roku 2025, Komisia prijala aj nový akčný plán digitálneho vzdelávania. Dôležitú súčasť budovania európskeho vzdelávacieho priestoru tvorí priestor vysokoškolského vzdelávania, ktorého vývoj bude ovplyvňovať Nový program EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie, prijatý v roku 2017. Nový strategický program pre EÚ na roky 2019 – 2024 schválený Európskou radou zdôrazňuje, že členské štáty musia zvýšiť investície do zručností ľudí a vzdelávania. Investície do vzdelania, zručností a schopností sú nevyhnutnosťou pre všetky členské štáty a malo by to byť aj strategickou prioritou EÚ.

Článok sa zameriava na základné aspekty dobudovania Európskeho vzdelávacieho priestoru v nasledujúcom päťročnom časovom horizonte, pričom analyzuje a dáva do súvislostí aktuálne základné rámce a kroky jeho formovania. Cieľom príspevku je charakterizovať trendy v rozvoji európskej vzdelávacej politiky a analyzovať vzťahy medzi vzdelávacou politikou a sociálnou koheziou v EÚ.

1 Nový program EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie

Vysokoškolské vzdelávanie a jeho prepojenia na výskum a inovácie zohrávajú kľúčovú úlohu pri rozvoji jednotlivcov a spoločnosti, pri formovaní ľudského kapitálu so zručnosťami na vysokej úrovni a podpore angažovanosti občanov, čo Európa potrebuje na vytváranie pracovných miest, hospodárskeho rastu a prosperity. Je v záujme všetkých členských štátov EÚ, aby využili plný potenciál vzdelávania a kultúry a vnímali ich ako hybnú silu pre vytváranie pracovných miest, ekonomický rast a väčšiu sociálnu súdržnosť a takisto ako príležitosť zažiť európsku identitu v celej jej rozmanitosti. Európska komisia úzko spolupracuje s tvorcami národných politík, aby podporila rozvoj politík v oblasti vysokoškolského vzdelávania v krajinách EÚ.

Európska únia zdôrazňuje svoju podporu novému smerovaniu vysokoškolského vzdelávania. V novom programe EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie, ktorý prijala Komisia v máji 2017, sa identifikujú štyri kľúčové ciele európskej spolupráce v oblasti vysokoškolského vzdelávania:

1. riešenie budúcich prípadov nesúladu medzi ponúkanými a požadovanými zručnosťami a podpora excelentnosti v oblasti rozvoja zručností;
2. budovanie inkluzívnych a prepojených systémov vysokoškolského vzdelávania;
3. zaistenie prispievania vysokoškolského vzdelávania k inováciám;
4. podpora efektívnych a účinných systémov vysokoškolského vzdelávania.

Riešenie potrieb zručností na vysokej úrovni v Európe si vyžaduje, po prvé, študijné odbory, ktoré pripravujú študentov na pracovné miesta, v ktorých existuje alebo vzniká nedostatok pracovných síl (absolventi vysokých škôl v odbore veda, technológia, inžinierstvo, (umenie) a matematika (STE(A)M), v zdravotníckych profesiách a vo výučbe), a po druhé, všetci študenti potrebujú získať, bez ohľadu na vednú disciplínu, pokročilé prierezové zručnosti a kľúčové kompetencie s najväčším dôrazom na vysokú úroveň digitálnych zručností, matematickej gramotnosti, samostatnosti, kritického myslenia a schopnosti riešiť problémy.

Vysokoškolské vzdelávanie má zohrávať úlohu pri riešení sociálnych a demokratických výziev Európy. Z hľadiska Komisie to znamená, že vysokoškolské vzdelávanie je inkluzívne, otvorené pre talenty zo všetkých prostredí, a inštitúcie vysokoškolského vzdelávania predstavujú uvedomelé vzdelávacie spoločenstvá spojené so svojimi komunitami.

Nové myšlienky a objavy vyplývajú z ľudskej zvedavosti, tvorivosti a iniciatívy. Cieľom všetkých foriem vysokoškolského vzdelávania by malo byť vybaviť študentov schopnosťou pochopiť nové koncepcie, myslieť kriticky a tvorivo a konať s podnikateľským duchom v záujme vývoja a uplatňovania nových myšlienok. Rozhodujúce sú vysokokvalitné doktorandské štúdium a odborná príprava doktorandov. Investovanie EÚ do regionálneho rozvoja prostredníctvom inovácií sa riadi zásadou inteligentnej špecializácie, ktorá spočíva v zameraní regionálnych investícií a úsilia na inovácie v sektoroch s vysokým potenciálom rastu.

Schopnosť inštitúcií a systémov vysokoškolského vzdelávania zabezpečiť to, čo Európa potrebuje, závisí od efektívne vynaložených primeraných ľudských a finančných zdrojov, stimulov a odmien. Vlády zostávajú primárnymi financovateľmi vysokoškolského vzdelávania vo väčšine členských štátov EÚ a vo všetkých prípadoch zohrávajú kľúčovú úlohu pri vytváraní stimulov, cieľov a noriem kvality pre systém vysokoškolského vzdelávania ako celku.

Na splnenie stanovených cieľov Komisia pripravuje prioritné opatrenia, akými sú:

- spustenie európskej iniciatívy na sledovanie absolventov;
- koalícia EÚ v oblasti STE(A)M;
- podpora integrácie pracovných stáží, uznaných prostredníctvom kreditov ECTS, do programov vysokoškolského vzdelávania, posilnenie obchodných konzorcií programu Erasmus+ s cieľom zvýšiť dostupnosť a kvalitu pracovných stáží a podpora študentských pracovných pobytov v rámci programu Erasmus+ s osobitným zameraním na digitálne zručnosti;
- model digitálnej pripravenosti;
- strategická podpora vysokoškolských učiteľov, doktorandov a absolventov postdoktorandského štúdia prostredníctvom programu Erasmus+;
- rozvoj a testovanie návrhu flexibilných a modulárnych kurzov na podporu prístupu k vysokoškolskému vzdelávaniu;
- rozšírenie modelu regionálneho systému inovácií Európskeho inovačného a technologického inštitútu (ETI-RIS) a značky EIT na viacero univerzít a regiónov;
- ďalší rozvoj a testovanie metód výučby podnecujúcich kreativitu a inovácie v oblasti vysokoškolského vzdelávania;
- pokračovať v zavádzaní vysokoškolského vzdelávania pre inteligentnú špecializáciu;
- príležitosti v rámci akcií Marie Skłodowska-Curie;
- z fóra „Univerzity a podniky“ urobiť centrálnu miestu pre výmenu názorov o inštitúciách vysokoškolského vzdelávania a regionálnom rozvoji na európskej úrovni a podporiť vytváranie regionálnych a národných fór univerzít a podnikov v celej EÚ;
- kontrola štruktúr financovania, stimulov a odmeňovania pre systémy vysokoškolského vzdelávania v spolupráci s OECD a na základe programu partnerského poradenstva pre členské štáty EÚ v oblasti dobrého návrhu stimulov a financovania vo vysokoškolskom vzdelávaní;
- vytvorenie centra vedomostí o vysokoškolskom vzdelávaní prostredníctvom začlenenia európskeho registra terciárneho vzdelávania (ETER), hodnotenia vysokých škôl cez U-Multirank a navrhovanej pilotnej fázy štúdie sledovania uplatnenia absolventov; a preskúmanie realizovateľnosti zriadenia elektronických študentských identifikačných systémov na umožnenie cezhraničného prístupu k službám a údajom týkajúcim sa študentov.

2 Akčný plán digitálneho vzdelávania (2021 – 2027)

Digitálna transformácia poháňaná inováciami a technologickým vývojom pretvára spoločnosť, trh práce a budúcnosť práce. Zamestnávateľia čelia ťažkostiam pri nábore vysokokvalifikovaných pracovníkov vo viacerých hospodárskych odvetviach vrátane digitálneho sektora. V mnohých kategóriách pracovných miest v EÚ sa očakáva, že 90 % pracovných miest si bude v budúcnosti vyžadovať nejakú formu digitálnych zručností a od 65 % detí, ktoré dnes nastupujú do základnej školy, sa v konečnom dôsledku očakáva, že budú pracovať na pracovných miestach, ktoré ešte neexistujú. 43 % obyvateľov EÚ stále chýbajú základné digitálne zručnosti, pričom existujú významné rozdiely v rámci členských štátov aj medzi nimi, ako aj rozdiely na základe sociálno-ekonomického postavenia, veku, príjmu, rodu, stupňa vzdelania a zamestnania. Len 35 % ľudí vo

veku 55 až 74 rokov má základné digitálne zručnosti v porovnaní s 82 % ľudí vo veku 16 až 24 rokov, čo spôsobuje, že starší ľudia sú zraniteľnejší voči digitálnemu vylúčeniu. Prístup k digitálnemu vzdelávaniu v súlade s Európskym pilierom sociálnych práv musí byť hlavnou zásadou politiky digitálneho vzdelávania.

V septembri 2020 predložila Komisia Akčný plán digitálneho vzdelávania 2021 – 2027. Prispôbenie vzdelávania a odbornej prípravy digitálnemu veku. Akčný plán podporuje cieľ európskeho programu v oblasti zručností, ktorým je zabezpečiť, aby 70 % osôb vo veku 16 až 74 rokov malo do roku 2025 aspoň základné digitálne zručnosti. Akčný plán môže využívať program Erasmus, Európsky sociálny fond, Európsky fond regionálneho rozvoja a politiky inteligentnej špecializácie, Nástroj na prepájanie Európy, program Digitálna Európa a Horizont Európa.

Strategickým cieľom všetkých orgánov a agentúr pôsobiacich v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy musí byť kvalitné a inkluzívne digitálne vzdelávanie rešpektujúce ochranu osobných údajov a etické zásady. Covid-kríza ukázala, že digitálne vzdelávanie nie je okrajovou otázkou, ale ústredným prvkom učenia sa, výučby a hodnotenia v 21. storočí. Všetky subjekty pôsobiace v oblasti vzdelávania musia strategicky uvažovať o tom, ako možno digitálne technológie začleniť do vzdelávania a odbornej prípravy. Transformácia vzdelávania v digitálnom veku je úlohou celej spoločnosti. Táto transformácia by mala zahŕňať posilnený dialóg a silnejšie partnerstvá medzi pedagógmi, súkromným sektorom, výskumnými pracovníkmi, obcami a verejnými orgánmi.

Primerané investície do pripojiteľnosti, vybavenia a organizačných kapacít a zručností by mali zabezpečiť, aby k digitálnemu vzdelávaniu mali prístup všetci. Vzdelávanie je základným ľudským právom a prístup k nemu musí byť zaručený, a to bez ohľadu na prostredie, v ktorom sa uskutočňuje – fyzické, digitálne alebo kombinované. Právo na kvalitné a inkluzívne vzdelávanie a odbornú prípravu a celoživotné vzdelávanie je prvou zásadou Európskeho piliera sociálnych práv, zatiaľ čo piata zásada piliera poskytuje pracovníkom právo na odbornú prípravu.

EÚ by mala riešiť príležitosti a výzvy digitálnej transformácie vo vzdelávaní a v odbornej príprave, kde sú stanovené dve strategické priority, ktoré sa majú realizovať na úrovni EÚ, pričom sa v plnej miere dodržiava zásada subsidiarity.

Strategickou prioritou č. 1 je podpora rozvoja vysokovýkonného ekosystému digitálneho vzdelávania. Vlády, inštitúcie vzdelávania a odbornej prípravy, súkromný sektor a verejnosť sa musia zapojiť do tejto podpory s cieľom vytvoriť vysokovýkonný ekosystém digitálneho vzdelávania. Politiky, ktoré sú relevantné z hľadiska digitálneho vzdelávania, musia byť prepojené efektívnym spôsobom. EÚ môže k tomuto úsiliu prispieť na všetkých úrovniach. V ročnej stratégii udržateľného rastu na rok 2021 sa zdôrazňuje potreba mimoriadnych investícií do zručností a pripojiteľnosti. Európska komisia bude v záujme podpory vysokovýkonného ekosystému digitálneho vzdelávania uskutočňovať nasledujúce opatrenia:

- a) Začiatok strategického dialógu s členskými štátmi s cieľom pripraviť odporúčania Rady do roku 2022, týkajúci sa faktorov umožňujúcich úspešné digitálne vzdelávanie vrátane:
 - riešenia nedostatkov v pripojiteľnosti (pomocou využitia finančných prostriedkov EÚ, ako aj financovania zo strany členských štátov a súkromných zdrojov);
 - riešenia nedostatkov vo vybavení (pomocou využitia finančných prostriedkov EÚ, ako aj financovania zo strany členských štátov a súkromných zdrojov a vytvorenia schém opätovného použitia vhodného hardvéru od verejnej správy a podnikov v školách);
 - podpory inštitúcií vzdelávania a odbornej prípravy poskytnutím know-how o tom, ako sa prispôbiť a digitalizovať inkluzívnym spôsobom (pomocou príslušných nástrojov a mechanizmov EÚ);
 - riešenia prístupnosti a dostupnosti podporných technológií;
 - podpory členských štátov, aby posilňovali užší dialóg o digitálnom vzdelávaní medzi zainteresovanými stranami v hospodárstve a so vzdelávacími inštitúciami;
 - podpory členských štátov, aby vypracovali usmernenia pre digitálne vzdelávanie na základe najlepších postupov a skúseností a zvyšovali úrovne zručností svojich učiteľov.

- b) Na základe skúseností z krízy spôsobenej pandémiou COVID-19, do konca roka 2021 predložiť návrh odporúčania Rady týkajúceho sa online a dištančného vzdelávania pre primárne a sekundárne vzdelávanie. Pomohlo by to na úrovni EÚ vytvoriť spoločné chápanie prístupov potrebných pre dištančné, online a zmiešané vzdelávanie, ktoré je účinné, inkluzívne a stimulujúce.
- c) Vypracovanie európskeho rámca pre digitálny obsah vzdelávania, ktorý bude vychádzať z európskej kultúrnej a kreatívnej rozmanitosti a zahŕňať hlavné zásady pre konkrétne sektory vzdelávania a ich potreby (ako je vysokokvalitný inštruktážny dizajn, prístupnosť, uznávanie a viacjazyčnosť), pričom sa zohľadní potreba interoperability, osvedčovania, overovania a prenositeľnosti obsahu. Zadané štúdie uskutočniteľnosti týkajúcej sa vytvorenia európskej platformy pre výmenu určenej na zdieľanie osvedčených online zdrojov (napríklad hromadných otvorených online kurzov) a prepojenie existujúcich vzdelávacích platforiem. Táto európska platforma pre výmenu odráža návrhy na platformu pre MOOC (hromadné otvorené online kurzy) rôznych zainteresovaných strán počas procesu konzultácií so zainteresovanými stranami.
- d) Podpora gigabitového pripojenia škôl, ako aj pripojiteľnosti v školách, podľa potreby, v rámci Nástroja na prepájanie Európy. Uskutočňovanie akcií na zvyšovanie informovanosti o možnostiach financovania v rámci iniciatívy Connectivity4Schools. Podpora členských štátov v tom, aby zahŕňali širokopásmové pripojenie do investičných a reformných projektov vo svojich národných plánoch podpory obnovy a odolnosti v rámci Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti v súlade s jedným z jeho hlavných projektov Connect. Gigabitové symetrické pripojenie škôl sa ako jeden zo sociálno-ekonomických faktorov predpokladá v strategických cieľoch EÚ na rok 2025 a je oprávnené v rámci Nástroja na prepájanie Európy 2.
- e) Využívanie projektov spolupráce v rámci programu Erasmus na podporu plánov digitálnej transformácie inštitúcií primárneho vzdelávania, sekundárneho vzdelávania, odborného vzdelávania a prípravy, vysokoškolského vzdelávania a vzdelávania dospelých. Bude to zahŕňať najmä projekty v rámci kľúčovej akcie 2 programu Erasmus. Podpora digitálnej pedagogiky a odborných znalostí pri používaní digitálnych nástrojov pre učiteľov vrátane dostupných a podporných technológií a digitálneho obsahu prostredníctvom akadémií pre učiteľov v rámci programu Erasmus a spustenie online nástroja sebahodnotenia pre učiteľov – SELFIE pre učiteľov, ktorý vychádza z európskeho rámca pre digitálne kompetencie pedagógov s cieľom pomôcť identifikovať silné stránky a medzery v ich digitálnych, technických a pedagogických zručnostiach. Vo vysokoškolskom vzdelávaní sa to môže realizovať prostredníctvom série strategických preskúmaní digitálnej transformácie inštitúcií vysokoškolského vzdelávania, ktoré vychádzajú z iniciatívy HEInnovate a zameriavajú sa na rozvoj inovačných kapacít inštitúcií vysokoškolského vzdelávania
- f) Vypracovanie etických usmernení o umelej inteligencii a využívaní údajov pri výučbe a vzdelávaní pre pedagógov na podporu chápania vznikajúcich technológií a ich využívania vo vzdelávaní a podpora súvisiacich výskumných a inovačných činností prostredníctvom programu Horizont Európa (oblasti zamerania zahŕňajú umelú inteligenciu, údaje, virtuálnu realitu, rozšírenú realitu, atď.) Bude sa pritom vychádzať z Etických usmernení pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Usmernenia budú doplnené programom odbornej prípravy pre výskumných pracovníkov a študentov o etických aspektoch umelej inteligencie a budú zahŕňať cieľ 45 % účasti žien na činnostiach odbornej prípravy.

Strategickou prioritou č. 2 je posilnenie digitálnych zručností a kompetencií relevantných pre digitálnu transformáciu. Meniaca sa spoločnosť a prechod na zelené a digitálne hospodárstvo si vyžadujú dobré digitálne kompetencie. Podpora digitálnych zručností na všetkých úrovniach pomáha zvyšovať rast a inovácie a budovať spravodlivejšiu, súdržnejšiu, udržateľnejšiu a inkluzívnejšiu spoločnosť. Nadobudnutie digitálnych zručností a digitálnej gramotnosti pomôže ľuďom všetkých vekových skupín, aby sa stali odolnejší, zlepšili účasť na demokratickom živote a chránili svoje bezpečie online. Vybavenie európskych pracovníkov a uchádzačov o zamestnanie digitálnymi zručnosťami bude mať zásadný význam pre oživenie hospodárstva v nadchádzajúcich rokoch. Okrem digitálnych zručností si digitálne hospodárstvo vyžaduje aj doplňujúce zručnosti,

ako sú adaptabilita, komunikačné a kooperačné zručnosti, riešenie problémov, kritické myslenie, tvorivosť, podnikavosť a pripravenosť učiť sa. Na zlepšenie rozvoja digitálnych kompetencií Európska komisia zrealizuje nasledujúce opatrenia:

1. Vypracovanie spoločných usmernení pre učiteľov a pedagogických pracovníkov s cieľom podporiť digitálnu gramotnosť a bojovať proti dezinformáciám prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy. Toto sa uskutoční v súlade s pripravovaným akčným plánom pre médiá.
2. Aktualizovanie Európskeho rámca digitálnych kompetencií s cieľom zahrnúť umelú inteligenciu a zručnosti súvisiace s údajmi. Podpora rozvoja vzdelávacích zdrojov v oblasti umelej inteligencie pre školy, organizácie odborného vzdelávania a prípravy a iných poskytovateľov odbornej prípravy. Zvyšovanie informovanosti o možnostiach a výzvach umelej inteligencie v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy.
3. Rozvoj európskeho osvedčenia o digitálnych zručnostiach (EDSC), ktoré by mohli vlády, zamestnávateľi a iné zainteresované strany v celej Európe uznávať a akceptovať. Európania by tak mohli uviesť svoju úroveň digitálnych kompetencií zodpovedajúcu úrovniám ovládania uvedeným v rámci digitálnych kompetencií. EDSC sa podporí prístupom založeným na sebahodnotení.
4. Návrh odporúčania Rady týkajúceho sa zlepšenia poskytovania digitálnych zručností vo vzdelávaní a odbornej príprave. Toto opatrenie bude zahŕňať využívanie nástrojov EÚ na investovanie do profesijného rozvoja učiteľov; výmeny najlepších postupov v oblasti inštruktážnych metód, a to aj prostredníctvom zamerania sa na kvalitné inkluzívne vzdelávanie v oblasti výpočtovej techniky (informatiky) na všetkých úrovniach vzdelávania a na podporu dialógu s príslušným odvetvím o pri identifikácii a aktualizácii nových a vznikajúcich potrieb v oblasti zručností, a to v súčinnosti s programom v oblasti zručností.
5. Zlepšenie monitorovania a podpory nadnárodného zberu údajov o digitálnych zručnostiach vzdelávajúcich sa osôb prostredníctvom účasti na ICILS s cieľom lepšie pochopiť nedostatky a posilniť informačnú základňu pre opatrenia na riešenie týchto nedostatkov. Posúdenie vykoná Medzinárodná asociácia pre hodnotenie výsledkov vzdelávania (IEA), ktorá je zodpovedná za štúdiu ICILS. ICILS alebo Medzinárodná štúdia o počítačovej a informačnej gramotnosti priamo meria počítačovú a informačnú gramotnosť študentov, ale zatiaľ sa nevzťahuje na všetky členské štáty. Používa sa už v siedmich členských štátoch. Toto opatrenie bude zahŕňať zavedenie cieľovej hodnoty EÚ pre digitálne kompetencie študentov s cieľom znížiť podiel študentov vo veku 13 – 14 rokov, ktorí nedosahujú dobré výsledky v oblasti počítačovej a informačnej gramotnosti, na menej ako 15 % do roku 2030.
6. Stimulovanie rozvoja pokročilých digitálnych zručností zavádzaním cielených opatrení vrátane rozšírenia stáží v rámci iniciatívy *Digitálna príležitosť* prostredníctvom ich rozšírenia na vzdelávajúce sa osoby a učňov v odbornom vzdelávaní a príprave a ponuky príležitostí na profesijný rozvoj pre učiteľov, školiteľov a iných pedagogických pracovníkov v školách, v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy, vzdelávania dospelých a vysokoškolského vzdelávania.
7. Podpora účasti žien v oblasti STEM v spolupráci s Európskym inovačným a technologickým inštitútom (EIT); podpora koalície EÚ v oblasti STEM, aby vypracovala nové učebné osnovy vysokoškolského vzdelávania pre inžinierske, informačné a komunikačné technológie založené na prístupe STEAM, aby boli pre ženy atraktívnejšie a zvýšila sa ich účasť a kariérny rast v oblastiach STEM a IT. Prístup STEAM pri učení a výučbe spája STEM a iné študijné odbory. Podporuje horizontálne, prierezové zručnosti, ako sú digitálne zručnosti, kritické myslenie, riešenie problémov, riadenie a podnikanie. Takisto podporuje spoluprácu s neakademickými partnermi a reaguje na hospodárske, environmentálne, politické a sociálne výzvy. STEAM podporuje kombináciu znalostí, ktoré sa vyžadujú v reálnom svete, a prirodzenú zvedavosť.

S cieľom zlepšiť spoluprácu v oblasti digitálneho vzdelávania na úrovni EÚ Komisia zabezpečí ďalšie opatrenie – zriadenie Európskeho centra digitálneho vzdelávania.

Monitorovanie a hodnotenie sa zabezpečí ako súčasť rámca riadenia Európskeho vzdelávacieho priestoru.

3 Európsky vzdelávací priestor

Cieľom Európskeho vzdelávacieho priestoru je vyvinúť holistický prístup k opatreniam EÚ v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy s cieľom vytvoriť reálny európsky vzdelávací priestor, ktorý bude prospešný pre všetkých študentov, učiteľov a inštitúcie. Myšlienka vytvoriť európsky vzdelávací priestor bola prvýkrát schválená európskymi lídrami na sociálnom samite 2017 vo švédskom Göteborgu. Prvé balíčky opatrení boli prijaté v rokoch 2018 a 2019 a boli zamerané na kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie, digitálne zručnosti a spoločné hodnoty a inkluzívne vzdelávanie.

Oznámenie Komisie o vytvorení Európskeho vzdelávacieho priestoru bolo zverejnené v septembri 2020. Stanovuje sa v ňom cesta k vytvoreniu európskeho vzdelávacieho priestoru do roku 2025. Vízia Komisie o európskom vzdelávacom priestore navrhuje konsolidovať existujúce úsilie a ďalej rozvíjať Európsky vzdelávací priestor v šiestich dimenziách – kvalita, inklúzia a rodová rovnosť, zelený a digitálny prechod, učiteľia a školitelia, vysokoškolské vzdelávanie a geopolitický rozmer.

Európsky vzdelávací priestor bude spolupracovať s európskou agendou zručností, obnovenou politikou odborného vzdelávania a prípravy a Európskym výskumným priestorom s cieľom využiť vedomosti – ako základ obnovy a prosperity Európy. Európska agenda zručností je päťročný plán, ktorý má pomôcť jednotlivcom a podnikom rozvíjať viaceré a lepšie zručnosti.

Na úrovni EÚ vízia pre kvalitu vzdelávania zahŕňa osvojenie základných zručností vrátane digitálnych kompetencií; osvojenie si prierezových schopností, ako sú kritické myslenie, podnikanie, tvorivosť a občianska angažovanosť prostredníctvom transdisciplinárneho zamerania; podporu duálnej slobody mobility študentov a učiteľov a inštitúcií (mobilita vo vzdelávaní a cezhraničná spolupráca); podporu výučby jazykov a viacjazyčnosti, podporu učiteľov pri riadení jazykovej a kultúrnej rozmanitosti v škole; prenos európskej perspektívy do vzdelávania a udržiavanie inštitúcií vzdelávania a odbornej prípravy ako bezpečného prostredia.

Pre rozvoj dimenzií inklúzia a rodová rovnosť je nevyhnutné oddeliť dosiahnuté vzdelanie a výsledky od vplyvu sociálneho, ekonomického a kultúrneho statusu; vo vzdelávacích systémoch dosiahnuť súlad s Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím; dosiahnuť podporu systémov odborného vzdelávania a stratégií celoživotného vzdelávania vo vzťahu k trhu práce; posilniť cezhraničnú spoluprácu pri práci s mládežou; odstrániť rodové stereotypy, a to najmä tie, ktoré obmedzujú výber študijného odboru chlapcami a dievčatami.

Politiky a investície do oblasti vzdelávania a odbornej prípravy zamerané na prechod k zeleným a digitálnym technológiám sa považujú za kľúč k budúcej odolnosti a prosperite Európy.

Učiteľia, školitelia a pedagogickí zamestnanci sú jadrom vzdelávania. Obsahom vízie pedagogickej profesie v rámci Európskeho vzdelávacieho priestoru sú vysoko kompetentní a motivovaní pedagógovia, ktorí môžu využívať širokú podporu a príležitosti na profesionálny rozvoj počas celej svojej kariéry. Oblasť vzdelávania, odbornej výučby a výcviku by mali byť vysoko ohodnotenými profesiami.

Cieľmi európskych systémov vysokoškolského vzdelávania by mali byť užšia a hlbšia spolupráca medzi inštitúciami vysokoškolského vzdelávania; cezhraničný politický rámec, ktorý umožňuje bezproblémovú vzájomnú spoluprácu; vysokoškolské inštitúcie ako ústrední aktéri tzv. znalostného štvoruholníka (vzdelávanie, výskum, inovácie a služby pre spoločnosť); automatické uznávanie kvalifikácií a študijných pobytov v zahraničí na účely ďalšieho vzdelávania; zabezpečenie kvality spoločných nadnárodných aktivít a uznávanie a prenosnosť krátkych kurzov vedúcich k mikroúverom; zameranie na špecializované vzdelávacie programy zamerané na pokročilé digitálne zručnosti.

Zmena globálneho usporiadania sveta vyžaduje posilnenie európskej medzinárodnej spolupráce vrátane vzdelávania. Bude nevyhnutná podpora európskych záujmov a hodnôt. V medzinárodnom rozmere európsky vzdelávací priestor, reciprocita, rovnaké podmienky, ako aj etika a integrita a normy budú ústrednou súčasťou rozvoja ambiciózných partnerstiev s partnerskými krajinami naprieč celým svetom.

Prebiehajúce aj nové pripravované iniciatívy budú finančne podporovať napĺňanie týchto šiestich dimenzií. V novom programovom období to bude najmä posilnený program Erasmus, programy Digitálna Európa, Erasmus Teacher Academy Učiteľská akadémia Erasmus a Európsky zbor solidarity, posilnená Akcia Jean Monnet, iniciatíva Cesty k úspechu v škole, rozvoj Európskeho prístupu k mikroúverom, Horizont Európa, iniciatívy Výskumníci v školách, Európska cena za inovatívne vyučovanie, Vzdelávanie pre klimatickú koalíciu, Európska iniciatíva univerzít, Európska iniciatíva pre študentské preukazy, Akčný plán digitálneho vzdelávania, svetové akcie ako Erasmus Mundus a Spoločné magisterské programy na posilnenie medzinárodných partnerstiev.

Záver

Inkluzívne, spravodlivé a riadne financované kvalitné vzdelávanie sa v prístupoch európskej vzdelávacej politiky zameranej na podporu rozvoja vzdelávacích systémov považuje za kľúčovú hnaciu silu ekologickej a digitálnej transformácie. Vzdelávanie predstavuje investíciu do budúcnosti, ktorá prispieva k sociálnej súdržnosti, udržateľnému hospodárskemu rastu, tvorbe pracovných miest a zamestnanosti, a tým k spravodlivej spoločnosti. Vzdelávanie je kľúčovým nástrojom individuálneho rozvoja a sebarealizácie a zvyšuje účasť na demokratickom živote.

Systém vzdelávania a odbornej prípravy je čoraz väčšmi súčasťou digitálnej transformácie a môže využiť jej prínosy, ako aj príležitosti, ktoré ponúka. Musí však účinne riadiť aj riziká digitálnej transformácie vrátane rizika digitálnej priepasti v mestách a na vidieku, ktorá spôsobuje, že niektorí ľudia môžu mať z transformácie väčší úžitok ako iní. Digitálna transformácia vo vzdelávaní je poháňaná pokrokom v oblasti pripojiteľnosti; rozsiahlym využívaním zariadení a digitálnych aplikácií; potrebou individuálnej flexibility a neustále rastúcim dopytom po digitálnych zručnostiach. Kríza spôsobená pandemiou COVID-19, ktorá výrazne ovplyvnila vzdelávanie a odbornú prípravu, urýchlila zmeny a poskytla nové vzdelávacie skúsenosti. Akčný plán poskytuje politický kontext a strategické usmernenia na zvýšenie digitálneho vplyvu programu Erasmus. Zmiešaná mobilita bude začlenená do programu Erasmus tak, že sa zavedie zložka virtuálne vzdelávanie, a ďalšie posilnenie úspešných iniciatív, ako je elektronické partnerstvo škôl (e-Twinning).

Úspešnosť vybudovania Spoločného európskeho vzdelávacieho priestoru bude závisieť najmä od schopnosti spolupráce a záväzku členských štátov sledovať spoločné ciele – všetko v rámci otvorenej metódy koordinácie. Celý tento proces by sa mal rozvíjať v kontexte ďalšej dekády európskej stratégie, medzi ciele ktorej budú patriť aj benchmarky vo vzdelávaní a odbornej príprave pre do roku 2030, ktoré by mala schváliť Rada.

Literatúra

- [1] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025 COM(2020) 625 final.
- [2] DUDOVÁ, I.: *Ekonomía vzdelávania*. Bratislava: Iura Edition, 2013. ISBN 978-80-8078-668-7
- [3] DUDOVÁ, I. – STANEK, V. – POLONYOVÁ, S.: *Sociálna politika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-8168-866-9
- [4] HERIARD, P. – PRUTSCH M. J. – THOENES S. : Making the European Education Area a reality: state of affairs, challenges and prospects. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, 2021. Dostupné na internete: <https://research4committees.blog/2021/03/10/making-the-european-education-area-a-reality-state-of-affairs-challenges-and-prospects/>
- [5] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o novom programe EÚ pre vysokoškolské vzdelávanie, v Bruseli 30. 5. 2017. COM(2017) 247 final.
- [6] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o vytvorení európskeho vzdelávacieho priestoru do r. 2025. COM(2020) 625 final.

- [7] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Akčný plán digitálneho vzdelávania 2021 – 2027. Prispôbenie vzdelávania a odbornej prípravy digitálnemu veku. COM(2020) 624 final.
- [8] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru, Výboru regiónov a Európskej investičnej banke Ročná stratégia udržateľného rastu na rok 2021 COM(2020) 575 final.
- [9] Výbor pre kultúru a vzdelávanie Európskeho parlamentu: Správa o formovaní politiky digitálneho vzdelávania (2020/2135(INI) A9-0042/2021

Úlohy inštitúcií verejného sektora v podpore malých a stredných podnikov¹

Pavol KRIŽO* – Andrej RÁCIK**

The role of public sector institutions in the supporting of small and medium-sized enterprises

Abstract

Slovakia is a relatively small economy with the most significant regional differences within the club of developed countries and also as an economy in which these differences deepened the most in the observed twenty-year period. Although Slovakia experienced a significant economic recovery and a strong strengthening of the labor market in all regions in the post-crisis period, nothing has changed significantly in the long-term trend of the improvement of deep regional disparities. This trend has further strengthened the importance of the SME segment as key partners, especially in those regional economies to which no significant foreign investment has been directed. Especially in less developed regions, SMEs are the main or only source of economic activity and jobs.

The aim of the paper is analysis of the existing institutional system of SME support to strengthen the current support framework for SMEs with emphasis on the proposal of measures to increase the effectiveness of SME support in Slovakia.

Keywords: Management, competencies, regional disparities, public administration, regional disparities, goldplating, foreign investment

JEL Classification: Q54

Úvod

Verejný sektor má v rámci podpory malých a stredných podnikov (ďalej len „MSP“) svoje nezastupiteľné miesto. Z hľadiska minimálneho zasahovania štátu do trhových procesov nie je možné ignorovať skutočnosť, že je to práve verejný sektor, ktorý nesie primárnu zodpovednosť za nastavovanie legislatívneho a regulačného rámca pre podnikanie. Verejný sektor má úlohu realizovať aj aktívne podporné opatrenia tak, aby nimi reagoval na rozsiahlejšie spoločenské a ekonomické výzvy.

Do podpory segmentu malých a stredných podnikov na Slovensku je zapojené celé spektrum inštitucionálnych aktérov. Každý z nich v súčasnosti realizuje podporné aktivity v oblastiach svojej pôsobnosti a spôsobom, ktorý pokladá za najvhodnejší. Obzvlášť silnou stránkou je potom fyzická prítomnosť pobočiek Národného podnikateľského centra v regiónoch. Tento mimoriadne dôležitý aspekt podporného rámca umožňuje poskytovanie nefinančnej podpory aj v tých častiach Slovenska, kde je táto podpora aj najviac potrebná. Výsledkom súčasného nastavenia je teda pestrá ponuka špecializovaných programov.

¹ Projekt IGP 4/2020 – Aktuálne otázky ekonomiky podnikov v dôsledku prebiehajúcich zmien svetového hospodárstva

* PhDr. Ing. Pavol Križo, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: pavol.krizo@vsemvs.sk

** Mgr. Andrej Ráčík, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: andrej.racik@vsemvs.sk

Podporný rámec MSP je pre podnikateľov príliš komplikovaný a neprehľadný. Na strane poskytovateľov vzniká významný problém pri koordinácii podporných nástrojov, ktoré na seba buď nemusia zmysluplne nadväzovať, alebo sa svojou pôsobnosťou zbytočne prekrývajú.

Cieľom článku pri rešpektovaní ekonomického významu MSP je analýza existujúceho inštitucionálneho systému podpory MSP s dôrazom na návrh opatrení na zvýšenie jej efektívnosti.

1 Ekonomický význam MSP

Segment malých a stredných podnikov vytrvalo naberá na význame v kontexte dvoch ekonomických trendov, ktoré sú výzvou pre udržanie prosperity a rastu ekonomiky SR v budúcnosti. Pri hľadaní systematických riešení na tieto výzvy pritom malé a stredné podniky je nielen nemožné ignorovať, musia sa stať integrálnou súčasťou riešení.

Pre podnikateľov je stále zložité zorientovať sa, o aký druh podpory sa jedná a ktorá inštitúcia ju ponúka. U poskytovateľov vzniká problém pri koordinácii podporných nástrojov, ktoré na seba nenadväzujú, ale sa prekrývajú. Rozptýlenie podporných programov na množstvo subjektov zároveň prakticky znemožňuje zmysluplné nastavovanie strategických priorít v rámci podporného rámca.

Tabuľka 1 Prehľad programov a nástrojov podpory MSP v SR

Podpora rozvoja podnikania	Podpora začatia podnikania	Podpora internacionalizácie	Inovačné aktivity
Rastový program	Akceleračný program	Časť aktivít Rastového programu	Európska rada pre inovácie
Podpora rodinného podnikania	Stážový program pre MSP	Enterprise Europe Network	Fond inovácií a technológií
Slovenský rozvojový fond	Národný holdingový fond	EU – Japan Centre	Kreatívne vouchery
Mikropôžičkový program	Startup Europe Regions Network	Interreg V-A	Inovačné vouchery
COSME	Programu na podporu start-upov	Produkty EXIMBANKY	Eurostars
Investičná pomoc na rozvoj regiónov	Inkubátor pre MSP	NP Podpora Internacionalizácie	InnovFin
Slovak Investment Holding	Creative point	Portál Vaša Európa	Horizont 2020
Eterus Capital	CROWD-FUND-PORT	Info ASEAN, Čína a MERCOSUR	Podpora čistej výroby
Úvery a záruky SZRB	Erasmus pre mladých podnikateľov	Portál Export.Slovensko.sk	Interreg Europe a Central Europe

Zdroj: Vlastné spracovanie

Je dôležité a potrebné zotrvať v celkovej konsolidácii inštitucionálneho systému podpory MSP na Slovensku. Výsledným riešením musí byť razantné zníženie počtu verejných inštitúcií zapojených do podpory na jedinú inštitúciu alebo jediné kontaktné miesto. Prítomnosť v regiónoch je žiadúce zachovať. Výzvou zostáva miera byrokracie spojená s vybavovaním žiadostí o podporu.

V rokoch 2014 až 2018 to boli MSP, ktoré vytvorili 154-tisíc nových pracovných miest, kde asi dve tretiny z tohto počtu pripadali na segment mikropodnikov. Segment veľkých firiem vytvoril na Slovensku v sledovanom období 32-tisíc nových pracovných miest, čo predstavovalo asi päťnásobne menej. Podľa prognózy Európskej komisie by MSP aj napriek celkovému spomaleniu ekonomickej aktivity mali v trende tvorby nových pracovných miest pokračovať a do konca roka 2021 ich vytvoriť dodatočných 45-tisíc.²

² EUROPEAN COMMISSION. 2019 SBA Fact Sheet: Slovakia

Prvou veľkou výzvou sú existujúce disparity v rozvinutosti a potenciály rastu slovenských regiónov. Napriek tomu, že SR sa radí medzi krajiny s malou ekonomikou, podľa analýzy OECD získalo v roku 2016 v tomto smere dve prvenstvá.³ Ako ekonomika s najvýraznejšími regionálnymi rozdielmi spomedzi vyspelých krajín a zároveň ako ekonomika, v ktorej sa tieto rozdiely v sledovanom dvadsaťročnom období najviac prehĺbili.

Tabuľka 2 Typy regionálnych disparít

indikátor	ekonomický	ekologický	sociálny
HDP	X		
HDP na obyv.	X		
miera nezamestnanosti	X		X
priemerná mzda	X		X
pridaná hodnota	X		
produktivita práce	X		
doprav. infraštruktúra	X		
stredná dĺžka života	X		X
Kanalizácia		X	
Voda		X	
Ovzdušie		X	
vzdelanostná úroveň	X		X

Zdroj: Vlastné spracovanie

Príčiny regionálnych disparít môžu byť rôzne. Môže ísť o rozdielnu vybavenosť regiónov výrobnými faktormi, nedostatočné využívanie výrobných faktorov, rozdiely v ekonomickej štruktúre regiónov, rozdiely v sociálnom kapitáli, dopyte po produktoch regiónov, rozdielne geografické a prírodné podmienky, rozdielne tradície, rozdiely v kultúre, nerovnaké rozdelenie moci v spoločnosti. Regionálne disparity majú ekonomické, sociálne i politické dôsledky. Bránia dostatočnému ekonomickému rastu, dochádza k nižšej produkcii a nevyužívajú sa disponibilné zdroje. Rozdiely v životnej úrovni spôsobujú nespokojnosť, vyššiu mieru kriminality, sociálne vylúčenie v regiónoch s vyššou nezamestnanosťou, čo má aj politické dôsledky.

Aj keď Slovensko zaznamenalo významné oživenie ekonomiky a posilnenie trhu práce vo všetkých svojich regiónoch, na dlhodobom trende hlbokých regionálnych disparít sa nič zásadne nezmenilo. Vývoj za ostatné roky zdôraznil význam segmentu malých a stredných podnikov ako kľúčových ťahúňov v tých regionálnych ekonomikách, do ktorých neboli smerované významnejšie zahraničné investície. V menej rozvinutých regiónoch MSP tvoria hlavný či dokonca jediný zdroj ekonomickej aktivity a pracovných miest. Tieto podniky sú zároveň vysoko citlivé na vývoj ekonomického cyklu. Akékoľvek seriózne snahy o podporu menej rozvinutých regiónov preto musia zahŕňať aj podporu miestnych malých a stredných podnikov. Príklady z Maďarska a Poľska ukazujú, že agendu podpory menej rozvinutých regiónov je možné integrovať priamo do rámca inštitucionálnej podpory segmentu MSP.

Druhá nezanedbateľná výzva je udržanie rastového potenciálu ekonomiky aj s výhľadom do budúcnosti. Slovensko dnes už nevie konkurovať na medzinárodnom trhu napríklad lacnou a dostupnou pracovnou silou. Zamestnávateľia v rozvinutejších regiónoch začali v dôsledku pokrízového oživenia ekonomiky prvýkrát v modernej histórii krajiny čeliť relatívnemu nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily. Pri porovnaní podmienok zamestnávania cudzincov z tretích krajín v jednotlivých krajinách V4 je možné konštatovať, že aj keď sú podmienky na zamestnávanie cudzincov v každej krajine rozdielne, v mnohých povinnostiach sú si podobné. Aj keď v každej

³ OECD. 2016. Regions at a Glance 2016. ISBN 978-92-64-25209-7

krajine ide o pomerne zložitý a zdĺhavý proces, v tabuľke č. 3 sú uvedené výhody a nevýhody zamestnávania cudzincov z tretích krajín v porovnaní s ostatnými krajinami V4.

Tab. 3 Výhody a nevýhody zamestnávania cudzincov z tretích krajín v porovnaní s krajinami V4

Krajina	Nevýhody	Výhody
Česko	legislatívne zložitý proces s rôznymi obmedzeniami, časová náročnosť	zamestnanecká karta ako doklad o možnosti zamestnávať sa v ČR
Slovensko	legislatívne zložitý proces s rôznymi obmedzeniami, časová náročnosť	možnosť meniť zamestnávateľa počas legálneho pobytu v SR
Poľsko	administratívne náročný proces	interaktívny elektronický formulár na registráciu pobytu
Maďarsko	potreba získať povolenie na pobyt v zahraničí, pred príchodom do Maďarska; povolenie na prácu od domáceho zamestnávateľa; legislatívna neprehľadnosť; povinnosť oznámiť úradom odchod cudzinca z krajiny	elektronický formulár na registráciu pobytu

Zdroj: Vlastné spracovanie

Základným právnym predpisom, ktorý upravuje problematiku prisťahovalectva na Slovensku je zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov v znení neskorších, ktorý bol počas svojej platnosti 15-krát novelizovaný, pričom ostatná novelizácia nadobudla účinnosť dňa 1.12.2019. Ďalším dôležitým zákonom, upravujúcim predmetnú problematiku, je zákon č. 480/2002 Z. z. o azyly v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje špecifické postavenie cudzincov žiadateľov o azyl.

SR už viac nedokáže byť relatívne lacnou „montážnou dielňou“. Túto myšlienku ďalej prehľbujú globálne ekonomické trendy, ktoré prinášajú nové technológie, aj nové modely podnikania. Ak si Slovensko chce udržať konkurenčnú schopnosť v tomto prostredí, musí naďalej klásť dôraz na podporu inovácií, inovatívneho podnikania. Momentálna situácia súvisiaca s Covid 19 na SR je zaťažkávadou skúškou pre všetkých. Jej dopady najviac pocítili podnikatelia z kategórie MsP a živnostníkov. MsP sú pilierom slovenského hospodárstva, tvoria 99,9% podielu z celkového počtu podnikateľských subjektov, poskytujú v podnikovej ekonomike pracovné príležitosti takmer 75 % aktívnej pracovnej sily a podieľajú sa viac ako 50 % na hrubej produkcii a tvorbe pridanej hodnoty.

Prostredie sa stalo rozhodujúcim prvkom pre pôsobenie podniku, pretože predstavuje množinu faktorov, ktoré na neho pôsobia. Vzťahy medzi podnikom a okolím sú veľmi krehké a dynamické, podliehajú neustálym zmenám. Podnik musí tieto zmeny sledovať a prispôbovať k nim svoje rozhodnutia.⁴

Malé a stredné podniky veľmi citlivo reagujú na zmeny v podnikateľskom prostredí. Avšak sú natoľko flexibilné, že vedia na tieto zmeny veľmi rýchlo adekvátne reagovať a prispôbiť sa.⁵

MSP tvoria chrbtovú kosť ekonomiky Slovenska. Podporou MSP sa okrem súkromného sektora zaoberá aj viacero verejných inštitúcií. Jedná sa o podporu tvorby politik aj aktívneho poskytovania finančných a nefinančných nástrojov.

2 Inštitucionálna podpora MSP

Podporné služby verejných inštitúcií pre MSP delíme podľa oblastí na viacero skupín. Skúmaná je podpora začatia podnikania, podpora rozvoja podnikania, podpora inovácií, výskumu a vývoja, podpora internacionalizácie, osobitná podpora vybraných odvetví ako napríklad poľnohospodárstvo či priemysel.

⁴ DAŇKOVÁ, A. a kol. 2011. *Manažment cezhraničnej spolupráce podnikov – faktor regionálneho rozvoja*. s.8

⁵ SEDLÁK, M. a kol. 2010. *Podnikové hospodárstvo*. s. 58

Nevyhnutným predpokladom pre pozitívny rozvoj malého a stredného podnikania je jednoduchá a ľahko pochopiteľná legislatíva. Podporu siete MSP na Slovensku tvorí široká škála podporovaných programov realizovaných verejnými inštitúciami pre verejný sektor. Podporný rámec vytvárajú prostredníctvom legislatívy, ako aj finančnými a nefinančnými nástrojmi.

Medzi kľúčové inštitúcie podporného rámca patria Úrad vlády SR; Ministerstvo hospodárstva SR; Ministerstvo dopravy a výstavby SR; Ministerstvo financií SR; Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; Ministerstvo pôdohospodárstva SR; Ministerstvo životného prostredia SR; Eximbanka a Slovenská záručná a rozvojová banka.

Špeciálnu kategóriu predstavujú komplexné služby poradenstva a pomoci v rôznych oblastiach pre MSP na jednom mieste. Tie sú vytvorené Slovak Business Agency (ďalej len „SBA“) v rámci všetkých krajov ako národné podnikateľské centrá.

Poskytujú široké spektrum užitočných informácií, potrebných pri začatí podnikania, pri jeho rozširovaní aj prostredníctvom medzinárodnej spolupráce. Samozrejme nemenej dôležité sú informácie pri hľadaní finančných zdrojov, ako aj možného zapojenia do výskumu a vývoja.

Takýto front office realizovaný prostredníctvom systému one-stop-shop je z pohľadu podnikateľov a záujemcov o podnikanie najlepším riešením pomoci pri orientácii v širokej škále podporných mechanizmov na Slovensku.⁶

3 Opatrenia na zvýšenie efektívnosti podpory MSP

Verejný sektor má v podpore malých a stredných podnikov svoje nezastupiteľné miesto. Je oprávnený realizovať aktívne podporné opatrenia, aby dokázal reagovať na rozsiahlejšie spoločenské a ekonomické výzvy. MSP majú snahu o maximalizáciu zisku ako aj realizáciu efektívnejších spôsobov uspokojovania zákazníckych potrieb. Pri miernych bariérach podnikania investori sústreďujú činnosti do oblastí s vyššou mierou ziskovosti, kde konkurencia medzi nimi znižuje vysoké marže a zvyšuje spotrebiteľskú produkciu.

Je prioritou, aby systém podpory MSP napomáhal fungovaniu týchto procesov. Hlavne formou odstraňovania bariér na trhoch, zlepšovania informovanosti, zjednodušovania legislatívy, ochrany vlastníckych práv.

Pri realizácii aktívnych opatrení na podporu MSP je žiadúce dbať na celkovú prehľadnosť podporného rámca a minimalizáciu byrokracie, ktorá súvisí s vybavovaním podpory. Sú tiež veľmi dôležité konkrétne návrhy a odporúčania s cieľom rozvinúť efektívnosť a inštitucionálnu kapacitu súčasného podporného rámca MSP zo strany verejnej správy.

3.1 Legislatívne opatrenia efektívnej podpory MSP

V poslednom období sa prijímané množstvo komplikovaných regulácií podnikania vymklo spod kontroly. Zastavenie nežiadúceho trendu, ktorý v súčasnosti vážne ohrozuje konkurenčnú schopnosť segmentu MSP, si vyžaduje aktívny a systematický prístup zo strany orgánov verejnej správy.

Efektívne riešenia môžu spočívať v efektívnom dodržiavaní základných a osvedčených zásad pri tvorbe legislatívy.

Jednou zo zásad je spomalenie prijímania nových regulácií a ich novelizácií. V súčasnosti sú prijímané kontinuálne, ako aj v zákonodarstve upravujúcom segment podnikania veľmi často dochádza aj viackrát počas roka. Krátkosť času na prípravu žiadúcich zmien sa častokrát negatívne odrazí na ich kvalite, čo máva za následok ešte ďalšie doplňujúce alebo opravné novelizácie.

Z uvedeného dôvodu je častokrát výsledkom vysoko nepredvídateľné a neprehľadné legislatívne prostredie. Východiskom je návrh na rozhodnutie o prijatí záväzku, kde každá nová legislatíva nadobúda účinnosť k jednému, alebo maximálne dvom dátumom v priebehu roka. Výrazne

⁶ DAŇKOVÁ, A. a kol. 2010. *Malé a stredné podnikanie*. s. 30-33.

tým vznikne priestor pre kvalitu v príprave legislatívy a značne odbúra potrebu novelizácií zákonov. Segment MSP tým získa dostatok času na možnosť a potrebu zapojenia do pripomienkového procesu k pripravovanej legislatíve a na nové pravidlá sa následne môže lepšie pripraviť.

Ďalšou zásadou je systematické odstraňovanie už existujúcej regulácie. Typickým príkladom úspešnej iniciatívy je Veľká Británia, ktorá zaviedla v rámci regulačného procesu osvedčený princíp „one in, one out“ a následne „one in, two out“. Znamená to, že pri prijímaní novej regulácie bola súčasne odstránená jedna z už existujúcich regulácií, ktorá vytvárala pre podnikateľov obdobnú regulačnú záťaž. Neskôr bol tento princíp rozšírený na odstraňovanie dvojnásobnej regulačnej záťaže oproti akýmkoľvek novo prijímaným predpisom. Osvojenie týchto osvedčených princípov pri tvorbe legislatívy má vysoký potenciál k výraznému zníženiu existujúcej regulačnej záťaže pre MSP na Slovensku v nadchádzajúcom období.

Príprava kvalitnejšej regulácie a presadzovanie jej princípov v rámci legislatívneho procesu je ďalšia zásada. Nová legislatíva upravujúca podnikateľské prostredie musí prejsť hodnotením samostatného, mimorezortného subjektu. Výsledkom je produkcia kvalitných regulácií, ktoré majú naplňať zákonodarcom mienený spoločenský zámer a aby ich plnenie bolo čo najmenšou časovou a finančnou záťažou pre segment MSP.

3.2 Inštitucionálne opatrenia efektívnej podpory MSP

Inštitucionálne prvky podniku a vzťahy medzi nimi majú takisto značný vplyv na okolie a na samotný podnik. Medzi najdôležitejšie patria: štát a obec, verejnosť, zamestnanci organizácie, zákazníci a spotrebiteľské organizácie, poskytovatelia kapitálu, dodávatelia, konkurenti.⁷

V Európskej únii ako ekonomickom zoskupení sa malým a stredným podnikom pripisuje sociálna, ekonomická a politická úloha. Dôvodom je veľký počet MSP, MSP zabezpečujú rast zamestnanosti, sociálnej dynamiky, dynamiky inovačného rozvoja.⁸

Je veľmi dôležité a potrebné pokračovať v sumárnej konsolidácii inštitucionálneho systému podpory MSP v SR. Výsledným efektom tejto iniciatívy by malo byť rapidne zníženie počtu verejných inštitúcií zapojených do podpory, optimálne na jedinú inštitúciu alebo kontaktné miesto. V rámci zefektívnenia podporného systému je strategické klásť dôraz na zjednodušenie administratívnych procesov, kvalitnejšiu informovanosť MSP, ale aj na pokračujúcu fyzickú prítomnosť poskytovateľov podpory v regiónoch.

Konsolidácia podporného rámca MSP ako aj radikálne zjednodušenie súčasného podporného systému MSP tak vytvorí kľúčové predpoklady pre zvýšenie efektívnosti podpory a bude viesť k eliminácii problému koordinácie podporných politík, ktoré v súčasnosti každá inštitúcia realizuje v oblastiach vlastnej pôsobnosti. Vznikol by priestor na zostavenie nového komplexného systému podpory, s programovou nadväznosťou a súčasne by bolo možné tento podporný systém efektívne nastaviť. Nastavenie v rámci podpory MSP musí zohľadňovať strategické výzvy a priority pre rozvoj ekonomiky SR.

Prínosom pre podnikateľov by bolo zjednodušenie celého systému podpory pre podnikateľov, pre ktorých by sa tak ponuka podporných nástrojov stala prehľadnejšou, a tým pádom aj dostupnejšou. Neprehľadnosť súčasného podporného rámca sa ukázala ako najväčšia prekážka, je viac ako isté, že prehľadná ponuka podporných programov „na jednom mieste“ dokáže osloviť väčší počet záujemcov segmentu MSP. Atraktivita ponúkaných programov pre cieľovú skupinu je napokon základným predpokladom pre uskutočňovanie efektívnej podpory.

Pri realizácii predkladaného návrhu sa za najvhodnejšie javí využiť existujúcu špecializovanú inštitúciu v podobe Národného podnikateľského centra (ďalej len „NPC“) s posilnením jeho kapacity a kompetencií. Kľúčovou výhodou NPC je sieť pobočiek v regiónoch, ktorá umožňuje

⁷ DAŇKOVÁ, A. a kol. 2011. *Manažment cezhraničnej spolupráce podnikov – faktor regionálneho rozvoja*. s.8.

⁸ STRÁŽOVSKÁ, H., STRÁŽOVSKÁ, L. 2010. *Malé a stredné podniky základy*. s. 19.

ďalšie posilňovanie podporných programov v regiónoch. Národné podnikateľské centrum môže v budúcnosti zastrešovať komplexnú agendu podpory malých a stredných podnikov ako jediná z verejných inštitúcií.

Konsolidáciou podporného systému MSP je zriadenie jednotného kontaktného miesta pre všetky podporné programy ponúkané inštitucionálnymi aktérmi. Realizácia je prostredníctvom webového portálu ako aj prostredníctvom pobočiek, ktoré ponúkajú personalizované poradenstvo. Je vhodné využiť už existujúce kapacity Národného podnikateľského centra, s možnosťou ich ďalšieho posilnenia. Primárnym cieľom ostáva posilnenie informovanosti o možnostiach podpory ako aj celkové sprehľadnenie podporného systému s bezproblémovou orientáciou podnikateľského sektora v ňom. Veľkým pomocníkom pre segment MSP je aj existujúci webový portál Národného podnikateľského centra.

Jednou z najväčších prekážok súčasného podporného systému MSP je vysoká náročnosť prípravy a následného vyhodnocovania jednotlivých žiadostí o podporu. Tento stav spôsobuje špecifické komplikácie na strane žiadateľa aj poskytovateľa podpory. Podnikatelia považujú administratívu spojenú s prípravou žiadostí za neprimeranú a zároveň vnímajú zverejnené informácie o podmienkach podpory ako nedostatočné. Z uvedeného dôvodu poskytovateľom podpory predkladajú z formálnej stránky neúplné alebo aj nedostatočne pripravené žiadosti. Výsledkom je proces vybavovania, ktorý je komplikovaný a zdĺhavý pre obidve strany.

Je veľmi dôležité vypočuť spätnú väzbu od žiadateľov, kde inštitúcie musia začať zverejňovať podrobnejšie a zrozumiteľnejšie informácie o podmienkach podpory spolu s prehľadnými náležitostami a inštrukciami k vyplňaniu žiadostí. Prioritou ostáva prehodnotenie administratívnej náročnosti celého procesu s očakávaným výsledkom jej zásadného zjednodušenia v zložitosti formulárov a množstva požadovaných informácií a dokladov.

Takéto opatrenia jednoznačne prispievajú k zlepšeniu vnímanej kvality poskytovanej podpory na strane MSP.

Záver

Malé a stredné podniky predstavujú chrbtovú kosť ekonomiky SR. Nesmierne dôležitá je aj ich schopnosť flexibilne reagovať na vývoj v rámci ekonomického cyklu. Na podporu MSP okrem subjektov súkromného sektora zameriava aj viacero verejných inštitúcií.

Verejné inštitúcie sa zameriavajú na podporu segmentu MSP prostredníctvom tvorby politik ako aj poskytovaním finančných i nefinančných nástrojov. Rámec podpory MSP na SR v súčasnosti disponuje kvalitnou inštitucionálnou kapacitou a ďalej môže budovať na množstve pracovníkov špecializovaných na rôznorodé aspekty podpory segmentu MSP.

K negatívnym aspektom patrí aj veľká miera byrokracie, ktorá je spojená s podávaním žiadostí a tiež komplikovanou a neprehľadnou štruktúrou inštitúcií a programov, ktoré sa na realizácii podpory segmentu MSP podieľajú.

Rozptýlenie podpornej agendy na množstvo subjektov prakticky znemožňuje zmysuplné nastavovanie strategických priorít v rámci podporného rámca, čoho výsledkom môže byť strategické cielenie na rozvoj menej rozvinutých regiónov, ktoré je zahrnuté priamo v mechanizmoch podpory pre malé a stredné podniky.

Najväčší problém je, že slovenské podnikateľské prostredie je enormne zaťažené reguláciami a byrokraciou. Verejná správa za posledné obdobie venovala zvýšenú pozornosť aktívnym opatreniam pre podporu segmentu MSP, ale v oblasti pasívnych opatrení sa situácia konštantne zhoršuje. Rozsah právnych noriem v dôsledku ich častých novelizácií má za posledné obdobie narastajúcu tendenciu. Podnikateľská komunita na Slovensku je nútená venovať neprimeranú pozornosť zložitému a neustále sa meniacemu legislatívnemu prostrediu. Zvrátenie tohto trendu, ktorý už v súčasnosti vážne ohrozuje konkurenčnú schopnosť segmentu malých a stredných podnikov, si vyžaduje aktívny a systematický prístup zo strany orgánov verejnej správy.

Obzvlášť je potrebné pokračovať v celkovej konsolidácii inštitucionálneho systému podpory MSP na Slovensku. Výsledným riešením by malo byť zásadné zníženie počtu verejných inštitúcií zapojených do podpory, optimálne na jedinú inštitúciu alebo jediné kontaktné miesto. V záujme zefektívnenia podporného systému je tiež kľúčové klásť dôraz na zjednodušenie administratívnych procesov, kvalitnejšiu informovať o podmienkach podpory, no taktiež na pokračujúcu fyzickú prítomnosť poskytovateľov podpory v regiónoch.

Literatúra

- [1] BALÁŽ, P. a kol. 2010. *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: Sprint dva, 2010. 546 s. ISBN: 978-80-89393-18-3.
- [2] CENTRUM LEPŠEJ REGULÁCIE: <http://lepsiezakony.sk> (2019-12-03).
- [3] DAŇKOVÁ, A. 2007. *Podnikanie malých a stredných podnikov*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška., 2007. 198 s. ISBN 978-80-7165-628-9.
- [4] DAŇKOVÁ, A. a kol. 2010. *Malé a stredné podnikanie*. Prvé vydanie. Bratislava: crr.sk s.r.o., 2010. 270 s. ISBN 978-80-970495-2-2.
- [5] EUROPEAN COMMISSION. 2019 SBA Fact Sheet: Slovakia. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en#sbafact-sheets (2020-01-31).
- [6] INOVAČNÝ FOND: <https://www.inovacnyfond.sk/> (2019-12-03).
- [7] KELLER, P. 2018. *Policy instrument for SME internationalization in Hungary*. Dostupné na: <https://docplayer.net/135406531-Policy-instrument-for-sme-internationalization-inhungary.html> (2020-01-31).
- [8] MUSA, H. – MUSOVÁ, Z. 2017. *Medzinárodné financie*. Bratislava : Ekonómia, 2017. 248 s. ISBN 978-80-8168-648-1.
- [9] NÁRODNÉ PODNIKATEĽSKÉ CENTRUM. Inkubátor. Dostupné na internete: <https://www.npc.sk/sk/services/inkubator-akcelerator-coworking/inkubator/> (2019-12-03).
- [10] NÁRODNÉ PODNIKATEĽSKÉ CENTRUM. Rozšírite svoje podnikanie – doma alebo v zahraničí. Dostupné na internete: <https://www.npc.sk/sk/narodne-projekty/narodny-projekt-npc-v-regionoch/ponuka-sluzieb/rastovy-program/> (2019-12-03).
- [11] NÁRODNÉ PODNIKATEĽSKÉ CENTRUM. Národný projekt NPC v regiónoch. Dostupné na internete: <https://www.npc.sk/sk/narodne-projekty/narodny-projekt-npc-vregionoch/ponuka-sluzieb/stazovy-program/> (2019-12-03).
- [12] OECD. 2016. *Regions at a Glance 2016*. ISBN 978-92-64-25209-7.
- [13] SARIO: <https://www.sario.sk/sk/np> (2019-12-03).
- [14] SEDLÁK, M. a kol. 2010. *Podnikové hospodárstvo*. Bratislava: Iura Edition, spol. s.r.o., 2010. 352 s. ISBN 978-80-8078-317-4.
- [15] STRÁŽOVSKÁ, H. – STRÁŽOVSKÁ, L., 2010. *Malé a stredné podniky. Základy*. Bratislava: Merkury, spol. s.r.o., 2010. 133 s. ISBN 978-80-89458-07-3.
- [16] SCHWARCZ, P. a kol. 2011. *Programy európskej únie a ich financovanie*. Poradie Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2011. 277 s. ISBN 978-80-552-0596-0.
- [17] TEJ, J. 2011. *Správa a manažment*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2011. 163 s. ISBN 978-80-555-0476-6.

Etické problémy verejnej správy

Silvia VADKERTIOVÁ*

Ethical issues of public administration

Abstract

Recently, we have increasingly encountered ethical issues that affect the activities of individual public administration organizations. These decisions should be in line with established ethical principles and ethical values. Ethics in public administration is an area that has several connections and contexts, which we will try to approach in this paper. The aim of the paper is to draw attention to the importance of perceiving and examining the ethical dimension in public administration. The paper also shows a brief overview of the current state of application of ethical management tools in the conditions of the Slovak Republic.

Keywords: *employees, ethics, code of ethics, public administration.*

JEL Classification: D73, L38, J28, J48

Úvod

Celkový proces tvorby verejnej politiky možno označiť ako proces, v ktorom dochádza k stretávaniu sa názorov, ideí, stratégií jednotlivých verejno-politických aktérov, ktorí sa v priestore konfliktu a konsenzu snažia o naformulovanie takého riešenia zadaných verejno-politických problémov, ktoré prinesú výsledky v podobe účinnej realizácie konkrétnej verejnej politiky. Požiadavka uvedomovania si existencie verejného záujmu ako základného piliera verejnej politiky a dôvodu jej vzniku a existencie sa totiž nevyhnutne spája s otázkou etiky a jej uplatňovania a presadzovania aj v procese tvorby verejnej politiky.

Aj keď možno tvrdiť, že v rámci tejto činnosti sa jednotliví aktéri verejnej politiky riadia striktné rigidnými postupmi a procedúrami, je potrebné si uvedomovať aj úlohu a postavenie etiky v tomto procese.

Konštatujeme, že pri samotnom procese tvorby verejnej politiky je veľmi dôležité zadávať si otázky etického charakteru zameraného na spôsob správania sa verejno-politických aktérov v politickom procese, na zámery odzrkadľujúce sa jednak v politických rozhodnutiach, či v procese a štruktúre realizácie politiky a tiež, nakoľko spravodlivo sú v konkrétnych dôsledkoch realizácie politiky rozložené jej prínosy i nedostatky. Na základe uvedeného vyplýva, že svoje miesto si v procese tvorby verejnej politiky nachádza aj otázka etiky, etického správania a konania, miery spravodlivosti i často opomínanej legitimacy v konaní, ktorá je súčasťou projektu Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe s cieľom rozvíjania princípov modernej sociálnej politiky – solidarity a participácie a sociálneho štátu súvisiace s budovaním európskej sociálnej politiky.¹

* PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD. , Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra verejnej správy, Furdekova16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemvs.sk

¹ IGP č. 1/2019. Výzvy koncepcie sociálnej integrácie v Európe. Výskumná úloha Vysoké školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislava.

1 Filozofický základ etiky vo verejnej správe

Poslaním etiky pre každodenný život, život v obci a štáte, ale aj pre vládcov, sa od čias antiky zaoberalo veľa mysliteľov a významných osobností našich dejín. Môžeme opomenúť hneď niekoľko, Platón, svätý Augustín, Erasmus Rotterdamský, Machiavelli, Locke či Kant a mnohí iní.

Podľa Ondrovej sú dve prevládajúce etické tendencie súčasnosti, a to teleologická a deontologická, uplatniteľné aj v prostredí verejnej správy. Podstata teleologickej etiky je založená na princípoch, ktorá smeruje k maximalizovaniu benefitov spoločnosti pri súčasnom minimalizovaní škôd. Je reprezentovaná predovšetkým utilitarizmom. Deontologická etika je orientovaná na rešpektovanie povinností a zákazov bez ohľadu na následky, ktoré môžu spôsobiť. Jedným z jej hlavných predstaviteľov je Immanuel Kant.

Teleologická a deontologická etika v súčasnom svete nie sú jedinými etickými koncepciami. Pre verejnú správu však majú základný význam, pretože sledujú dva základné rozmery, ktoré by zamestnanci pri výkone svojich povinností vo verejnej správe mali sledovať. V prvom rade ide o dodržiavanie platnej a účinnej legislatívy, ako aj rôznych interných právnych predpisov. Na druhej strane je potrebné aj sledovanie tak abstraktného cieľa, akým je verejný záujem, teda prospech čo najširšieho počtu ľudí.

Okrem týchto dvoch dominantných etických koncepcií je z pohľadu verejnej správy dôležitá aj etika cnosti, etika spravodlivosti a etika zodpovednosti. Spravodlivosť je rovnako ako verejný záujem veľmi ťažké uchopiť. Je však možné konštatovať, že štát by sa pomocou verejnej správy mal snažiť o čo najspravodlivejšie spoločenské usporiadanie. Využíva pri tom prerozdeľovací mechanizmus a poskytuje verejné statky a verejné služby.

Zodpovednosť je ďalší atribút, rovnako dôležitý pri správe vecí verejných. Z etického uhla pohľadu je dôležité vnímať nielen zodpovednosť zamestnancov za plnenie svojich povinností voči samotnej organizácii verejnej správy, ale aj voči spoločnosti ako celku.

Oblasť verejnej správy je sférou spoločenského života, v rámci ktorej je významné uplatniť závery rozpracované v rámci názorov odborníkov hlásiacich sa k teóriám etiky cnosti. Na rozdiel od teologickej a deontologickej koncepcie sa etika cnosti zameriava na to, akým by zamestnanec orgánu verejnej správy mal byť, nie ako by mal konať.

Vybrané etické teórie sú len názorným výpočtom myšlienok z celého radu etických koncepcií. Dôležité je vnímať fakt, že každá z uvedených etických koncepcií v konečnom dôsledku obsahuje závery plne aplikovateľné a využiteľné pre teóriu a prax verejnej správy.

2 Problém etiky vo verejnej politike

V súčasnosti viac ako inokedy vnímať narastajúci záujem o problematiku etiky a jej miesta vo verejnej politike. Verejná správa rozhoduje o osudoch ľudí, o ich zdraví, o financiách z verejných rozpočtov, o kvalite technickej a sociálnej infraštruktúry. Z integrálnych súčastí spoločnosti je aj verejná správa, ktorú možno podľa autorov Erneкера a Pána hodnotiť ako zámerne a cieľavedome konštruovaný sociálny subjekt, ktorého hlavnou úlohou je zabezpečiť usporiadanie spoločnosti, reguláciu a riadenie spoločenských vzťahov a činností. Jednou z hlavných výziev verejnej správy a súčasných demokratických spoločností je v zhode s vyjadreniami R. C. Boxa ambícia, ktorú možno konštruovať ako vytvorenie podmienok, ktoré umožňuje bezpečné fungovanie verejnej správy pre demokraciu. Výsledkom by mali byť jednotlivci podieľajúci sa na správe vecí verejných, ktorí akceptujú oddanosť demokratickým hodnotám a princípom.

Verejná politika a etika spolu so svojimi atribútmi veľmi intenzívne ovplyvňujú kvalitu a spôsob každodennej praxe ľudí. Je na mieste tvrdiť, že etika predstavuje neoddeliteľnú súčasť kvalitnej a efektívnej analýzy a tvorby verejnej politiky. Prepojenie vznikajúce medzi etikou a verejnou politikou sú vnímané ako otvorený, systémovo značne komplikovaný a mnohovýrobný proces, ktorý zahŕňa široký okruh problémov a otázok zaoberajúcich sa najmä spôsobmi hľadania rovnováhy, princípmi a normami správania, zdôvodňovaním postupov a nástrojov na ich realizáciu v kontexte špecifických spoločenských a politických vzťahov.

Štúdiom verejnej správy ako samostatnej vednej disciplíny sa teoretici zaoberajú od konca 19. storočia. Verejná správa znamená oblasť spoločenského života, v rámci ktorej sa rozhoduje o verejnom záujme. Menší priestor sa už v rámci štúdia verejnej správy venuje etike a jej vplyvom na rozhodovanie a konanie zamestnancov jednotlivých organizácií vo verejnej správe. V tejto oblasti spoločenského života je rovnako, ako v mnohých iných, potrebné zohľadňovať najmä princíp humanizmu, ktorý je základným etickým princípom.

Verejná správa je teda dôležitou súčasťou spoločnosti, prostredníctvom ktorej štát poskytuje občanom verejné statky a verejné služby. Vzhľadom na komplexnosť a dynamickosť súčasnej spoločnosti je možné sledovať kvalitatívny aj kvantitatívny nárast požiadaviek zo strany občanov na správu vecí verejných.

Etika ako neoddeliteľná súčasť efektívneho a účinného procesu tvorby verejnej politiky plní svoju úlohu aj vo fáze implementácie verejnej politiky, teda vo fáze realizácie aktérmi verejnej politiky prijatých rozhodnutí.

Paterová poukazuje na to, že v rámci uvedenej fázy je „dôležitá profesionálna i organizačná etika, pretože tí, ktorí politiku realizujú, by mali byť profesijne zdatní i zodpovední a zároveň by mala organizačná kultúra podporovať efektívne spôsoby implementácie.“ Pri implementácii verejnej politiky do praxe sa možno stretnúť s etickými otázkami zameranými na zistenie, či nepriechádza prostredníctvom nástrojov slúžiacich k realizácii konkrétnej politiky v praxi k diskriminácii tých subjektov, ktorým majú prinášať uspokojenie.

3 Etika a správa vecí verejných

Etické princípy, etické hodnoty a etické normy sú univerzálne uplatniteľné vo všetkých oblastiach nášho bytia. Encyklopédia filozofie definuje etiku v troch hlavných významoch. Ide o rozmer všeobecného záujmu, respektíve spôsobu života. V druhom zmysle sa vníma etika ako súbor pravidiel správania sa. A nakoniec pri treťom význame možno etiku chápať ako informáciu o tom, ako sa správať, resp. ako správne žiť.

Konkrétne pravidlá správania je možné bližšie vyšpecifikovať v rámci jednotlivých oblastí ľudského života. Osobitne ide napríklad o medicínsku etiku, manažérsku etiku, policajnú etiku alebo etiku vedy. Klimovský uvádza, že aplikovaná etika sa snaží sledovať nielen normy, hodnoty a princípy, ale súčasne sa snaží formulovať odporúčania na zlepšenie fungovania konkrétnych mechanizmov.

Legislatíva v mnohých prípadoch nie je dôkladná a môžeme konštatovať, že v niektorých okolnostiach je dokonca až bezmocná. Dotýka sa to najmä takých oblastí, ako je verejné obstarávanie, flexibilita súdov pri rozhodovaní, konflikt záujmov, využívanie verejného postavenia na prideľovanie úradov, hodností, tzv. rodinkárstvo alebo branie úplatkov. S odvolaním sa na údaje Transparency International vytvoreným prostredníctvom Indexu vnímania korupcie z roku 2014 bolo Slovensko šiestou najhoršou krajinou Európskej únie. Z uvedeného hodnotenia vyplýva potreba výrazne zlepšiť daný existujúci stav. V tomto kontexte môže situáciu vo verejnej správe v podmienkach Slovenskej republiky zveľadiť využívanie nástrojov etického manažmentu.

Zanedbávanie etického aspektu pri správe vecí verejných spôsobuje veľa negatívnych dopadov a v konečnom dôsledku sa podieľa na nepriaznivom postavení krajiny v celosvetovom uznávanom rebríčku. Joyce v tejto súvislosti veľmi hodnotne poznamenáva, že korupčné kauzy a pochybenia manažmentu môžu zmeniť pohľad verejnosti na aktivity vlády, z čoho vznikajú pochybnosti o legitimitate a kvalite jednotlivých rozhodnutí. Zlepšenie správania sa zamestnancov orgánov verejnej správy v etickom rozmere je neodmysliteľnou podstatou, ktorá smeruje k legitimitate demokratickej vlády. Odpoveď na riešenie uvedených problémov môže poskytnúť systém regulácie správania sa, ktorým je morálka.

V kontexte etiky verejnej správy možno chápať viacero rovín, ktoré možno pozorovať. Ide o aspekt odbornosti, ktorý by u zamestnanca verejnej správy nemal absentovať. Na druhej strane

je však potrebné vnímať aj aspekt mocenský, ktorý je od správy vecí verejných neoddeliteľný. Rovnako je nutné posudzovať aj aspekt mravný, ktorý patrí k prirodzenosti človeka.

Oblasť verejnej správy, prostredníctvom ktorej štát prioritne sleduje uspokojovanie verejného záujmu, nemôže byť výnimkou. Hrehová tvrdí, že etika má v súčasnosti význam takmer všade a jej sila je odpoveďou na neustále narastajúci relativizmus, nihilizmus a predovšetkým vzájomnú nedôveru medzi ľuďmi a národmi.

V danom zmysle je etika akýmsi svetlom v tme, prostredníctvom ktorého je možné orientovať sa v spleti protirečiacich si povinností a nekonečných možností, ktoré súčasná spoločnosť výrazne ovplyvňovaná prebiehajúcimi globalizačnými a integračnými procesmi jednotlivcovi predostiera.

Súčasnnosť je charakteristická radikálnymi zmenami, ktoré prebiehajú v krátkom časovom horizonte. Tieto zmeny niekedy prichádzali v horizonte niekoľkých desaťročí, ale dnes sú to len roky. Na zmenu spoločenskej reality prirodzene reaguje jednotlivec, rodina, podnikateľský subjekt. V konečnom dôsledku sa týmto obmenám musí prispôbiť aj každá organizácia verejnej správy. V dnešnom globalizovanom svete je neraz potrebné rozhodnúť sa v eticky zložitých situáciách. K odstráneniu pochybností o správnosti rozhodnutia neprispieva ani často sa meniaci legislatíva.

Etika vo verejnej správe nie je len abstraktným stanovením ideálneho stavu. Naopak má k dispozícii široký diapazón nástrojov a metód aj v oblasti verejnej správy. Podľa Sičákovej a Slimákovovej možno zhodnotiť, že predmetom etiky vo verejnej správe je problematika žiadúceho správania sa zamestnancov vo verejnej správe. Realizácia etiky vo verejnej správe zároveň smeruje k zlepšovaniu úrovne poskytovaných verejných služieb a spoločnosti vo vzťahu k správaniu sa pracovníkov. Rovnako sa snaží o formuláciu všeobecne uplatniteľných základných abstraktných noriem a hodnôt, ale stanovuje aj to, akými osobnosťami by sa zamestnanci orgánov verejnej správy mali stať.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že analýza skúmania etickej dimenzie verejnej správy má v 21. storočí v dynamicky meniacom sa globálnom svete svoje neodmysliteľné opodstatnenie. Vzhľadom na stále rastúce požiadavky na činnosť verejnej správy, teda aj na vyššiu úroveň etickosti, možno predpokladať nárast nevyhnutnosti zohľadňovania etických princípov a etických hodnôt pri konkrétnych činnostiach zamestnancov organizácií verejnej správy.

4 Etika verejnej správy v podmienkach Slovenskej republiky

Zvýšený záujem o etiku vo verejnej správe možno badať nielen v akademických kruhoch, ale aj v rámci bežnej činnosti verejnej správy. Prax v podmienkach Slovenskej republiky výrazne zaostáva za teóriou. Etická dimenzia verejnej správy je oveľa viac prepracovaná vo vyspelých západných demokratických krajinách, predovšetkým v anglosaských krajinách.

Nie všetko je nutné posudzovať na Slovensku iba čisto kriticky, je nutné brať ohľad i na mladý vek demokratického zriadenia. Pozitívom je prijímanie etických kódexov, ktoré možno sledovať u viacerých subjektov verejnej správy. Predovšetkým u jednotiek územnej samosprávy je v poslednej dekáde zjavná snaha prinajmenšom etický kódex prijať. Tieto možno následne rozdeliť na dve veľké skupiny. Prijímané sú etické kódexy regulujúce správanie sa zamestnancov a etické kódexy vzťahujúce sa na volených predstaviteľov samospráv.

Kódex upravujúci správanie sa zamestnancov má napríklad aj Všeobecná zdravotná poisťovňa, Sociálna poisťovňa, Železničná spoločnosť a mnohé ďalšie. V prostredí verejnej správy na Slovensku možno sledovať aj tendenciu prijímania etických kódexov vzťahujúcich sa na konkrétnu profesiu. Môžeme spomenúť profesiu sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce, profesiu policajta alebo etický kódex štátneho zamestnanca. Etický kódex nie je garanciou dodržiavania stanovených etických princípov a etických hodnôt. Dôležité je vytvoriť aj súčasť organizačnej štruktúry, ktorá bude na jeho dodržiavanie dohliadať. V podmienkach verejnej správy na Slovensku ide o veľmi ojedinelú skutočnosť. Štandardom by malo byť vytvorenie etickej

komisie, etickej rady alebo inej formy etického splnomocnenca v podobe jednej osoby. Mnohé krajiny sa vydali cestou vytvorenia celoštátnej inštitúcie zastrešujúcej dodržiavanie stanovených etických princípov, etických hodnôt a etických noriem.

Riadeniu organizácii verejnej správy výrazne napomáha implementácia moderných manažérskych metód, ktoré sú v prevažnej miere preberané z prostredia súkromného sektora. K týmto nástrojom možno v konečnom dôsledku zaradiť aj najčastejšie využívaný nástroj etického manažmentu, ktorý je etický kódex.

Etické prostredie je nutné budovať vo všetkých zložkách verejnej moci, či už vo výkonnej, legislatívnej alebo súdnej. Verejná správa, ako správa vecí verejných, je realizovaná vo verejnom záujme a musí spĺňať viacero kritérií, prostredníctvom ktorých je možné túto činnosť vykonávať v prospech občanov. Predpoklady kladené na verejnú správu sa v súčasnom globalizovanom svete neustále zvyšujú. Nejedná sa iba o narastajúce množstvo verejných služieb a statkov vyžadovaných občanmi štátu, ale aj o požadovanú kvalitu, v ktorej by mali byť poskytované. Dôraz je pritom kladený aj na profesionálnu stránku správy vecí verejných zo strany zamestnancov organizácií verejnej správy.

Verejná správa musí byť vykonávaná v súlade s platnou legislatívou, činnosťou orgánov verejnej správy, byť v súlade s orgánmi verejnej správy, s ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a podzákonnými právnymi predpismi. Verejná správa teda musí byť bezpochyby vykonávaná v súlade so zákonom a rovnako dôležité je prihliadať na ekonomické ukazovatele.

Právo ako normatívny systém, je výtvorom človeka, no nie vždy je dokonalým nástrojom regulácie ľudských vzťahov. Takisto trhovú mechanizmus, ktorého tvrdosť verejná správa prostredníctvom stanovených opatrení sektorových politík zmierňuje, nie je dokonalý. Korupcia, nepotizmus, neprofesionálny prístup alebo neefektívne a netransparentné vynakladanie verejných prostriedkov sú len niektoré z problémov, ktoré možno pozorovať v rámci verejnej správy v podmienkach Slovenskej republiky.

Jednou zo základných predpokladov efektívneho fungovania verejného sektora je jednak podpora etiky, vytvorenie etickej infraštruktúry a jej realizácia od verejnej správy. Základným zameraním a úlohou etickej reformy je cielene posilňovať dôveru verejnosti voči vláde, a to cez posilnenia jej transparentnosti a otvorenosti. Pojem etika sa spravidla používa v súvislosti s morálnymi hodnotami, normami a princípmi, ktoré usmerňujú správanie sa určitej skupiny ľudí. So zreteľom na verejnú správu môžeme hovoriť o etike verejnej správy. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že etika verejnej správy:

- sa venuje problematike žiaduceho správania sa pracovníka verejnej správy,
- rozoberá princípy zlepšovania úrovne verejných služieb a spoločnosti vo vzťahu k správaniu sa pracovníkov,
- definuje všeobecne uplatňované základné abstraktné normy a hodnoty vo verejnej správe, ako sú prospešnosť a dobrosrdečnosť, predchádzanie nečestného správania, poctivosť, rešpektovanie iných osôb, sloboda, spravodlivosť, férovosť, lojalita, zodpovednosť, predvídavosť, zdvorilosť a iné.

Pracovníci verejnej správy vykonávajú určené úlohy pod tlakom rýchlo sa meniaceho prostredia, zväčša ide o prostredie charakteristické limitovanými zdrojmi, stále narastajúcim dopytom zo strany občanom a zvýšenými požiadavkami na verejnú kontrolu. Čoraz zložitejšie úlohy kladené na verejnú správu si vyžadujú kvalitný výkon zo strany pracovníkov verejnej správy. V dnešnej dobe prichádza k mnohým reformám, meniacim ich činnosť, pričom tieto reformy súčasne vyžadujú potrebu vybudovania a udržiavania tradičných hodnôt a štandardov pri činnosti verejného sektora, ktoré zabezpečia základnú funkciu verejnej správy – službu verejného záujmu. Pracovníci verejnej správy resp. štátni zamestnanci, sú totiž skupinou profesionálov, ktorých hlavnou úlohou a cieľom je poskytovať služby verejnosti a štátu v rôznych oblastiach vládnej politiky. Pri najlepšom sa od nich očakáva dodržiavanie najrozšírenejších a všeobecne uplatňovaných etických štandardov a hodnôt, ktoré sú zakotvené v jednotlivých zákonoch, pravidlách, kódexoch správania, etických kódexoch a samozrejme aj v nepísaných pravidlách správania.

Záver

Otázky etiky a etického správania začínajú byť čoraz viac diskutovanou témou. V súčasnosti sa verejno-politickí aktéri boria so silnejúcou korupciou, klientelizmom a ďalšími zlyhaniami vo verejnej politike. Cieľom verejnej politiky je ich odstránenie, resp. eliminácia za účelom, aby sa zvýšila dôvera verejnosti v politiku. Sme presvedčení, že tento zámer je možné dosiahnuť iba dôrazným presadzovaním etických princípov a následne ich implementovaním do verejnej politiky, a to najmä zvýšením etického povedomia nielen aktérov verejnej politiky, ale i samotnej verejnosti.

Zámerom príspevku bolo v nadväznosti na vyššie uvedené poukázať na potrebu presadzovania etiky do verejnej politiky a do procesu jej tvorby, ktorá je prítomná vo všetkých jeho fázach. V prípade dosiahnutia efektívneho fungovania etickej infraštruktúry prostredníctvom uplatňovania jej jednotlivých prvkov, možno predpokladať aj v procese tvorby verejnej politiky, zníženie výskytu korupčného, klientelistického správania, zvýšenie dôvery občanov v prijímané rozhodnutia verejno-politických aktérov, čím bude možné označiť ich konanie nielen za legálne, ale zároveň aj za legitímne. Je však nevyhnutné poznamenať, že v rámci verejnej politiky sú oblasti, v ktorých si presadzovanie etických princípov a zvýšenie etického povedomia vyžaduje dlhšie časové obdobie.

Úspešná implementácia etiky do systému verejnej správy vyžaduje úsilie viacerých zložiek verejnej správy, a to začínajúc vládou a ministerstvami cez jednotky územnej samosprávy a v neposlednom rade je nutné i úsilie bežného občana.

Vzhľadom na viaceré prípady neetického správania sa zo strany zamestnancov orgánov verejnej správy je však potrebné nazdávať sa, že skúmanie etického aspektu verejnej správy by malo mať v moderných demokratických spoločnostiach svoje nezastupiteľné miesto. Tomuto pohľadu výrazne napomáha aj komplexnosť a dynamickosť súčasného globálneho sveta, v dôsledku ktorého vplýva na zamestnancov verejnej správy viacero podnetov.

Pre moderné demokratické spoločnosti je typická snaha o riadenie etiky v prostredí verejnej správy. V tomto kontexte využívajú organizácie verejnej správy najčastejšie etické kódexy. Takisto je to aj na Slovensku. Tento nástroj etického manažmentu by však mal byť doplnený o individuálny alebo kolektívny orgán, ktorý dbá o jeho dodržiavanie. Súčasne by mal existovať transparentný sankčný mechanizmus, prostredníctvom ktorého je možné vynútiť dodržiavanie jednotlivých ustanovení etického kódexu. Tieto dve dôležité časti však veľmi často v prostredí organizácií verejnej správy chýbajú. Proces implementácie etických princípov a etických hodnôt do činnosti organizácií verejnej správy z tohto uhla pohľadu nie je zďaleka ukončený.

Literatúra

- [1] BOX, R. C. 2015: *Public Administration and Society: Critical Issues in American Governance*. New York: Routledge. p.286. ISBN-13 : 978-0765623591.
- [2] ERNEKER, J. – PÁNA, L. 2017. *Systémové aspekty verejnej správy*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych štúdií. 117 s. ISBN 978-80-7556-015-5.
- [3] HREHOVÁ, H. 2008. Etický rozmer v politike. In: *VEDA, MÉDIÁ A POLITIKA*. Bratislava: VEDA, s. 60-66. ISBN 978-80-224-1001-4.
- [4] JOYCE, P. 2014. The Culture of Ethics That the Public Sector Needs. [online]. [cit. 2020-10-20]. Dostupné na internete: <http://www.governing.com/columns/smart-mgmt/col-culture-ethics-public-sector-needs.html>.
- [5] LJUNGHOLM, D. P. 2015. The Impact of Transparency in Enhancing Public Sector Performance. In: *Contemporary Readings in Law and Social Justice*. Vol. 7, n. 1, p. 172–178. ISSN 1948-9137.
- [6] ONDROVÁ, D. 2013. Politika, etika a správa vecí verejných (verejná povinnosť a verejný záujem). In: *Verejná správa a spoločnosť*. Roč. XIV, č. 1, s. 50-56. ISSN 1335-7182.
- [7] PATEROVÁ, H. 2007: Etické aspekty analýzy a tvorby verejných politík. In: *Analýza a tvorba verejných politík – prístupy, metódy a praxe*. Praha: Slon – sociologické nakladatelství. s.123. ISBN 978-80-86429-75-5.

- [8] REMIŠOVÁ, A. 2008 *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava : Kalligram. s. ISBN:978-80-8101-103-0.
- [9] ONDROVÁ, D. 2013. Politika, etika a správa vecí verejných (verejná povinnosť a verejný záujem). In: *Verejná správa a spoločnosť*. Roč. XIV, č. 1, s. 50-56. ISSN 1335-7182.
- [10] SIČÁKOVÁ – BEBLAVÁ, E. 2010. Politicko-administratívne vzťahy. In: SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E., D., ONDRUŠOVÁ, D. KLIMOVSKÝ, T., JACKO, *Teoretické aspekty politicko-administratívnych vzťahov*. Bratislava: ADIN. ISBN 978-80-89244-79-9.
- [11] SIČÁKOVÁ, E. – SLIMÁKOVÁ, Ľ. 2001. *Etika, etická infraštruktúra ako prevencia korupcie*. Bratislava: Adin. ISBN 80-89041-80-9.

Komparácia prístupov k rodine a rodinnej politike v Ruskej federácii a na Slovensku

Mariia GOLOVLEVA* – Vojtech STANEK**

Comparison of approaches to family and family policy in the Russian Federation and Slovakia

Abstract

Family and Family Policy in Current Company Development Conditions. Expression of access to issues based on comparison of family policies in the Russian Federation and Slovakia. Family as the most important part or value in our lives. Family as an institute in today's society, associated with the possibilities and social security that the state can offer. The characteristics of new facts that take place in the family.

Keywords: family, family policy, state support, comparison

JEL Classification: J11, J12, J13, J18

Úvod

Rodinná politika nepatrí do politiky EÚ, predmetné otázky zostávajú v kompetencii jednotlivých členských štátov. Cieľom rodinnej politiky je odhaľovanie a odstraňovanie faktov, ktoré predstavujú ohrozenie jej stability a vytváranie vhodných podmienok pre fungovanie rodín. Identicky sa snaží upevniť vedomie rodiny ako hlavnej spoločenskej hodnoty. Opatreniami rodinnej politiky sa napomáha sociálnej a ekonomickej sebestačnosti rodiny v zmysle rodinnej súdržnosti a medzigeneračnej solidarity.

Problematicou rodinnej politiky a nevyhnutnosťou jej uplatnenia sa zaoberalo veľa autorov. Medzi najnovšie publikácie patri článok Bosňakovej, Z. na tému „Komparácia nástrojov rodinnej politiky vo vybraných krajinách strednej Európy“. Ktorý bol uverejnený v roku 2019 v zborníku „Kultúrne a sociálne vplyvy na stabilitu rodiny“. V článku boli zanalyzované všetky modely rodinnej politiky a jej nástroje, ktoré sa aktuálne uplatňujú v štátoch EÚ. Počas analýzy bolo zistené, že súčasné ukazovatele, ako v prípade Slovenskej republiky, tak aj celej Európskej únie, poukazujú na starnutie obyvateľstva a nízku pôrodnosť, čo vedie k zhoršeniu demografickej situácii. A preto najdôležitejším cieľom rodinnej politiky vo väčšine štátov je podpora materstva a manželstva.

Cieľom článku je zanalyzovať a porovnať koncepcie rodinnej politiky v Ruskej federácii a na Slovensku. Nájsť spoločné a rozdielne problémy v oblasti rodinnej politiky a špecifikovať možnosti ich riešenia.

Realizácia stanoveného cieľa si vyžiadala získanie a podrobné naštudovanie primárnych a sekundárnych dát. Medzi ktoré patrili štatistické údaje o sociálnych príspevkoch, o priemernej mzde, právne predpisy súvisiace s rodinnou politikou, vedecké články a analytické monografie. Považovali sme za potrebné vykonať aj analýzu faktorov ovplyvňujúcich rodinný život medzi ktoré patrili: sobášnosť, rozvodovosť, živo narodení, zomrelí, priemerný vek dožitia a iné. Na

* Mgr. Mariia Golovleva, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: mariagolowlewa@gmail.com

** prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16. 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

základe získaných údajov a odborných informácií o vývoji a cieľoch rodinnej politiky dvoch vybraných štátov, sme dokázali zhodnotiť súčasný stav, vyčleniť základné problémy a zistiť rozdiely medzi zvolenými koncepciami rodinnej politiky Slovenskej republiky a Ruskej federácie.

Za hlavné zistenia považujeme nevyhnutnosť aktualizácie koncepcií rodinnej politiky Slovenskej republiky vzhľadom na jej neaktuálnosť, nevyhnutnosť riešenia problému demografického vývoja a vysokej miery chudoby ako na Slovensku, tak aj v Ruskej federácii a zavedenie opatrení na zníženie rozvodovosti a podporu pôrodnosti v Rusku.

1 Rodinná politika Ruskej federácie a Slovenskej republiky

Rodinná politika Ruskej federácie sa výrazne odlišuje od Slovenskej. Najväčším rozdielom je zvolená koncepcia štátnej rodinnej politiky. Kým na Slovensku koncepcia bola naposledy upravená v roku 2004, v Rusku sa aktualizuje pravidelne. Súčasná koncepcia bola schválená v roku 2014 a bude platiť až po rok 2025. Z uvedeného vyplýva, že štátna koncepcia Slovenskej republiky je neaktuálna a preto nemôže zohľadňovať aktuálne rodinné problémy, a tak isto nemôže navrhnúť aj reálne riešenie týchto problémov.

Zákony a predpisy obidvoch štátov sú stanovené tak, aby maximálne podporili rodinný život, tradičné rodiny a rodinné vzťahy, základom ktorých je muž a žena. Tak isto v oboch štátoch sú opatrenia prijaté takým spôsobom, aby umožňovali spájať pracovný a rodinný život, zabezpečovali dostatočnú podporu rodinám v núdzi, zlepšovali poskytované služby (finančná podpora a sociálnoprávna ochrana). Hlavným cieľom týchto štátov je vytvorenie vhodných podmienok pre vznik a existenciu rodiny. Treba povedať, že aj v Rusku aj na Slovensku existujú rovnaké problémy. Napríklad je to problém demografického vývoja, ktorý sa prejavuje v poklese počtu narodených, migrácii a starnutí obyvateľstva, problém narodenia dieťaťa mimo manželstva alebo celkové znížovanie pôrodnosti. Štáty sa snažia podporiť rodiny s deťmi a tehotné ženy pomocou sociálnych dávok, výška ktorých sa avšak výrazne odlišuje. Porovnáme niektoré z nich.

Tabuľka 1 Porovnávanie sociálnych dávok v Ruskej federácie a v Slovenskej republike

Druh sociálnej dávky	Ruska federácia	Slovenská republika
Príspevok pri narodení dieťaťa	466 617 rub. (5 070 Eur) na prvé dieťa 155 550 rub. (1 690 Eur) na druhé dieťa	829,86 Eur na prvé až tretie dieťa
Prídavok na dieťa	500 rub. (5 Eur) do 18 rokov	25,50 Eur do 25 rokov
Rodičovský príspevok	12 000 rub. (133 Eur) Vypláca sa len v prípade ak príjmy rodičov nepresiahli 2 regionálne životné minimum	275,90 Eur - pre nepracujúcich 378,10 Eur - pre pracujúcich
Príspevok na starostlivosť o dieťa	40 % od priemernej mzdy min.: 7082 rub. (77 Eur) max.: 29 600 rub. (321 Eur) Dávka sa vypláca len v prípade, ak osoba, ktorá sa stará o dieťa nepracuje alebo pracuje na skrátenej úväzok	280 Eur – do troch rokov
Vdovecký dôchodok	Je možné vymeniť svoj dôchodok za dôchodok zosnulého/ej manžela/ky, v prípade ak on/ona bol/a jediným/ou žiteľom/kou rodiny.	60 % starobného alebo invalidného dôchodku, na ktorý mal/a manžel/ka nárok

Sirotský dôchodok	<u>Existujú dve možnosti:</u> 1. Ak zosnulý rodič mal splnené podmienky, dieťa dostáva dvojnásobok dôchodku zosnulého rodiča, v prípade straty obidvoch rodičov má nárok na obidva dôchodky v plnej výške. Okrem uvedeného sirota dostáva fixovaný príspevok vo výške 5 334,19 rub. (58 Eur). 2. Ak zosnulý rodič nemal splnené podmienky, vzniká nárok na sociálnu dávku „strata živiteľa“ vo výške 10 058,39 rub. mesačne (110 Eur).	40 % od výšky dôchodku zosnulého rodiča
Nemocenská dávka	Záleží od odpracovaných rokov: -menej ako 5 rokov- 60% jeho priemernej mzdy -od 5 do 8 rokov-80% jeho priemernej mzdy -8 a viac- 100% jeho priemernej mzdy	39,49154 Eur na deň
Materské	70 dní pred pôrodom a 70 dní po pôrode. V prípade ak sa narodí dvojčiky, tak sa príspevok vypláca 84 dní pred pôrodom a 110 dní po pôrode.	Od šiesteho týždňa pred pôrodom alebo starostlivosti o narodené dieťa – 53,8521 Eur na deň.
Tehotenská dávka	Vypláca sa v prípade, ak osoba počas toho obdobia nebude pracovať. Výška sa vypočítava z priemernej mzdy za posledný rok. Avšak nesmie byť za celé obdobie nižšia než 58878,4 rub. (639 Eur), ak sa narodilo 1 dieťa a 81588,64 rub. (887 Eur), ako sa narodili viac detí súčasne.	Po 13. týždni tehotenstva. Vo výške 15 % denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného vymeriavacieho základu.
Náhradné výživné	Štát nevypláca. V prípade úklonu od platenia výživného je možné tento problém riešiť cez súd. Osoba, ktorá neplní vyživovaciu povinnosť môže byť pokutovaná, môže dôjsť z zaisteniu nehnuteľností, obmedzeniu cestovania, zbaveniu rodičovských práv, nariadenie verejnoprospešných prác a iné.	Do 3,7 násobku životného minima pre nezaopatrené dieťa
Daňový bonus	1400 rub. (15 Eur) na prvé a druhé dieťa 3000 rub. (33 Eur) na tretie a ďalšie dieťa.	23,22 Eur
Dotácia na stravu v základných školách	Strava zadarmo od 1. septembra 2020	1,20 Eur na deň

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v obidvoch štátoch sa vyplácajú príspevky v dostatočne vysokej výške. Treba si uvedomiť, že minimálna mzda a náklady na živobytie sú v Rusku oveľa nižšie (pre rok 2021 je to 12 792 rubľov- 140 Eur) než v iných Európskych krajinách, ale bez ohľadu na to výška príspevkov konkuruje niektorým z nich. Okrem spomenutých príspevkov v Ruskej federácii existuje veľké množstvo regionálnych a štátnych príspevkov a výhod, ktoré na Slovensku nemajú alternatívu. Napríklad: v Tverskej oblasti ak vydatá žena porodí dieťa do 25 rokov, tak dostane okrem štátnych príspevkov regionálnu jednorazovú výplatu vo výške 200 000 rubľov

(2 174 Eur); každá tehotná žena, ktorá sa nahlásila lekárovi do 12 týždňov tehotenstva, má nárok na jednorazový príspevok vo výške 708,23 rubľov (8 Eur); štátne príspevky na dieťa sa môžu prostredníctvom podanej žiadosti zvýšiť v prípade, ak vzrástla cena na potraviny alebo sa zvýšili ceny na živobytie; príspevky tehotným ženám alebo manželkám mužov, ktorí plnia povinnú vojenskú službu a množstvo iných. Veľké výhody štát ponúka sirotám, ktoré okrem príspevkov majú nárok na: štúdium zadarmo, cestovanie hromadnou dopravou zadarmo, finančné príspevky po úspešnom ukončení vysokej školy, pobyt v táboroch alebo rehabilitačných centrách zadarmo atď. Takisto výhody v Ruskej Federácii majú aj veľké rodiny (v ktorých sa narodilo 3 alebo viac detí). Sú to: 30 % zľavy na mesačné náklady za byt alebo dom, 70 % zľava na pobyt dieťaťa v materskej škole, kompenzácia nákladov na zaobstaranie školskej uniformy, bezplatné cestovanie v rámci mesta hromadnou dopravou, jeden deň v mesiaci vstup zadarmo do múzeí, kultúrnych a rekreačných parkov, ako aj na výstavy a iné. Ďalšou kategóriou ľudí, ktorá má navýšené skoro všetky štátne príspevky, sú vojaci. Vojaci majú oveľa vyšší dôchodok, manželka vojaka má nárok na vdovský dôchodok po jeho smrti a môže ho zároveň kombinovať aj zo svojim dôchodkom, manželka vojaka má zvýšené všetky príspevky, na ktoré má nárok počas tehotenstva alebo po narodení dieťaťa, deti vojaka majú nárok na príspevok na letnú rekreáciu, tak isto vojaci si môžu kúpiť lacnejšie lieky, ktoré boli predpísané lekárom, využijú mestskú hromadnú dopravu zadarmo a tak ďalej. Podobné zľavy a výhody majú v Rusku aj ľudia, ktoré prežili vojnu v rokoch 1941-1945.

2 Faktory ovplyvňujúce rodinný život

Zavedením opatrení na podporu rodín a jednotlivcov, každý štát sa snaží znížiť mieru chudoby. V Rusku a na Slovensku je situácia v tejto oblasti podobná. Miera chudoby v Ruskej federácii je na úrovni 13,5%, čo je takmer 20 miliónov ľudí. Na Slovensku príjmovou chudobou bolo v roku 2019 ohrozených celkovo 11,9 % obyvateľov, čo predstavuje približne 640-tisíc osôb. V oboch štátoch existujú regióny s najvyšším výskytom chudoby. V Rusku medzi také regióny patria: Krasnojarský kraj, Jakutia, Irkutská oblasť, republika Buriatia, Zabajkalský kraj, Kamčatský kraj, Tomska oblasť a iné. Na mape najchudobnejšie regióny sú vyznačené zelenou farbou, so strednou mierou chudoby sú vyznačené šedou a s najnižšou mierou chudoby - oranžovou.

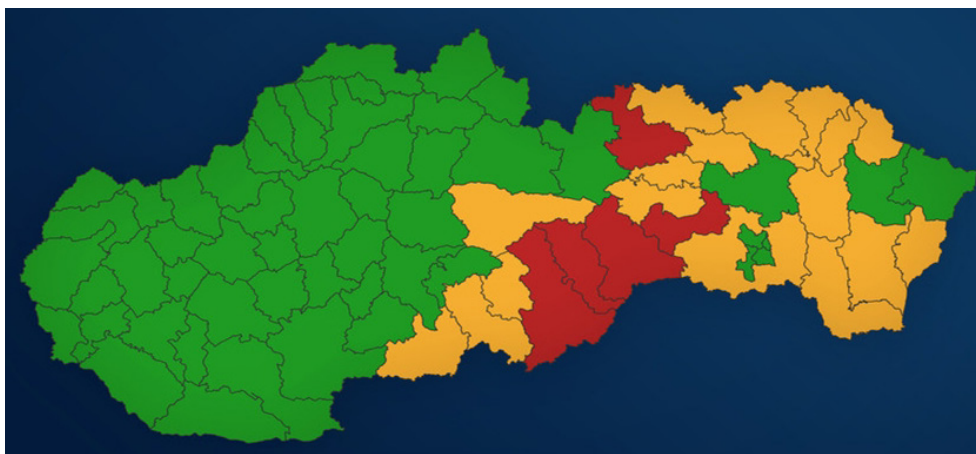
Obrázok 1 Regióny Ruskej federácie podľa miery chudoby

Zdroj: <https://visasam.ru/russia/goroda/bednost-v-rossii.html>

Na Slovensku je takých regiónov menej. Na južnom a východnom Slovensku sa miera chudoby pohybuje do 8 %. A skoro 12% chudobných bolo zaevidované v piatich regiónoch – od Rimavskej Soboty po Gelnicu a v Kežmarku.

Obrázok 2 Regióny Slovenskej republiky podľa miery chudoby

Zdroj: https://www.tvnoviny.sk/ekonomika/1987838_slovensko-pozna-svoju-mapu-chudoby

Pre ešte komplexnejšiu komparáciu vybraných štátov porovnáme niektoré faktory, ktoré zohrávajú veľkú rolu v rodinnom živote.

Tabuľka 2 Porovnávanie faktorov ovplyvňujúcich rodinný život (za rok 2019)

Faktor	Ruska federácia	Slovenská republika
Obyvateľstvo	146 000 745	5 457 873
Sobášnosť	917 000	29 664
Rozvodovosť	528 000	9 466
Živo narodení	1 484 517 (Na 1000 obyv. – 10 ľudí)	57 054 (Na 1000 obyv. – 10 ľudí)
Zomrelí	1 800 683 (Na 1000 obyv. – 12 ľudí)	53 234 (Na 1000 obyv. – 9 ľudí)
Priemerný vek dožitia	Muži – 68,2 rokov Ženy – 78,2 rokov	Muži – 74,31 rokov Ženy – 80,84 rokov
Migrácia	Pristažovalo sa 701 234 (Na 1000 obyv. – 4 ľudia) Vystažovalo sa 416 131 (Na 1000 obyv. – 2 ľudia)	Pristažovalo sa 7 016 (Na 1000 obyv. – 1 človek) Vystažovalo sa 3 384 osôb (Na 1000 obyv. – 0,6 človek)
Vplyv pandémie za rok 2020 a 2021	4,57 milióna nakazených (PCR) Z toho 101 396 úmrtí (Na 1000 obyv. sa nakazilo- 31 ľudí) % úmrtí od nakazených – 2,22%	278 254 PCR 234 607 Antigénové Spolu: 730 570 nakazených Z toho zomrelo 10 487 (Na 1000 obyv. sa nakazilo – 133 ľudí) % úmrtí od nakazených – 1,44%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z tabuľky vidíme, že v oboch štátoch sobášnosť prevyšuje rozvodovosť, aj keď v Ruskej federácii percento rozvodov je oveľa vyššie. Ak na Slovensku zo 100 manželstiev rozpadne len 30, tak v Rusku je to skoro 60 manželstiev. Podobná štatistika naznačuje na určité problémy v rodinnom živote, ktoré sa môžu v určitej miere korigovať politikou štátu, avšak na to je potrebná dôkladná analýza príčin rozvodov. Pri porovnaní živo narodených u zomretých môžeme skonštatovať, že situácia na Slovensku je priaznivejšia. Množstvo narodených prevyšuje množstvo zomretých a preto prirodzený prírastok za rok 2019 bol 3 820 ľudí. V Ruskej federácii je situácia omnoho horšia, pretože zomrelo oveľa viac ľudí než sa v tom roku narodilo. Úbytok obyvateľstva je 316 166 ľudí, čo je kritické číslo. Priemerný vek dožitia v Rusku je nižší o 6 rokov u mužov a o 2 roky u žien, ale v oboch štátoch ženy majú dlhší život než muži. V Rusku je ten rozdiel v dĺžke života medzi dvoma pohlaviami je 10 rokov, na Slovensku je to menej – len 6 rokov. Dĺžku života najviac ovplyvňuje životné prostredie, zdravotná starostlivosť, ale aj štýl života akým človek žije. Pri analýze migrácie je potrebné zobrať na vedomie, že presídľovanie ľudí je dôležitou súčasťou zahraničnej politiky. Vo vybraných štátoch migrácia je prínosom, pretože v Rusku je pricestovaných o 59 % viac než odcestovaných, a na Slovensku je ich viac o 48%. Čo poukazuje na úspešnú zahraničnú politiku štátov a vytvorenie výhodných a priaznivých podmienok pre cudzincov. Za dôležitý faktor považujeme aj vnútornú migráciu. V oboch štátoch veľké množstvo ľudí sa sťahuje kvôli práci prevažne do hlavných miest.

Na všetky vyššie uvedené údaje má veľký vplyv pandémia COVID-19, ktorá priniesla veľa zmien a samozrejme ovplyvni aj štatistické údaje. Množstvo nakazených ľudí je ohromujúce, a počet úmrtí od celkového množstva dosahuje 0,019% v Ruskej federácii a 0,011% v Slovenskej republike. Po jednej stránke percento nie je veľké, avšak mnoho ľudí majú zdravotne ťažkosti aj po prekonaní tohto ochorenia, ktoré sa stávajú chronickými a výrazne zhoršujú kvalitu života jednotlivcov. Protipandemické opatrenia po celom svete pripravili veľa ľudí o prácu, zmenili štýl života, obmedzili sociálne kontakty medzi ľuďmi a zmenili ich správanie. Pociť nestabilnosti ovplyvňuje rozhodnutia ľudí pri zakladaní rodiny, kúpe nehnuteľnosti, narodení dieťaťa a určení spôsobu svojho života.

Diskusia a záver

Koncepcia rodinnej politiky Ruskej federácie a Slovenskej republiky majú spoločné črty. V oboch štátoch sa podporuje rodinný život a výlučne tradičné rodiny základom ktorých je muž a žena. Takisto sa vo vybraných štátoch prijali opatrenia, ktoré umožňujú spájať rodinný a pracovný život. Prostredníctvom vyplácania sociálnych dávok sa aj v Ruskej federácii aj na Slovensku podporujú rodiny v núdzi.

Opatrenia v oblasti rodinnej politiky sú v oboch štátoch podobné aj kvôli podobným problémom. Prvým a najdôležitejším je zhoršenie demografického vývoja pod ktorým rozumieme nízku pôrodnosť, vysokú úmrtnosť, migráciu, starnutie obyvateľstva ako aj narodenie dieťaťa mimo manželstva. Druhým spoločným problémom je vysoká miera chudoby, ktorá výrazne ovplyvňuje úroveň a kvalitu rodinného života. Treba skonštatovať, že aj napriek podobným opatreniam nie všetky problémy sa darí vyriešiť. V Ruskej federácii je stále oveľa vyššia miera rozvodovosti než na Slovensku a za posledné roky sa v štáte narodilo oveľa menej ľudí než zomrelo. V Slovenskej republike je tento problém v percentuálnom pomere menej výrazný.

Počas analýzy sa zistili aj niektoré rozdiely v rodinnej politike vybraných štátov. V Ruskej federácii sa koncepcia rodinnej politiky bola obnovená v roku 2014, kým na Slovensku posledná aktualizácia sa vykonala v roku 2004. Štátna koncepcia Slovenskej republiky je neaktuálna a preto nemôže zohľadňovať aktuálne rodinné problémy a spôsoby ich riešenia. Ďalší rozdiel bol zistený vo výške jednotlivých sociálnych dávok a príspevkov, ako aj v ich množstve. V Ruskej federácii okrem tzv. štátnych príspevkov rodiny majú nárok aj na regionálne príspevky, ktoré sa spravidla vyplácajú s cieľom vyriešenia určitého problému v konkrétnom regióne. Zároveň sa v Ruskej federácii zaviedli aj iné formy podpory pre znevýhodnené skupiny, vojakov, siroty a viacčlenné rodiny. V Slovenskej republike spomenuté skupiny majú oveľa slabšiu podporu z hľadiska množstva výhod, na ktoré majú nárok.

Literatúra

- [1] BÁNOS, R. *Zákon o rodine*: veľký komentár. 1. vyd. Žilina: Eurokódex s.r.o., 2015. 396 s. ISBN 978-80-8155-058-4.
- [2] DUDOVÁ, I. – STANEK, V. – POLONYOVÁ, S. 2018. *Sociálna politika*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 400 s. ISBN 978-80-8168-866-9.
- [3] GABURA, J. 2012. *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. 1. vyd. Bratislava: IRIS, 2012. 318 s. ISBN 978-8089256-95-2.
- [4] LISÝ, J. a kol. 2016. *Ekonomía*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7552-470-6.
- [5] BOŠNÁKOVÁ, Z. 2019. Komparácia nástrojov rodinnej politiky vo vybraných krajinách strednej Európy. In *Kultúrne a sociálne vplyvy na stabilitu rodiny*. Trnava: Dobrá kniha, 2019. 122 s. ISBN 978-80-8191-223-8.
- [6] HARDY, M. – BRIŠŠÁKOVÁ, J. – MÁTEL, A. 2013. *Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii*. Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 333 s. ISBN 978–80–8132–084-2.
- [7] БАЙБУРИНА, Д. Г. 2014. Гендерный подход при исследовании процесса трансформации модели семьи в эпоху глобализации. In *Мир науки, культуры, образования*. ISSN 1991-5500, 2013, том. 40, ном. 3, стр. 349-351.
- [8] ЕГОРОВА, Н. Ю. 2013. Современное супружество: модели отношений. In *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. ISSN 2311-1402, 2013, том. 32, ном. 4, стр. 20-26.
- [9] GERBERY, D. 2016. Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve. In *Slovenská štatistika a demografia: vedecký časopis*. ISSN 1210-1095, 2016, roč. 26, č. 3, s. 48-68.
- [10] МИЗУЛИНА, Е. Б. 2013. *Концепция государственной семейной политики Российской Федерации на период до 2025 года*. 1. часть. Москва: 2013, 25 стр. 14-23.
- [11] Rodinný kódex Ruskej Federácie N 223-FZ od 29.12.1995, v znení neskorších predpisov.
- [12] Uznesenie vlády Ruskej federácie z 25. augusta 2014 N 1618-r o schválení koncepcii štátnej rodinnej politiky v Ruskej federácii na obdobie do roku 2025. Dostupné na internete: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_167897/.
- [13] Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.
- [14] Zákon č. 460/1992 Zb. Ustáva SR v znení neskorších predpisov
- [15] Denník Pravda. Od 7.2021. 12 s.
- [16] https://www.mpsvr.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/chudoba/narodna-ramco-va-strategia-podpory-socialneho-zaclenenia-boja-proti-chudobe_aktualizacia.pdf.
- [17] https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/7b1929d9-182b-40b7-add8-4f131a0bea22/Demograficky_vyvoj_poslednych_10rokov.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mFUEoFW.
- [18] <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/rodicovsky-prispevok/>.
- [19] <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/ponuka-socialnych-sluzieb/socialne-sluzby-podporu-rodiny-detmi.html>.
- [20] <https://www.interfax.ru/russia/697849>.
- [21] <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-rossiyskaya-semya-osnovnye-trendy/viewer>.
- [22] <https://rosstat.gov.ru/folder/210/document/13215>.
- [23] <https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/113015>.
- [24] http://www.garant.ru/actual/posobiya/posob_bezrab/.
- [25] <https://www.statbureau.org/ru/russia/inflation-tables>.
- [26] https://www.gov.spb.ru/gov/terr/reg_admiral/otdel-socialnoj-zashity-naseleniya/informaciya-o-igotah-i-dopolnitelnyh-merah-socialnoj-podderzhki/vidy-i-razmery-denezhnyh-vyplat-semyam-imeyushim-detey-naznachaemyh-v/.
- [27] https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-national-reform-programme-slovakia_sk.pdf.

- [28] https://tsargrad.tv/articles/skolko-detej-u-rossii_136339.
- [29] <https://bestmem.ru/inostrancam/prozhivanie/sootnoshenie-muzhchin-i-zhenshhin-v-rossii.html>.
- [30] <https://vesbiz.ru/finansy/mrot-v-rossii.html>.
- [31] <https://visasam.ru/russia/goroda/bednost-v-rossii.html>.
- [32] https://www.tvnoviny.sk/ekonomika/1987838_slovensko-pozna-svoju-mapu-chudoby.

Využívanie nerastných zdrojov v rámci podnikania na Slovensku

Peter NOVÁČEK*

Use of mineral resources in business in Slovakia

Abstract

The European Union's agenda for sustainable development calls for an emphasis to be placed on the balance between economic, social and environmental interests. Economic subjects using mineral resources in their business should fully respect that the requirement of efficient use of mineral resources is incorporated in their strategy, including their quest for regional and global stability. The paper by means of descriptive analysis clarifies current relationships, contexts and trends related to the use of mineral resources in business in Slovakia.

Keywords: investments, legal act, mineral resources, economic development

JEL Classification: O1,O13,O19

Úvod

Na úrovni Európskej únie sú pomerne často prijímané opatrenia majúce priamy vplyv aj na politiky členských štátov. Európska únia využíva svoje právomoci na koordináciu jednotlivých politík za účelom správneho fungovania vnútorného trhu. Významným nástrojom je aj nástroj „Európa 2020 -Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu“ obsahujúca okrem iného aj priority týkajúce sa zamestnanosti, výskumu a vývoja, klímy/energetiky, vzdelávania, sociálneho začlenenia a zníženia chudoby. (KOM/2010/2020)

Uvedená stratégia obsahuje agendu efektívneho nakladania s prírodnými zdrojmi, pričom sa očakáva, že všetky členské štáty EÚ budú harmonizovať národné právne predpisy v súlade s odporúčaniami EÚ, odstránia prekážky, ktoré obmedzujú efektívne využívanie prírodných zdrojov, a prijímú opatrenia umožňujúce poskytovať stimuly. Nie menej významné je aj, okrem iných opatrení, Oznámenie Komisie – Plán pre Európu efektívne využívajúcu zdroje obsahujúce agendu o efektívnom využívaní zdrojov, a o zámere prijatia opatrení týkajúce sa šetreného nakladania s prírodnými zdrojmi. (KOM/2011/0571) V danom oznámení Komisia upozorňuje na skutočnosť, že za posledné obdobie ťažba nerastných surovín stúpla 34-násobne. Práve tento fakt je aj jedným z dôvodov, prečo na medzinárodnej úrovni sú prijímané opatrenia, ktorých cieľom ochrana životného prostredia a zelené investície. Transformácia hospodárstva na hospodárstvo s efektívnym využívaním prírodných zdrojov je jediným najvhodnejším riešením, čo prispeje k zvýšeniu ochrany životného prostredia. Prírodné zdroje tvoria v mnohých oblastiach podnikania základné vstupné suroviny, avšak je nevyhnutné, aby medzi potrebou ekonomického rozvoja, využívaním prírodných zdrojov a zachovaním prírodného dedičstva, aj pre budúce generácie, existovala rovnováha. V popredí spoločenského záujmu by nemali byť iba ekonomické ciele, ale aj hodnoty, akými bezpochyby sú spoločenská zodpovednosť. Efektívne využívanie prírodných zdrojov by malo byť aj v súlade s verejným záujmom, t. j. nielen záujem prinášajúci ekonomický prospech podnikateľovi, ale aj záujem prinášajúci prospech všetkým občanom. V súčasnosti platný právny rámec síce kladie dôraz na efektívne využívanie zdrojov, ale v skutočnosti niektorí

* Mgr. Peter Nováček, Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Odbojárov, 10, 820 05 Bratislava, e-mail: peter.novacek@fm.uniba.sk

najvyšší predstavitelia podnikov si neuvedomujú, že využívanie prírodných zdrojov je dočasné. Práve agendu efektívneho využívania prírodných zdrojov považuje Európska únia za svoju prioritu v budúcom programovom období. Podpora programov efektívneho využívania zdrojov Európskej únie bude zmysluplná iba vtedy, ak podnikom pomôže zlepšiť ich konkurencieschopnosť a ziskovosť. Takto deklarované priority a ich úspešná realizácia prispievajú k zabezpečeniu trvalo udržateľného rozvoja a posilnia aj zamestnanosť. Príspevok je zameraný na analýzu súčasných hospodárskych subjektov, ktoré využívajú slovenské prírodné zdroje ako základné suroviny v rámci podnikateľskej činnosti s poukázaním na význam koordinačných aktivít Európskej únie v nadväznosti na trvalo udržateľný rozvoj, ktorý chápeme ako uspokojenie potrieb súčasných generácií bez toho, aby bolo ohrozené uspokojovanie potrieb generácií budúcich. Predstavuje komplexný prístup, ktorý spája hospodárske, sociálne a environmentálne aspekty tak, aby sa vzájomne posilňovali (Európska komisia, 2020). Základom pre nastavenie podnikových procesov a dobrého postavenia na trhu medzi konkurentmi, je aj smerovanie vývoja podniku a stratégie do budúcnosti so zreteľom na rešpektovanie princípu zdravá planéta. V danej súvislosti nesmieme zabúdať, že takmer všetky výrobky vyrobené človekom v ekonomike sa do určitej miery skladajú z prírodných zdrojov. Príspevok otvára diskurz o efektívnom využívaní prírodných zdrojov, ktoré závisí na schopnosti manažmentu rozpoznať strategickú výhodu využívania slovenských zdrojov na podnikanie a spoločenskú zodpovednosť voči budúcej generácii.

Cieľ a metodológia

K aktuálnym trendom v súčasnosti patrí zelená ekonomika, zelené investície, trvalo udržateľný rozvoj. Podnikateľské prostredie musí rešpektovať nielen slovenské, ale aj európske trendy a prispôbovať sa novým výzvam a najmä zosúladiť svoju hospodársku činnosť s platnou právnou úpravou. Cieľom príspevku je formou deskriptívnej analýzy objasniť pôsobenie vybraných hospodárskych subjektov, ktoré využívajú slovenské prírodné zdroje v rámci podnikania a ich prínos pre regionálny rozvoj. Za použitia viacerých vedeckých metód objasňujeme ich význam a sumarizujeme vyplývajúce závery. Príspevok pozostáva z dvoch častí. Prvá – teoretická časť obsahuje prehľad dostupnej literatúry, terminologické vymedzenie pojmov a druhá časť obsahuje konkrétnu analýzu vybraných podnikov, ktoré v rámci ekonomickej činnosti využívajú prírodné zdroje. Objektom skúmania sú ustanovenia právnej úpravy týkajúce sa šetreného zaobchádzania s nerastnými surovinami. Pri spracovaní teoretickej časti sme využili predovšetkým klasické vedecké metódy vzhľadom na jej deskriptívny charakter. Použili sme metódu štruktúrovaného pozorovania, pričom sme si vopred stanovili relevantnú právnu úpravu týkajúcu sa ťažby nerastného bohatstva a hospodárske subjekty pôsobiace v danej oblasti. Systematickou analýzou sme objasnili javy a procesy súvisiace s podnikaním. Samotná analýza je založená na pravidlách systematickosti, presnosti a možnosti zovšeobecnenia záverov. Syntéza nám umožnila prepojiť súvislosti medzi získanými poznatkami v danej oblasti. Prostredníctvom dedukcie sme interpretovali právny význam šetreného nakladania s nerastným bohatstvom. Použitím abstrakcie sme vymedzili všeobecné a podstatné informácie o niektorých činnostiach hospodárskych subjektov s poukázaním na počet zamestnancov. Porovnávacou metódou sprístupňujeme rôzne názory na výklad skúmaných pojmov (nerastná surovina, nerastné bohatstvo) a poukazujeme na konkrétne hospodárske výsledky vybraných subjektov. Analýza a interpretácia získaných výsledkov dokazujú, že hospodárske subjekty, ktoré využívajú prírodné zdroje v rámci podnikania dlhodobo pôsobia na trhu a sú konkurencieschopné.

Pojem nerastné bohatstvo, resp. prírodné zdroje

Surovinová politika, ktorá bezpochyby tvorí integrálnu súčasť národohospodárskej politiky sa realizuje spoločne s priemyselnou a obchodnou politikou, s politikou ochrany životného prostredia. Prírodné zdroje, nerastné suroviny alebo nerastné bohatstvo môžeme definovať ako čokoľvek, čo pochádza z prírody a je možné to využiť v rámci výrobného procesu a podnikania. Proces globalizácie a integrácie nemá vplyv iba na ekonomické, sociálne, kultúrne a politické vzťahy, ale vplyva aj na terminológiu. Moderná veda a viacero vedeckých a odborných publikácií obsahuje pojem prírodný kapitál, ktorého ekvivalentom je prírodné bohatstvo alebo nerastné suroviny.

Nerastné bohatstvo je zdrojom surovín a energie nevyhnutných pre rozvoj vykonávania hospodárskej činnosti podnikmi. Ťažba nerastných surovín so svojimi ťažobnými metódami, strojmi, zariadeniami a prislúchajúcimi technologickými stavbami, nepochybne tvoria časť technického kultúrneho dedičstva (Gargulák, 2020). Pojem prírodné zdroje bol už v minulosti súčasťou zákona č. 125/1848 Sb. o znárodnení prírodných liečivých zdrojov a kúpeľov a začlenení a správe skonfiškovaného kúpeľného majetku.

Prijatím zákona č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva v znení neskorších predpisov a zákona Slovenskej národnej rady č. 51/1988 Zb. o banskej činnosti, výbušnínach a štátnej banskej správe v znení neskorších predpisov sa začal v praxi používať viac pojem *nerastné bohatstvo*. Podľa národnej legislatívy sa za nerasty zo zákona považujú *tuhé, kvapalné a plynné časti zemskej kôry. Za nerastné bohatstvo sa podľa tohto zákona považujú aj prírodné horninové štruktúry a podzemné vody*. Zákonná definícia je jasná a stručná. Nerastné bohatstvo tvoria ložiská vyhradených nerastov a nerastným bohatstvom zostávajú aj tie ložiská nevyhradených nerastov, pre ktoré bol do účinnosti tohto zákona určený dobývací priestor (zákon č. 44/1988). Z logiky veci vyplýva, že ak hovoríme o bohatstve, tak ide o cennú surovinu. Otázka právneho režimu nerastov je teda spájaná s vlastníckym právom pozemku, kde sa nerast nachádza a s právom ťažby nerastu, keďže zákon č. 44/1988 § 5 ods. 5 ustanovuje, že *nerastné bohatstvo je majetkom štátu*. Nerastné suroviny tvoria základ pre mnoho priemyselných odvetví a sú súčasťou aj vývozných komodít na medzinárodné trhy.

Jednou z povinností Slovenskej republiky je aj správne transponovať smernice EÚ do vnútroštátneho právneho poriadku. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/21/ES z 15. marca 2006 o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2004/35/ES bola transponovaná do zákona č. 514/2008 Z. z. o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Sekundárny akt EÚ v článku 3 (5) článku uvádza, že: *„nerastná surovina“ alebo „nerast“ znamená prirodzene sa vyskytujúce ložisko organickej alebo anorganickej látky v zemskej kôre, ako napr. energetické suroviny, kovové rudy, priemyselné nerasty a stavebné nerasty, ale nie vodu*“; Vzhľadom na platnú právnu úpravu, t. j. zákon č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva v znení neskorších predpisov pojem nerastná surovina nezodpovedá presne dikcii upravenej danej v smernici EÚ. Ide o rozdielny prístup v definovaní druhov nerastných surovín, konkrétne surovín týkajúce sa vody, rašeliny, bahna, piesku, štrku, keďže v slovenskej legislatíve sa tieto pojmy nepovažujú za *„nerastnú surovinu“*. Z toho dôvodu sa to javí ako nesprávna transpozícia smernice, a preto sa zavádza definícia *„nerastnej suroviny alebo nerastu“*. Táto skutočnosť bola oznámená Európskou komisiou listom č. 18634 zo dňa 25.11.2010 Ministerstvu zahraničných vecí SR, že smernica nebola správnym spôsobom transponovaná do vnútroštátneho právneho poriadku.

Učebnica od Rozložníka at al. (1987) nerastnú surovinu alebo nerast definuje *„ako neobnoviteľnú nerastnú prírodninu – prvok, zlúčenina, minerál alebo hornina, ktorú je možné ekonomicky využiť, priamo alebo po úprave pre potreby ľudskej spoločnosti. Nerastnou surovinou môžu byť pevné, kvapalné aj plynné látky, ktoré je možné použiť v pôvodnom stave alebo po priemyselnej úprave.“*

Banícky terminologický slovník (1955) obsahuje definíciu pojmu nerast v nasledovnom znení: *„nerast je homogénna prírodnina určitého chemického zloženia majúca na základe zákonitej atómovej stavby určité geometrické a fyzikálne vlastnosti“*. (s. 68)

Mascarenhas A. (2020) tvrdí, že : *„prírodné zdroje boli definované rôznymi spôsobmi, ale všeobecne sa týkajú zložiek prírody, ktoré možno použiť na uspokojenie potrieb a želaní ľudských spoločností. Bolo tiež vyvinutých niekoľko klasifikačných systémov rozlišujúcich medzi rôznymi druhmi prírodných zdrojov.“*

Bleischwitz et al (2012), sú toho názoru, že: *„nerastné suroviny tvoria základné vstupy pre ekonomiku každej krajiny a ovplyvňujú tak veľmi jej konkurencieschopnosť v podmienkach rýchle meniacej sa globálnej súťaže medzi jednotlivými svetovými regiónmi. Otázky využívania prírodných zdrojov sa stávajú v súčasnej dobe aj predmetom politickej agendy.“*

Na základe uvedených faktov možno konštatovať, že nerastné suroviny sú bohatstvom nerastnej ríše každého štátu a majú národohospodársky význam. Znepokojujúcim trendom spojeným s rozvojom globalizácie svetového hospodárstva je skutočnosť, že prírodných zdrojov ubúda a ekonomické ciele prevyšujú ekologické ciele. Zásoby nerastných surovín sú na Slovensku rozmiestnené nerovnomerne. Slovenskou raritou spomedzi rôznych nerastných surovín sú náleziská magnezitu. Podľa dát zverejnených Štatistickým úradom Slovenskej republiky (2020) v každom kraji Slovenska sa nachádzajú prírodné zdroje, ktoré sú využívané v rámci podnikania.

Prešovský kraj je pomerne bohatý na zdroje prírodných liečivých vôd a na ložiská rudných surovín. Nachádzajú sa tu prírodné zdroje minerálnych vôd ako napríklad Cigeľka, Salvator, Baldovce. Z rudných surovín majú význam železné, strieborné rudy v okrese Rožňava a Spišská Nová Ves. Významné sú ložiská magnezitu v okolí Košíc, kamennej soli v okrese Michalovce, mastenca, sadrovca v okrese Rožňava a Spišská Nová Ves. V Banskobystrickom kraji sa nachádzajú bohaté náleziská minerálnych, termálnych a liečivých vôd. Jedným z významných kúpeľov sú napríklad známe kúpele Sliač a Kováčová. Pre Žilinský kraj sú typické ložiská stavebného kameňa, zásoby štrkopieskov a pieskov. V oblasti Malej Fatry sa ťažia vápence ako základná surovina na výrobu cementu a vápna. V Nitrianskom kraji vynikajú opäť termálne pramene v Komárne, Štúrove a Podhájskej. Trnavský kraj je bohatý na zemný plyn, v vápenec, dolomity a štrkopiesky. V danej súvislosti musíme poukázať aj na útlm hlbinného baníctva začal už na prelome 19. a 20. storočia, kedy končila ťažba napr. v Novej Bani, Pukanci, či Gelnici. Hlavný pokles ťažby však prišiel začiatkom 90. rokov 20. storočia, kedy postupne končí ťažba v mnohých kedysi dominantných banských mestách ako napr. Banská Štiavnica, Kremnica, Spišská Nová Ves, či Smolník. Dnes sa ťažba nerastov u nás sústreďí hlavne do povrchových lomov a hlbinné baníctvo pomaly zaniká. Napríklad v okrese Rožňava v obci Nižná Slaná fungovala baňa, kde sa ťažil siderit, ktorý sa využíval na výrobu železa. V roku 1999 prišlo k zmene vlastníckych vzťahov v bani Siderit, s.r.o. Nižná Slaná. Podľa dát uvedených v Obchodnom registri Slovenskej republiky sa stala predmetom vlastníctva cyperskej obchodnej spoločnosti so sídlom v Larnace, a podnikateľa z Kyjeva. V roku 2008 bola ukončená ťažba v uvedenej bani, pričom prišlo o prácu takmer 600 zamestnancov. Druhým príkladom je uzatvorenie bane pri Prešove, kde sa ťažila kamenná soľ, ktorú dnes dovážame na Slovensko. Aj v podniku Solivar pri Prešove, kde pracovalo viac ako 155 zamestnancov bola výroba v soľnej šachte Leopold utlmená. Viac ako 200 rokov fungoval tento podnik. V súčasnosti je v tomto bývalom významnom slovenskom podniku Technické múzeum.

Povinnosť efektívneho využívania nerastných surovín

Efektívne nakladie s nerastnými surovinami je predmetom agendy Európskej únie dlhodobo, a patrí aj medzi priority vlády Slovenskej republiky. Z tohto dôvodu je požiadavka efektívneho využívania nerastných surovín upravená v § 30 zákona č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva s názvom „*racionálne využívanie výhradných ložísk*.“ Zákonná úprava ustanovuje povinnosť subjektom, ktoré získali ťažobné práva, aby ložiská využívali racionálne. Pri využívaní výhradných ložísk je potrebné najmä, aby zásoby ložísk vrátane sprievodných nerastov boli dobývané úplne, aby boli riadne využité. Z hľadiska hospodárnosti alebo bezpečnosti prevádzky a technického zabezpečenia sa požaduje, aby boli zohľadňované všetky princípy ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja. Kollár, V. a Matúšová, S. (2020) *sú toho názoru, že trvalo udržateľný rozvoj je taký rozvoj, ktorý neobmedzuje ďalšie generácie v ich možnostiach, ale saturuje potreby priebežným a primeraným využívaním prírodných zdrojov*. Znamená, že z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja je potrebné zohľadňovať primerané využívanie prírodných zdrojov na podnikanie, pretože prírodné zdroje sú limitované.

Ústava Slovenskej republiky v článku 55 (1) explicitne ustanovuje, že „*hospodárstvo Slovenskej republiky sa zakladá na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky*.“ V článku 44, odst. 4 Ústavy SR sa ustanovuje, že „*štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a účinnú starostlivosť o životné prostredie* V danej súvislosti môžeme hovoriť o ústavnom princípe o efektívnom a racionálnom využívaní slovenského nerastného bohatstva a nielen pri ťažbe, ale aj pri spracovaní nerastných surovín, pričom sa kladie dôraz na šetrné zaobchádzanie s prírodnými zdrojmi a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov.

Šetrným využívaním nerastných prírodných zdrojov sa rozumie povinnosť chrániť a racionálne využívať nerastné zdroje s ohľadom na zachovanie primerane obdobných možností aj pre budúce generácie. V danej súvislosti možno aplikovať názor Adamíka (2004), ktorý uvádza, že : „trvalo udržateľným rozvojom sa rozumie taký rozvoj , ktorý spĺňa potreby súčasnej generácie a zároveň neobmedzuje budúce generácie v ich potrebách.“

Svetová komisia pre životné prostredie a rozvoj v Brundtlandovej správe s názvom Naša spoločná budúcnosť z roku 1987 vymedzila pojem udržateľného rozvoja ako „rozvoj, ktorý uspokojuje potreby súčasnosti bez toho, aby ohrozoval schopnosť uspokojiť potreby budúcich generácií“. Cieľom je zosúladiť hospodársky rozvoj s ochranou sociálnej a environmentálnej rovnováhy.

Udržateľný rozvoj bol formálne začlenený medzi dlhodobé ciele Európskej únie v článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii.(EUR-LEX, 2020) Efektívnosť a účelovosť by sa mala prejavovať už procese dobývania, kde by mali byť využívané moderné prístupy a technológie. V rámci tohto procesu by hospodárske subjekty mali klať väčší dôraz na zodpovednosť za svoje ekonomické aktivity a manažérske rozhodnutia. Štát by mal prísnejšie regulovať a usmerňovať tieto hospodárske činnosti vo väzbe na záujmy, ktorých ochrana mu prináleží. Charakteristickou črtou nerastných zdrojov je ich neobnoviteľnosť a nepremiestniteľnosť a preto aj v režime trhovej ekonomiky by mal štát vystupovať v pozícii regulátora ako národnej autority šetrného zaobchádzania nerastných zdrojov na území štátu s povinným rešpektovaním princípov trvalo udržateľného rozvoja. Hospodársky a sociálny rozvoj spoločnosti si vyžaduje v súčasnosti aj zmenu správania sa a hodnotových orientácií podnikateľských subjektov vo vzťahu k životnému prostrediu najmä vo vzťahu k prírode a prírodným zdrojom.

Slovenská republika v nadväznosti na Agendu 2030 medzi svoje priority zaradila aj prioritu udržateľné využívanie prírodných zdrojov, pričom sa očakáva udržateľná konkurencieschopná, environmentálne a inovačne orientovaná ekonomika regiónov. Práve regióny, kde sa nachádzajú nerastné zdroje môžu stabilizovať pracovné miesta v regiónoch a ekonomicky zhodnocovať prírodný kapitál a vysokú pridanú hodnotu regionálneho produktu.(Stratégia rozvoja Slovenska 2030)

Efektívne využívanie nerastných surovín je determinované vonkajšími a vnútornými faktormi. Vnútorné faktory sú ovplyvňované právnym rámcom, regionálnymi podmienkami, infraštruktúrou a objemom a kvalitou geologických zásob. K vonkajším faktorom možno zaradiť medzinárodnú reguláciu a plnenie medzinárodných záväzkov vyplývajúce z členstva v Organizácii Spojených národov, z členstva v Európskej únii, v liberalizácii trhu s komoditami nerastného pôvodu, cenách rovnakých surovín na svetovom trhu, ich dostupnosti a možnostiach ich náhrady z domáceho zdroja, vrátane druhotných surovín.

Vplyv priemyslu 4.0 na ťažbu nerastných surovín

Priemysel 4.0 je potrebné chápať v globálnom kontexte, je to proces novej technologickej revolúcie.

Pre Priemysel 4.0 je charakteristické zavádzanie digitálnych technológií a inovácií do priemyselnej výroby. Digitálna transformácia na nevtahuje iba na priemyselné odvetvia, ale aj na baniské odvetvia a preto v súčasnosti sa kladie dôraz na presadenie koncepcie digitálnych baní, resp. využívanie digitálnych technológií aj pri ťažbe nerastných surovín. Nosným pilierom konceptu digitálnych baní je využitie informačných a komunikačných technológií v ťažbe surovín s využitím výhod inteligentných meracích systémov a digitálneho riadenia. Ťažobné spoločnosti, ktoré využívajú digitálne nástroje, môžu dosiahnuť novú úroveň výkonnosti v rámci celého hodnotového reťazca, čo bude mať dlhodobý kladný vplyv v sociálno-hospodárskej, environmentálnej a spoločenskej oblasti. (Hospodársky a sociálny výbor EÚ, 2020) Medzi kľúčové odvetvia Priemyslu 4. 0 patrí aj automobilový priemysel, ktorý sa snaží aplikovať princíp eliminovania odpadov a v rámci zelenej ekonomiky zavádza výrobu elektromobilov. Výroba inovatívnych produktov je v značnej miere závislá aj od nerastných surovín. Jednou z takýchto surovín je lítium. Vďaka chemickým vlastnostiam sa lítium, ktorý môžeme dnes zaradiť medzi vzácne kovy stal kľúčovým prvkom

aktuálnej technologickej revolúcie. Využívanie lítiových batérií v rámci automobilového priemyslu znižuje emisie a zlepšuje život občanom v znečistených mestách. Pre svet elektromobilov sú lítium-iónové batérie a pre svet modernej energetiky momentálne nevyhnutné. Okrem nich sa tento kov využíva aj pri výrobe smartfónov, tabletov, či inej spotrebnej elektroniky. Dopyt po lítiu neustále rastie, lenže zásoby lítia sú obmedzené. (Goodwill, 2019) Najväčšie zásoby lítia sa nachádzajú v Austrálii, Argentíne, Brazílii, Čile, Číne a pod. Zaujímavá je skutočnosť, že aj českým Činovci už objavili ložiská lítia.

Podniky využívajúce nerastné suroviny ako základnú surovinu na podnikanie

Vykonávanie podnikateľskej činnosti je ovplyvnené viacerými faktormi, ale základom je založenie obchodnej spoločnosti, stanovenie stratégie, zabezpečenie finančných a iných zdrojov a zabezpečenie ľudských zdrojov. Práve zabezpečenie vstupných surovín tvorí najpodstatnejšiu časť v rámci ekonomickej činnosti podniku. Podľa Mižičkovej (2007) *sa podnikateľské prostredie stále vyvíja a formuje. O jeho kvalite vypovedá predovšetkým politická a ekonomická stabilita.* Podnikateľské prostredie na Slovensku sa často mení a to z dôvodu prijímania právnych predpisov, pričom stabilita podnikateľského prostredia je jeden z kľúčových faktorov investorov, ktorí majú záujem realizovať zámer na Slovensku. Právnym základom pre vykonávanie podnikateľskej činnosti na Slovensku je Obchodný zákonník a živnostenský zákon. Ustanovenie § 2 Obchodného zákonníka explicitne ustanovuje, že podnikanie sa chápe ako sústavná činnosť vykonávaná hospodárskym subjektom vo vlastnom mene na vlastnú zodpovednosť s cieľom dosahovania zisku. V širšom kontexte možno hovoriť, že podnikateľské prostredie chápeme ako súbor podmienok pre slobodné vykonávanie hospodárskej činnosti. Slobodu podnikania je potrebné chápať vo väzbe na dodržiavanie platných právnych predpisov. Inými slovami povedané každá hospodárska aktivita má presne stanovený právny rámec a podmienky. Charakteristickým znakom pre vykonávanie podnikateľskej činnosti okrem ekonomickej prosperity, je aj zodpovednosť. Obsahom inštitútu zodpovednosti je efektívny a zodpovedný prístup k rozhodnutiam, k vzťahom s externými a internými partnermi, k vzťahom so zamestnancami a záujem o životné prostredie. Je to morálna výzva majúca veľkú pridanú hodnotu, ak hospodársky subjekt vykonáva ekonomickú činnosť transparentne, férovu s *minimalizáciou environmentálnych vplyvov na životné prostredie.* Zodpovednosť v podnikaní sa stáva aj súčasťou verejnej politiky a verejného záujmu, pretože ide o záväzok vykonávať hospodársku činnosť tak, aby nedochádzalo k porušovaniu pravidiel a najmä, aby podnikanie nemalo negatívne vplyvy na životné prostredie

Ciele podniku sú základom na hodnotenie činnosti podniku a meradlom jeho úspechu, resp. neúspechu. Pojem cieľ zahŕňa v sebe množstvo, druh a termín splnenia žiaduceho výsledku. Pozornosť a energiu zameriava na to, čo musí byť uskutočnené. V prípade, ak je podnik neschopný si správne stanoviť ciele, potom nedokáže vyhotoviť ani stratégiu, a teda fungovať. (Slávik, 2005, s. 48). Keďže existuje široké spektrum nerastných surovín, ktoré sú využívané v rámci podnikania na Slovensku, zamerali sme sa na niektoré podniky, ktoré využívajú nerudné suroviny magnezity, vápence, dolomity, sadrovce, mastence, čadič. Na Slovenku je aktívne činných viac ako 200 hospodárskych subjektov, ktoré využívajú nerastné suroviny ako základnú výrobnú surovinu na rozvoj podnikania. Z regionálneho hľadiska viacej podnikov sa nachádza na strednom a juho-východnom Slovensku. Z tohto dôvodu možno hovoriť aj o regionálnej ekonomike, ktorá zlepšuje postavenie regiónu. Nerastné suroviny majú nezastupiteľnú úlohu v rôznych priemyselných odvetviach. Pre ilustráciu uvádzame niektoré nerudné nerastné suroviny, ktoré sú využívané v pôvodnom stave alebo po úprave v rôznych odvetviach priemyslu a sú významné pre slovenskú ekonomiku.

Tab. 1 Priemyselné využitie niektorých dôležitých nerastných surovín pre slovenskú ekonomiku

Nerudné nerastné suroviny	Priemyselné využitie
Baryt	Využíva sa na ťažký výplach na ropu a zemný plyn, na výrobu glazúr a smaltov, ako aj v sklárstve a stavebníctve.
Bentonit	Využíva sa pri rafinácii, filtrovaní ropy, v zlievarensve, v stavebníctve a v kozmetickom priemysle a vo vinárstve.
Kaolín	Využíva sa na výrobu porcelánu, obkladačiek, keramických vlákien.
Mastenec	Využíva sa v kozmetike (výroba zubných past, púdrov, rúžov), na impregnáciu látok, v sklárskom a zlievarenskom priemysle.
Perlit	Využíva sa na filtračné účely v stavebníctve, v hutníctve.
Sadrovec	Využíva sa v stavebníctve, vo farmácii, v medicíne, v sochárstve

Zdroj: Geologický ústav Dionýza Štúra(2019): Nerastné suroviny Slovenska. Tabuľka vlastné spracovanie

Perspektívnymi nerudnými surovinami z hľadiska zelenej ekonomiky sú bentonit a mastenec. V nasledujúcej tabuľke uvádzame konkrétne hospodárske subjekty, ktoré sa zameriavajú na ťažbu a spracovanie nerastných surovín a majú svoje významné zastúpenie v regiónoch Slovenska.

Tab. 2 Identifikácia hospodárskych subjektov, ktoré využívajú prírodné zdroje v rámci podnikania

Názov nerastnej suroviny	Názov hospodárskeho subjektu	Sídlo
Čadič	BAZALT PRODUCT s.r.o., Lučenec	Lučenec
Dolomit	Bekam, s.r.o.	Považský Chmelec
Vápenec	Cestné staby, a.s.	Liptovský Mikuláš
Dolomit	Dolkam Šuja, a.s.	Rajec
Bentonit	ENVIGEO, a.s.	Banská Bystrica
Mastenec a magnezit	Gemerská nerudná spoločnosť, a.s.	Hnúšťa
Magnezit	INTOCAST Slovakia, a.s., Košice – Šaca	Košice
Bentonit	Kremnická banská spoločnosť, s.r.o.	Kremnica
Čadič	KSR – Kameňolomy SR, s.r.o.	Zvolen
Bentonit	LB MINERALS, Sk, s.r.o.	Košice
Bentonit	REGOS, s.r.o.	Bratislava
Diorit, granodiorit, mramor	Rudné bane, š.p. B.Bystrica	Banká Bystrica
Dolomit	Slovenské kameňolomy, s.r.o.	Trenčín
Dolomit	VESTKAM, s.r.o	Horné Vestenice
Čadič	VSK MINERAL s.r.o., Košice	Košice

Zdroj : Hlavný bankský úrad. Banská Štiavnica, 2020.Tabuľka vlastné spracovanie

Prehľadná tabuľka obsahuje informácie o hospodárskych subjektoch, ktoré využívajú nerastné bohatstvo na podnikanie. Zamerali sme sa na podniky, ktoré ťažia nerudné suroviny. Uvedené subjekty vykonávajú hospodársku činnosť už dlhšie obdobie.

Pre našu analýzu o konkrétnych ekonomických činnostiach podnikov sme z databázy FINSTAT zhromaždili dáta o ziskoch vybraných podnikov za obdobie rokov 2016-2019.

Tab. 3 Dáta o ziskoch hospodárskych subjektoch v období rokov 2019 – 2016

Názov hospodárskeho subjektu	Zisk			
	Rok 2019	Rok 2018	Rok 2017	Rok 2016
BAZALT PRODUCT s.r.o., Lučenec	-4 876,00 €	-829,00 €	-858,00 €	3 182,00 €
Bekam, s.r.o.	951 826,00 €	510 546,00 €	551 320,00 €	237 060,00 €
Cestné stavby, spol. s r.o.	10 792,00 €	3 042,00 €	109 418,00 €	121 212,00 €
Dolkam Šuja, a.s.	491 016,00 €	582 492,00 €	400 543,00 €	311 482,00 €
ENVIGEO, a.s.	239 412,00 €	296 971,00 €	437 511,00 €	151 985,00 €
Gemerská nerudná spoločnosť, a.s.	-71 883,00 €	671 599,00 €	-221 550,00 €	-108 400,00 €
INTOCAST Slovakia, a.s., Košice – Šaca	839 938,00 €	999 901,00 €	345 177,00 €	-484 139,00 €
Kremnická banská spoločnosť, s.r.o.	197 488,00 €	138 887,00 €	386 380,00 €	211 677,00 €
KSR – Kameňolomy SR, s.r.o.	426 648,00 €	1 015 899,00 €	1 023 393,00 €	-155 435,00 €
LB MINERALS, Sk, s.r.o.	-291 459,00 €	-120 705,00 €	-177 536,00 €	-554 166,00 €
REGOS, s.r.o.	198 689,00 €	268 628,00 €	-92 065,00 €	129 009,00 €
Rudné bane, š.p. B.Bystrica	74 601,00 €	-43 210,00 €	37 265,00 €	7 712,00 €
Slovenské kameňolomy, s.r.o.	19 371,00 €	106 706,00 €	123 175,00 €	8 775,00 €
VESTKAM, s.r.o	56 094,00 €	-169 425,00 €	-279 143,00 €	14 067,00 €
VSK MINERAL s.r.o., Košice	555 642,00 €	516 464,00 €	303 810,00 €	7 417,00 €

Zdroj: FINSTAT.SK. 2020. Tabuľka vlastné spracovanie

Zaujímavá je skutočnosť, že väčšina hospodárskych subjektov prosperuje, ale obchodná spoločnosť Gemerská nerudná spoločnosť, a.s. alebo LB MINERALS, Sk, s. r. o. vykazujú v rámci zisku nepriaznivé hospodárske výsledky.

Z hľadiska regionálneho rozvoja uvedené hospodárske subjekty sú vnímané pozitívne, pretože okrem tvorby pracovných miest vytvárajú aj subdodávateľské vzťahy a podieľajú sa aj na zahraničnom obchode. V tabuľke 3 uvádzame počty zamestnaných osôb zverejnené v rámci databázy FINSTAT 2020. Súčasťou spracovaných dát sú aj informácie o založení vybraných podnikov.

Tab. 4 Informácie o vzniku hospodárskeho subjektu a o pracovných miestach

Názov hospodárskeho subjektu	Rok založenia	Počet zamestnancov
Bekam, s.r.o.	16.5.2007	3-4
Cestné stavby, spol. s r.o.	12.5.1992	250-499
Dolkam Šuja, a.s.	1.5.1992	25-49
ENVIGEO, a.s.	18.2.1994	100-149
Gemerská nerudná spoločnosť, a.s.	10.2.1999	50-99
INTOCAST Slovakia, a.s., Košice – Šaca	1.7.1992	100-149
Kremnická banská spoločnosť, s.r.o.	14.12.1993	100-149
KSR – Kameňolomy SR, s.r.o.	25.2.1992	50-99
LB MINERALS, Sk, s.r.o.	15.6.1999	20-24
REGOS, s.r.o.	26.8.2005	5-9
Rudné bane, š.p. B.Bystrica	1.5.1998	25-49
Slovenské kameňolomy, s.r.o.	8.4.2016	5-9
VESTKAM, s.r.o	30.6.2003	10-19
VSK MINERAL s.r.o., Košice	2.12.2006	50-99

Zdroj: Obchodný register SR a FINSTAT. Tabuľka vlastné spracovanie

Z uvedeného prehľadu dát vyplýva, že hospodárske subjekty vykonávajú ekonomickú činnosť dlhodobo a patria aj k stabilným zamestnávateľom v daných regiónoch. V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi počet zamestnancov sa znižuje aj v tomto odvetví. Napríklad v roku 1990 pracovalo v oblasti ťažby nerastných surovín a priemyslu 35 183 pracovníkov. (MHSR, Aj keď nie je možné presne identifikovať druhy pracovných pozícií, určite vzhľadom na charakter práce podniky zamestnávajú pracovníkov na pozícií banský inžinier (VŠ), účtovníčka (SŠ), expedient (SŠ) a pod.

Aj napriek hospodárskej úspešnosti podnikov sme toho názoru, že by mali byť vymedzené zásady trvalo udržateľného rozvoja vrátane záväzkov národohospodárskej politiky v oblasti nerastných surovín. Naše odporúčanie je ovplyvnené rozhodnutím medzinárodnej investičnej arbitráže vedenej na základe žaloby poľskej spoločnosti Spółdzielnia Pracy Muszynianka v. Slovak Republic, PCA Case No. 2017-08. Poľská obchodná spoločnosť v rámci svojej podnikateľskej stratégie mala záujem prepravovať prostredníctvom potrubia minerálnu vodu, ktorá sa nachádza na území Slovenskej republiky v obci Legnava do Poľska a v poľskej obci Muszyna ju fľaškovať. Žalobca z Poľska požadoval aj finančné odškodnenie za zmarenú realizáciu investičného zámeru od Slovenskej republiky vo výške 170 miliónov EUR a zároveň namietal, že novela Ústavy Slovenskej republiky regulujúca vývoz nebalenej vody (článok 4 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky) je v rozpore s medzinárodným právom. Arbitrážny tribunál v konečnom rozhodnutí potvrdil správnosť konania Slovenskej republiky a priznal Slovenskej republike právo v plnom rozsahu ochraňovať národné prírodné zdroje resp. národné bohatstvo. Z pohľadu medzinárodného investičného práva bol porušený princíp spravodlivého a rovnakého zaobchádzania (tzv. fair and equitable treatment) vo vzťahu k správne konaniu vo veci vydania povolenia na využívanie minerálnej vody, ale v konečnom dôsledku žalobcovi nevznikla žiadna hospodárska škoda. Daný prípad vytvára zároveň aj precedens, ktoré má všeobecnú závažnosť pre ďalšie prípady. Zabezpečuje sa tak právna istota, že v takom istom prípade musí súd rozhodovať rovnako ako je uvedené v spomínanom prípade.

Súčasťou hodnotenia zahranično-obchodnej politiky sú aj informácie o zahranično-obchodnej bilancii, resp. o vývoze tovarov na územie iných štátov a o dovoze tovarov z iných štátov na územie Slovenskej republiky. Nerastné suroviny tvoria významný vývozný artikel. Obchodné štatistiky spracované Šoltétom et al. (2019) na základe údajov poskytnutých Štatistickým úradom SR uvádzajú vývoz niektorých druhov nerastných surovín do zahraničia. Napríklad v roku 2018 bolo zo Slovenska vyvezených 998 000 ton vyťažených magnezitov, (hodnota vývozu dosahovala v roku 2018 83,5 milióna eur), 270 000 ton bentonitov (hodnota vývozu v roku 2018 predstavovala 11,3 mil. eur), vyše 8 000 000 ton cementárskych surovín a vysokopercentných vápencov (hodnota vyvezených komodít predstavovala v roku 2018 až 149 mil. eur). Nie menej významná je aj ťažba zeolitu, ktorý bol v roku 2018 vyťažený v objeme 206 000 ton, na základe čoho bola Slovenská republika v rámci rebríčka zaradená na druhé miesto v ťažbe tejto ekologickej suroviny. Okrem toho, že podnikateľské subjekty využívajú nerastné suroviny na rozvoj podnikania, tieto zlepšujú aj zahranično-obchodnú bilanciu.

Na základe faktov možno určiť prínos podnikov, ktoré využívajú nerastné suroviny na rozvoj podnikania:

- a) majú národohospodársky význam
- b) vytvárajú subdodávateľské vzťahy
- c) vytvárajú pracovné miesta
- d) podieľajú sa na regionálnej ekonomike a na regionálnom rozvoji
- e) zlepšujú bilanciu zahraničného obchodu.

Z hľadiska dlhodobých cieľov a budúcej stratégie tieto hospodárske subjekty budú musieť plniť určité záväzky vyplývajúce z členstva v Európskej únii:

- a) v zmysle Európskej zelenej dohody majú povinnosť efektívne využívať prírodný kapitál, šetrenie vykonávať hospodársku činnosť vo väzbe na environmentálnu a hospodársku udržateľnosť
- b) v zmysle stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 majú povinnosť podieľať sa na rozvoji regionálnej ekonomiky a udržateľne využívať prírodný kapitál
- c) v zmysle nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o vytvorení rámca na uľahčenie udržateľných investícií (Ú. v. EÚ L 198.22.6.2020) majú povinnosť realizovať investície založené na zelenej transformácii a vysokej pridanej hodnote, automatizácii.

Regulačný zásah Európskej únie do rozvoja podnikania z hľadiska vízií do roku 2030 je zásahom do národohospodárskej politiky štátu, do politiky na úrovni regiónov. Právnym rámcom pre danú reguláciu je ustanovenie článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii, ktorý ustanovuje, že: Únia vytvára vnútorný trh, ktorý je prínosom pre trvalo udržateľný rozvoj Európy a je založený okrem iného, na vyváženom hospodárskom raste, vysokej úrovni ochrany a zlepšenia kvality životného prostredia. (OJ C 326/2012)

Primárna právna úprava Európskej únie jasne stanovila ciele Európskej únie a tie sú v súčasnosti naplňované. Členské štáty majú povinnosť prijímať opatrenia pre napĺňanie týchto cieľov.

Záver

Na záver môžeme konštatovať, že nerastné suroviny na Slovensku sú využívané ako vstupná surovina v rámci podnikania hospodárskymi subjektami. Tieto suroviny majú významnú ekonomickú a hospodársku hodnotu, pričom ich využívaním dochádza k zásahom tejto hodnoty. Ťažba nerastného bohatstva môže mať aj negatívny vplyv na životné prostredie a preto sa často poukazuje čoraz častejšie na efektívne využívanie prírodných zdrojov. Analýzou dát o hospodárskych výsledkoch vybraných subjektov sme poukázali, že sú nielen prínosom pre národné hospodárstvo, ale ich činnosť má sociálny rozmer, pretože zamestnávajú veľký počet zamestnancov. Hospodárske subjekty sú aj prínosom pre regionálny rozvoj, pretože v dôsledku ich pôsobenia sa zvyšuje aj regionálne HDP a formujú sa subdodávateľské vzťahy. V neposlednom rade nerastné suroviny tvoria aj významný vývozný artikel zahraničného obchodu, čo nemá iba obchodný význam, ale aj zahranično-politický. Perspektívu majú z hľadiska ekológie nerudné suroviny

mastence a prírodné sorbenty (bentonit). Tieto majú perspektívu aj v nadväznosti na implementáciu Európskej zelenej dohody (2019), ktorá ustanovuje povinnosť členským štátom využívať ekologickejšie suroviny v stavebnom a chemickom priemysle.

V danej súvislosti je pozoruhodné, že ide o stabilný sektor v rámci podnikania. Ich ekonomická činnosť je determinovaná ložiskami nerastných surovín, ktoré sa nachádzajú na území Slovenska, ich právo na ťažbu je podmienené Hlavným banským úradom Slovenska, ale ich využívanie je založené na stratégii a schopnosti odolávať tlakom konkurencie a schopnosti prijímať správne manažérske rozhodnutia. Tento druh hospodárskej činnosti si vyžaduje aj vysoký podielom ľudskej práce, čo predstavuje významný zdroj zamestnanosti. V záujme štátu je preto vytvárať vhodné podnikateľské prostredie v tejto oblasti, pričom sa kladie veľký dôraz na trvalo udržateľný rozvoj a na priority EÚ v oblasti ekologickej ekonomiky.

Literatúra

- [1] ADAMÍK, P. (2004). Surovinová politika 2004 [online 2004]. [cit. 23.1.2021] Dostupné na: <https://www.enviro.sk/33/surovinova-politika-uniqueiduchxzASYZNbdCMBzlaYfeN0Gf-iDDPAB/>.
- [2] EURÓPSKA KOMISIA (2020). Potreba trvaloudržateľného rozvoja. [online 22.11.2016] [cit. 2.1.2021]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_sk.
- [3] EURÓPSKA KOMISIA (2010). Oficiálny list Európskej komisie/generálny sekretariát- Formálna výzva. Porušenie 2010/2149 [online 2010] [cit. 2.1.2021] Dostupné na : <https://ec.europa.eu/environment/archives/law/pdf/2010/SK%202010-2149%20-%20LFN.pdf>.
- [4] EUR-LEX (2020). Glosár súhrnov . [online 2010] [cit. 2.1.2021]. Dostupné na : https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/sustainable_development.html?locale=sk.
- [5] EURÓPSKA ÚNIA (2010). Oznámenie [KOM(2010) 2020 v konečnom znení] – Európa 2020: Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu KOM/2010/2020 v konečnom znení.
- [6] EUROPEAN UNION (2011). Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Plán pre Európu efektívne využívajúcu zdroje /* kom/2011/0571 v konečnom znení */52011DC0571 [online 2011] [cit. 21.1.2021] Dostupné na : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0571&from=LV>.
- [7] EUROPEAN UNION (2010). EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. /* COM/2010/2020 final */ [online 3.3.2010] [cit. 3.1.2021]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC2020>.
- [8] EURÓPSKA ÚNIA (2001): Zmluva o fungovaní Európskej únie. Ú. v. EÚ C 326 z 26.10. 2012. Zmluva o Európskej únii. Ú. v. EÚ C 326 z 26.10.2012.
- [9] EURÓPSKA ÚNIA (2006): Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/21/ES z 15. marca 2006 o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2004/35/ES OJ L 102, 11.4.2006.
- [10] EURÓPSKA ÚNIA (2020). Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/852 z 18. júna 2020 o vytvorení rámca na uľahčenie udržateľných investícií a o zmene nariadenia (EÚ) 2019/2088. Ú. v. EÚ L 198.22.6.2020.
- [11] EURÓPSKA ÚNIA (2019). Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Európskej rade, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Európska zelená dohoda [COM(2019) 640 final z 11. decembra 2019].
- [12] FEKETEOVÁ, R. (2007). Analýza významu účtovníctva pre podnikateľa a potreby vzdelávania podnikateľov v oblasti účtovníctva. In Zborník z medzinárodnej odbornej konferencie. Podpora začínajúcich podnikateľov prostredníctvom poradenských centier a inkubátorov. Bratislava. Komprint, s.r.o., 2007, s. 136. ISBN 978-80-968631-7-4.
- [13] GOODWILL (2019). Po paládiu mieri nahor aj lítium. [cit. 4.5.2021]. Dostupné na: <http://www.goodwill.eu.sk/clanky/item/497-po-paladiu-mieri-nahor-aj-litium>.
- [14] HOSPODÁRSKY A SOCIÁLNY VÝBOR EÚ (2020). Digitálna ťažba v Európe: nové riešenia na udržateľné získavanie surovín. CCMI/176.

- [15] GARGULÁK, M. a kol. (2014). Ložiská nerastných surovín [online 2014]. [cit. 2.1.2021] Bratislava: Štátny geologický ústav Dionýza Štúra, 2014. Dostupné na internete: <http://mapserver.geology.sk/gpark>.
- [16] JUS MUNDI (2017). Právna vec Spółdzielnia Pracy Muszynianka v. Slovak Republic, PCA Case No. 2017-08 [online 7.10.2020] [cit. 21.1.2021] Dostupné na : <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-spoldzielnia-pracy-muszynianka-v-slovak-republic-none-currently-available-friday-1st-january-2016>.
- [17] KOLLÁR, V. – MATÚŠOVÁ, S. (2020). Podpora udržateľného rozvoja a obehovej ekonomiky v podmienkach Slovenskej republiky. In *Verejná správa a regionálny rozvoj*. Bratislava Vol. 2/2020/XVI.
- [18] MASCARENHAS A. (2020) Sustainable Use of Natural Resources. In: Leal Filho W., Azul A., Brandli L., Özuyar P., Wall T. (eds) Life on Land. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71065-5_92-1.
- [19] MIŽIČKOVÁ, Ľ. – UBREŽIOVÁ, I. (2007). *Podnikanie malých a stredných podnikov*. Nitra. Vydavateľstvo SPU v Nitre, 2007. 110 s. ISBN 978-80-8069-877-5.
- [20] MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SR (2004). Aktualizácia surovínovej politiky Slovenskej republiky pre oblasť nerastných surovín. [online 2004] [cit. 3.1.2021] Dostupné na: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/ShzZssN3.pdf>.
- [21] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1992). Zákon. Č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.
- [22] ROZLOŽNÍK, L., HAVELKA, J., ČECH, F., ZORKOVSKÝ, V., (1987). *Ložiská nerastných surovín a ich vyhľadávanie*. Alfa, Bratislava, 693 s.
- [23] BLEISCHWITZ, R. et al. (2012), International Resource Policy (2012). New challenges demanding new governance approaches for a green economy, Edited by the Heinrich Böll Foundation in cooperation with Wuppertal Institut. [online 2012] [cit. 4.1.2021] Dostupné na : <https://us.boell.org/en/2012/07/05/international-resource-politics-new-challenges-demanding-new-governance-approaches-green/>.
- [24] SCHUMPETER, J. A. (1961), History of Economic Analysis, London, UK: George Allen & Unwin Ltd. Google Scholar.
- [25] SLÁVIK, Š. (2005). Strategický manažment. Sprint. Bratislava ISBN 8089085490, s. 48.
- [26] SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED (1955). Banický terminologický slovník. Bratislava. [cit. 3.10.2020]. Dostupné na https://terminologickyportal.sk/pdf/glosare/banicky_terminologicky_slovník.pdf.
- [27] SREBALOVÁ, M. at al.: Current View of Legislative Measures Implemented in The Past for The Export of Some Strategic Products from The Slovak Republic. Proceedings of 34th International-Business-Information-Management-Association (IBIMA) Conference, 3829-3837 [cit. 3.10.2020].
- [28] ŠOLTÉS AT AL. (2019). Ročenka 2018- Nerastné suroviny SR. Štátny geologický ústav D. Štúra. SAV. Bratislava. [online 2019] [cit. 5.1.2021]. Dostupné na : <https://www.geology.sk/sluzby/vydavatel'ska-cinnost/nerastne-suroviny-slovenska/>.
- [29] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (2020). Charakteristika regiónu. [online 2020] [cit. 2.1.2021]. Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/regional/bansko%20bystricky%20kraj/about!ut/p/z1/JZNU4MwEIZ_Sw89SjaEj-AtRZvSQSR8tebitA_5SxrZ0KMr_476WIHnQ0dG-.
- [30] Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. Ústavný zákon, ktorým sa ukladá *Listina základných práv a slobôd* ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.
- [31] VLÁDA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2021). Návrh Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 – dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030. [online 2020/553] [cit. 3.1.2021] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2020-553>.
- [32] Zákon č. 531/1991 Zb. Obchodný zákonník.
- [33] Zákon č. 455/1991 Z. Zákon o živnostenskom podnikaní.
- [34] Zákon č. 44/1988 Zb. zákon o ochrane a využití nerastného bohatstva.

Recenzia: Gozora, V.: Krízový manažment podniku

*Zuzana TEŠOVIČOVÁ**

Recenzovaná publikácia je venovaná problematike podnikového manažmentu s intenciou na oblasti vplyvu externého a interného prostredia podniku v perspektíve možných zdrojov širokospektrálnych kríz. Krízový manažment sa stáva v súčasnej dobe jednou z hlavných tém manažérskych zručností a kompetencií, nakoľko každá spoločnosť vplyvom turbulentného externého prostredia musí reflektovať na hroziace krízy v relevantnom čase a vhodným spôsobom. Dostupnosť komplexných informácií o problematike krízového manažmentu sa stáva nevyhnutným predpokladom pre úspešné riešenie hroziacich a prebiehajúcich podnikových kríz. Recenzovaná publikácia je hodnotná práve systematickým a precíznym poňatím problematiky z bazálneho a aj globálneho pohľadu, čo dáva čitateľovi širokú platformu na ucelené informácie z oblasti manažmentu ako takého, podnikového manažmentu objektívom krízového manažmentu a porúch rovnováh v podnikových systémoch.

Publikácia je rozčlenená do piatich na seba nadväzujúcich kapitol. Prvá kapitola pojednáva o podniku a podnikovom manažmente so zreteľom na charakteristiku podnikov, typológiu podnikov, organizačno – právne formy podnikov a charakteristiku podnikového manažmentu, pričom poskytuje úplný a ucelený pohľad na danú problematiku. Nezabúda aj na často opomínanú tému, ktorou sú ciele podniku, riziká pri založení podniku a výber vhodnej právnej formy, pričom sa zaoberá aj úzkymi formami spolupráce podnikov, ktoré formou horizontálnej, vertikálnej alebo anorganickej formy združenia vytvárajú kartel, syndikát, holdingovú spoločnosť, trust prípadne join ventures. Takto komplexný pohľad na typológiu druhov spoločností je ojedinelý a čitateľovi prináša skutočne objektívnu a dilatovanú perspektívu.

Dlhoročná vedecká a pedagogická činnosť autora sa pozitívne podpísala aj na druhej kapitole publikácie zaoberajúcou sa externým a interným prostredím podniku a samotným vznikom podnikových kríz. Autor za základné determinanty efektivity činnosti podniku považuje úroveň podnikového manažmentu, ekonomické zdroje, úroveň personálnych zdrojov a aj podnikovú kultúru, čo považujeme za veľmi výrazný medzník v literatúre zaoberajúcej sa krízovým manažmentom. Veľmi jasne autor definuje homeostázu podniku s prostredím, čo dáva jasnú platformu na definície nerovnováh pochádzajúcich z externého a rovnako aj interného prostredia. Rozdelením a vývojom podnikových kríz prináša čitateľovi novú perspektívu na problematiku, pričom jasne definuje indikátory podnikových kríz a ich monitorovanie. Na záver kapitoly čitateľ nájde možnosti riešenia podnikových kríz implementáciou úloh podnikového manažmentu pri ich prekonávaní. Za hlavné úlohy autor predkladá pravidelnú analýzu hospodárskej situácie podniku, strategické a taktické plánovanie, efektívne organizačné riadenia, komplexný informačný systém manažmentu, efektívny kontrolný systém a účinný krízový manažment.

Treťou kapitolou autor implementuje jeho rozsiahle znalosti z odbornej praxe, kapitola pojednáva o samotnom predmete krízového manažmentu a jeho funkciách. Medzi zásadné prínosy publikácie patrí definovanie cieľov a úloh krízového manažmentu, kde sa autor zameriava na preventívnu ochranu a predchádzaniu krízových situácií, zvládnutie krízy, zásahom na všetkých organizačných úrovniach a v neposlednom rade aj odstraňovaním dôsledkov kríz, pričom medzi zásadné funkcie krízového manažmentu autor považuje krízové plánovanie, organizovanie, ovplyvňovanie a kontrolovanie implementovaných krízových riešení. Veľmi konkrétne a prakticky sa zameriava na organizačné začlenenie krízového manažmentu, štruktúru rozhodovacích procesov, strategické manažérske prístupy a na tvorbu krízových plánov a opatrení. Medzi najvýraznejšie prínosy tretej kapitoly publikácie patrí aj pohľad na vedenie a motivovanie ľudí

* Ing. et. Ing. Zuzana Tešovičová, Jasencova 14, 841 07 Bratislava, e-mail: zuzanatesovicova@gmail.com

v krízových situáciách, čím sa publikácia stáva pre čitateľa maximálne prínosnou v podnikateľskej a manažérskej praxi.

Štvrtá kapitola priamo tematicky nadväzuje na predchádzajúce témy navrhovaním riešení porúch podnikovej rovnováhy. Autor sa zaoberá nielen reinžinieringom a revitalizáciou podniku, ale aj stresom ako zdrojom napätia jednotlivca v organizácii a núti tak čitateľa zamyslieť sa nad prvotnými prejavmi nekomfortu interného prostredia. Od ozdravenia, reštrukturalizácie až po likvidáciu spoločnosti nás autor prevádza všetkými úskaliami a možnosťami v životnom cykle podniku.

Publikáciu uzatvára piata kapitola charakterizujúca podnik v systéme krízového manažmentu, ktorá čitateľa uvádza do pôsobnosti a úloh krízového manažmentu, jej nositeľov, ale aj informačného systému v štátnej správe.

Na záver môžeme konštatovať, že recenzovaná publikácia je vynikajúcim učebným materiálom pre študentov vysokých škôl v sekundárnom a terciálnom vzdelávaní a je významným prínosom súčasnej ekonomickej a manažérskej literatúry v tak spoločensky aktuálnej téme. Autorovi sa nepochybne podarilo vniesť do problematiky krízového manažmentu ucelený a komplexný pohľad a prezentoval dokonalú znalosť problematiky vyplývajúcu nielen z akademickej činnosti, ale aj z bohatej praxe.

Gozora, V.: Krízový manažment podniku, Praha: Wolters Kluwer, 2017 - 181 s. ISBN 978-80-7552- 805-6.

Informácie a pokyny pre autorov príspevkov

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku.

Príspevky sa predkladajú:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk)
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu ČasOpis, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava. Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word. Rozsah príspevku je limitovaný na max. 10 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

Základné formátovanie

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je B5 (ISO) (rozmery šírka 17,59 cm, výška 24,99 cm).
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2 cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25 cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRÁZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.
- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisom.

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal.

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc.

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html).

LITERATÚRA:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry tak, že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler,2001/14).

Recenzovanie príspevkov:

Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

Príspevky nie sú honorované.

Instructions for authors

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech, Russian or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Title of Article (size 12 pt bold, centred)

Title (size 11pt bold, italic, centred)

Name and SURNAME* (size 10,5pt, italic)

Abstract (size 10pt bold)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords (size 10pt bold)

text (size 10pt, italic)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) 1.1

Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) Bibliography

Autori príspevkov

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

Ing. Michal Fabuš, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus @vsemvs.sk

doc. Ing. Milan Fiľa, PhD., Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mfiľa@ukf.sk

Mgr. Mariia Golovleva, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: mariagolowlewa@gmail.com

Dr. h. c. prof. mpx. h. c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhDr. MBA, Ústav ekonómie a manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

prof. Ing. Ladislav Kabát, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

PhDr. Ing. Pavol Križo, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: pavol.krizo@vsemvs.sk

prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Katedra práva, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

Ing. Michal Levický, PhD., Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemvs.sk

Mgr. Peter Nováček, Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Odbojárov, 10, 820 05 Bratislava, e-mail: peter.novacek@fm.uniba.sk

Mgr. Andrej Ráčík, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: andrej.racik@vsemvs.sk

doc. Ing. Eva Romančíková, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: eva.romancikova@vsemvs.sk

Mgr. Štefan Siekel, Mondi, Neusiedler Ulmerfeld, Rakúsko, e-mail: mondigsiekel@gmail.com

prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16. 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemvs.sk

doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemvs.sk

Recenzenti

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

doc. Ing. Nadja Dubrovina, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nadija@mail.ru

Ing. Michal Fabuš, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemvs.sk

Dr. h. c. prof. mpx. h. c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhDr. MBA, Ústav ekonómie a manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

prof. Ing. Ladislav Kabát, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Katedra manažmentu vzdelávania, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

prof. JUDr. Daniela Nováčková, PhD., Fakulta manažmentu, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. 6, 814 99 Bratislava, e-mail: daniela.novackova@fm.uniba.sk

Ing. et. Ing. Zuzana Tešovičová, Jasencova 14, 841 07 Bratislava, e-mail: zuzanatesovicova@gmail.com

Zodpovedné redaktorky (Editors)

Lucia Balajová

Edita Kulová edita.kulova@vsemvs.sk

© Vydavateľ (Publishing House)

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

IČO: 35 847 018

Webová stránka časopisu (Journal Website): <http://www.vsemvs.sk/VedaAVyskum/VedeckyCasopis>

Periodicita: vychádza dvakrát ročne

Číslo (No.): 1, jún 2021, ročník XVII.

Registračné číslo (Registration No.): MK SR EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Tlač (Printed by):

Tlačiareň IRIS, spol. s r. o.

Žitavská 14

821 07 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: +421908741472

E-mail: dtp@iris-knihy.sk

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

School of Economics and Management in Public Administration

Chairperson of Editorial Board: Dr. h. c. prof. Ing. Viera Cibáková, CSc., rector

Editor in Chief: prof. Ing. Vojtech Kollár, CSc.

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.

Reg. No 2950/09

Scientific Journal

No. 1, June 2021, Volume XVII.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Vychádza 2-krát ročne.

ISSN 1337-2955